

Előszó

Az olvasó figyelmébe!

A rendészettudomány kibontakozása különféle tudományok határterületeit érinti, jelen számunkban a kriminalisztika és a rendészeti munka mentálhigiénés problémái jelennek meg alkalmazott tudományági összefüggésekben.

Concha Győző, a hazai rendészettudomány egyik legnagyobb alakja akadémiai székfoglalóját a rendőrség természetéről tartotta, évszázados gondolatai ma is érvényesek. A Szent Korona a magyar államiság legfontosabb szimbóluma, az Amerikai Egyesült Államok „vigyázott” rá a II. világháború után évtizedekig. Visszaadása jelentős bel- és külpolitikai esemény volt, természetesen a rendőrség is fontos szerepet kapott benne.

A rendőrség és a társadalom viszonya bonyolult kölcsönhatásokban mutatkozik meg, fontosságát még mindig sokan nem ismerik fel és el. Amit a rendőr állít, annak nyomatéka van, legyen az tényeken nyugvó, tárgyilagos, vagy ellenkezőleg, megalapozatlan. Különleges jelentősége van tehát a rendőrségi diskurzusnak a társadalmi jelenségek kapcsán: ezúttal a párkapcsolati erőszak és a prostitúció, illetve a cigányok és a velük kapcsolatos kriminalitás a vizsgálódás tárgya. De nem kevésbé fontos, hogy a rendfenntartás közege miként ítéli meg a rendészeti működést, különösen a fiatalok véleményét érdemes megismerni.

A fogva tartás az állam részéről nem csak nagy felelősség, óriási költségei is vannak. Éppen napjainkban kerül terítékre a magyar állam a strasbourgi emberi jogi bíróságon a hazai börtönök túlszűfolttsága miatt. Az előző számunkban megjelent tanulmány a mentálisan betegekkel szembeni embertelen, megalázó bánásmód nemzetközi és hazai instrumentumokban megjelenő tilalmát mutatta be, most, a tanulmány második részében az európai bíróság esetjogi gyakorlata tárul fel.

A kriminalisztikai gyakorlat számára lehet segítség a visszaeső bűnözők nyelvhasználatának elemzése, a Balaton Sound bűnügyi eseményeinek és rendőri biztosításának tanulmányozása pedig az egyre gyakoribb hasonló rendezvények biztosításához nyújt megfontolandó gondolatokat.

És egy „szolgálati közlemény”: örömmel tudatom a kedves olvasóval, kiváltképp tisztelt szerzőinkkel, hogy folyóiratunkat a Magyar Tudományos Művek Tára tudományosként és lektoráltként tartja nyilván, igaz D kategóriában, de besorolásunk javítását már kezdeményeztük az MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztályánál.

Németh Zsolt
felelős szerkesztő

A kriminalisztika és a rendészettudomány határterületei

HAUTZINGER Zoltán

Az alkalmazott tudományok jelentősége abban áll, hogy gyakorlati hasznosulásuk milyen társadalmilag fontos eredményekkel szolgál. Ez közös jellemzője a bűnügyi tudományok körébe tartozó kriminalisztikának, valamint a közigazgatási és büntetőjogi kérdésekre egyaránt érzékeny rendészettudománynak. Jelen tanulmány e két terület hasonló és különböző jegyeire keres példákat, és megállapítja, hogy mindkét diszciplína összetettsége miatt alkalmas arra, hogy más tudományterületekről származó eredményeket építsen be gyakorlatába, és szolgálja a közösségi érdekeket.

„A tudomány az emberi kultúra épületének mintegy a szilárd váza, amely a bolthajtásokat összetartja.”
(Kornis Gyula)

Az emberi tudás nemcsak az egyes cselekvések eredményeiben ölt testet, hanem a tevékenységek, magatartások vagy körülmények, állapotok rendszerezésének képességében is. A tudomány definiálása kapcsán érdemes Kornis Gyula meghatározásához visszanyúlni, amely szerint maga a tudomány minden olyan tevékenységet feltételez, amely igaz ismeretek megszerzésére irányul. Ebben az értelemben tehát a tudomány nem kész, már megállapított ismeretek foglalatja, hanem folytonos kutatás új igazságok után.¹

A tudomány meghatározása és az egyes tudományágak rendszerezése különösen érdekes lehet, ha konkrétan egy diszciplína mibenlétét kell meghatározni, avagy két tudományág közötti hasonlóságokat vagy különbségeket kell megmutatni. Másképp fogalmazva: a különböző diszciplínák tudományos közvélemény által egységesen elfogadott rendszerezésének elengedhetetlen előfeltétele a tudományágak közötti határvonalak kijelölése.² Számottevő lehet ez a rendszertani interpretáció két olyan alkalmazott tudomány esetében, mint a kriminalisztika és a rendészettudomány, amelyek tekintetében nem hagyható figyelmen kívül a meglévő ismeretek gyakorlati hasznosíthatósága.

A rendészettudomány mibenléte és fejlődése

A rendészettudomány mibenléte hosszú ideig a közigazgatás-tudományban nyert értelmezést, amikor is a rendészettudomány (így a közigazgatás-tudomány) vizsgálódá-

1 Kornis (1943) 24.

2 Göcze (2014) 241.

sának tárgya a feudális abszolutizmus rendőrállama volt.³ A vonatkozó tudományos érdeklődés egy olyan állammodell („Polizeistaat”) köré fókuszált, amelyben a közigazgatás működését nem szorították keretek közé, és amelyben a közjog jellege a törvényhozás és az igazgatás összeolvasztása révén az állam mindenhatóságában öltött testet. Ennélfogva a rendészet tudománya tulajdonképpen az államtudománnyal volt azonos.⁴

A közigazgatás-tudományon belül a rendőrállami vonal a jogállam eszméjének megerősödésével került háttérbe, pontosabban egy olyan közigazgatási irányzat felerősödésével, amelynek alapelveit az államhatalmi ágak szétválasztására alapozták. Ettől az időszaktól kezdve a rendészet fogalma is átértékelődött. Karvasy Ágost a 19. század derekán a közrendészeti tudományt („Polizeiwissenschaft”) olyan elvek összességéként foglalta össze, amelyek „alkalmazása által az államban a fenyegetődző veszélyek és háborítások közvetlenül elháríthatnak, azoknak káros következtetései megszüntetetteknek vagy enyhítetteknek, és az emberek finomabb szükségletei, melyeket a magasabb mieltség kíván, kielégítetteknek.”⁵

A rendészetelméleti munkák az államszervezési kérdések helyett egy tevékenységoorientált szakigazgatási rendszert kezdtek vizsgálni, középpontjába olyan hatósági funkciók kerültek, mint a jogsértések megelőzése, a társadalmi rendet fenyegető veszélyek elhárítása, a káros következmények megszüntetése.⁶ A rendészetnek két alrendszerét különböztették meg. A közigazgatási rendészet alapvetően a közigazgatás fejlesztési feladatainak létesítésére irányzott tevékenységének védelmét jelentette, míg a közbiztonsági rendészet lényege abban állt, hogy megóvja a közrendet az emberi természetben rejlő féktelen erő kitörésétől vagy az egyéb, egyes emberek biztonságát veszélyeztető cselekvéstől.⁷ A rendészet a közigazgatás működésének követőjeként annak gyakorlati sikerét biztosította az emberi cselekvésből vagy mulasztásból eredő veszélyek ellenében.⁸

A rendészeti funkciók a 20. század rendészetelméleti munkáiban sem változtak, azaz a rendészet tudománya továbbra is alapvetően a közrendhez és a közbiztonsághoz kapcsolódó kérdések köré összpontosult.⁹ Jelentős változásként értékelhető ugyanakkor, hogy egyes szerzők a rendészetet a rendőrség szervezetével összekapcsolták. Concha Győző szerint a rendőrség feladata abban áll, hogy az állami rend, illetőleg az állami szervek működése ne háboríttassék, hogy azok működését tényleg, esetleg külső erővel is lehetségessé tegye egyesek vagy tömegek gonosz szándékú támadása és az elemi erők hatalma ellenében.¹⁰ Ezt az álláspontot osztotta – igaz, kiegészítésekkel és módosításokkal – Tomcsányi Móric¹¹ is, Nagy Valér pedig egyenesen azt állította, hogy a különálló rendőri tudománynak azért van létjogosultsága, mert a rendőri szervezetben és tevé-

3 Szamel (1977) 14.

4 Stein–Kautz (1871) 105.

5 Karvasy (1870) 1.

6 Pauler Tivadar ezt úgy fogalmazta meg, hogy „a rendészeti politika vagy rendészettan azon elvek rendszeres foglaltja, melyek szerint a belbátorságot és a polgári rendet fenyegető veszélyek közvetlenül elhárítandók, azoknak káros következményeik megszüntetendők”. Lásd Pauler (1871) 248.

7 Grünwald (1884) 176.

8 Vö. Kiss (1896) 4.

9 A rendészet fogalmi meghatározása kapcsán lásd bővebben Sallai (2008) 388–391.

10 Concha (1935) 128.

11 Tomcsányi (1929) 1.

kenységben minden más közigazgatási szervezettől és tevékenységtől elütő oly intézmények és működések foglaltatnak, amelyekről a többi közigazgatási szervezetektől és működésektől elkülönítve lehet csak jogászai és gyakorlati fejtegetésekbe bocsátkozni.¹²

A rendészet és a rendőri tevékenység összemosása és elhatárolása ezt követően rendszeres kérdésként merült fel a közigazgatás tudományán belül. Magyar Zoltán a rendészet meghatározásának középpontjába a közigazgatási szervezetellenességet helyezi, amelynek elhárítása kapcsán feladatként jelöli meg a közrend megőrzését és helyreállítását, a közbiztonság fenntartását, az állam, az alkotmány, a törvény és a társadalmi rend veszélyeztetésére irányuló cselekedetek és törekvések megakadályozását (államrendészet), a közigazgatás műveinek és működésének védelmét és egyes hatósági engedélyek kiadását (közigazgatási rendészet), a bűntettek kiderítésében és üldözésében való közreműködést (igazságügyi rendészet), valamint a közigazgatási hatóságok elé utalt kihágási ügyekben való bíraskodást (rendőri büntetőbíráskodás).¹³

A rendészettudományos értelmezése napjaink magyar jogirodalmában jelentős mértékben már nem változott. Az általános fogalomként elfogadott szameli tézis lényegében a 20. század derekára kialakult elvekre épül. E szerint a rendészet olyan állami tevékenység, amely a közrend megzavarásának megelőzésére, a közvetlenül zavaró magatartás megakadályozására és a megzavart rend helyreállítására irányul.¹⁴ A rendészet tehát – a végrehajtó hatalomhoz kapcsolódóan – közigazgatási szervek által végzett, alapvetően hatósági jogalkalmazásban vagy hatósági intézkedésben megnyilvánuló tevékenység.¹⁵

A rendészettudomány aktuális helyzetére vonatkozóan ugyanakkor Korinek László találóan úgy fogalmazott, hogy az – több száz éves múlttal rendelkező, de újra felfedezett diszciplínaként – a bűnügyi tudományok és a közigazgatás-tudomány közös határterületén helyezkedik el.¹⁶ Ehhez később még hozzátette, hogy a rendészettudományra vár az a feladat, hogy a rendészet jogát, a rendészet szervezetét és annak működését interdiszciplináris megközelítéssel tárja fel, vegye birtokba a rendészeti igazgatásnak azokat a területeit, amelyek eddig nem kaphattak tudományos kontrollt.¹⁷ Ezzel hozható összefüggésbe Finszter Géza álláspontja is, miszerint tartalmi meghatározás szerint a rendészettudomány a rendészetre vonatkozó, kritikailag igazolt, tudományos módszerekkel megszerzett és kialakított fogalmakkal leírt ismeretek rendszerezett összessége, amely lehetővé teszi a rendészet más társadalmi komplexumokkal való kapcsolatainak tanulmányozását. Formai meghatározásában a rendészettudomány önálló tárgya a rendészeti igazgatás, mint az egyéb társadalmi komplexumoktól elkülönülő rendészeti rendszer, és a más társadalomtudományok által kifejlesztett metodikáktól különböző módszertan.¹⁸

12 Nagy (1928) 11.

13 Magyar (1942) 564–566.

14 Szamel (1992) 8.

15 Rózsás (2014) 14.

16 Korinek (2007) 1570.

17 Korinek (2010) 277.

18 Finszter (2014) 51.

A rendészettudomány napjainkban tehát egy olyan interdiszciplináris tudomány, amely a közigazgatás-tudomány gyökereként, a feudális rendőrállam módszertanából a modern rendészeti igazgatást mint más társadalomtudományoktól elhatárolható alrendszerként vizsgálja. Fontos azonban megjegyezni, hogy a rendészet sem a múltban, sem napjainkban nem szorítkozik kizárólagosan a rendőrség működésének vizsgálatára. Középpontjában a rendőrséget is magában foglaló igazgatási rendszer áll, és egyik alapvető sajátossága a biztonság tárgyköréhez köthető jelenségek elméleti megközelítése, ennek során sokszor valamely ismeret hiányából, és nem a praktikumból indul ki. A gyakorlati ismereteket elméleti tudássá fejleszti, egymástól megkülönbözteti és társadalmi kontextusba helyezi.¹⁹ S minthogy a rendészeti szakirodalom a közrend és a közbiztonság kulcsfogalmai köré épül, a rendészet lényege továbbra is a veszélyelhárítás, a rendésztől elkülönülő funkció a bűncselekmények megakadályozása és felderítése.²⁰

A kriminalisztika mint tudomány

A kriminalisztika tudományát gazdagító művek sorát gazdagítva Sellye Ferenc – még a 20. század első felében – úgy foglalt állást, hogy az lényegében a kriminológia körébe tartozó tapasztalati tudomány, módszere az indukcióval vegyes dedukció, tárgya a büntetett kiléte, a büntetendő cselekmény elkövetési módja, amit taktikai szabályokkal és technikai eljárásokkal kell kipuhatolni és megállapítani, feladata pedig meghatározni, ki a büntetett és mi az elkövetési mód.²¹ Sellye állítása már abban az időben is vitatható volt, hiszen a kriminalisztika és a kriminológia két önálló ágazata a bűnügyi tudományoknak. A későbbi munkák ezt a fajta elkülönítést már következetesen kezelik. Viski László definíciója szerint a kriminalisztika – mint a bűnügyi nyomozástan – a bűncselekmények nyomozásának, felderítésének tudománya. Célja, hogy a tételes jog által meghatározott keretekben olyan módszereket és eljárásokat dolgozzon ki, amelyek segítségével a készülő bűncselekmények leleplezhetők, megakadályozhatók, a már elkövetett bűncselekmények felderíthetők, elkövetőjük kiléte megállapítható és tettéért felelősségre vonható. A kriminalisztika vizsgálódási és alkalmazási körét a tételes (büntető)jog határozza meg, ezért a kriminalisztika a büntetőjogi tudományok mellett elhelyezkedő, a bűnözés kérdéseit nem dogmatikai alapon, hanem az annak tényleges megnyilvánulásait tanulmányozó bűnügyi tudományok egyike.²²

Katona Géza és Kertész Imre a fentieknél találóbban fogalmaznak, mikor azt állítják, hogy a kriminalisztika feladata a bűncselekményekhez kapcsolódó „névjegyek” felkutatása.²³ Meghatározásuk ezzel illeszkedik hivatkozott művük gyakorlatias jellegére, amelyben a bűnügyi nyomozás tudományát egyes – esetenként közismert – bűneseteken keresztül mutatják be. A kriminalisztika fejlődésével egyébként a vonatkozó tudomány számára egyre inkább nyilvánvalóvá vált a diszciplína sokszínűsége és nem-

¹⁹ Balla (2014) 11.

²⁰ Patyi (2013) 147.

²¹ Sellye (1936) 5.

²² Viski (1961) 8.

²³ Katona–Kertész (1979) 9.

zetköziesedése. Ezt emeli ki Bócz Endre is, aki szerint a „kriminalisztika” elnevezés használata ugyan mind a mai napig nem tekinthető általánosnak, kétségtelen, hogy világszerte együvé tartozóként kezelik azokat az ismereteket, amelyek a bűncselekmények kiderítése, elkövetőik kézre kerítése, a vonatkozó tények bebizonyítása körében a bírósági eljárás előkészítése és lefolytatása során használatosak.²⁴

A bűnügyi nyomozás tudományának legújabb monografikus feldolgozása a kriminalisztika lényegét főként gyakorlati, részben elméleti tanként határozza meg. Ehhez Fenyvesi Csaba hozzáteszi, a kriminalisztika tudományos művelésének legfontosabb pillére, hogy annak eredményei világosan és gyorsan megmutatkozhatnak a modern államok igazságszolgáltatásában, így a mindennapi életvitelben. Egyetemes kutatási eredmények születhetnek, hiszen a tényfelderítés a világ minden pontján azonos követelményekkel bír, a vizsgálat tárgyai azonosak, a kidolgozott módszertanok az összes földrészen egyaránt hasznosíthatók, lényegében globális hatással bírnak.²⁵

A kriminalisztika és a rendészettudomány kapcsolódási pontjai

A két, fentebb definiált tudományterület elsődleges hasonlósága, hogy az empiriára fókuszálnak. Mindkét diszciplína eredményei a gyakorlatban hasznosulnak, kutatási tárgyak aktuális és tényleges jelenségeire koncentrálnak, elméleti művelésük csak részben tér el a praxistól. A kriminalisztika és a rendészettudomány ugyanakkor nem pusztán gyakorlati tapasztalatok összességét jelenti, hanem azok tudományos igényű rendszerezését és vizsgálatát, a meglévő ismeretek szintetizálását és alapvető törvényszerűségek megállapítását.

Kapcsolódási pontként értékelhető az is, hogy mindkét tudomány vizsgálódásának középpontjában értelmezhető a hatósági kompetencia. Déri Pál szerint például a mai értelemben vett modern rendőrség a tudomány és technika egyik kiemelkedő fejlődési szakaszában, a 20. század első évtizedeire alakult ki. Erre az időszakra esik olyan technikai vívmányok elterjedése, mint a fényképezőgép, a telefon, a gépkocsi stb. Mindezek adaptálása, majd az azonosító módszerek, közöttük a daktiloszkópia bevezetése nagy hatással volt a rendőrség szervezeti felállítására, szolgálati rendszerére, nyomozási taktikájára. A kriminalisztika mint új tudomány azért vonult be viszonylag rövid idő alatt a rendőrség fegyvertárába, mert történelmi szükségszerűséggé vált a társadalom hathatósabb védelme, ezen belül a bűnüldözés eredményességének növelése.²⁶ Déri megállapításai egyben azt is igazolják, hogy a rendészet fejlesztésének egyik katalizátora volt a kriminalisztika, és ez nemcsak az egyes rendészeti tevékenységek kialakulására volt hatással, hanem a meglévő szervezet átalakítására is.

A vizsgált tudományterületek közötti átjárhatóság megmutatkozik a rendészet kriminalisztikára gyakorolt hatásában is. A rendészeti igazgatás ugyanis fontos normatív

²⁴ Bócz (2004) 27.

²⁵ Fenyvesi (2014) 13.

²⁶ Déri–Budai (1991) 15.

terepe a bűnügyi nyomozástannak.²⁷ A büntető eljárásjog szakirodalma a legalitást az államnak a bűnös magatartások üldözésére vonatkozó kötelezettségeként határozza meg, míg az officialitást a hatósági hatáskörök e kötelezettség teljesítéséhez rendelkezésként jelöli meg.²⁸ A nyomozási cselekmények lefolytatására vonatkozó praktikák viszont nem a büntetőjogi (főleg büntető eljárásjogi) tudományokból ismerhetők meg. Különösen igaz ez a nyomozás során érvényesülő alapvető elvekre, avagy a bűncselekmény feltételezett elkövetőjével szemben alkalmazható kényszerítő eszközökre, amelyek esetében csak néhány rendelkezést találunk a büntető perjogban (pl. elfogás, testi kényszer alkalmazása).

A hatósági kompetencia primátusából eredő közös jegyek miatt szinte azonos alap-
tézisek állíthatók fel a bűnügyi nyomozás és a rendészeti beavatkozás végrehajtására vonatkozóan. Mindkét terület esetén meghatározó a jogszabályhoz kötöttség elve (törvényesség), a szakszerűség és az arányosság triásza, amelyek egymást erősítve írják elő, hogy az adott nyomozási cselekménynek vagy rendészeti intézkedésnek a hatályos normák betartásával, a kitűzött cél eléréséhez szükséges beavatkozás megválasztásával és elégséges jogkorlátozással, az intézkedéssel nem érintett jogok tiszteletben tartására való tekintettel kell megvalósulnia. Szintén fontos követelményként fogalmazható meg a hatósági cselekvések (intézkedések, egyéb nyomozati vagy rendészeti tevékenységek) dokumentálhatósága, valamint a hatósági fellépés érdekében biztosítandó szervezeti mobilitás is. Utóbbiakhoz mind a kriminalisztika, mind a rendészet terén lényeges cél, az eljárás vagy intézkedés sikere kapcsolódik.

A rendészettudomány és a kriminalisztika jövőbeni fejlesztési lehetőségei is mutatnak hasonló jegyeket. Amíg azonban ezek a futurisztikus tendenciák elsősorban a bűnüldözés tudományán belül kaptak bővebb értelmezést, addig a rendészettudományra vonatkozóan hasonló jövődőléssel eddig még nem találkozhattunk. Ennélfogva – Fenyvesi Csaba munkáiból²⁹ kiindulva – érdemes megvizsgálni azokat a kriminalisztikai tendenciákat, amelyek a rendészettudományra is kihathatnak. Ilyen lehet mindenekelőtt a nemzetköziesedés, a minőségi specializálódás (expertizálódás) és a privatizálódás. A nemzetköziesedés nemcsak a határon átnyúló bűnügyi vagy rendészeti jelenségek kezelésében, hanem az egyes államokban elért eredmények szélesebb körű alkalmazhatóságában is megnyilvánulhat. A minőségi specializálódás az egyes ügyekhez esetenként szükséges különös szakértelem biztosítását jelenti, míg a privatizálódás a magánszektor szélesebb körű bevonhatóságára irányítja a figyelmet.

A kriminalisztika és a rendészettudomány elhatárolásának lehetőségei

Két tudományág összehasonlításakor a meglévő hasonlóságokon túlmenően az elhatárolási szempontokra is figyelemmel kell lenni. Bár a kriminalisztika és a rendé-

27 Különösen igaz ez az ún. nyomozási rendeletre: 23/2003. (VI. 24.) BM–IM együttes rendelet a belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon való rögzítésének szabályairól.

28 A legalitás, officialitás alapelveinek részletes tudományos vitájáról lásd bővebben Herke (2008) 9–19.

29 Fenyvesi Csaba monografikus szinten ebbéli nézeteit először 2008-ban publikálta. Lásd Fenyvesi (2008) 233–240.

szettudomány is multidiszciplinaritásuknál fogva alkalmazzák más alap- és alkalmazott tudományok eredményeit, ezt más-más körben teszik. A rendészet kutatóinak a kriminalisztika tudományán (illetve a bűnügyi tudományokon) kívül figyelmet kell fordítaniuk például a közjogi tudományokra (különösen jó lenne a közrend, közbiztonság megnyugtató fogalmi meghatározása), a közgazdaság-tudományra (a rendészet finanszírozhatósága), a szociológiára (különösen az egyes statisztikai kérdésekre), a pszichológiára (intézkedés-lélektanra) és egyes orvostudományi módszerekre (mint a migrációs egészségügy, avagy legújabban a műveleti medicina). Ezek mellett a rendészet érdeklődési körébe tartoznak továbbá az egyes rendészeti alágazatokat (határrendészet, közlekedésrendészet, katasztrófarendészet stb.) meghatározó rendészettudományos vizsgálati eredmények is (biometria, informatika, mérnöki tudomány stb.). A kriminalisztika követői az egyes társtudományokat kisebb spektrumban, kizárólag a bűnüldözés szolgálatában alkalmazzák. A pszichológia például segítséget nyújt a profilalkotás vagy az elmeműködés vizsgálata során, az orvostudomány az igazságügyi szakértői kérdések megválaszolásánál, míg a biológia (biometria) a további személyazonosításnál.

Eltérő a két tudomány általános funkciója is. A kriminalisztika mint ténytudomány elsősorban *post factum* diszciplína, azaz a bűncselekmény elkövetését követő nyomozásra, vagy egyéb bűnüldözői munkára koncentrál. A rendészettudomány funkciója ugyanakkor ehhez képest összetettebb. A közbiztonság védelme – a bűnüldözéshez hasonlóan – elsősorban *post factum*,³⁰ a közrend fenntartása és biztosítása inkább proaktív jegyekkel jellemezhető. Szintén előremutató vizsgálati munkaként aposztrofálható a rendészeti igazgatás (szervezetrendszer, humán erőforrás-gazdálkodás stb.) fejlesztéséhez kapcsolódó vizsgálódások, nem beszélve – sajátosan a kriminalisztikához kapcsolódóan – a bűnmegelőzésről. Amíg ugyanis a preventív funkció a kriminalisztika eredményes megvalósulásának pozitív hozadéka, addig ez valós rendészeti szerepkör is, amelynek alanyai között egyszerre kell tudni értelmezni a rendészeti szerveket és az állami, társadalmi szféra egyéb szereplőit. A rendészeti gyakorlati tudás (az elméleti és mesterségbeli tudás mellett) képes a rendészetben valószínűsíthető események jövőbeli alakulását megbízható pontossággal előrevetíteni, a jövőbeni fellépésre a jelenben reagálni.³¹

A fentiekből fakadóan határolható el a két tudományhoz kapcsolódó intézményrendszer is. A kriminalisztika – minthogy az Bócz Endre értelmezésében voltaképpen a büntetőeljárás jog módszertana³² – elsősorban a büntetőeljárás hatóságokhoz, így a nyomozó hatósághoz, az ügyészséghez és a bírósághoz (esetenként bizonyítási eszközként a meglévő szakértői hálózathoz) kapcsolódik. A rendészet azonban nem jelent egyetlen szervezetet, nem azonosítható egyetlen funkcióval és nem írható le egyetlen szakmaként. A rendészet szélesebb meghatározásába a közigazgatási hatósági jogkörök is beletartoznak, de – egyetértve Finszter Gézával – úgy vélem, kizárólag a rendészeti szerveknek van arra monopóliumuk, hogy a veszélyt fizikai erővel elhárítsák,

30 Christián (2014) 37.

31 Virányi (2012) 28.

32 Bócz (2008) 20.

a kiszabott szankcióknak hatósági kényszer alkalmazásával is érvényt szerezzenek.³³ Nem szabad továbbá figyelmen kívül hagyni a rendészet társadalmasítása okán a közösségi rendészethez és az önkormányzati rendészethez kapcsolódó szervezeti kereteket sem.³⁴

Konklúzió

Az alkalmazott tudományok jelentősége abban áll, hogy gyakorlati hasznosulásuk milyen társadalmilag fontos eredményekkel szolgál. Ez közös jellemzője a bűnügyi tudományok körébe tartozó kriminalisztikának, valamint a közigazgatási és büntetőjogi kérdésekre egyaránt érzékeny rendészettudománynak. További kapcsolódási pontokként jelölhetők meg a vizsgált tevékenység mögött szükségszerűen meglévő hatósági kompetencia (állami fellépés primátusa), a tevékenységre vonatkozó alaptézisek azonnossága, illetve a két tudomány fejlesztésében megmutatkozó kölcsönösség és hasonló irányok. Elhatárolási területet jelent ugyanakkor az egyes ismeretek alkalmazásának célja, funkciója és köre, ebből adódóan a tudományos eredményeket adaptáló intézményrendszer is.

Bárhogy is megszerezzük a közös és különböző tényezőket, mindkét tudomány olyan kérdések köré építhető, amelyek egymást erősítve, fejlesztési lehetőségeikre kölcsönösen kihatva alkalmazhatók. Mind a kriminalisztika, mind a rendészettudomány összetett tudományos volta miatt alkalmas arra, hogy más tudományterületekről származó eredményeket építsen be gyakorlatába, és komplexitásában szolgálja a közösségi érdekeket.

IRODALOMJEGYZÉK

- Balla Zoltán (2014): A rendészet kérdései. In: *Belügyi Szemle*, 62. évf. 10. sz. 5–19.
- Bócz Endre (szerk.) (2004): *Kriminalisztika 1.* Budapest, BM Duna Palota és Kiadó.
- Bócz Endre (2008): *Kriminalisztika a tárgyalóteremben.* Budapest, Magyar Közlöny Kiadó.
- Christián László (szerk.) (2014): *A magánbiztonság alapjai.* Budapest, NKE.
- Christián László (2011): *A rendészet alapvonalai, önkormányzati rendőrség.* Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft.
- Concha Győző (1935): A rendőrség természete és állása szabad államban. In: *Hatvan év tudományos mozgalmai között. Concha Győző összegyűjtött értekezései és bírálatai.* Budapest, MTA.
- Déri Pál – Budai Attila (1991): *Korszerű bűnüldözés.* Budapest, ORFK.
- Fenyvesi Csaba (2008): *Szembesítés. Szemtől szembe a bűnügyekben.* Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó.
- Fenyvesi Csaba (2014): *A kriminalisztika tendenciái.* Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó.
- Finszter Géza (2003): *A rendészet elmélete.* Budapest, KJK-KERSZÖV.
- Finszter Géza (2014): *Rendészetelmélet.* Budapest, NKE.
- Gócze István (2014): Lehet és kell-e megszerezni a tudományokat? In: *Hadtudományi Szemle*, 7. évf. 3. sz. 232–250.

³³ Finszter (2003) 106.

³⁴ Vö. Christián (2011) 186.

- Grünwald Béla (1884): *A közigazgatás és a személyi élet*. Budapest, Ráth Mór.
- Herke Csongor (2008): *Megállapodások a büntetőperben*. Pécs, PTE.
- Karvasy Ágost (1870): *A közrendészeti tudomány és a cultúrpolitika*. Pest, Athenaeum.
- Katona Géza – Kertész Imre (1979): *A bűn nyomában*. Budapest, RTV–Minerva.
- Kiss Mihály (1896): Közrendészet. A rendészet és közigazgatás. In: *Magyar Közigazgatás*, 18. sz. 4–5.
- Korinek László (2007): A bűnügyi tudományok helyzete. In: *Magyar Tudomány*, 168. évf. 12. sz. 1570–1576.
- Korinek László (2010): *Kriminológia I*. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó.
- Kornis Gyula (1943): *A tudományos gondolkodás. A tudós lelki akarata*. Budapest, Franklin Társulat.
- Magyary Zoltán (1942): *Magyar Közigazgatás*. Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
- Nagy Valér (1928): Van-e külön rendőri tudomány? In: *Rendő*, 11–12.
- Patyi András (2013): A rendészeti igazgatás és a rendészeti jog alapjai. In: Lapsánszky András (szerk.): *Közigazgatási jog. Fejezetek szakigazgatásaink köréből*. I. kötet. Budapest, CompLex Kiadó.
- Pauler Tivadar (1871): *Jog és államtudományok encyclopaediája*. Pest, Athenaeum.
- Tomcsányi Móric (1929): *Rendészet, közigazgatás, bírói jogvédelem*. Budapest, MTA.
- Rózsás Eszter (2014): *Közigazgatási jog. Különös rész II*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó.
- Sallai János (2008): Néhány rendészeti fogalom a múltból. In: *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények IX*. Pécs, MHTT.
- Sellye János (1936): *A kriminalisztika alaptézisei*. Budapest, Arany János Nyomda.
- Stein Lőrincz – Kautz Gusztáv (1871): *Államigazgatás és igazgatási jog alapvonalai*. Pest, Ráth Mór.
- Szamel Lajos (1977): *A magyar közigazgatás-tudomány*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Szamel Lajos (1992): Jogállamiság és rendészet. In: *Rendészeti Szemle*, 30. évf. 3. sz. 3–21.
- Virányi Gergely (2012): Aktualizált gondolatok a rendészettudományhoz. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): *A rendészettudomány határkövei*. Pécs, MHTT.
- Viski László (szerk.) (1961): *A kriminalisztika*. Budapest, BM.

SUMMARY

Frontiers of Criminalistics and Police Sciences

HAUTZINGER Zoltán

The importance of applied sciences depends on what socially significant results are provided in the course of their practical use. This is a common feature of criminalistics belonging to the criminal sciences and law enforcement studies highly influenced by administrative and criminal issues. This study intends to highlight the similarities and dissimilarities between these two disciplines, while also stating that due to their complexity they are capable of implementing the results of other disciplines and thereby serving common interests.

A rendészeti munka mentálhigiénés kérdései

KOVÁTS Daniella

A lelki egészségvédelem és a rendészet – mint munkaterület – több kérdésben kapcsolódik egymáshoz. E kutatások egyik legfontosabb vetülete a rendészeti területeken dolgozók pszichoszociális állapotfelmérése. A munkahelyi stresszorok, a stressz és a kiégés állapotának megjelenése közötti összefüggéseket számos vizsgálat igazolja. Összefoglaló cikkemben tanulmányozom a lelki egészségvédelmet meghatározó faktorokat, specifikusan a rendészeti területekkel összefüggésben, melyeknek fontos szerepe lehet az egészségügyi szolgálatok prevenciós, terápiás és rehabilitációs munkájának stratégiai szervezésében, valamint orientálják a főbb kutatási irányvonalak meghatározását.

A munkahelyi mentálhigiéné alapfelvetései kapcsán megállapítható, hogy a munkafeladatok ellátását nemcsak a speciális szakismeretek és alapkészségek alkalmazása, hanem a munkavállaló lelki és testi egészségének fenntartása, védelme is biztosítja. A szervezet, és így jelen esetben a rendőrség is, érdekelt abban, hogy ne csak a munkakörhöz kapcsolódó szakismereteket, kompetenciákat fejlessze, hanem biztosítsa az egyén pszichés egyensúlyát és védelmét, a problémák megoldását, különösen egy olyan munkaterületen, ahol nagyon specifikus stresszhatások érik a munkavállalókat.

A lelki egészség a WHO meghatározásában nemcsak a betegségek hiányát öleli fel, hanem a személy testi, lelki, szociális egyensúlyát, jóllétét, mely lehetővé teszi a környezethez, munkakörnyezethez való megfelelő alkalmazkodást is. Fontos szempont, hogy az egészség megőrzésében a környezeti és a szociális szempontok meghatározóbb szerepet játszhatnak, mint az egészségügy.

A nemzetközi szakirodalom áttekintésével három alapvető kérdés fogalmazódik meg a mentálhigiéné, a lelki egészségvédelem és a rendészet összefüggésében. A 2007 és 2014 között megjelent, áttekintett szakirodalmak egyik legmeghatározóbb vetülete a rendészeti területen dolgozók mentálhigiénés és pszichoszociális állapotfelmérése. Ennek keretében nemcsak a hivatásos állomány tagjaival kapcsolatban találunk tanulmányokat, hanem az egyetemi hallgatók mentális egészségével és fizikai fittségével összefüggésben is. Külön kutatási vonalat képviselnek azok a tanulmányok, amelyekben a rendészeti intézkedések során megjelenő, speciálisan a mentális betegekkel való interakciókra teszik a hangsúlyt. E téma szervesen érinti az oktatási feladatokat is, hiszen a mentális betegekkel történő kommunikáció és intézkedés megtanítása egy tréning keretei között fontos elvárás lenne. A harmadik kutatási irányvonal pedig az együttműködési lehetőségeket vizsgálja az egészségügyi szervek és az igazságszolgáltatás szervei között.

Az áttekintett tanulmányok 2007 és 2014 között jelentek meg. Jelen írásban a „police”, a „stress” és a „psychosocial” szavakra keresve, a Web of Science, a PubMed és a Science Direct adatbázisok segítségével dolgoztam fel a hozzáférhető vizsgálatokat. Tanulmányom célja, hogy egyfajta áttekintést nyújtsak a mentálhigiénés kérdések jelentőségéről, elsődlegesen a rendészeti területeken dolgozók lelki egészségével, pszichoszociális állapotával összefüggésben, valamint tartalmilag hozzájáruljak a lehetséges mentálhigiénés prevenció gyakorlati folyamatának kidolgozásához.

Munkahelyi stresszorok a rendészeti területeken

Finney és munkatársai¹ nyolc kritériumnak megfelelő tanulmány konklúzióját fűzték össze a munkahelyi stresszorok és a kiegészítő vizsgálatával a büntetés-végrehajtásban dolgozók körében.

A nyolc kritérium, amelyek alapján a kutatók a tanulmányokat válogatták:

- A kiegészítő vagy a stressz tüneteinek diagnosztizálása valid pszichometriai vagy biomedikális módszerekkel történt.
- A stresszel és a kiegészítő kapcsolatban összefüggés-vizsgálatokat, korrelációs vizsgálatokat tartalmazott a tanulmány.
- A stresszel és kiegészítő kapcsolatos összefüggés-vizsgálatok szervezeten belül zajlottak.
- A tanulmányban található olyan leírás, amely a stresszor és a stressz, valamint a kiegészítő közötti együtt járásokat tárja fel.
- Kizárással járt, ha a tanulmány nem a büntetés-végrehajtásban dolgozók csoportját vizsgálta.
- Kizárták a tanulmányt, amennyiben nem felnőtt büntetés-végrehajtási intézetben vizsgáldták a kutatók.
- Kizáró tényező volt, ha a kutatás a fogvatartottak lelki egészségével és átélt stresszhatásaival foglalkozott.
- A válogatásban a tanulmány típusa is meghatározó volt, kizárták a nem lektorált cikkeket, a könyvismertetőket, a disszertációkat.

Ezek a tanulmányok ötféle munkahelyi stresszor szerepét és fontosságát emelték ki a rendészeti munkaterületeken:

- a munkafeladattal összefüggő stresszorok;
- a munkahelyi szerepekkel összefüggő stresszorok;
- a munka jutalmazása (megfizettség);
- a munka ellenőrzése;
- a szervezeti szubkultúra és klíma.

Az öt tényező közül a munkahelyi szubkultúra és klíma mutatta a legerősebb összefüggéseket az átélt stresszrel. Felmerül a kérdés, hogy ezeknek a specifikus stresszhatásoknak a következtében vajon tényleg gyakoribb-e a mentális betegségek előfordulása

¹ Finney et al. (2013)

gyakorisága a rendőrök körében? Van der Velden és szerzőtársai² Hollandiában vizsgálták két rendőri mintán (összesen 647 fő) az SCL-90-R³ (tüneti skála) segítségével a szorongás, a depresszió és a hostilitás (ellenségeskedés) klinikai megnyilvánulását. A rendőri minták adatait összehasonlítva rabláson átesett banki alkalmazottakkal, pszichiátriai betegekkel, katonákkal bevetés előtt és után, valamint tűzoltókkal, egyik esetben sem volt gyakoribb szignifikánsan a mentális tünetek előfordulása a rendőrök körében.

Ugyanakkor a Cooper-féle foglalkozásstressz-skála (1988) eredményei alapján az átlagosnál megterhelőbb stresszhelyzetekkel bíró munkaterületnek számít a rendészeti munka, és ezen belül is a rendőrség feladatainak összessége. A rendőri munkavégzés mindennapjait tekintve mind a bűncselekmények és a bűnüldözés, mind a közrend és a közlekedésbiztonság fenntartása során megjelenő személyi, tárgyi és környezeti feladatok hozzájárulnak ezen specifikus stresszorok hatásainak kialakulásához. A rendőri munkavégzés további specifikuma a rendőri szerep sokrétű összetettsége, a szervezet szigorúan hierarchikus szerveződése, a szolgálati feladatok ellátása (melynek alanyai az állampolgárok), továbbá a jogszabályok, a szervezeti és szakmai szabályozók alapján végzett kötelezettségek sora.⁴

A személyiség és a stresszel való megküzdés

A munkahelyi mentálhigiéné kapcsán különböző tényezők vizsgálatára kerülhet sor. A személyiség és a stresszel való megküzdés kapcsán a személyiségvonások és a megküzdési stratégiák közötti összefüggések feltárására vállalkozott Ravneet Kaur szerzőtársával közösen.⁵ A kutatás felveti⁶ a személyiségvonások és a coping mechanizmusok fontosságának szerepét a rendőri stresszel összefüggésben. A vizsgálatban a szerző egy 150 fős mintán a General Health Questionnaire-28 (GHQ-28),⁷ az Eysenck's Personality Questionnaire (EPQ)⁸ és a Coping Checklist-1 (CCL-1)⁹ alkalmazásával arra az eredményre jutott, hogy a vizsgált személyek 35,33 százaléka szenved pszichológiai stressztől a GHQ-28 alapján. A stresszel összefüggésbe hozható legfontosabb személyiségvonások a neuroticizmus és a pszichoticizmus, amelyek szignifikáns korrelációt mutattak az átélt stresszel.

2 Van der Velden et al. (2013)

3 Symptom Checklist 90-R: a Derogatis-féle tünetlista, önkitöltő kérdőív, amely pszichés tünetek fennállásának és súlyosságának mérésére szolgál.

4 Futóné et al. (2009) 257–264.

5 Kaur et al. (2013)

6 Uo. 141–147.

7 General Health Questionnaire-28: a lelki egészség zavarainak populációs szintű becslésére alkalmazott önkitöltő kérdőív.

8 Eysenck-féle személyiség-kérdőív.

9 Coping Checklist-1: a stresszel való megküzdés viselkedéses, érzelmi és kognitív válaszait mérő teszt.

Poszttraumatikus stresszbetegség és rendőri munkavégzés

A rendőri munkavégzés kapcsán, különösen a rendkívüli események előfordulása miatt, a vizsgálatok egy része a poszttraumatikus stresszbetegség (a továbbiakban: PTSD) megjelenését, előfordulását és az azt befolyásoló tényezők vizsgálatát helyezi a középpontba. A PTSD-vel összefüggésben a haragosság – mint személyiségvonás – vizsgálatát emelték ki a kutatók.

Így Meffert és munkatársai¹⁰ a haragosság és a PTSD összefüggéseit vizsgálva kíváncsiak voltak arra, hogy a haragosság mint személyiségvonás előre jelzi-e az egy év múlva mérhető PTSD-pontszámok mértékét, illetve fordítva, a súlyosabb PTSD-tünetek az ellenségesség és a haragosság állapotát jelezzik-e előre. Eredményeikben mindkét hipotézis igazolódott. A haragosság és ellenségesség mint állapot megjelenése nemcsak a személy mentálhigiénés védelme érdekében meghatározó, hanem az intézkedések során annak minőségi lefolytatása végett is.

A mentálhigiénés állapotfelmérések és adatgyűjtések kapcsán Inslicht és kutatótársai¹¹ 278 rendőr körében az egyéves képzés előtt és azt követően is rákérdeztek a családi anamnézisben előforduló pszichiátriai zavarokra és a drogfogyasztásra. A rendőrök körében kialakuló PTSD-tünetek prediktora az eredeti családban előforduló hangulat- és szorongásos zavarok, valamint az alkoholfogyasztás előfordulása. E vizsgálati személyeknél a genetikailag meghatározott hajlam, sérülékenység megnehezítheti a trauma körüli negatív stresszhatások megélését, s ez tovább növeli a PTSD előfordulásának esélyét.

A traumatikus élményekhez történő alkalmazkodás különböző viselkedési mintázatok alapján történik. Galatzer-Levy és Brown¹² kutatásaikban négy viselkedési mintázatot különítettek el, amelyek a következők:

- reziliencia (rugalmasság);
- anticipált stressz (előre vételezett szorongás);
- belső distressz fokozatos fellendülésekkel;
- krónikus stressz.

Elméletükben a reziliencia kialakulásában a negatív és pozitív érzelmi regulációban megmutatkozó egyéni különbségek lennének meghatározóak. Kutatásukban az egyetem elhagyását követően vizsgálták rendőröket 48 hónapon át, aktív szolgálat teljesítés során mérve állapotukat. A vizsgálati adatok feldolgozásában négy viselkedési mintázat volt azonosítható, hasonlóan az elméletben meghatározottakkal. Azon személyek megküzdése bizonyult a legrugalmasabbnak, akik már az egyetemi képzés idején is alacsonyabb mértékben mutattak átélt negatív érzelmeket. A személyek jobb, pozitív emocionális szabályozása az egyetemi stresszhatásokkal szemben előrejelzője a későbbi rugalmas megküzdésnek. Ugyanakkor a vizsgálati eredmények a rugalmasság csökkenését mutatták a munkavégzések negyedik évében. E kutatás erőssége, hogy

10 Meffert et al. (2008) 410–416.

11 Inslicht et al. (2010) 22–31.

12 Galatzer-Levy–Brown (2013) 545–553.

longitudinális elrendezésével ok-okozati összefüggések levonására volt alkalmas, valamint lehetővé tette a rendőri pályára illeszkedő és munkába kerülő fiatalok mentális állapotának nyomon követését, így példaként kellene szolgálnia mind az egészségügyi szolgálatok, mind a kutatók számára.

A poszttraumatikus stresszbetegség szubklinikai megnyilvánulását poszttraumatikus stressztüneteknek (a továbbiakban: PTSS) hívjuk, mely elnevezés a PTSD-hez hasonló tüneteket jelent, ugyanakkor a betegség diagnózisa a szigorú kritériumok alapján nem állítható fel. Traumás eseményt követően nem mindenkinél alakul ki PTSD, de szubklinikai szinten PTSS fordulhat elő. Egyéni eltérések vannak a PTSS megjelenésében és súlyosságában is, ez függ a személy egyéni érzékenységtől. Orr, Lasko és társaik¹³ kutatásukban tűzoltóknál és rendőröknél vizsgálták a PTSS pszichológiai, pszichofiziológiai és személyiségbeli meghatározó tényezőit. 211 személy vizsgálatára került sor a képzés előtt, és 99 esetben került sor traumatikus esemény utáni tesztfelvételre. Módszereikben a pszichofiziológiai reaktivitást tesztelték hangos zajokra, valamint a kondicionált félelmet mérő tesztet alkalmazták. A logisztikus regresszióanalízis eredménye alapján elmondható, hogy a PTSS előrejelzői az alacsony IQ, a magasabb depressziópontszám, a megnövekedett GBR pretraumás helyzetekben, valamint kapcsolat van a trauma előtti szívritmus-aktivitás (a félelmet kiváltó kulcsingerekre) és a poszttraumás pszichofiziológiai reaktivitás között.

Egy 2011-es kutatás igazolja,¹⁴ hogy a PTSD kialakulásában a traumát megelőző tényezők, az úgynevezett peritraumatikus tényezők, valamint a traumát követő tényezők egymással interakcióban vannak. 212 rendőr körében vizsgálódva a lineáris regresszióanalízis alapján elmondható, hogy a PTSD-tünetek 55 százalékát magyarázza *a negatív érzelmek átélése, a munkában töltött idő, a kritikus események előfordulási gyakorisága, a trauma körüli disszociáció mértéke, valamint a társas támogatottság hiánya*. A legerősebb interakció a negatív érzelmek átélése és a trauma környéki disszociáció mértéke között mutatkozott, s ez megmutatja az elsődleges prevenciós stratégiákat is.

Megküzdés

A rendőri munkavégzés során átélt stresszhatásokkal való megküzdés kapcsán Kaur és társainak megállapításai alapján az alkalmazott coping stratégiák közül a negatív zaklatottság, a szemrehányás és a tagadás szignifikáns negatív kapcsolatot mutatott a stresszel való megküzdéssel, míg a leggyakrabban használt megküzdési stratégia a társas támogatottság (72,55 százalék), az elfogadás/újradefiniálás (64,72 százalék) és a problémamegoldás (60,46 százalék) volt.¹⁵

A negatív megküzdési stratégiák kapcsán problémaként jelenik meg az alkoholizmus. A munkával kapcsolatos feszültségek és az alkoholizmus kialakulása között a kapcsolatot a szorongás és a depresszió megjelenése hozza létre. Rendőrök körében a

¹³ Orr et al. (2012)

¹⁴ Maia et al. (2011) 362–366.

¹⁵ Kaur et al. (2013)

vizsgálati eredmények függvényében felmerült a PTSD által indukált alkoholizmusnak mint komorbid zavarnak a kialakulása. Egy 2011-es kutatásban Ballenger és munkatársai¹⁶ városi rendőrök körében vizsgálódva úgy találták, hogy a férfiak 18,1 százaléka, míg a nők 15,9 százaléka tapasztalta már az alkoholizmus tüneteit, és a megkérdezettek 7,8 százaléka mutatta az alkoholizmus diagnosztikus kritériumait. Korábbi vizsgálatokban akár a megkérdezettek 40 százaléka is beszámolt már alkoholfogyasztásról a szolgálati ideje alatt.¹⁷ Ugyanakkor az 1980-as években zajlott vizsgálatok mintegy 20–25 százalékos arányban számoltak be az alkoholizmusról mint problémáról.¹⁸ Ezeket a vizsgálatokat azonban számos módszertani kritika érte. Ballenger ebben a kutatásában úgy találta, hogy a rendőrnők az átlag populációhoz képest többet isznak, fogyasztásukat a munkában eltöltött rutin korlátozza valamelyest. A PTSD és az alkoholfogyasztás között nem mutatkozott erős összefüggés, ugyanakkor a pszichiátriai zavarokkal küzdőknél ez a kapcsolat létezett.

A stresszel való megküzdés kapcsán a rendőri munkacsoportokban hagyományosan kitüntetett szerepet kapó sportolást mint megküzdési stratégiát vizsgálta Gerber szerzőtársaival.¹⁹ A kutatók a fizikai fittség, a sportolás – mint konstruktív megküzdési technika – következményével, valamint az alvás minőségének és mennyiségének tanulmányozásával foglalkoztak a stresszel való megküzdés terén. Vizsgálati hipotézisükben²⁰ úgy gondolták, hogy a krónikus stresszhatások alacsonyabb szintjéről számolnak be azok a rendőrök, akik jobb fizikai fittséggel rendelkeznek, mint társaik. A 460 főt felölelő kutatásban az átlagéletkor 40,7 év volt, míg a szórás 9,7. Mérték a vizsgálati személyek egészségi állapotát, fizikai fittségét és kérdőívekkel rákérdeztek az alvásminőségre is. Varianciaanalízisük eredményei alapján kapcsolat mutatkozott a mentális egészségi állapot, az észlelt fittség és az alvás minősége között. A rosszul alvók csoportjában különösen meghatározó volt, hogy az erősen stresszes rendőrök mentális egészségi állapota rosszabb, és körükben az észlelt fittség mértéke is alacsonyabbnak mutatkozott. A fittebb rendőrök jobb mentális állapotról és jobb alvásminőségről számoltak be. Összefoglalva elmondható, hogy a fizikai fittségnek stressztompító szerepe van, de ezt az összefüggést csak a jól alvó csoportnál találták a kutatók, s ez felveti azt a kérdést, hogy az alvás minősége és mennyisége meghatározóbb lehet-e a stresszel való megküzdésben, mint a fizikai fittség.

A munkahelyi mentálhigiéné kapcsán kialakuló stresszhelyzetekben jelentős szerep jut a munkavállaló szervezeti elköteleződésének, melyet jutalmazással és támogatással erősíthet meg a munkaadó. A szubjektív stresszkontrollt erősen meghatározó tényezővé válhat az erőfeszítések mellett a jutalmazások fontossága is.

Garbarino és társai²¹ a munkahelyi stressz és a mentális egészségi állapot összefüggéseit vizsgálták egy 292 főből álló mintán, a VI Reparto Mobile rendőri egység

16 Ballenger et al. (2011) 21–29.

17 Van Raalte (1979)

18 Dietrich et al. (1986); Violanti et al. (1985)

19 Gerber et al. (2014)

20 Uo. 376–84.

21 Garbarino et al. (2013)

tagjai között. Alkalmazott módszereik között személyiségtesztek (BFQ),²² a munkával kapcsolatos stresszkontroll mérésénél az úgynevezett Karasek-féle DCS²³ és a Siegrist-féle ERI²⁴ modell szerepelt, míg a szorongás, a depresszió és a kiégettség mérésére kérdőíveket alkalmaztak. A depresszió mérésénél a Beck-féle depresszió-kérdőív (BDI) 21 tételes változatát, a szorongás mérésére a STAI-T²⁵ 20 tételes változatát, a kiégés mérésére pedig a Maslach-féle kiégést mérő kérdőívet (MBI)²⁶ alkalmazták. A végrehajtott regresszióanalízis alapján elmondható, hogy a rendőr munkavállalók körében azon esetekben, amikor fokozott erőfeszítések és ugyanakkor alacsonyabb támogatás és jutalom megélése jellemezte a személyt, a depressziós tünetek előfordulásának gyakorisága megnőtt. A vizsgált személyek közül 21 esetben, a minta 7,3 százalékában közepes szintű depresszió mutatkozott. Azokban az esetekben, amikor a munkáját végző rendőr az erőfeszítésekért megérdemelt jutalom mértékében negatív irányú eltérést észlel, a depresszió előfordulási valószínűsége megnő, összehasonlítva azokkal, akik ezt az ellentétet nem érzékelik.

A tartósan fennálló, krónikus stresszhatások következtében kialakulhat az úgynevezett kiégésszindróma, amely egyfajta érzelmi kimerülésben, elszemélytelenedésben és a teljesítmény romlásában mutatkozhat meg. Erre irányuló hazai vizsgálatokat 2012-ben Szeles és munkatársai²⁷ végeztek az időszakos alkalmassági vizsgálatokon részt vettek körében, melyben 8789 fő adatainak feldolgozására került sor. Alkalmazott vizsgálati módszerük a rendőri szervek munkahelyi stresszkérdőíve volt, mely a munkahelyi stresszfaktorokat, az egészségi állapotot és a stresszel való megküzdést vizsgálta. Alkalmazták a Maslach-féle burn-out kérdőívet is, mely a kiégésszindróma három legfontosabb faktorára irányul az érzelmi kimerülés, az elszemélytelenedés és az egyéni teljesítmény csökkenésének mérésével. A munkaterhelés komplex megítélésekor a megkérdezettek 1 százaléka érezte kritikusnak a helyzetet, míg 9 százaléka többnyire problémásnak. Az egyes faktorok eredményeit vizsgálva elmondható volt, hogy a szervezetben hosszabb ideje dolgozó munkavállalók elégedetlenebbek voltak a vezetés, irányítás színvonalával, a munkaterhelést a 40–50 év közöttiek, valamint a kapitányságok állománya tartotta a legerősebbnek. A munkahelyi légkör megítélésénél a beosztottakhoz képest negatívabb képet festettek a hosszabb ideje állományban lévők, a kapitányságok állománya és a vezetői réteg.

A kiégés jelenségének vizsgálatában a kutatás alapján elmondható, hogy az érzelmi kimerülés gyakoriságát tekintve az állomány 23 százalékában jelenik meg közepes vagy magas szinten, intenzitását tekintve azonban legtöbbször alacsony mértékben. A munkában eltöltött idő, az életkor befolyásoló tényező, valamint az érzelmi kimerülés erőteljesebb megjelenéséről beszélhetünk a középvezetői réteg esetében. Az *elszemély-*

22 BFQ: Big Five Questionnaire, a személyiség feltérképezésére szolgáló önjellemző kérdőív, melynek alapját az ún. ötfaktoros személyiségmodell alkotja.

23 DCS modell: Demand-Controll-Support Model.

24 ERI modell: Effort-Reward Imbalance Model.

25 STAI-T: State-Trait Anxiety Inventory, a szorongás állapotát és a szorongást mint személyiségvonást mérő kérdőív.

26 MBI: Maslach Burnout Inventory.

27 Szeles et al. (2012)

telenedés faktorában a vizsgálat eredményei szerint közepes vagy magas gyakoriság a munkavállalók 29 százalékánál jelent meg. Itt az életkornak és a szervezetben eltöltött időnek nem volt szignifikánsan befolyásoló szerepe, és érdekes, hogy a legmagasabb értékek a beosztotti állomány adataiból kerültek ki.

A kiégés harmadik faktora az *egyéni teljesítmény csökkenése*, amely az elégtelenség és az inkompetencia érzésének megélésével jellemezhető. Magasabb gyakorisága és intenzitása a szervezetben eltöltött idő függvényében a fiatalabbaknál, valamint az 50 év feletti állomány esetében alakult ki. A hierarchikus szinteket tekintve pedig leginkább a felső vezetők voltak érintettek.²⁸ A kutatók összegzése alapján elmondható, hogy a hazai hivatásos állomány pszichés állapota stabil, egészségi állapota jó, a pszichoszomatikus tünetek megjelenése nem jellemző. Leginkább a középvezetők érintettek az érzelmi kimerülés terén, míg a fiatal beosztotti állomány esetében az egyéni teljesítmény csökkenése, az elégedetlenség és az inkompetencia érzése vált leginkább jelzésértékűvé.²⁹

Munkahelyi mentálhigiénés kérdések a gyakorlatban

A rendvédelmi területeken elsődleges cél a mentálhigiénés tevékenységek kialakításában a személyi állomány munkaképességének megőrzése, fejlesztése, valamint az egyéni és a szervezeti hatékonyság növelése. A munkahelyi mentálhigiénés ellátás kulcskérdése a prevenció, melynek elsődleges, másodlagos és harmadlagos formáját különíthetjük el. Elsődleges prevencióról beszélünk, ha az egészség fenntartására vonatkozó készségek elsajátítása zajlik a személyi állomány körében, ilyen lehet a stressz-megküzdéssel vagy az érzelemszabályozással kapcsolatos tréningek sora. Másodlagos prevencióról beszélünk, ha a problémák korai felismerése a cél, olyan jelzőingerek gyűjtése, melyek egy súlyosabb lelki probléma megjelenéséről árulkodnak. Ilyen kérdés lehet például egy öngyilkossági kísérlet veszélyének felismerése és annak megelőzése. Harmadlagos prevencióról beszélünk, ha a lelki zavar már bekövetkezett, ilyenkor a mentálhigiénés tevékenység fő célja a visszaesés megelőzése és a társas kapcsolati rendszerekbe való visszaigazodás lenne.

Természetesen nehezen határozható meg az egészségesen funkcionáló személy, az egészséges munkavállaló. Allport, Rogers és Maslow³⁰ személyiségelméletei alapján azonban elmondható, hogy az *egészséges személyiség* valóság-hű észleléssel rendelkezik, képes a szükségletek késleltetésére, pozitív az önértékelése, bizalomteli kapcsolatokban él, törekszik a teljesítménynövelésre, és az értékrendjére épülő hosszú távú célokkal rendelkezik. Így a rendészetben belül is elmondható, hogy a mentálhigiénés tevékenységek fő célja a pszichés egyensúlyvesztés korai felismerése, annak belső el-látórendszerben történő helyreállítása, valamint esetenként az adekvát kezelési rendszerbe történő irányítás és az utógondozás. Különösen fontos a munkateljesítménnyel összefüggésben az intézkedőképesség és a cselekvési biztonság fenntartása és fejlesztése.

²⁸ Uo.

²⁹ Uo.

³⁰ Idézi Ferenczi (2005)

tése. Az elsődleges prevenciók beavatkozások kapcsán elmondható, hogy a munkaköri alkalmassági vizsgálatok, a tréningek, a képzések, a szervezetfejlesztés, valamint az esetmegbeszélő munkaértekezletek a legfontosabb módszerek. A másodlagos és harmadlagos prevenció keretein belül jelennek meg az időszakos és a soron kívüli alkalmassági vizsgálatok, valamint a krízisintervenció, a mentálhigiénés gondozás.

Legkidolgozottabb rendszere az alkalmassági vizsgálatoknak van, melyeket a felvétel előtt, a beosztás változása előtt, a parancsnoki beosztásba való kinevezés előtt és a más szervtől történő áthelyezés esetén is alkalmazzák. Az alkalmassági vizsgálatok célja a munkakör pszichológiai követelményeinek való megfelelés és a pszichés egyensúly megállapítása. Itt figyelembe kell venni a parancsnoki visszajelzéseket is. Egyensúlyvesztés esetén mentálhigiénés gondozásba vétel történhet az alapellátó pszichológussal vagy külső szakember bevonásával.³¹ A készségfejlesztő tréningek kiterjednek a stressz kezelésre, a konfliktuskezelésre, a kommunikáció alakítására, az intézkedés-lélektan elemeire, az önismeretre, a vezetői készségfejlesztésre, valamint a csapatépítésre. Emellett egyfajta pszichoedukáció valósul meg a szakmai képzésekhez kapcsolódó előadások keretében.

A szervezetfejlesztés megvalósulása kapcsán előtérbe kerültek a szervezeti diagnózisra irányuló vizsgálatok, az elégedettségvizsgálatok, a munkahelyi stressz szintjét mérő vizsgálatok, a szociometriai vizsgálatok, valamint a szervezetfejlesztési és stratégiai tréningek, továbbá a workshopok. Mentálhigiénés gondozásra – krízisintervenció és tanácsadás alkalmával – a személyi állomány tagjai leginkább önkéntes jelentkezéssel és kisebb mértékben a pszichikai alkalmassági vizsgálatok eredményeképpen kerülnek. Az esetek súlyossága alapján a hazai hivatásos állomány tagjai közül a terápiás beavatkozást igénylő, dezintegrált személyiséggel rendelkezők az esetek 3 százalékában fordultak elő, és a közepesen súlyos, átmeneti működészavarral rendelkező személyek köre is csak az esetek 29 százalékát érintette Szeles és csapata vizsgálatában.³²

A gondozás legtöbbször a tanácsadás keretein belül megoldható, amely az esetek 55 százalékában 1–3, míg 27 százalékában 4–10 üléses. A megjelenő problémák közül legnagyobb arányban, 36 százalékban magánéleti és családi problémák fordultak elő, ezt követte a munkahelyi problémák előfordulása 29 százalékkal, és mindösszesen 11 százalékban jelent meg a krízisállapot, azaz a munkahelyen vagy a magánéletben történt súlyos, akut esemény.³³ A személyi állomány körében a munka specifikussága miatt kiemelkedő jelentőséggel bír és krízisintervenciót von maga után az öngyilkosság, az öngyilkossági kijelentés és kísérlet, a halálos vagy súlyos sérüléssel járó baleset, a fokozott stresszt és megterhelést jelentő események. Így a lőfegyverhasználat, a hivatalos személy elleni erőszak és az olyan szolgálati események, mint például gyermekbántalmazás vagy gyilkosság/öngyilkosság szemtanújának lenni, továbbá a különös kegyetlenséggel elkövetett bűncselekmények helyszínélése, a zsarolás és a fenyegetés, valamint a civilizációs és természeti katasztrófák átélése, az életesemények és krízisek kezelése.

31 Szeles et al. (2014)

32 Uo.

33 Uo.

A prevenció megvalósulása érdekében együttműködésre van szükség a pszichológusok és a parancsnoki állomány tagjai között. A parancsnoki vélemény figyelembevétele fontos lehet az időszakos vizsgálatok megkezdése előtt. Felmerül néhány probléma a jelenlegi gyakorlattal összefüggésben, így szakmai-etikai kérdéseket vet fel az a tény, hogy a mentálhigiénés gondozást és az alkalmassági vizsgálatok elvégzését gyakran ugyanaz a szakember végzi. A mentálhigiénés gondozás során nehéz megtalálni a szakembernek azt a határt, ahol az egyéni és a szervezeti érdekeket szét tudja választani. Problémát jelent a kötelező vizsgálat és az önkéntesség kérdése, a hagyományos kerektes feszegetésével és a munkavállaló valódi motivációját érintve. Feladata a szakembernek az is, hogy milyen módon tájékoztatja a parancsnoki állományt a mentálhigiénés gondozásba vett személy állapotáról. A vizsgálatokhoz gyakran igénybe vesznek kiegészítő információkat (a munkavállalóval való elégedettség vagy akár fegyelmi helyzetek kapcsán). Problémát jelent a soron kívüli vizsgálatok indokoltságának megállapítása. Szükséges lenne egy, a nemzetközi teszteljárásokhoz igazított hazai vizsgálati tesztbattéria kialakítása. Problémát jelent továbbá a szervezeti kultúra szintjén a mentálhigiénés gondozásban lévő személyek stigmatizáltsága. Fontos lenne a mentálhigiénés gondozás során adatokat gyűjteni a személyi állomány pszichoszociális állapotával kapcsolatban, s ez az alkalmassági vizsgálatoktól függetlenül történhetne.³⁴

További megvitatandó kérdés, hogy a hivatásos állomány kiválasztása továbbra is a kizárólagosság elvén alapuljon-e, a minősítéseket egy személy vagy egy bizottság tagjai döntsék-e el, valamint az alkalmassági vizsgálatok a jövőben is időszakosan történjenek-e, illetve milyen időközönként kellene ezeket a vizsgálatokat elvégezni. A nemzetközi helyzetre és alkalmazott modellekre kitekintve a mentálhigiénés gondozás szempontjából is felmerül az úgynevezett peerhálózat vagy egészségügyi megbízottak hálózatának kérdése. A „peer” angol szó, mely társat, egyenjogú, méltó partnert jelent. A peerek elsődleges feladata a külföldi modellekben a sokkoló események fókának, valamint a trauma szintjének meghatározása, mely az állomány tagjait érheti. A peer feladata, hogy előkészítse az állomány tagjait a negatív külső behatásokra, a pszichoszociális állapotra vonatkozó felméréseket kivitelezze, az esetleges rizikófaktorokat feltérképezze, a pre-, peri- és poszttraumás kezeléseket elvégezze, a lehetséges utókövetések tapasztalatait megvizsgálja, és mérje a szervezeti sajátosságok hatását a munkavállalók mentális állapotának alakulására. A peermodell fontos szerepet játszik a holland, a finn és a kanadai rendőrség keretein belül is.³⁵

A gyakorlatban, a rendőrségi pszichológusi tevékenységben elkülöníthető az alapellátói, a szervezetfejlesztési, a rendészeti és a bünyügyi feladatok köre. Ebből az alapellátói tevékenység kapcsolódik össze a mentálhigiénés gondozással, melybe a pszichológiai tanácsadás, a kiscsoportos esetmegbeszélő foglalkozások, a tréningek és esetenként a pszichoterápiás ellátás is beletartozik. Egyéni és – szükség esetén – csoportos krízisintervenciót igényel a hétköznapi rendőri tevékenységen túlmutató, rendkívüli események kezelése, melynek erős traumatizáló hatása van. Cél a rendőr lelki biztonságának

³⁴ Uo.

³⁵ Fehér et al. (2013)

és egyensúlyának megőrzése a munkavállaló oldaláról, míg a megfelelő szakemberek, a specifikus munkafeladatokkal hatékonyan megbirkózó munkavállalók kiválasztása a szervezet oldaláról. Az alkalmassági vizsgálatok közül kiemelkedően fontos szerep jut a véglegesítés előtti és a speciális szolgálati beosztásba történő kinevezést megelőző alkalmassági vizsgálatoknak, de a folyamatos szűrőrendszerként üzemelő időszakos alkalmassági vizsgálatok is lényegesek a mentálhigiénés tanácsadást tekintve.

A mentálhigiénés gondozás egyik specifikus feladata a rendkívüli eseményekkel kapcsolatos pszichológiai ellátás és megelőzés. A rendőr a rendkívüli eseményeknél kiemelten találkozik fokozott stresszmegetterheléssel az esemény résztvevőjeként vagy tanújaként. Malét-Szabó és kollégája gyűjtésében³⁶ a rendőr mint egyén szembesülhet magánéleti problémákkal, közlekedési balesettel, bűncselekménnyel, támadással, természeti katasztrófával, tömegrendezvénnel vagy valamilyen pszichiátriai betegséggel mint stresszorral. Rendőrként szerepet kaphat a családon belüli erőszak kezelésében, közlekedési baleset kapcsán a helyszínelésben és a kivizsgálásban, bűncselekmény kapcsán a helyszínelésben, a nyomozásban és az elfogásban, természeti katasztrófák kapcsán a mentésben, tömegrendezvényeknél a biztosításban, a csapaterős tevékenységekben, valamint a pszichiátriai vagy mentális betegekkel szembeni intézkedésekben.³⁷

A rendkívüli események során előforduló traumatikus történések vizuális, taktilis és szaglási érzékek formájában raktározódnak.³⁸ Az elhúzódó, feldolgozatlan traumatikus emlékek pedig hozzájárulnak a kiégésszindróma és a poszttraumatikus stresszbetegség kialakulásához.³⁹ A rendkívüli események egyik leggyakoribb példája a közlekedési balesetek helyszínelése, az áldozatokkal való foglalkozás és egy esetleges halálhír közlése az áldozatok hozzátartozóival. A pozitív megküzdési stratégiákra való fókuszálás a mentálhigiénés gondozás keretében mind az egyéni, mind a csoportos foglalkozások során elengedhetetlen.

A rendőri munka pszichés specifikumai közül érdekes megközelítést alkalmaznak Elmqvist és munkatársai,⁴⁰ akik egyfajta heroikus érzésre hívták fel a figyelmet a balesetek helyszínelésével kapcsolatban, hiszen a rendőr az, aki elsőként érkezik egy ilyen helyszínre, és sokszor feladatai részét képezi a tényleges életmentés is. Ugyanakkor azt is hangsúlyozzák, hogy ezen élmények és tapasztalatok összegyűjtése elengedhetetlenül szükséges azoknak a képességeknek és készségeknek a kifejlesztéséhez, melyek kompetenssé teszik a rendőrt a baleseti helyszín komplex rendezésére. Gershon⁴¹ kutatásaiban hangsúlyozta, hogy a negatív megküzdési stratégiák – mint az elkerülő viselkedés – fokozzák a rossz közérzetet és a nyugtalanság átélését. A maladaptív megküzdési stratégiák közül az alkoholizmus és a játékszenvedély bizonyult igen gyakori-
nak a rendőrök körében. A maladaptív stratégiákat mutató rendőrök körében fokozott volt a munkahelyi stressz, és nagyobb kockázata volt a szorongás, a depresszió és a

36 Malét-Szabó-Szatmári (2010)

37 Uo.

38 Karlsson-Christianson (2003) 419–438.

39 Kop-Euwema (2001) 631–652.

40 Elmqvist et al. (2009) 266–273.

41 Gershon et al. (2002) 160–167.

kiegésszindróma kialakulásának. Több kutatás hangsúlyozza a rendőri szubkultúra és a szervezeti klíma – mint stresszfactor – fontosságát. A rendészet klasszikusan férfiak által meghatározott munkaterület, melynek szubkulturális sajátosságait is a férfias értékek jellemzik (az erő szubkulturája). Ez meghatározza az elfogadott szociális normákat, előítéleteket és feltételezéseket, melyek átvétele a fiatal rendőrök szakmai szocializációja során is megjelenik.⁴²

Az Andersson⁴³ kutatásában megkérdezett rendőrök igazi rendőri munkának az éjszakai járőrszolgálatot tekintették, összhangban a férfias értékekkel. Kingshott⁴⁴ 2004-ben ezt a szubkulturális sajátosságot kiegészítette a „hallgatás törvényével”, mely arról szól, hogy a kritikus események és helyzetek értékelése és megbeszélése nem jellemző a szervezetekben. Connell⁴⁵ elmélete szerint ez a hegemon maszkulinitás magával hozza azt a stratégiát, mely dominánsan kifejezi a férfiaság, az erő és a keménység abszolutizálását. Backteman-Erlanson és kollégái⁴⁶ kvalitatív kutatással, tartalomelemzéssel igyekeztek feltárni a férfi rendőrök traumatikus eseményekkel kapcsolatos élményeit, kilenc rendőr vizsgálatával. A vizsgálati személyek mindegyike részt vett olyan balesetben, ahol sérült és halott áldozatok is voltak. A férfi rendőrök életkora 27 és 40 év közé esett, munkatapasztalataik 1-től 9 évig terjedtek. A kutatók arra a két fő kérdésre keresték a választ, hogy miként élnek meg a rendőrök a traumatikus eseményeket, valamint a balesetek áldozatairól való gondoskodást.

A narratívumok elemzésével három téma rajzolódott ki a megküzdéssel összefüggésben:

- a támogatási rendszer biztonságossága;
- a korábbi sikeres akciók miatti kompetencia és önbizalom átélése;
- a bizonytalanság átélése.

Amennyiben az intézkedő rendőr a jogszabályoknak és az egyes szabályzóknak megfelelően, a korábbi tapasztalatok alapján kompetensen tudott eljárni az esemény kapcsán, az növelte önbizalmát és kompetens voltának érzését. Ha a támogatási rendszer és a tudásuk hiányosnak, így a krízisszituáció kezelése eredménytelennek bizonyult, vagy a rendőr ezt szubjektív módon így érezte, akkor nem tudott optimálisan eljárni az adott helyzetben. A bizonytalanság és az inkompetencia érzése tehát erősen negatívan befolyásolta a további események optimális alakulásának esélyét.

A számos alkalmazott stratégia közül a következők emelhetők ki, melyek egy mentálhigiénés gondozás során a prevenció stratégiák főbb kulcspontjai is lehetnek. Gondolkodásukban megjelent a munkából fakadó kötelezettség érzése, a feladat, mint egy végrehajtandó cselekedet, leválasztva az érzelmekről és saját problémáikról. Több rendőr is hangsúlyozta, hogy a szolgálat leadásával sikerült félretennie az eseményekből adódó gondolatait és érzéseit. Ugyanakkor hangsúlyozták azt is, hogy a feladat végrehajtása előtt mennyire fontos a mentális felkészülés útban a baleset helyszínére. Még

42 Kop-Euwema (2001) 631–652.

43 Andersson (2003), idézi Backteman-Erlanson et al. (2010)

44 Kingshott et al. (2004) 187–202.

45 Connell (2005), idézi Backteman-Erlanson et al. (2010)

46 Backteman-Erlanson et al. (2010) 90–95.

néhány perces előfeszítés, vizualizáció, gondolati ráhangolódás is elegendő és hasznos. Fontosnak tartják a legrosszabb kimenetelre való felkészülést is.⁴⁷ A biztonságérzést egyértelműen növeli a kollégák támogató jelenléte a helyzetben, és a kolléga szerepe az események feldolgozásában is kiemelkedő, hiszen másképp tud a rendőr családtagjaival beszélni az eseményekről, mint azzal a személlyel, aki maga is részese volt a történéseknek. A szakszerű munka végrehajtását, a rendőrszereppel való azonosulást az egyenruha viselése is segíti. A megkérdezett rendőrök beszámoltak arról, hogy az egyenruha viselése egyfajta „formális maszkként” segítette őket a munka elvégzésében.

A kompetencia korábbi tapasztalatok által megélhető érzésének alapja a „szükségset megcselekedni és tudni” érzése, valamint a következtetések megosztása a kollégákkal. Ezt a biztonságos kezelést segíti elő a saját élmények, tudás és kapacitás felmérésének képessége, mely meghatározza a feladatok leosztását, a cselekedetek tervezését. Ezzel párhuzamosan a kutatás a gyakorlati helyzetben történő mentorálás fontosságára is felhívja a figyelmet, ahol a tapasztaltabb rendőr irányítása alatt, mégis védett környezetben tanulhatja a fiatal rendőr a szakszerű fellépést.⁴⁸ A beszámolók szerint, ha nem volt elég ideje a rendőr kollégának felkészülni a helyzetre, akkor átélhette az inkompetencia és elégedetlenség érzését. Ezek az érzések társultak a bizonytalansággal a gondolatok szintjén, hogy mit is kellene tenni egy ilyen szituációban, és ez mentális teherként nehezedett a végrehajtóra. A kontroll elvesztése és a helyzet kezelésére való képtelenség elvezet a tehetetlenség átérzéséhez, mely tartós kísérőjelenség lesz a későbbi intézkedések végrehajtása során. Állandóan visszatér az eseményekkel kapcsolatban a „Hogyan lehetett volna másképp?” és a „Hogyha másképp alakultak volna a helyzeti tényezők, mit lehetett volna máshogy cselekedni?” kérdése, valamint a büntudat. Az utóbbi kérdésben kiemelkedő szerep jut a felkészülési időnek, és az események kimenetelében a mentési műveletekre szánható időnek. A rendőri szerep sokszor meg hasonlik az egyszerű emberi érzésekkel és szükségletekkel, például sérült gyermekáldozatok sírását hallgatva.

A fenti kutatások alapján elmondhatjuk, hogy a rendőrök egy rendkívüli esemény létrejöttével az intézkedések során megküzdési stratégiákat alkalmaznak, melyek segítik az érzelmi biztonság megteremtését. Megküzdési stratégiáikban támaszkodnak részben a szervezet által biztosított támogatásokra, részben saját tudásukra és képességeikre is. Megküzdésük során fókuszálnak arra, hogy mit mondanak, mit csinálnak és milyen speciális képességekre van szükségük, s ez egyfajta problémamegoldó megküzdési stratégiának tekinthető. A sikeres, problémaorientált megküzdés lehetővé teszi, hogy a distressz átélése közben is pozitív érzelmeket érezzen a rendőr, lehetővé téve a figyelem fókuszálását és azt, hogy hosszú távon ez hozzájáruljon a pszichés jóllét optimális alakulásához.⁴⁹ A megfelelő megküzdési stratégiák kialakítása, a helyzet kognitív kiértékelése megtanulható tréning keretei között, s akár a mentálhigiénés gondozás révén is.

47 Uo.

48 Uo.

49 Uo.

Összefoglalás

A nemzetközi és hazai szakirodalom kutatási eredményeivel összhangban jelen tanulmány hangsúlyt fektet a rendészeti területeken dolgozó munkavállalók pszichoszociális állapotára és a mentálhigiénés kérdések szempontjából fontos területekre. Ezeknek a vizsgálatoknak a konklúziói alapján elmondható, hogy a személyiségvonások közül a pszichoticizmusnak és a neuroticizmusnak van kiemelkedő szerepe a stresszel való megküzdésben.⁵⁰ A személyiségvonások mérésére és a tesztekkel történő szűrésre pedig az alkalmassági vizsgálatok keretein belül kerülhet sor.

A poszttraumatikus stresszbetegség és tüneteinek vizsgálata katonai és rendészeti területeken is meghatározó a munkavégzés specifikumaiból adódóan. A PTSD előfordulásának prediktora, ha a rendőr családi anamnézisében hangulat- és szorongásos zavarokat, valamint alkoholfogyasztást találunk,⁵¹ melyek sérülékennyé tehetik az újonnan érkező stresszhatásokkal szemben. A PTSD-vel való megküzdésben a haragosságnak, az ellenségeskedésnek – mint személyiségvonásnak és állapotnak – egyaránt fontos szerep jut, s ez egészségvédelmi szempontból és a rendőri munka szociális interakciói kapcsán is kitüntetett jelentőséggel bír.⁵²

Maia és társai hangsúlyozzák, hogy a PTSD mellett a poszttraumatikus stressztünetek (PTSS) megjelenésének 55 százalékát *a negatív érzelmek átélése, a munkában töltött idő, a kritikus események előfordulási gyakorisága, a trauma körüli disszociáció mértéke, valamint a társas támogatottság hiánya* magyarázza.⁵³ A negatív és pozitív érzelmi reguláció fontosságát hangsúlyozta Galatzer-Levy és Brown is kutatásukban,⁵⁴ amelyben azoknak a személyeknek a megküzdése bizonyult a legrugalmasabbnak, akik már az egyetemi képzés során is alacsonyabb mértékben mutattak átélt negatív érzelmeket.

Orr és csapata a PTSS pszichofiziológiai előrejelző tényezői közül kiemelte a GBR megjelenését pretraumás helyzetekben, valamint a trauma előtti szívritmus-aktivitást, mely összefüggést mutatott a poszttraumás pszichofiziológiai reaktivitással.⁵⁵ A stresszel való megküzdés vizsgálatában sor került az adaptív és maladaptív megküzdési stratégiák tanulmányozására,⁵⁶ valamint a sportolás és a fizikai fittség elemzésére is. A maladaptív stratégiák közül Kaur és kollégái *a negatív zaklatottság, a szemrehányás és a tagadás* alkalmazásával találtak leginkább, míg Gershon és társai⁵⁷ az *elkerülő viselkedés* negatív következményeit hangsúlyozták az átélt közérzet és nyugtalanság szempontjából.

Kop és Euwema⁵⁸ hangsúlyozza a rendőri szubkultúra szerepét a stresszel való megküzdésben, mely erősen meghatározza azokat a szociális normákat, előfeltevéseket,

50 Kaur et al. (2013)

51 Inslicht et al. (2010)

52 Meffert et al. (2008)

53 Maia et al. (2011) 362–366.

54 Galatzer-Levy–Brown (2013)

55 Orr et al. (2012)

56 Kaur (2013)

57 Gershon et al. (2002)

58 Kop–Euwema (2001)

amelyekkel a rendőrök a stresszel járó helyzeteket kezelik. E problémakör tanulmányozásának a fiatalok szakmai szocializációja kapcsán is jelentős szerep jut, hiszen nem mindegy, hogy pályakezdésük alkalmával milyen mértékben élnek át stresszhatásokat, és azokat milyen módon kezelhetik a szervezet egészében.

A stresszkontroll szubjektív megélését és ennek jótékony hatását vizsgálta Garbarino és csapata⁵⁹ a munkavállaló befektetett erőfeszítései és a támogatások függvényében. Backteman-Erlanson munkatársaival⁶⁰ kvalitatív módszerekkel vizsgálta a rendőri munkával való megküzdés milyenségét, és ez alapján három tényező szerepét emelték ki:

- a támogató rendszer biztonságossága;
- a korábbi sikeres akciók miatti önbizalom és kompetencia;
- a bizonytalanság átélése.

E tényezők összefüggésbe hozhatók Kaur és társai eredményeivel,⁶¹ akik a leggyakrabban használt megküzdési stratégiaként *a társas támogatottságot, az elfogadást/újradefiníálást és a problémamegoldást* emelték ki. E vizsgálati eredmények figyelembevételével lehetne a mentálhigiénés prevenció alapfeladatait meghatározni, az egyes módszereket és alkalmazott technikákat kialakítani.

Az áttekintett nemzetközi és hazai kutatási eredmények tükrében a következő témákra kellene helyezni a hangsúlyt a kutatások területén:

- Fontos lenne a rendészeti területeken dolgozók és az egyetemi képzésben részt vevők pszichoszociális állapotfelmérése és mentálhigiénés állapotuk nyomon követése longitudinális vizsgálati elrendezésben.
- Az alkalmassági vizsgálatok kapcsán a személyiségvonások közül a pszichoticizmus és a neuroticizmus, valamint a hostilitás kiszűrése volna meghatározó feladat, az anamnézisben előforduló szorongásos zavarok, hangulatzavarok és alkoholfogyasztás jelzésértékű szerepének figyelembevételével.
- A pszichofiziológiai prediktorok közül a GBR megjelenése és a szívritmus intenzitásának növekedése meghatározó a pretraumatikus helyzetekben, ezek vizsgálata az egyes szimulációs tréningek alkalmával is fontos szerepet kaphat.
- Vizsgálandó a PTSD és a PTSS kialakulását befolyásoló tényezők köre, ahol a megküzdési stratégiáknak fontos szerep jut, az egyes viselkedési minták kialakulásával párhuzamosan.
- A specifikus munkahelyi stresszorok közül vizsgálandó a rendőri szubkultúra és szervezeti klíma hatása a mentális állapotok alakulására, az egyes elszennvedett traumák feldolgozásával összefüggésben.
- A prevenciók mentálhigiénés módszerek kapcsán mérlegelendő és kutatásra váró terület a társas támogatottság rendkívüli jelentősége a stresszel való megküzdésben.

A mentálhigiénés gondozás gyakorlati feladatai közül az áttekintett vizsgálatok eredményei alapján kiemelendők:

- Az elsődleges, másodlagos és harmadlagos prevenciók stratégiák kialakítása, azok tartalmi meghatározása.

59 Garbarino et al. (2013)

60 Backteman-Erlanson et al. (2010)

61 Kaur et al. (2013)

- A prevenció megvalósulása érdekében együttműködésre van szükség a pszichológusok és a parancsnoki állomány tagjai között.
- A parancsnoki vélemény figyelembevétele fontos lehet az időszakos vizsgálatok megkezdése előtt, de ugyanígy meghatározó lehet az állomány pszichés helyzetének értékelése munkaértekezletek előtt is.

Fontos a parancsnoki állomány megismertetése a pszichológia munkamódszereivel. Szakmai-etikai kérdéseket vet fel az a tény, hogy a mentálhigiénés gondozást és az alkalmassági vizsgálatok elvégzését gyakran ugyanaz a szakember végzi. A mentálhigiénés gondozás során nehéz megtalálni a szakembernek azt a határt, ahol az egyéni és a szervezeti érdekeket szét tudja választani. Problémát jelent a kötelező vizsgálat és az önkéntesség kérdése, a hagyományos keretek feszegetésével a munkavállaló valódi motivációját érintve. A szakember feladata meghozni a döntést, hogy mi módon tájékoztatja a parancsnoki állományt a mentálhigiénés gondozásba vett személy állapotáról.

Problémát jelent a soron kívüli vizsgálatok indokoltságának megállapítása. Szükséges lenne egy, a nemzetközi teszteljárásokhoz igazított hazai vizsgálati tesztbattéria kialakítása. Gondot okozhat a szervezeti kultúra szintjén a mentálhigiénés gondozásban lévő személyek stigmatizáltsága. Fontos lenne a mentálhigiénés gondozás során adatokat gyűjteni a személyi állomány pszichoszociális állapotával kapcsolatban, s ez az alkalmassági vizsgálatoktól függetlenül történhetne.

Megfontolandó kérdés, hogy a hivatásos állomány kiválasztása továbbra is a kizárólagosság elvén alapuljon-e, a minősítéseket egy személy vagy egy bizottság tagjai döntsék-e el. A már bevált rendszerrel kapcsolatban felmerülhet a kérdés, hogy az alkalmassági vizsgálatok időszakosak maradjanak-e, illetve milyen időközönként kellene a vizsgálatokat elvégezni. Kialakításra vár a rendkívüli események kezelésének protokollja, melyben feldolgozásra kerülhetnének a rendkívüli eseményekkel összefüggésben esettanulmányok is. Az egyetemi képzésben fontos lenne a hallgatók mentálhigiénés ellátásának kialakítása. A nemzetközi helyzetre, külföldön alkalmazott modellekre kitekintve a mentálhigiénés gondozás szempontjából is felmerül a peerhálózat, az egészségségügyi megbízotti hálózat kialakításának igénye.

IRODALOMJEGYZÉK

- Backteman-Erlanson, Susann – Jacobson, Ann – Oster, Inger – Brulin, Christine (2010): Caring for traffic accident victims: the stories of nine male police officers. In: *International Emergency Nursing*, Vol. 19. No. 2. 90–95.
- Ballenger, James F. – Best, Suzanne R. – Metzler, Thomas J. – Wasserman, David A. – Mohr, David C. – Liberman, Akiva – Delucchi, Kevin – Weiss, Daniel S. – Fagan, Jeffrey A. – Waldrop, Angela E. – Marmar, Charles R. (2011): Patterns and predictors of alcohol use in male and female urban police officers. In: *American Journal on Addictions*, Vol. 20. No. 1. 21–29.
- Dietrich, Joseph F. – Smith, Janette (1986): The nonmedical use of drugs including alcohol among police personnel: a critical literature review. In: *J Police Sci Adm*. Vol. 14. No. 4. 300–306.
- Elmqvist, Carina – Brunt, David – Fridlund, Bengt – Ekebergh, Margaretha (2009): Being first on the scene of an accident – experiences of ‘doing’ prehospital emergency care. In: *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, Vol. 24. No. 2. 266–273.

- Fehér Éva (2013): *Kiválasztás, alkalmassági vizsgálatok és stresszkezelés az európai gyakorlatban*. Forrás: www.bm-tt.hu/cuccok/letolt/mtuun2013/.../1008_1140DrFehér_Eva.ppt
- Ferenczi Enikő (2005): *Az érett és egészséges személyiség*. Forrás: http://epa.oszk.hu/02100/02190/00204/pdf/KM_2005_04_369.pdf
- Finney, Caitlin – Stergiopoulos, Erene – Hensel, Jennifer – Bonato, Sarah – Dewa, Caroline S. (2013): Organizational stressors associated with job stress and burn-out in correctional officers: a systematic reviews. In: *BMC Public Health*, Vol. 13. No. 82.
- Futóné Kartai Zsuzsanna – Vizinger Erzsébet – András Zsuzsanna (2009): Lelki egészségvédelem a kulturált rendészetért. In: *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, X. kötet, 257–264.
- Galatzer-Levy, Isaac R. – Brown, Adam D. – Henn-Haase, Clare – Metzler, Thomas J. – Marmar, Neylan – Marmar, Charles R. (2013): Positive and negative emotion prospectively predict trajectories of resilience and distress among high-exposure police officers. In: *Emotion*, Vol. 13. No. 3. 545–553.
- Garbarino, Sergio – Cuomo, Giovanni – Chiorri, Carlo – Magnavita, Nicola (2013): Association of work-related stress with mental health problem in a special force unit. In: *BMJ Open*, Vol. 3. No. 7.
- Gerber, Markus – Kellmann, Micheal – Elliot, Catherine – Hartmann, Tim – Brand, Serge – Holsboer-Trachsler, Edith – Pühse, Uwe (2014): Perceived fitness protects against stress-based mental health impairments among police officers who report good sleep. In: *Journal of Occupational Health*, Vol. 55. No. 5. 376–834.
- Gershon, Robin R. – Lin, Susan – Li, Xianbin (2002): Work stress in aging police officers. In: *Journal of Occupational and Environmental Medicine*, Vol. 44. No. 2. 160–167.
- Inslicht, Sabra S. – McCaslin, Shannon E. – Metzler, Thomas J. – Henn-Haase, Clare – Hart, Stacey L. – Maguen, Shira – Neylan, Thomas C. – Marmar, Charles R. (2010): Family psychiatric history, peritraumatic reactivity, and posttraumatic stress symptoms: a prospective study of police. In: *Journal of Psychiatric Research*, Vol. 44. No. 1. 22–31.
- Karlsson, Ingmar – Christianson, Sven-Ake (2003): The phenomenology of traumatic experiences in police work. Policing. In: *An International Journal of Police Strategies & Management*, Vol. 26. No. 3. 419–438.
- Kaur, Ravneet – Chodagiri, Vamsi K. – Reddi, Narasimha K. (2013): A psychological study of stress, personality and coping in police personnel. In: *Indian Journal of Psychological Medicine*, Vol. 35. No. 2. 141–147.
- Kingshott, Brian – Bailey, Kathleen – Wolfe, Suzanne (2004): Police culture, ethics and entitlement theory. In: *The Justice Professional*, Vol. 17. No. 2. 187–202.
- Kop, Nicolien – Euwema, Martin C. (2001): Occupational stress and the use of force by Dutch police officers. In: *Criminal Justice and Behavior*, Vol. 28. No. 5. 631–652.
- Maia, Deborah B. – Marmar, Charles R. – Henn-Haase, Clare – Nobrega, Augusta – Fiszman, Adriana – Marques-Portella, Carla – Mendlowitz, Mauro V. – Coutinho, Evandro S. F. – Figueira, Ivan (2011): Predictors of PTSD symptoms in Brazilian police officers: the synergy of negative affect and peritraumatic dissociation. In: *Revista Brasileira de Psiquiatria*, Vol. 33. No. 4. 362–366.
- Malét-Szabó Erika – Szatmári Adrienn (2010): *A rendőr lelki biztonsága – avagy a biztonság megőrzésének egyik alappillére a rendőr lelki biztonsága*. Forrás: www.pecshor.hu/periodika/XIII/malet.pdf
- Meffert, Suzanne M. – Metzler, Thomas J. – Henn-Haase, Clare – McCaslin, Shannon – Inslicht, Sabra – Chemtob, Claude – Neylan, Thomas – Marmar, Charles R. (2008): A prospective study of trait anger and PTSD symptoms in police. In: *Journal of Traumatic Stress*, Vol. 21. No. 4. 410–416.
- Szeles Erika (2012): *Munkahelyi stressz és kiegészítő a rendőrség személyi állománya körében*. Forrás: www.bm-tt.hu/cuccok/letolt/mtuun2013/.../1008_1100SzelesErika.ppt
- Szeles Erika (2014): *Munkahelyi mentálhigiéné a rendőrségnél*. Közszolgáltatás és pszichológia konferencia (előadás: 2014. június 12.), NKE RTK.
- Orr, Scott P. – Lasko, Natasha B. – Macklin, Michael L. – Pineles, Suzanne L. – Chang, Yuchiao – Pitman, Roger K. (2012): Predicting post-trauma stress symptoms from pre-trauma psychophysiological reactivity, personality traits and measures of psychopathology. In: *Biology of Mood and Anxiety Disorders*, Vol. 2. No. 1. 8.

Van der Velden, Peter G. (2013): Police officers: a high risk group for the development of mental health disturbances? A cohort study. In: *BMJ Open Sport and Exercise Medicine*, Vol. 3. No. 1.

Van Raalte, Ronald C. (1979): Alcohol as a problem among police officers. In: *Police Chief*, Vol. 44. No. 9. 38–40.

Violanti, John M. – Marshall, James R. – Howe, Barbara (1985): Stress coping and alcohol use: the police connection. In: *Journal of Police Science and Administration*, Vol. 13. No. 2. 106–110.

SUMMARY

Mental Hygiene Issues of Public Safety Services

KOVÁTS Daniella

Mental health care and working in public safety are linked to each other through several issues. One of the most important segments of the related researches is the psychosocial health check of persons working in public safety. Several investigations confirm the correlation between the causes of work related stress, stress and the appearance of burn-out syndrome. (Finney C. et al. 2013) In this comprehensive article the author investigates the mental health care related factors specifically in terms of public safety services. These can have a significant role in the strategic organization of the public health services' preventive, therapeutic and rehabilitative work; in addition, it serves as an orientation to the main research areas.

Concha Győző, a rendészet jeles tudósa

SALLAI János

A magyar rendészettudomány etablációjához az elmúlt másfélszáz évben nagyon sok jeles jogtudós járult hozzá. Ezek közül is kiemelkedik Concha Győző, aki akadémiai székfoglalóját „A rendőrség természete és állása szabad államban” címmel 1901-ben tartotta meg. Fő művében, a „Politika” II. kötetében (1905) is jelentős teret adott a rendészetről, rendőrségről, rendészeti szükségállapotról szóló gondolatainak, melyek a mai napig hatással vannak a rendészetelmélet kutatóira, oktatóira.

A 19. század utolsó és a 20. század első évtizedeiben fejtette ki legintenzívebben tudományos tevékenységét Concha Győző jogtudós, és alkotott ezzel maradandót a közigazgatás- és rendészettudományban egyaránt. (Bár Concha munkásságáról Szamel Lajos azt nyilatkozta, hogy nem talált követőkre, az elmúlt száz évben írt közigazgatási és rendészeti szakirodalom mindig megemlítette nevét és műveit.) Tanulmányait Pápan, Győrben és Budapesten folytatta, illetve egy félév erejéig Stein Lőrincz (a rendészet egyik legkiemelkedőbb német művelője) előadásait Bécsben¹ hallgatta. Conchát az 1872-ben újonnan alapított kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem rendkívüli, 1874-ben pedig az alkotmány- és közigazgatási politika rendes tanárává nevezték ki, itt húsz évig adott elő. 1873-tól a Budapesti Tudományegyetemen a politika magántanára, 1892-től 1928-ig pedig az egyetem rendes tanára volt az alkotmányi és közigazgatás-politikai tanszéken. A MTA 1886. május 6-án választotta levelező tagjává.²

A magyar rendészetre jelentős hatást gyakoroltak a 19. században a közigazgatás és rendészet jeles német tudósai. Közülük is kiemelném Robert Mohl: „Die Polizeywissenschaft” című, 1832-ben megjelent, több kiadást megért munkáját, amely alapvetően forrásul szolgált a téma magyar művelőinek, s amelyben a közrendészeti tudományt és a közrendészeti intézetet szűkebb területen vezeti le, továbbá megkülönbözteti a megelőző igazságügyi intézettől. Egy másik német rendészettudománnyal foglalkozó jogtudós, Lorenz von Stein szerint „rendészet mindaz a forma, amelyen keresztül a kormány az igazgatásba beavatkozik, illetve a rendészet a közigazgatásnak egy része.” A biztonsági rendészet „a beligazgatásnak feladata és joga, a személyes szabadságot általában, tilalmi és rendszabályai által ott korlátozni, hol ennek részéről, az általános biztonsági állapotot veszély fenyegeti.”³ A fentiekből is jól kivehető, hogy a rendészet alatt mást értettek a 19. század végén, abban az időszakban, amikor Concha Győző egyetemi tanulmányait folytatta, majd elkezdte jogi, tudományos pályáját.

1 Sallai (2014a) 26.

2 Forrás: <http://dtl.ogyk.hu/hu/gyujtemenyismertetok/konyvek/szerzoi-eletrajzok/item/295-concha-gyozo>

3 Szamel (1985) 253.

Concha Győző munkásságának központi problémája mindvégig az állam természetének kutatása volt. A szerzőt az állam mibenléte és rendeltetése érdekelt, ezen keresztül fejtette ki államelméleti, alkotmányjogi, közigazgatási jogi, illetve rendőrségről alkotott nézeteit. Akadémiai székfoglalóját⁴ 1901-ben „A rendőrség természete és állása szabad államban” címmel tartotta meg, melynek gondolatai ma is jelen vannak a rendészettudományban. Már a nyitómondatában egy azóta is örök gondolatot fogalmazott meg, mely szerint nincs a társadalomban még egy olyan vitatott kérdés, amely terén a tudományban és a gyakorlati életben annyira eltérő lenne az álláspont, mint a rendőrség gyakorlati működését illetőleg.

Concha Győző szerint „az állam és társadalom rendje együtt alkotják a közrendet”.⁵ Bővebben: a közrendet „a nemzeti összlet, és az egyéni társadalmilét tényezőinek összszeműködése s a különböző javaknak e tényezők közötti megosztása és általuk való élvezése alkotja.”⁶ Ehhez a szerző tágabb értelemben a természet rendjét is hozzáveszi. Ezt követően ismerteti az államrendet, mely alatt az ország vezetését, a hatalmi ágak működését, a jog érvényesülését érti, valamint bemutatja a társadalmi rend alkotóelemeit, melyek az önkéntes együttműködésen, a javak helyes elosztásán, a felebaráti érzésen és egyesek hitén, meggyőződésen nyugszanak. A különböző természeti elemek, így a szél, a víz, a tűz jelenléte és hirtelen változásai (pl. szélvihar, árvíz vagy tűzvész) megbonthatják a korábbi nyugalmat, ezáltal a társadalom rendjét is.

Concha Győző székfoglalójában fejtette ki a rendőrség fő feladatát: „a rendőrség feladata ez alaptényezők mellett az állam és társadalom rendjének előfeltételeit létesíteni, biztosítani a társadalmi rendnek érvényesülését lehetségessé tenni, nem magát a rendet.”⁷ Az államrend alatt a szerző a hatalmi ágak nyugodt működését értette, melynek biztosítása a rendőrség feladata, s amelyet tömegek zavargása vagy katasztrófa, árvíz ne tudjon megakadályozni. Véleménye szerint a rendőrség a feladatait akkor tudja helyesen ellátni, ha:

- „1. az egyeseknek a jog által engedett szabad működését és javait állandó őrkődéssel védelmezi másoknak valószínű, vagy tényleges támadása ellen,
2. ha az ilyen támadásokat tényleg megakadályozza,
3. a támadásokkal megzavart rendet helyreállítja a támadásnak, a jogtalan állapotnak tényleges megszüntetése és a jogrend helyreállításában való segédkezés által.”⁸

A fentiekben jól kivehető, hogy a rendőrség feladatainak megfogalmazása a rendészet fogalmán alapul. Concha véleménye szerint a rendőrség tevékenységével csak közvetve járul hozzá a nagy állami feladatok végrehajtásához, ezért annak szükségességének megértése bonyolult, nehézkes, továbbá nem a rendőrség tartja fenn az állam és társadalom rendjét, ahhoz csak hozzájárul, abban csak segédkezik. Szerinte vége az állam és társadalom rendjének, ha azt csak a rendőrség erejével, őrkődéssel, kémkedés-

4 Lásd bővebben: Sallai uo. 27.

5 Concha (1901) 3.

6 Uo. 5.

7 Uo. 11.

8 Uo.

sel, diszkrecionárius jogával tartják fenn. Mivel a rendőrség folyamatos ügyelő, őrködő tevékenységet fejt ki, továbbá az állami, társadalmi és természeti rend változásaihoz idomul, ezért inkább a kormány közigazgatási tevékenységéhez tartozik.

A rendőrség (attól függően, hogy bírósági, igazságszolgáltatási vagy közigazgatási működési feltételeket biztosít) kétféle lehet:

- *Biztonsági rendőrség*: „A bírói működéstől abban különbözik a biztonsági rendőrség, hogy 1) a jognak nemcsak eszményi uralmát biztosítja, mint a bíróság, a mely a jogellenes ténnyt megtorolja, hanem a jogvédele állapotokat tényleg külső hatalommal is fenntartja, azok jogellenes megzavarását, folytonos éber őrködés által megakadályozva, a büntetthez való előkészületeket, a bűnkísérleteket eredménytelenné téve; 2) hogy a jog eszményi uralmának fenntartását lehetségessé teszi; 3) hogy e két feladatának betölthetése végett nemcsak tények, hanem valószínűségek alapján is megszoríthatja a személyes szabadságot.”⁹ A biztonsági rendőrséget a szerző a bírói működés kiegészítésének tartotta.
- *Közigazgatási rendőrség* (amely a társadalom- és természetrend előfeltételeinek biztosítására irányul): „A közigazgatási rendőrség működését magától a közigazgatástól pedig az különbözteti meg, hogy a míg a közigazgatás valami állapotot (folyópartot, medret, erdőt), vagy intézményt (várat, utat, vasutat, iskolát) vagy műveletet (katona-, adószedést, mozgósítást) létesít vagy folyamatot (közlekedést, vasúti szállítást, állatállomány-szaporodást és javítást) tervez, addig a közigazgatási rendőrség mindezen állapotok, intézmények, műveletek, folyamatok előfeltételeit nyújtja, név szerint őrködése, és az emberi szabadságnak, világos kötelezettségek vagy valószínűség alapján, esetleg karhatalmi megszorítása által is.”¹⁰

Feladatainak végrehajtására diszkrecionárius kényszerhatalommal felruházott az egyéni szabadsággal szemben. A rendőri működés határait a szerző először is a jogrendben látta, mely szerint a rendőrség nem lépheti át a jog által biztosított kereteket, határokat, s csak a jog által biztosított keretek között fejtheti ki tevékenységét. A rendőrség semmi esetben sem helyezkedhet a jog fölé. A rendőrség nem lehet jogalkotó vagy jogváltoztató. A rendőrség működése megköveteli, hogy:

- „törvényhozó, szabályozó hatalma a legszűkebb körre szoríttassék, különösen pedig, hogy hatáskört szabályozó hatalma ne legyen,
- a közrendnek csak kiegészítője lehet, annak és tényezőinek helyére nem léphet, azok működését át nem veheti, csak is kivételesen, időlegesen pótolhatja,
- a rendőri működést meg kell előznie vagy követnie az elsődleges állami vagy társadalmi működésnek,
- rendőri működéssel, járulékos, előfeltételszerű természeténél fogva, egymagában semmiféle állami vagy társadalmi szükségletet kielégíteni nem lehet.”¹¹

9 Uo. 19–20.

10 Uo. 19–21.

11 Uo. 25.

Concha szerint ahol ezeket a működési határokat nem tartják be, ott a közrend és a jogrend is bizonytalanná válhat. A szerző szerint a rendőrség működésének elemei:

- az emberi élet folyamatos szemmel tartása (kivételesen az egyén, a család, a ház és a levél tiszteletben tartása),
- alanyi belátás a diszkrecionárius jog alkalmazásában.

Az állandó őrök és a diszkrecionárius hatalom alkalmazása a rendőrség legsajátosabb eszköze, melyet kiegészít a kényszer- és a karhatalom. A szerző akadémiai székfoglalójában külön foglalkozik a *magas vagy politikai rendőrséggel*, mely utóbbi alatt azt a rendőrséget érti, melynek fő feladata az állam és társadalom legfőbb biztonságával foglalkozni, amely a tömegjelenségek ellen irányul. Ez esetben rendelkezik a rendőrség a legnagyobb diszkrecionárius hatalommal, és válhat az állami és társadalmi rend, s nem csak annak feltételeinek fenntartójává. Látva a veszélyeket, a szerző a következő biztosítékokat tartja fontosnak a törvényhozói hatalom szempontjából:

- a szabályokat is csak annyiban, amennyiben a kivételes állapotok létesítésére vagy más magas rendőri intézkedésre okot szolgáltató körülményeket általában meghatározza, a rendőrség eszközeit, eljárási módjait, beavatkozási határait általában körülírja,
- „ha szabályai általánosak, mindenkire kiterjedők, nem egyesek, osztályok ellen irányulók”,¹²
- ha a politikai rendőrség legerősebb, legdiszkrecionáriusabb eszköze, a kivételes állapot létesítése élesen elhatárolódik a rendes állapottól, kezdetének és megszűnésének különös megjelölése, kihirdetése által.

A szerző szerint a politikai rendőrség (ugyanúgy, mint a közrendészet) a legszabadabb államban sem nélkülözheti a nagyfokú diszkrecionárius hatalmat (például egy rendezvény eseményeinek megítélésében). Ugyanakkor a rendőrség a legmagasabbnak számító régiójában, a politikai rendészetben is megtartja alaptermészetét, diszkrecionárius jellegét, amelytől nem szabad megfosztani, illetve megtartja feltételeszerű jellegét is, azaz nem a közrendet, hanem annak előfeltételeit biztosítja.

A rendészet tudomány szempontjából a mai napig kiemelkedő műnek számít a fenti akadémiai székfoglaló, ugyanakkor Concha Győző fő műve a „Politika” című munkája, amelynek az alkotmánytanról szóló első kötetével 1894-ben kiérdemelte az MTA nagyjutalmát. A közigazgatással foglalkozó második kötete 1905-ben jelent meg. Ennek V. fejezete foglalkozik a rendőri igazgatással, s a fejezet I. részében a szerző döntően az akadémiai székfoglalójának menetét követve az alábbi témákat tárgyalja:

- a közrend és a rendőrség fogalma,
- a rendőrség fajtái,
- a rendőri működés,
- a rendőri működés különleges eszközei,
- magas vagy politikai rendőrség.

Mivel ennek tartalmi kifejtése szinte megegyezik a székfoglalóban leírtakkal, amelyet a fentiekben bemutattem, ezért részletes ismertetésétől eltekintek.

¹² Uo. 41.

A VII. rész II. fejezete a politikai rendészetről és annak feladatairól szól. A politikai rendészet tárgyai: a) véletlen csoportosulások, b) tervszerű gyülekezések, c) állandó egyesületek, d) a sajtó.¹³ Concha e fejezettrészben foglalkozik a rendészet legsajátosabb területével, a fegyver használatával. Véleménye szerint „a fegyver használata azon általános szabályok alatt áll, melyek a közigazgatási végrehajtásra nézve irányadók, névszerinti hogy az erősebb eszközök, csak az enyhébbek sikertelensége után kerülhetnek sorra. A fegyvereknek az ellentállást gyorsan megtörött s a tömeg testi épségét, életét kímélő használata a fegyveres küzdelem művészetére s nem a közigazgatástanra tartozik.”¹⁴ Külön fejezettrészben foglalkozik az egyesületekkel, a sajtórendészettel, magánrendészettel. Mai szemmel talán érdekes, hogy a szerző szerint a magánrendészet feladata „az igazságszolgáltatás lehetővé vagy feleslegessé tételében áll. Utóbbi célból állandó az őrködése s ennek segítségével akadályozhatja meg a bűntettek elkövetését.” E szerint az „igazságszolgáltatás lehetővé tétele végett 1) ki kell nyomoznia a bűntetteket s azok szerzőit, 2) biztosítani a bűntettek bizonyítékait, 3) megakadályozni, hogy a bűnszerzők magukat az igazságszolgáltatás elől elvonhassák.”¹⁵

Ugyanezen részben tárgyalja a rendőri szervezetet, amely „azon személyek, dologi berendezések összetétele, rendezett egésze, a melyek a rendőri feladat érdekében alkalmaztatnak.”¹⁶ A következő részben az alábbi, rendőrigazgatás szempontjából lényeges témákat fejti ki:

- intéző rendőrség,
- foganatosító rendőrség,¹⁷
- titkosrendőrség,¹⁸
- a rendőrség eszközei.¹⁹

Végezetül a rendőrség működésére vonatkozó időtálló megállapítása: „A rendőri igazgatás a feladatát csak akkor oldhatja meg, ha kellő hivatásszerű személyzettel és megfelelő dologi berendezésekkel van ellátva.”²⁰ Még e fejezettrész alatt tárgyalja a rendőri kivételes állapotot, melynek aktualitását a 19. századi forradalmak és az első világháború előszelei adhatták. E szerint a „kivételes állapot lényege ugyanis minden államban abból áll, hogy a jogrend szabályai, melyek a közhatóságok működési körét, eljárási módját, az egyéni szabadság biztosítékait meghatározzák, időleg mellőztetnek a végből, hogy a közrend elleni támadások biztosabban elnyomathassanak.”²¹

13 Concha (1905) 336.

14 Uo. 340.

15 Uo. 371.

16 Uo. 375.

17 Az egyszerű őrködéssel és az intéző rendőrhatalóságok meghagyásainak teljesítésével foglalkozó személyek alkotják a foganatosító rendőrséget.

18 A foganatosító rendőrség egy része közjellegének elburkolásával, titkosan teljesítheti csak feladatát készülő vagy bevezetett büntények kinyomozásában.

19 A biztonsági rendőri szervezetnek lényeges részét alkotják a rendőri felszerelés, úgymint a különböző eszközök, dologi berendezések, nyilvántartások, helyiségek, melyek a bűntettek meggátolásához, fölfedezéséhez, a bűntettesek kézre kerítéséhez, a bűncselekmények következményeinek elhárításához szükségesek. A rendőri foganatosítás valódi művészet, mesterség, mely különleges eszközöket igényel.

20 Uo. 381.

21 Uo. 386.

A korábbi háborús tapasztalatok alapján Concha egyértelműen a katonai hatalom determinálásában látta a kivételes hatalom gyakorlati kivitelezhetőségét, amelyet a következőképp fogalmazott meg: „Végül állhat a kivételes állapot abból, hogy a polgári hatóságok hatalma részben vagy egészben a katonai hatóságokra megy át. Ha a polgári hatalomnak csak rendőri feladatát veszi át a katonai hatóság, akkor a kivételes állapot katonai ostromállapottá válik, ha ellenben a bírói hatalom is a katonai hatóságokra száll, akkor a hadiállapot áll elő.”²² Concha Győző jogtudós fenti gondolatai valószínűleg nagymértékben hozzájárultak az akkoriban készülöben lévő kivételes törvények megalkotásához, amelyek végül 1912-ben láttak napvilágot.

Összegezve megállapítható, hogy a rendészet elméleti kérdéseiben Concha Győző hosszú időszakra iránymutató, időtálló gondolatokat írt le, amelyet mind a két világháború között,²³ mind a második világháború után²⁴ felhasználtak, idéztek. Conchát a Tanácsköztársaság idején nyugdíjazták, letartóztatták, majd házi őrizetbe helyezték.²⁵ A Tanácsköztársaság leverése után visszanyerte korábbi társadalmi és szakmai befolyását és részt vett a konszolidáció államberendezkedésének megalapozásában. 56 év egyetemi oktatás után, 1928-ban kérte nyugdíjazását, majd 87 éves korában, 1933. április 10-én hunyt el Budapesten.²⁶

IRODALOMJEGYZÉK

- Balla Zoltán (2000): A rendészet fogalmának tisztázásához. In: *Magyar Közigazgatás*, 50. évf. 1. sz. 18–19.
- Concha Győző (1901): *A rendőrség természete és állása szabad államban*. Budapest, MTA.
- Concha Győző (1905): *Politika*. Budapest, Grill Károly Könyvkiadó.
- Finszter Géza (2012): *A rendőrség joga*. Budapest, ORFK.
- Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.) (2014): *Rendészettudományi gondolatok. Írások a Magyar Rendészettudományi Társaság megalapításának egy évtizedes jubileuma alkalmából*. Budapest, MRTT.
- Korinek László (2014): Rendszerváltozás a belügyben. In Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): *Rendészettudományi gondolatok. Írások a Magyar Rendészettudományi Társaság megalapításának egy évtizedes jubileuma alkalmából*. Budapest, MRTT.
- Lövétei István – Szamel Katalin – Lőrincz Lajos (szerk.) (1988): *A magyar közigazgatás-tudomány klasszikusai 1874–1947*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Sallai János (2014a): *A magyar rendészettudomány története*. Budapest, NKE.
- Sallai János (2014b): A rendészet fogalmának kialakulása és történetének áttekintése. In Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): *Rendészettudományi gondolatok. Írások a Magyar Rendészettudományi Társaság megalapításának egy évtizedes jubileuma alkalmából*. Budapest, MRTT.
- Szamel Lajos (1985): A modern rendészet – fogalom és következményei. In: *Jubileumi tanulmányok*, 40. kötet. Pécs, Janus Pannonius Tudományegyetem, 253–264.
- Tomcsányi Móric (1929): *Rendészet – közigazgatás – bírói jogvédelem*. Budapest, MTA.
- Török Lajos (1938): *A Magyar Kir. Rendőrség fegyverhasználati joga*. Budapest, a szerző kiadása.

22 Uo. 386.

23 Lásd Tomcsányi (1929); Török (1938)

24 Lásd Szamel (1958); Finszter (2012); Korinek (2014)

25 Forrás: <http://dt.ogyk.hu/hu/gyujtemenyismertetok/konyvek/szerzoi-eletrajzok/item/295-concha-gyozo>

26 Uo.

SUMMARY

Győző Concha, an Outstanding Law Enforcement Scholar

SALLAI János

In the last one and a half hundred years lots of excellent jurists have contributed to the development of the Hungarian Law Enforcement. Győző Concha, who gave his academic inaugural address entitled "The nature and stand of the police in a free state" in 1901 becoming a member of the Hungarian Academy of Sciences, excels among them. In his main work entitled Politics II. (1905) he dedicated a lot of thought to the issues of law enforcement, policing and emergencies in law enforcement, which has been affecting researchers and scholars of law enforcement theory.

A Szent Korona 1978-as hazatérése, rendőrségi biztosítása és védelme

RÁCZ János

Az Egyesült Államok 39. elnöke, Jimmy Carter úgy döntött, hogy visszaadja a Szent Koronát a magyar népnek. A magyar politikai vezetés utasítására a rendőrségnek kellett biztosítani a Nemzeti Múzeumban kiállított koronát és a koronázási ékszereket. Az 1978. január 5-én elfogadott terv szerint 33 rendőr vett részt a feladat végrehajtásában. A politikai vezetés úgy határozott, hogy polgári fegyveres őrseget is alkalmaznak. A 37 főt a rendőrség képezte ki. A politikai jellegű akciók kivédésére operatív biztosítással figyelték a múzeumba látogatókat. Ez felesleges volt. Később a rendőri erőket csökkentették, a továbbiakban csak ellenőrizték a polgári fegyveres őrseg munkáját.

1977 őszén politikai döntés született az Egyesült Államokban. Carter elnök úgy határozott: a Szent Korona hazatérhet Magyarországra.¹ A döntés háttéréhez fontos adalék, hogy 1977-ig minden vitás kérdés rendeződött a két ország között. 1963-ban amnesztiát kaptak az 1956-os cselekményekért elítéltek, 1967-ben nagyköveti szintre emelkedtek a diplomáciai kapcsolatok. 1971-ben Mindszenty elhagyhatta az amerikai nagykövetséget, és haláláig (1975) kitartott azon álláspontja mellett, hogy a Szent Koronát csak egy demokratikusan megválasztott magyar kormány megléte esetén lehet visszaadni. Nixon elnök megnyugtatta Mindszentyt ebben a kérdésben.²

A döntés után meg kellett szervezni a korona megfelelő biztosítását: egy régi-új feladatra rendőrségi megoldás született, hisz a koronaország történeti intézménye már a II. világháború után megszűnt. Ennek a fegyveres őrző és – a koronázási alkalmakkor – díszelgő egységnek a visszaállítását célzó politikai szándék nyilvánvalóan nem is mérült volna fel. Hiszen egy speciális egységre bízott Szent Korona a múlt kényelmetlen szimbólumává vált volna az uralkodó kommunista rezsim számára. Túlságosan emlékeztetett volna a Horthy-korszakra és egyszersmind a Szent Korona történelmi hagyományaira. Emiatt a Magyar Néphadsereget sem lehetett megbízni ezzel a feladattal. A katonaság által őrzött Szent Korona a Kádár-korszak politikai elitjének szintén elfogadhatatlan volt. Szent István koronája nem válhatott ismételten az ország jelképévé. Tehát a gondolata sem fogalmazódhatott meg egy külön vezénnyellett és fegyverzettel ellátott egység felállításának.

Az őrzés teendői szinte automatikusan a rendőrségre hárultak. Emiatt mind az 1978. január 5-én a Ferihegyi repülőtérre érkező Szent Korona védelme (a protokolláris biztosítással együtt), mind a nagyközönségnek szóló bemutatása során keletkező

1 A részleteket lásd Glant (1997) 71–85; Rácz (2014)

2 Glant (1997) 61.

feladatok a rendőrségre vártak. Második kihívásként jelentkezett a Szent Korona eltervezett, állandó múzeumi bemutatása során ellátandó őrizete. Ez teljesen új feladat volt, hiszen a korona alapvetően egy koronázási ékszer funkcióját töltötte be. Az ereklye történetében a legfontosabb elvárás az volt, hogy ne kerülhessen idegen kezekbe. Történeti funkciója pedig sokkal jelentősebb volt annál, mintsem hogy egy nagyközönségnek szánt kiállítási tárgy váljék belőle. Gyakorlatilag 1977-ig a magyar történelem során soha nem merült fel olyan szándék, hogy egyfajta állandó kiállítás adjon helyet a Szent Korona számára.

Nem szabad elfelejtenünk, hogy az őrzésének modernkori története újabb, ha úgy tetszik, immár külön feladattal egészült ki: a Szent Koronát látogató turisták, külföldiek, érdeklődők megfigyelésével, kezelésével. Ennek szabályait az 1977-es amerikai döntés miatt nagy hirtelenséggel kellett megalkotni. A Szent Korona azonban olyan ereklye – holott a Kádár-korszakban ezt tagadták –, amely egyben általánosan ismert, komoly vallási szimbólum, a koronázás történelmi hagyományai miatt is. A középkorban a koronát a székesfehérvári bazilika melletti káptalanság őrizte.³

1978-ban is tudták: volt olyan időszak, amikor az egyház őrizte a Szent Koronát. Természetesen az egyházi vonal teljes kikapcsolása érdekében Miklós Imre, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke nem kevés cinizmussal jegyezte meg, hogy a püspöki kar egyetértett abban: a Szent Korona őrizetére nem vállalkozhat.⁴ Nem tekinthető véletlennek, hogy 1977-ben, Robert C. Mudd – aki a budapesti amerikai nagykövetség ügyvivője volt – megkérdezte Nagy János külügyminiszter-helyettestől, hogy a Szent Koronát a magyar kormány hol szándékozik majd kiállítani, Székesfehérvárott, a hagyományos koronázó városban vagy Budapesten.⁵

A korona őrzése és elhelyezése politikai kérdés volt a Kádár-korszakban. Ezért a választás végül a Magyar Nemzeti Múzeumra esett. A döntés indoklása: az ereklyét be kellett mutatni a nagyközönségnek, és a hely szimbolikájának azt kellett sugallnia, hogy csupán egy történelmi emléket, nem pedig egy politikai tartalmú vallási ereklyét őriznek.⁶ Pontosan ezért talált egymásra a Szent Korona és a Budapesti Rendőr-főkapitányság. A téma kutatása azért is érdekes, mert ma a katonaság és a Honvéd Koronaőrség feladata a Szent Korona őrzése. Érdeemes tehát részletesebben utánanéznünk, hogy a rendszerváltás előtt miképpen oldották meg nemzeti szimbólumunk védelmét.

1978. január 5. – a koronaőrző rendőrség

A Budapesti Rendőr-főkapitányságra várt a Szent Korona őrzésének megszervezése. A rendőrség és ez esetben a BM III/III. osztályának képviselője a kezdetektől jelen volt a Szent Korona és a koronázási ékszerek hazahozatala végett létrehozott operatív munkacsoport ülésein. Az első ülés 1977. november 17-én volt, ahol a Belügyminisztérium

3 A magyar koronaékszerek ügye, MNL OL USA TÜK XIX-J-1-j 1977. 19. d. 001100/77-001100/30. A korona és a koronázási ékszerek hazaszállításával kapcsolatos elképzelések, 1977. november 17.

4 A magyar koronaékszerek ügye... Kaiser látogatása Lékai Lászlónál. Miklós Imre feljegyzése, 1977. december 2.

5 A magyar koronaékszerek ügye... A korona visszaadása (Mudd amerikai ügyvivő látogatása), 1977. április 29.

6 A részletesebb elemzéshez lásd Rácz (2014)

képviselésében Geréb Sándor rendőr alezredes és csoportfőnök-helyettes vett részt a munkában. Geréb Sándor egyébként a BM III./III. osztályon dolgozott.⁷ Az ülésen részt vevő rendőrségi személy kiválasztásából is látható, hogy a politikai kérdések nem tudtak elkülönülni a Szent Korona őrzési feladataitól sem. Ez egyszerre volt politikai és biztonsági kérdés. Az 1977. november 17-i ülésen több témát is érintettek. Nem ismerték azonban a Szent Koronát szállító amerikai gép pontos érkezési dátumát. Az operatív ülésen mégis voltak olyan elemek, amelyek később megvalósultak. Az egyik ilyen a rendőrséget is érintette.

Elkülönítették a Szent Korona és a koronaékszerek, illetve az ereklyét kísérő amerikai diplomaták, tudósok, magánszemélyek, magyar politikusok, egyházi vezetők biztosítását. A dokumentumok szerint azt javasolták, hogy a protokolláris fogadás alatt a Szent Koronát és a koronaékszereket haladéktalanul helyezték el a katonai díszegység mellett parkoló gépkocsiban. Kitértek arra is, hogy az ereklyét a fogadás után azonnal elszállították volna az Országházba.⁸ A külföldi vendégek megfelelően biztosított gépjárműoszlopai csak ezt követően indulhattak volna el a Duna Intercontinental szállodához. Miközben a Parlamentbe érkező koronát a kormányőrség vette volna gondjába, egészen a másnapra tervezett hivatalos parlamenti átadásig.⁹ A külügyi anyagok alapján kijelenthető: a Szent Korona az amerikai diplomatákkal szemben már a kezdeti tervekben is magasabb biztosítási szintet kapott.

Természetesen jogos a kérdés: kellett-e bármilyen támadástól tartani, vagy csak az elővigyázatosság, a Szent Korona körütekintő kezelése és őrzése indokolta az előkészületeket? Az iratokat áttekintve kijelenthető, hogy nem kellett számolni semmilyen politikai célzatú támadással, vagy bármilyen külső beavatkozással. Csupán a magyar emigráció egy része elégedetlenkedett. Tüntetések szerveztek az Egyesült Államokban, és igyekeztek minden követ megmozgatni az amerikai politikában azért, hogy a Szent Korona ne érkezhessen vissza Magyarországra.¹⁰

Gyakorlatilag csak egy esetben történt konkrét fenyegetés, de ez sem a Szent Koronát érintette, hanem sokkal inkább a nyugati országok külképviseleteit. 1977. december 30-án, a budapesti holland nagykövetségtől Wolfswinkel holland titkár hívta fel a magyar külügyminisztériumot. A titkár tájékoztatása szerint egy ismeretlen férfi telefonált a nagykövetségre, majd egy érthetetlen nevű szervezet képviselőjének nevezte magát. Ezután „közölte a holland nagykövetség magyar állampolgárságú telefonkezelőjével, hogy amennyiben az Egyesült Államok visszaadja a koronát Magyarországnak, úgy a szervezet meggyilkolja az Egyesült Államok és Hollandia budapesti nagykövet-

7 Geréb Sándor rendőr alezredes, „1964-ben százados a III./III-1-a osztályon és Timkó Imre, azaz »Kiss János«, valamint Brezanóczy Pál, azaz »Kékes« tartótisztje, 1966-tól őrnagy, és a III./III-2 osztályvezető, 1978-ban alez. és a III./III csop.f. helyettese.” Lásd a Galántai György festőművésszel foglalkozó honlapon. Forrás: www.galantai.hu/festo/lista_kronologikus.html (2014. 11. 11.)

8 A magyar koronaékszerek ügye... A korona és a koronázási ékszerek hazaszállításával kapcsolatos elképzelések, 1977. november 17.

9 Gyakorlatilag a terv ezen szakasza így is történt.

10 Glant (1997) 87–109.

ségének valamennyi diplomatáját”.¹¹ A kagylót rögtön letette a telefonáló, amikor az érthetetlen szervezet nevét kérdezte az ügyfélszolgálatos.

A holland nagykövetség értesítette az Egyesült Államok budapesti nagykövetségét is. Azonban az amerikai kollégáikkal egyetértésben úgy döntöttek, hogy nem értesítik a fenyegetésről a többi külképviseletet. Ezzel a magyar külügyminisztérium egyetértett. Azért a hollandok kérésére egy rendőrszemet állítottak a nagykövetség elé, de a betelefonálót mind a holland, mind az amerikai külképviselet elmebetegnek véleményezte.¹² Valós fenyegetésről nem tudunk beszámolni.

Az első és konkrét BRFK biztosítási tervet 1977. december 29-én hagyta jóvá Vince Lukács rendőrfőkapitány.¹³ Ekkor már tudott volt, hogy az amerikai különgép 1978. január 5-én, este tíz órakor fog megérkezni a Ferihegyi repülőtérre. A dokumentum a fogadóbizottságból csak három kiemelt személyt nevezett meg: Trautmann Rezsőt, az elnöki tanács helyettes elnökét, Puja Frigyes külügyminisztert és Esztergályos Ferenc washingtoni magyar nagykövetet. Az irat nem vette figyelembe, hogy Esztergályos Ferenc gyakorlatilag nem volt a fogadóbizottság tagja. A magyar nagykövet a felesége társaságában, a Szent Koronát szállító amerikai gépen utazott haza.¹⁴ A dokumentum a Szent Korona érkezésekor nagyjából hétszáz védendő emberrel számolt. A legkisebb biztosítandó kontingenst az Amerika Egyesült Államok küldöttsége jelentette. A szakértőkkel együtt mindössze negyven főt említettek. A tervezet az 1977. november 17-i jelentéshez képest megváltozott. Csak az ünnepélyes fogadás után adott utasítást a Szent Korona gépjárműre helyezésére. Az erekle az amerikai küldöttség és a nemzetközi sajtó elszállítása után indulhatott el az Országházba.

A terv szerint a Szent Korona és a koronázási ékszerek biztosítását I. fokúnak állapították meg, miközben a vendégeknek alacsonyabb, II. fokú biztosítást szavatoltak.¹⁵ A BRFK a rendőrségi feladat megvalósítására a Budapesti Rendőrképző Iskolát, a Gépko-csizó-járőr és Őrszolgálati Parancsnokságot (GÖP), valamint a közlekedésrendészetet jelölte ki. A részletes leírás a következő utasítást tartalmazta: „A repülőtér külső és belső lezárása. Biztonsági őrkkel biztosítani a vezetőket, a járműveket, az utazás út-vonalát, valamint a közvetlen közelben lévő veszélyt rejtő objektumokat”.¹⁶

Az elfogadott terv, a repülőtértől egészen a X. kerületi Basa utcáig meghatározta a teljes útszakasz kiürítését. Tehát a reptérre vezető út XVIII. kerületi részét lezárták a forgalom elől. Nyilvánvaló, hogy az éjszakai szállítás miatt ez nem okozott különösebb gondot a polgári közlekedésben. A Szent Koronát szállító gépjárműoszlop előtt elhelyeztek egy piros-kék fényjelzést adó oszlopvezető autót és egy kettős kék fényjelzéssel villogó „előjelző” gépkocsit. Az oszlopzárást egy Mercedes gépjárművel hajtották

11 A magyar koronaékszerek ügye... Telefonbejelentés a holland nagykövetségen a korona visszaadásával kapcsolatban, 1977. december 30.

12 Uo.

13 Terv a magyar korona és koronázási kellékek Magyarországra érkezésének rendőri biztosítására, MNL OL ORFK XIX-B-14. 293. d. 50-46/1978. 1977. december 29.

14 Glant (1997) 123.

15 Terv a magyar korona és koronázási kellékek Magyarországra érkezésének rendőri biztosítására...

16 Uo.

végre.¹⁷ Az amerikai szenátorokat kísérő oszlopban, „előjelző” nélkül egy oszlopvezető és egy oszlopszáró autót alkalmaztak. A gépkocsioszlopok elhaladása után a biztonsági örök feladata volt a forgalom megindítása.

A biztosítás parancsnokának Matók Béla rendőr ezredest jelölték ki. Közvetlen beosztottjai Bálint László, Buncsák László, Zsarnóczai József rendőr alezredek és Csorba Géza rendőr őrnagy voltak.¹⁸ Matók Béla 1978. január 3-án, délután két óra-kor eligazítást tartott az akcióban részt vevő parancsnokoknak és megbízottjaiknak. A megjelentek között megtalálhatjuk a BRFK GÖP vezetőjét, a BM FRE parancsnokának megbízottját, a Budapesti Rendőrképző Iskola parancsnokának megbízottját, valamint az V., VII., VIII., X., XVIII. és XIX. kerületi rendőrkapitányságok közrendvédelmi osztályainak parancsnokait is.

Matók Béla a következőket kérte a közlekedésrendészet vezetőjétől. Tájékoztassa a közlekedési vállalatokat a szállításnál tervezett útvonalokról. Telepítsenek „megállni tilos” táblákat 1978. január 4-től január 7-e este 8 óráig a Duna-korzón, a Vigadó utca és a Március 15-e tér között, továbbá a budai Vár, a Szent Háromság tér, valamint a kollégium előtti parkolóknál. Matók Béla arra is utasította a közlekedésrendészet vezetőjét, hogy a Fővárosi Tanács VB. Közmű és Mélyépítési Osztály Főigazgatóságán járjon el annak érdekében, hogy a biztosítást érintő útszakaszokon a köztisztaság megfelelő legyen. Nem elfeledkezve arról, hogy a tervezett művelési területen legkésőbb 1978. január 4-én délig be kellett fejezni az esetleges útjavításokat is.¹⁹ A megbeszélésen foglalkoztak az egyenruha kérdésével. Általános viseletnek előírták a műbőr köpeny, tányérsapka, kamgárnzubony,²⁰ szürke ing és csizma viselését. A közlekedésrendészetnek külön kikötötték a fehér kezelő és a fehér sapka használatát. Fegyverzet tekintetében a hagyományos derékszíj, pisztoly, gumibot hármashoz ragaszkodtak.²¹

A protokoll és a Szent Korona biztosítására kijelölt személyi állomány összesen 565 főből állt.²² Az alábbi összetétel alapján szervezték meg az állományt: az állambiztonság 40 fő (!) operatív tiszttel vett részt az akcióban, a bűnügyi osztály 80 főt adott a biztosításhoz. Az elfogadott tervben legnagyobb létszámmal – 200 fő – a rendőrképző iskola szerepelt. A közlekedési rendészet 110 fővel, a Forradalmi Rendőri Ezred (FRE) 93 fővel (!) járult hozzá az esemény sikeres lebonyolításához. Ezenfelül a GÖP-nek 24, a közlekedéseknek további 18 főt kellett kijelölniük.²³ A terv kitért az alkalmazott technikai eszközökre, gépjárművekre. A GÖP tizenkét járőrgépkocsival és a Forradalmi Rendőri Ezreddel közösen tizenkét csapatszállító járművel szerepelt a listán. A közlekedésrendészet nyolc járőrgépkocsit, valamint hat Mercedes autót és két mikrobuszt adott az akcióhoz.

17 A rádióforgalmazás során használt gépjármű-elnevezések: az előjelző: Diadal 1, az oszlopvezető: Diadal, az oszlopszáró Diadal 2.

18 Terv a magyar korona és koronázási kellékek Magyarországra érkezésének rendőri biztosítására...

19 Uo.

20 Egyfajta fésűgyapjú fonalból készült felsőruházat.

21 Uo.

22 Lásd Rácz (2014)

23 Terv a magyar korona és koronázási kellékek Magyarországra érkezésének rendőri biztosítására...

A dokumentum elemzéséből megállapítható, hogy a rendszer nem tudott megszabadulni a politikai paranoiától. Az FRE – lényegében a Belügyminisztérium karhatalmi szervezete – és az operatív tisztek jelenléte alapján elképzelhető, hogy az állomány összeválogatásával felkészülhettek egy akár politikai célú tömegdemonstráció elfojtására is.²⁴ A repülőgép ferihegyi megérkezésekor sem zászlóerdő, sem tömegek, sem tűzijáték nem fogadta a Szent Koronát. A nyugati újságírók panaszolták is a külföldön várt nagy nemzeti ünnepelés elmaradását. A magyar politikusok válasza egyszerű volt: a népnépnéplés szervezését elvetették a biztonság miatt.²⁵

A repülőtéri biztosítás parancsnokának Nádasdi László rendőr őrnagyot választották ki. Nádasdi a XVIII. kerületi rendőrkapitányságon teljesített szolgálatot. Összesen 63 főt kapott a feladat megoldására. Beosztottjai közül az FRE kötelékébe 49, a közlekedésrendészet soraiba 14 fő tartozott. A reptér külső és belső biztosítását az FRE végezte. Az utasítás alapján Nádasdi László csoportja lezárta a reptér külső területét és a forgalmi előteret, ahol felsorakoztatták a delegáció gépjárműveit. Biztosították a felhajtást az Orczy tér felől, valamint felügyelték a politikusok és a Szent Korona távozását.²⁶

A repülőtér és az Országház közötti útvonal ellenőrzése az V. (60 fő), VII. (45 fő), VIII. (35 fő), X. (35 fő), XVIII. (30 fő) és XIX. (40 fő) kerületi rendőrkapitányságok feladata volt. A legfontosabb teendőjük a Szent Koronát szállító gépjárműoszlop biztosítása volt. A GÖP tizenkét járőrgépkocsiját a következő budapesti utakra, terekre rendelték szolgálatra: Ferihegyi repülőtér, Vörös Hadsereg útja – ma: az Üllői út külső része –, Csokonai utca. Továbbá a Lehel utca, Fertő utca, Bihari utca, Vajda Péter utca, Könyves Kálmán körút, Orczy tér, Mező Imre út – ma: Orczy út –, Baross tér, Rákóczi út, valamint a Tanács körút – ma Károly körút –, Népköztársaság útja – ma: Andrássy út –, Bajcsy Zsilinszky út, Alkotmány utca, Kossuth Lajos tér volt az útvonal.²⁷ Gyakorlatilag ellenőrzés alá vonták a repülőtér és a Parlament közötti teljes útszakaszt.

²⁴ Az FRE történetével kapcsolatban lásd Forró (2011)

²⁵ Lásd Rácz (2014)

²⁶ Terv a magyar korona és koronázási kellékek Magyarországra érkezésének rendőri biztosítására...

²⁷ Uo.

1. ábra: A Szent Korona budapesti útvonala 1978. január 5-én

Az amerikai vendégek másnapra tervezett városnézését az eddig leírtaknál jóval csekélyebb rendőri erőkkel kísérték. Pusztán tíz közlekedési rendőr biztosította zavartalan eljutásukat az előre kiszemelt célpontokhoz. Az érintett területek a legkedveltebb hazai turistalátványosságok voltak: a Halászbástya, a Mátyás templom, illetve a Budapesti Történeti Múzeum. A legmagasabb rangú amerikai politikus, Cyrus Vance külügyminiszter azonban nem a Szent Koronát szállító géppel érkezett. Őt és feleségét másnapra, 1978. január 6-ára várták a Ferihegyi repülőtérre.²⁸ A gép leszállása után két fő, míg az amerikai nagykövetségig tartó útját negyven rendőr vigyázta a környező utcákon. Az amerikai küldöttség eljuttatását az Országházig – a Szent Korona ünnepélyes átadására – nem biztosították olyan erők, mint a Szent Korona elszállítását a Nemzeti Múzeumig. A protokollútvonalat a Duna Intercontinental szállótól az Országházig csak húsz közlekedési rendőr ellenőrizte. Mivel semmilyen tömeges felvonulásra, ünnepségre nem került sor, ezért indokolatlan lett volna ennél magasabb fokozatú biztosítás. Ezt követően a hagyomány szerint Szent István koronázási ékszerének is nevezett ereklye új helyszínre került. A Nemzeti Múzeumban történtek elemzése már a következő fejezetünk témája lesz.

²⁸ Uo.

1978. január 6., és ami utána történt – avagy itt mindenki „gyanús”?

Az előző fejezetben részletesen áttekintett, 1977. december 29-én elfogadott dokumentum a Szent Korona átszállítását a múzeumba 1978. január 7-én este 23.00 és 23.15 között javasolta végrehajtani. A következő útvonalat jelölték ki: Kossuth Lajos tér, Alkotmány utca, Bajcsy Zsilinszky út, Tanács körút (ma Károly körút), Múzeum körút. Az akcióban az V., VII. és VIII. kerületi rendőrkapitányságok állományának részvételére számítottak. A legnagyobb létszámú erőt az V. kerületi kapitányság adta (nyolcvan főt), míg a legkisebbet a VII. kerületiek állították ki (tíz főt).

Összesen 170 rendőr részvételét tartották szükségesnek a Szent Korona költöztetésében, amelyhez a GÖP tíz, míg a közlekedésrendészet negyven fővel járult hozzá, s öt járórgépkocsit is kirendelex az akcióhoz. Vince Lukács rendőr vezérőrnagy 1978. január 6-án újabb tervet adott át Ladvánszky Károly belügyminiszter-helyettesnek. Az átszállítás időpontját egy nappal korábbra, 1978. január 6-ára, 22.30-ra helyezték át.²⁹ Minden más tekintetben jóváhagyták a már ismertetett forrás útmutatásait. A múzeumi tevékenység parancsnokának Radosza Mihály rendőr alezredest, helyettesének Csorba Géza rendőr őrnagyot nevezték ki. Az átszállítást megelőzően egy háromfős járórgépkocsit küldtek a Múzeum körúthoz. Az alakulathoz tartozó egyik járőr, gyalogos őrszem beosztásban, a múzeum udvarát figyelte.³⁰ Az ereklyét 1978. január 20-ig a „Kincses Kamrában”, a múzeum első emeletén található trezorban tárolták.

A korona és a koronázási ékszerek megérkezése előtt, 1978. január 4-én FJK típusú riasztórendszert szereltek fel a hosszú utat megtett történelmi jelkép védelmére. A nyílászárókra érzékelőt helyeztek el. A trezorajtó felett és az odáig elvezető folyósón radar-érzékelők gondoskodtak a korona zavartalan pihenéséről. Az ablakokra és a vitrinekre is érzékelőket telepítettek. A riasztórendszereket legkésőbb 1978. január 6-án 12 óráig kellett ellenőrizni. A „Kincses Kamra” ajtaját két kulcs nyitotta és zárta, kulcs-ellenkulcs rendszerben. A múzeum főigazgatója elrendelte, hogy a trezort naponta egyszer nyissák fel, és ellenőrizzék a tartalmát. A naponta ismétlődő eseményről pontos naplót vezettek, amelyben rögzítették mindazoknak a nevét is, akik jelen voltak az ellenőrzésnél.

Természetesen a dokumentum meghatározta a múzeumi őrzés ellátásához szükséges személyi állományt is. A rendőrség oldaláról kezdetben 33 fő vett részt a védelmi feladatokban. A csoporthoz tartozott még egy fő parancsnok és három fő váltásparancsnok. A Nemzeti Múzeum északi oldalán egy rendőrségi mikrobusz nyújtott pihenési lehetőséget a szolgálat felvételére várakozóknak és a tartaléknak. Ezt a létszámot azonban nem tartották elégségesnek. Ezért 1978. január 3-án egy 37 főből álló polgári fegyveres őrség felállításáról határozott a belügyminiszter-helyettes.³¹ A döntés egy

29 Terv a magyar korona és koronázási kellékeknek Nemzeti Múzeumba való rendőri biztosítására, MNL OL ORFK XIX-B-14. 293. d. 50-46/1978. 1978. január 5.

30 Rádiós hívóneve: Darázs.

31 Lásd Rácz (2014)

1978. január 2-án megírt jelentés alapján született.³² A Bohár János rendőr alezredes által aláírt dokumentum az 1977. december 28-i operatív ülés rendőrségi feladataival foglalkozott. Az ülés jegyzőkönyve szerint a Szent Korona közvetlen őrzésére két 24 órás, állandó őrhely, valamint a főbejáratától a kiállítás központjáig, a díszteremig öt ideiglenes, 12 órás őrhely felállítását kezdeményezték.³³ 1977. december 29-én az ORFK és a Kulturális Minisztérium Központi Múzeumi Igazgatósága részéről külön megbeszélést folytattak a polgári fegyveres őrseg felállításáról. A díszteremben posztoló két fő 24 órás őr pozíciójára 15 személyt, az öt fő 12 órás őr munkakörére 18 főt, továbbá egy parancsnokot és három váltásparancsnokot kívántak alkalmazni.³⁴ Az álmányt 1978. január 16-ig feltöltötték.³⁵

Bohár János rendőr alezredes 37 darab pisztoly (9 mm PA-63 M) és 5 tartalék gépkarabély (7,62 mm AK-47 M) kiadását javasolta a Kulturális Minisztériumhoz tartozó polgári őrsegnek. A felvételükről, továbbá a fegyveres alapképzésükről a BRFK gondoskodott. A rendőrség a látogatási napokon is segítette az általuk felkészített őrseg munkáját. A biztosítási feladatokat egyeztették a Nemzeti Múzeum Igazgatóságával.

A kiállítások ideje alatt két rendőr a múzeumi díszterem bejáratát, kettő a kijáratát felügyelte. A tervhez csatolt helyszínrajz szerint kötélkordont feszítettek ki a Nemzeti Múzeum körüti bejáratától egészen a díszteremig, majd a Bródy Sándor utcára nyíló kijáratig. Rajtuk kívül két közlekedési rendőr vigyázott a múzeumhoz közeli zebrán áthaladó gyalogosokra. A rendőrök feladata volt a látogatók magatartásának figyelemmel kísérése, a gyanúsán viselkedők kiemelése, igazoltatása. Munkájuk részét képezte a kordonon átbújó személyek elfogása és a parancsnok elé kísérése is.³⁶

A látogatási napok idején a polgári fegyveres őrseg két fővel, valamint egy 12 órás őrrel volt jelen a díszteremben, ezenkívül egy 24 órás őr volt beosztva a telefonhoz, és egy 12 órás őr posztolt a díszterem előtti csarnokban, illetve a lépcsőfeljárónál. És ha mindez nem tűnne elegendőnek, akkor még számot kell vetnünk a közvetlen múzeumi alkalmazásban álló 4–6 fő teremőrrel, illetve a BM kötelékébe tartozó operatív tisztekkel is.

Az operatív biztosítás feladata volt kiszűrni az ellenséges politikai elemeket a látogatók közül. Ezért két fő operatív és két fő bűnügyi tiszt épült be a látogatók soraiba. Felderítő szolgálatot láttak el. Feladtuk volt megelőzni a röpcédulaszórást, a rendzavarást és a provokációkat.³⁷ Amennyiben valaki gyanús lett az operatív elhárításnak, akkor a közrendvédelmi segélyével kiemelték az illetőt, és haladéktalanul tájékoztatták a parancsnokot. Ezenfelül, amennyiben szükségesnek érezték, az Állambiztonság Vizsgálati Osztályára kísérhették a gyanúsítottat. Bármilyen ellenséges politikai mozgolódást, amely esetleg érintette volna a Szent Koronát és a kiállítást, jelenteni

32 A koronázási ékszerbiztosításával kapcsolatos jelentés és a polgári fegyveres őrseg létrehozása a Magyar Nemzeti Múzeumban, MNL OL ORFK XIX-B-14. 293. d. 50–46/1978, 1978. január 2.

33 Uo.

34 Polgári fegyveres őrseg létrehozása, MNL OL ORFK XIX-B-14. 293. d. 50–46/1978, 1978. január 2.

35 Ladvánszky Károly rendőr vezérőrnagy levele, MNL OL ORFK XIX-B-14. 293. d. 50–46/1978, 1978. január 4.

36 Terv a magyar korona és koronázási kellékeknek Nemzeti Múzeumba való rendőri biztosítására...

37 Lásd Rácz (2014)

kellett a BM III/III. osztály vezetőjének. A megkapott információkat értékelve az ellenlépéseket is neki kellett kidolgoznia.³⁸

Gyakorlatilag az 1978. január 24-én megnyílt kiállítás látogatói politikai megfigyelés alá kerültek. Ebben az időszakban a Szent Korona nemcsak a magyar történelem fényes napjait szimbolizáló múzeumi tárgy volt, hanem a Kádár-korszak politikai paranoiájának nyilvánvaló bizonyítéka is. Nem találtuk dokumentummal alátámasztható bizonyítékát konkrét fenyegetésnek, sem a magyar emigráció, sem az ekkor még kezdetleges formában is alig létező ellenzék oldaláról. A fellelt forrásokkal nem igazolható ez a túlzottnak látszó védelem. A kötélkordon és a rendőrség jelenléte mégis szükségszerű volt. Hiszen arról nem szabad elfeledkeznünk, hogy a Kádár-korszak előtt nem mutatták be a Szent Koronát a nagyközönségnek. Legfeljebb csak a koronázáskor és különleges alkalmakkor lehetett megtekinteni.³⁹ Mindez azt eredményezte, hogy 1978 januárjától egészen 1978 őszéig közel félmillió ember látta a koronát és a koronázási ékszereket.⁴⁰

Az érdeklődés valóban hatalmas volt, olyannyira, hogy a meghatározott nyitvatartási napok – kedd, szombat és vasárnap 10–18 óráig, valamint csütörtök 12–18 óráig – nem bizonyultak elegendőnek.⁴¹ Ezért 1978. február 15-től minden héten szerdán is megtekinthető volt Szent István koronája. Ezen a napon 14 és 17 óra között iskolák, vállalatok, intézmények szervezett és előre bejelentett csoportjai várakoztak a díszterem előtt. Ezért a rendőrségi és operatív biztosítást a szerdai napokra is kiterjesztették.⁴² Bizonyos mértékig tehát indokolt volt a rendőri jelenlét, azonban az ekkora létszám és ilyen alaposan megtervezett intézkedések szükségességére nem találtunk dokumentumokat.

Az eddig leírtakat igazolja, hogy az őrzés első időszakában csupán három alkalommal került sor rendőri intézkedésre. Mindhárom eset 1978 tavaszán történt. Április 9-én és 20-án rendőrséget gyalázó falfirkák jelentek meg a Nemzeti Múzeum kijáratának egyik oszlopán, majd a jegykiadó helyiség falán. A Kádár-korszakban a rendőrség nem állt köztisztletben, a diktatúra hatalmának jelképe volt. Az elkövetőket a sok rendőr látványra sarkallhatta a gyalázkodásra. Ez a cselekedet nem elsősorban a rendőrség, hanem az egész rendszer és a Szent Korona túlzottnak látszó őrzetének kritikája volt.

Április 15-én éjjel három férfi mászott be a kerítésen, és éppen a dolgukat szerették volna elvégezni, amikor a rendőrök elkapták őket. A „legkomolyabb eseményre” 1978. május 27-én került sor. Ekkor a látogatók közül Lévai Zsuzsanna egy kendőbe csavart virágcsokrot dobott a Szent Koronát tartó emelvény talapzatához.⁴³ Ez utóbbit esetleg lehetséges direkt rendszerellenes támadásnak vélni, amennyiben szándékosan eltekin-tünk a cselekmény erősen gyermekes voltától.⁴⁴

38 Uo.

39 Uo.

40 A kalkuláció az 1978. július 20-i jelentésen alapszik. Lásd MNL OL ORFK XIX-B-14. 293. d. 50-46/1978; illetve Rác (2014)

41 Terv a magyar korona és koronázási kellékeknek Nemzeti Múzeumba való rendőri biztosítására...

42 Dr. Bálint László rendőr alezredes jelentése, MNL OL ORFK XIX-B-14. 293. d. 50-46/1978, 1978. február 9.

43 Jelentés, MNL OL ORFK XIX-B-14. 293. d. 50-46/1978, 1978. július 20.

44 Rác (2014)

Az 1978. június 20-án megfogalmazott jelentés a januártól eltelt teljes időszakot értékelte. Megállapították, hogy a rendőrség minden tevékenységét az előzetes terveknek megfelelően végezte el. Tehát négy különböző helyen négy fővel látták el az operatív biztosítást. A közrendvédelmi szolgálatot, a BRFK és a GÖP háromfőnyi gépkocsis járőrrel és két, a múzeum körül szolgálatot teljesítő mozgó őrszeggel hajtotta végre.

A jelentés arra is kitért, hogy a keddi és csütörtöki nyitvatartási napokon 10-10 rendőr vett részt a Szent Korona őrzésében. A hétvégi napokon 20-20 fő közbiztonsági, valamint öt fő közlekedési forgalom-ellenőrző járőr látta el a szolgálatot.⁴⁵ A jelentésből az is kiderült, hogy a polgári fegyveres őrség létszáma megemelkedett, 1978 nyarára már 49 fő összesen tíz őrhelyen dolgozott. A múzeumőrség létszáma is változott, összesen 19 fő vett részt a rendfenntartásban.

Amennyiben bármilyen rendkívüli esemény, riasztás történt volna, a BRFK központi ügyeletének szolgálatos alosztályvezetője irányításával a BM FRE készenléti szakasza érkezett volna a helyszínre. A dokumentumban megállapították, hogy a látogatók fegyelmezetten viselkedtek, a rendőrök és a polgári fegyveres őrök, teremőrök kéréséit tiszteletben tartották. Nem történt semmilyen kísérlet a Szent Korona eltulajdonítására vagy megrongálására. Az érdeklődők száma azonban folyamatosan csökkent. Ezért a nyitvatartási napokon a rendőri jelenléte is mérsékeltek. 1978. április 12-től kedden és csütörtökön csak öt-öt fő, hétvégén tíz-tíz fő felügyelte a rendet. A hétvégi létszámot 1978. június 25-től tovább csökkentették öt-öt főre. A Múzeum körúti zebránál megszüntették a forgalomirányítást.

Az operatív biztosítás is teljesen feleslegessé vált. 1978. május 5-től csupán egy fő vegyült információszerzési szándékkal a látogatók soraiba. Ez önmagában is a politikai indokokból kialakított titkos rendőri biztosítás feleslegességének beismerése.⁴⁶ A rendőrök számának folyamatos csökkentésével a polgári fegyveres őrségre hárult a Szent Korona védelme és a közönség figyelemmel kísérése. A jelentés szerint tizenkét fő létszámhiánnyal küszködött a polgári őrség. A túlóra jelentette az egyetlen megoldást, de sajnos ez nagyobb terheléssel járt együtt. Ezért további módosításokat javasoltak a biztosítás rendjében. Kérték, hogy az operatív biztosítást 1978. szeptember 15-étől szüntessék meg. Az öt fő közrendvédelmi rendőr helyett csak a három fő gépkocsis járőr szolgálatát javasolták fenntartani oly módon, hogy a Múzeumkertben gyalogos megfigyelő szerepét betöltő két fő feladata is megmaradjon.

A múzeum kupolájában a 6-os és 7-es számú őrhely összevonásával egy 24 órás őrposzt felállítását kezdeményezték. Az első emeleten és a főbejáratnál elhelyezett 8-as és 9-es megfigyelési pontot hasonló elv alapján egyesítve egy 12 órás őrhelyet kívántak létrehozni a polgári fegyveres őrség számára. Nyilvánvalóan a rendőrség múzeumi jelenlétének leépítéséből adódó túlterheltség enyhítése volt a cél. Vince Lukács rendőrfőkapitány egyetértett a javaslatokkal. A tervezett létszámcsökkentés és az őrzési feladatok ésszerűsítése a Belügyminisztérium részéről is pozitív fogadtatásra talált. Bohár János rendőr alezredes javasolta a dokumentum jóváhagyását, de kiemelte, hogy Lad-

45 Jelentés, 1978. július 20.

46 Uo.; illetve Rác (2014)

vánszky Károly belügyminiszter-helyettes utasításai alapján a Szent Korona őrzéséért továbbra is a BRFK marad a felelős.⁴⁷

Bohár János ennek az alapvető tételnek a figyelembevételével fogadta el a felterjesztett javaslatokat. Levelében, amelyben Bálint Lászlót, az ORFK Közbiztonsági Osztályának vezetőjét utasította, kiemelte a BRFK meghatározó szerepét a Nemzeti Múzeumban kiállított Szent Korona és a koronázási ékszerek őrzésében. Kifejtette, hogy ennek figyelembevételével fokozni kell az ellenőrzéseket, és amennyiben szükségessé válna, azonnal vissza kell állítani a fokozott rendőri védelmet.⁴⁸ A Szent Korona biztosítási feladatának megszervezése lényegében a BRFK kezében maradt. Azonban nagyobb változások történtek, kiderült, hogy a politikailag is folyamatosan ellenőrzött látogatók valóban csak turisták, családok, érdeklődők. Semmilyen politikai támadást nem terveztek a Kádár-rezsim ellen, s nem veszélyeztették a koronát sem.

Összegezve: a rendőrség azt tette, amire a Belügyminisztériumon keresztül a magyar politikai vezetés utasította. Kiképezte a polgári fegyveres őrseget, ellenőrizte a munkájukat, és biztosította a Nemzeti Múzeumban elhelyezett ereklyék védelmét.

IRODALOMJEGYZÉK

Glant Tibor (1997): *A Szent Korona amerikai kalandja 1945–1978*. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.

Forró János (2011): A Kádár-rendszer rendvédelmi szervezetei, a BM Karhatalom és a Készenléti

Rendőri Ezred. In: *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 20. évf. 23. sz. 36–59.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (USA TÜK) XIX-J-1-j

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (ORFK) XIX-B-14

RÁCZ János (2014): *A Korona „szentek” nélkül*. Előadás a veszprémi magyarságtudományi konferencián. A tervezett konferenciakötet várható megjelenési dátuma: 2015. április.

SUMMARY

The Return of the Holy Crown in 1978 and Its Protection by the Police

RÁCZ János

Jimmy Carter, who served as the 39th President of the United States, decided to give back the crown of St. Stephen to the people of Hungary. The Hungarian regime ordered the Hungarian Police to secure the National Museum, where the Holy Crown was to be exhibited. According to the plan accepted on 5th of January in 1978 33 policemen took part in the operation. The Regime also decided to hire civilian armed guards. The 37 vigilantes were trained by the Hungarian Police. The Regime also used secret police to avoid any political operation by the visitors, which turned out to be unnecessary. Later the Hungarian police forces were withdrawn. They just inspected the work of the vigilantes.

47 Jelentés, MNL OL ORFK XIX-B-14. 293. d. 50-46/1978, 1978. július 31.

48 Bohár János rendőr alezredes levele. Koronázási jelvények őrzése, MNL OL ORFK XIX-B-14. 293. d. 50-46/1978, 1978. augusztus 10.

Szexuális erőszakkal, kapcsolati erőszakkal és prostitúcióval kapcsolatos hírek a magyar rendőrség honlapján. Észrevételek és javaslatok médiaetikai szemszögből*

BALOGH Lídia – FÜSTÖS Mónika

A magyar rendőrség hivatalos honlapja – vagyis a Police.hu – forrásként szolgál a média számára, ennél fogva az itt közölt bűnügyi hírek meghatározóak a bűncselekményekkel kapcsolatos társadalmi tudatosság alakításában. A tanulmány három téma – szexuális erőszak, kapcsolati erőszak, prostitúció – vonatkozásában vizsgálja, hogy a körütekintő és neutrális közlés elvének tekintetében a Police.hu gyakorlata mennyiben felel meg azoknak a magas szakmai, illetve etikai követelményeknek, amelyek a rendőrség hírközlő tevékenységével szemben támaszthatók.

A Police.hu jelentősége

A bűncselekményekről való körütekintő és hiteles tájékoztatáshoz jelentős és sokrétű társadalmi érdek fűződik, hiszen a tudatosság növelésén túl akár preventív hatása is lehet, vagy legalábbis hozzájárulhat a latencia szintjének csökkenéséhez bizonyos bűncselekmény-típusok esetén. Az utóbbi hatás – vagyis a feljelentési hajlandóság növekedése – akkor remélhető, ha a média szem előtt tartja a bűncselekmények áldozatainak biztonságát, integritását és méltóságát.¹

Magyarországon a bűncselekmények médiában való megjelenítése – azaz reprezentációja – tekintetében kulcsszerepet játszik egy „kvázimédiium”: a Police.hu internetes oldal, amely a magyar rendőrség hivatalos hírközlő felülete. A médiában elterjedt jelenleg az itt közölt bűnügyi hírek mechanikus, változtatás nélküli átvétele,² vagyis az oldalt forrásként használók közül sokan kritika nélkül tekintenek a Police.hu-ra mint forrásra.

Jelen tanulmány apropóját egy folyamatban lévő kezdeményezés adja: 2013 tavaszán civil szervezetek egy csoportja azzal fordult a Belügyminisztériumhoz, hogy konzultá-

* A tanulmány elkészítéséhez érdemi hozzájárulást nyújtott Bakó Júlia és Kelemen Dorottya – az ELTE Bölcsészettudományi Karának hallgatói –, a Police.hu vonatkozó híryanagának feltérképezésében és feldolgozásában való részvételük által.

1 Balogh–Pap (2013) 299–300.

2 Független Médiaközpont (2014) 42.

ciós célú találkozót kérjenek a rendőrség illetékeseivel, a Police.hu hírközlési gyakorlatával kapcsolatos kritikai észrevételeik közlése céljából. A rendőrségi kommunikáció javítását célzó egyeztetésen, amelyre 2013. május 8-án került sor, a MONA Alapítvány, a NANE Egyesület, a Sex Educatio Kiemelten Közhasznú Alapítvány, az Országos Rendőr-főkapitányság Kommunikációs Szolgálat és Bünmegelőzési Osztálya, a Belügyminisztérium Sajtó Főosztálya és Európai Együttműködési Főosztályának képviselői vettek részt. A civil oldal képviselői ez alkalommal elsősorban a prostitúcióval, illetve a szexuális kizsákmányolást célzó emberkereskedelemmel kapcsolatos cikkekre vonatkozóan mutattak rá – többek között egy elemzés eredményei alapján³ – problémákra, valamint tettek javaslatokat a pontosabb, tárgyilagosabb tájékoztatás érdekében.

A találkozón született megállapodás értelmében a civilszervezetek szakértői anyagokat és szakmai útmutatókat bocsátottak a rendőrség rendelkezésére a prostitúció és a szexuális kizsákmányolás, valamint a szexuális erőszak, illetve a párkapcsolati erőszak médiareprezentációjának etikai kérdéseire vonatkozóan (amelyeket a Kommunikációs Szolgálat a soron következő, 2013. május 28-án lebonyolított értekezlete alkalmával a résztvevők figyelmébe ajánlott). A felek megegyeztek abban is, hogy a későbbiekben áttekintik a rendőrségi kommunikáció alakulását az említett területeken. A jelen tanulmányban bemutatott elemzés a Police.hu gyakorlatáról eredetileg e célból született. Az eredmények értékelése érdekében sor kerül az Országos Rendőr-főkapitányság vonatkozó utasításainak ismertetésére is.

Az elemzés alá vont témákban – szexuális erőszak, párkapcsolati erőszak, prostitúció – az a közös, hogy kapcsolódnak a nők elleni erőszak tágabb fogalmához, illetve az emberi méltóság kérdésköréhez. Ennél fogva az elemzés eredményeinek bemutatása előtt a tanulmány röviden áttekinti azokat a nemzetközi és hazai jogi normákat, amelyek a média számára mérvadóak a nők elleni erőszak ábrázolása, illetve ezzel összefüggésben az emberi méltóság tiszteletben tartása vonatkozásában. Mindez indokoltnak tűnik annak ellenére, hogy a Police.hu nem „igazi” médiaorgánum – nem esik például a sajtótörvény hatálya alá, mivel a hírközlést nem gazdasági tevékenységként végzi –,⁴ tekintettel arra, hogy milyen kiemelkedő szerepet játszik a médiában mint hírforrás.

A vonatkozó nemzetközi emberi jogi normák

A nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezményt – közismert rövidítése: CEDAW – az ENSZ közgyűlése 1979-ben fogadta el,⁵ Magyarország 1982-ben ratifikálta.⁶ A CEDAW végrehajtásának felügyeletét végző bizottság 1992-ben általános ajánlást adott ki az egyezményhez kapcsolódóan, a nők elleni erőszak témakörében: ezzel kapcsolatban hangsúlyozza, hogy olyan intézkedésekre van szükség, amelyek biztosítják a média részéről a nők iránti tiszteletet, illetve azt,

3 Füstös (2012)

4 2010. évi CIV. törvény, 1. § (1)

5 ENSZ (1979)

6 1982. évi 10. törvényerejű rendelet

hogy a média aktív szerepet játsszon a nők iránti tisztelet előmozdításában.⁷ Hasonló álláspontot képvisel az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése által 2002-ben kiadott ajánlás, amelynek témája a nők megjelenítése a médiában: a média által közvetített szexista üzeneteket különösen aggályosnak tartja a nők elleni erőszak leküzdéséért tett társadalmi erőfeszítések tekintetében.⁸

Az Európa Tanács emberkereskedelem elleni fellépésről szóló egyezménye – amely varsói egyezmény néven is ismert – 2005-ben kelt, és Magyarország 2013-ban ratifikálta.⁹ Az egyezmény hangsúlyozza a média és a civil társadalom felelősségét és szerepét az emberkereskedelemmel kapcsolatos társadalmi tudatosság növelésében, különösen a tekintetben, hogy a kereslet mozgatórugója az emberkereskedelemnek,¹⁰ az egyezményhez tartozó kommentár pedig megállapítja, hogy a média és a civil társadalom képviselői már az eddigiekben is kulcsszereplőnek bizonyultak ezen a téren.¹¹

A Európa Tanács 2011-ben kelt, a nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak megelőzéséről és leküzdéséről szóló egyezményéhez – amelyre isztambuli egyezményként is szoktak hivatkozni – Magyarország 2014-ben csatlakozott (de a kézirat lezárásának időpontjában még nem ratifikálta). Az egyezmény külön cikkben szól a privát szektor és a média szerepéről,¹² az ehhez fűzött kommentár pedig részletezi többek között annak jelentőségét, hogy médiaorgánumok útmutatókat, illetve önszabályozási normákat hozzanak létre a nők méltóságának tiszteletben tartására, a nemekkel kapcsolatos káros sztereotípiáktól való tartózkodásra, a nőket lealacsonyító és a szexualitást az erőszakkal társító ábrázolásmód kerülésére, valamint a nőkkel szembeni erőszak szenzációhajhászástól mentes bemutatására vonatkozóan.¹³

A magyarországi médiaszabályozás vonatkozó rendelkezései és az NMHH joggyakorlata

A jelenleg hatályos sajtótörvény előírása szerint: „(1) A médiaszolgáltatónak az általa közzétett médiatartalomban tiszteletben kell tartania az emberi méltóságot. (2) Tilos a megalázó, kiszolgáltatott helyzetben lévő személyek médiatartalomban történő öncélú és sérelmes bemutatása.”¹⁴ A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (NMHH) gyakorlatából két eset emelhető ki, amely erre a paragrafusra – illetve annak (1) bekezdésére – hivatkozik, és amely kapcsolódik a nők elleni erőszak témájához.

Az NMHH 2012 februárjában a TV2 „Tények Reggel” és „Mokka” című magazinjaiban leadott műsorszámok ügyében hozott határozatot, amelyek egy bűncselekményről adtak hírt – egy kamaszkorú fiú megölt egy nála 26 évvel idősebb, négygyermekes nőt, akivel szexuális kapcsolata volt –, és a műsorokban az áldozat kiskorú gyermekeit is

7 ENSZ (1992) 24. (d)

8 Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése (2002) 8. pont

9 2013. évi XVIII. törvény

10 Európa Tanács (2005a) Article 6. b)

11 Európa Tanács (2005b) 110. pont

12 Európa Tanács (2011a) Article 17.

13 Európa Tanács (2011b) 107. pont

14 2010. évi CIV. törvény. 14. §

megszólaltatták. A tudósítással kapcsolatban a határozat kiemeli, hogy „a bemutatott képsorok alapján egyértelmű volt a gyerekek rossz szociális helyzete, lakhelyük rendezetlensége, ezáltal a Médiaszolgáltató a műsorszámok tartalmához nem illeszkedő módon és mértékben tárta fel a riport elkészítésébe, illetve a stúdióbeszélgetésbe bevont gyermekek magánéletét”.¹⁵ Leszögezi, hogy „a Médiaszolgáltató teljes mértékben figyelmen kívül hagyta, hogy a gyermekek személyük azonosítására alkalmas bemutatása, társadalmi helyzetük és családi viszonyaik nyilvánosság elé tárása sérti az emberi méltósághoz való jogot, valamint elhunyt édesanyjuk alkoholizmusával és szerelmi életével kapcsolatos meghallgatásuk negatív hatással lehet testi-lelki fejlődésükre, egész későbbi életükre”¹⁶ – figyelembe véve azt is, hogy a műsorszámok az áldozatot összességében igen kedvezőtlen színben, „agresszív, alkoholista emberként, rossz anyaként, hűtlen élettársként”¹⁷ tüntették fel. A határozat külön kitér arra, hogy a vizsgált műsorszámokban „jellemző volt a »szexuális viszony« többszöri ismétlése, hangsúlyozása, mely újabb, valódi információval nem szolgált, kizárólag a nézői érzelmek fokozására, szenzációkeltésre volt alkalmas. Ezt a célt szolgálták a képernyőfeliratok is, mint pl.: »Megölte szeretőjét a tini«, mely az első tudósítás alatt szinte mindvégig látszott, vagy a következő képernyőszöveg: »Téma: megfojtotta 41 éves szeretőjét a tini!«, amely a stúdióbeszélgetés közben tűnt fel többször.”¹⁸

Másrészt megemlítené az NMHH 2014 novemberében kelt határozata, amely megállapította, hogy a Class FM rádióadó „Morning Show” című reggeli magazinjának egyik adásában a műsorvezetők „egy egyetemi gólyatáborban történt nemi erőszakról a mindenkit egyenlően megillető emberi méltóság értékét figyelmen kívül hagyva beszélgettek”.¹⁹ A határozat indoklása szerint „a műsorvezetők számos esetben nem a kellő körültekintéssel álltak a szörnyű esethez, ezáltal magát a szexuális bűncselekmények kérdését tüntették fel jelentéktelen színben; a műsor vidám, viccelődős-kötekedős alaphangulata eleve nehezen tekinthető alkalmasnak egy ilyen téma méltóságát tisztelőben tartó bemutatására.”²⁰ Az indoklás leszögezi azt is, hogy: „Nem csupán a konkrét áldozat érzéseit sértették meg ezzel (aki nem vált a műsorszámból személyében azonosíthatóvá), hanem a társadalom egésze felé közvetítettek jogsértő üzenetet.”²¹

A magyar rendőrség vonatkozó normái

A médiatartalom-szolgáltatók részére adható tájékoztatás rendjéről szóló, 2013-ban kiadott ORFK-utasítás az alábbiakat fogalmazza meg a rendőrségi kommunikációs szervek – vagyis az ORFK Kommunikációs Szolgálat és a nem budapesti székhelyű rendőr-főkapitányságok kommunikációs feladatokat ellátó munkatársai²² – számára:

15 NMHH (2012) 5.

16 NMHH (2012) 5.

17 NMHH (2012) 6.

18 NMHH (2012) 6.

19 NMHH (2014) 1.

20 NMHH (2014) 8.

21 NMHH (2014) 8.

22 ORFK (2013) 2. pont

„A kommunikációs szervekkel, valamint az általuk ellátott kommunikációs tevékenységgel szemben alapvető követelmény a) a gyors reagálóképesség, b) a hitelesség, c) az egységesség, d) a következetesség, e) a közérthetőség és f) a pártatlanság.”²³

Egy korábbi ORFK-dokumentum, a családon belüli erőszak kezelésével és a kiskorúak védelmével kapcsolatos rendőri feladatok végrehajtásáról szóló 2007-es utasítás, olyan elveket fogalmaz meg, amelyek nem csak a családon belüli erőszak – azaz a jelenleg hatályos büntető törvénykönyv szóhasználatára szerint: kapcsolati erőszak –,²⁴ valamint a gyermekbántalmazás vonatkozásában értelmezhetőek: „A rendőrségi kommunikáció lehetőségeivel és eszközeivel a nemek közötti egyenlőség, az erőszak tilalma, a felelősségvállalás az erőszak elleni küzdelemben, a gyermekek, idősek és fogyatékkal élők jogai és más alapértékek propagálásával, illetve az intézkedési, eljárási gyakorlat megfelelő kommunikálásával hozzá kell járulni a családon belüli erőszakkal kapcsolatos közvélekedés megváltoztatásához.”²⁵

A dokumentum utal arra is, hogy a rendőrségi kommunikáció az utóbbi tekintetben nem tökéletes – illetve a kibocsátás idején nem volt az –, és ennek kapcsán meghatározza a legfontosabb elvárásokat: „A rendőri szerveknek javítaniuk kell a családon belüli erőszak körébe tartozó jogsértésekkel kapcsolatos tájékoztatási gyakorlatukon. A konkrét ügyekben történő tájékoztatás [...] a családon belüli erőszak áldozata személyiségi, adatvédelmi jogainak messzemenő figyelembevételével, illetőleg a rendőrségi felelősség terjedelmének pontos meghatározásával történhet. A tájékoztatás során kerülni kell az áldozathibáztató, a jogsértést bagatellizáló, a felelősséget elmosó megnyilvánulásokat.”²⁶

A Police.hu gyakorlatának elemzése

Az Police.hu gyakorlatának elemzése a bevezető részben említett kezdeményezéshez kapcsolódik. Ez tükröződik egyrészt az időintervallum kezdőpontjának meghatározásában, amely 2013. június 1. (tekintettel arra, hogy a Kommunikációs Szolgálat munkatársaihoz május végén jutottak el a civilszervezetek ajánlásai és útmutatói). A záró dátum 2014. február 28., vagyis az elemzés kilenc hónap híreire terjedt ki. A vizsgált témák a kezdeményezés fókuszához igazodnak. Az egyes témákhoz kapcsolódó hírek azonosítására kulcsszólisták alapján került sor. A szexuális erőszakról szólókkal egy kategóriába kerültek a szexuális visszaéléssel és szeméremszéttéssel kapcsolatos hírek (összesen 39 db). A családon belüli erőszakkal foglalkozó hírek közül nem kerültek bele az elemzésbe azok, amelyeknek nem volt partnerkapcsolati aspektusa – vagyis például a férfitestvérek közötti erőszak, vagy a gyermekbántalmazás azon esetei, amelyek a rendelkezésre álló információk alapján nem kapcsolódtak valamilyen módon partnerbántalmazáshoz (ilyen módon összesen 100 cikk került a mintába). A legnagyobb csoportot a prostitúcióval, illetve a szexuális kizsákmányolást célzó emberkereskedelemmel kapcsolatos hírek képezték (212 cikk).

23 ORFK (2013) 24. pont

24 2012. évi C. törvény 212/A. §

25 ORFK (2007) 35. pont

26 ORFK (2007) 36. pont

Mindhárom témát illetően sok szakmai, illetve etikai kifogás vethető fel a címekkel kapcsolatban. E tekintetben az egyik legjellegzetesebb probléma a „bulváros”, azaz szenzációhajhász címadás, ami szerepzavarra utal a rendőrségi kommunikátorok részéről – hiszen a rendőrségi kommunikációs felület nyilvánvalóan nem használható a bulvárujságírói ambíciók kibontakoztatására –, illetve inadekvát, méltatlan a rendőrség szerepét, társadalmi felelősségét tekintve.

A párkapcsolati, családon belüli erőszakkal kapcsolatos hírek esetében voltak a legszembeszökőbbek a bulváros, illetve „szellemeskedő” címek, például:

- „Maró féltékenységgel” (a kapcsolódó cikkből megtudható, hogy az elkövető megromgálta, többek között savval öntötte le a sértett céges autóját);²⁷
- „Klopfolóval és nyújtófával verte barátnőjét” (a groteszk hatásra apelláló cím mögötti történetben egy férfi heteken keresztül kínozza az élettársát);²⁸
- „Kiengedték a konyhából” (a viccesnek szánt címmel ellátott hír szerint személyi szabadság megsértése miatt indult eljárás egy férfi ellen, akinek a volt feleségét a Készenléti Rendőrség járőrei szabadították ki);²⁹
- „Fájdalmas kapcsolat” (egy évek óta tartó, súlyos bántalmazási ügyről szóló hír címként);³⁰
- illetve egy alcím: „Miután ölt, tíz évre elkészönt barátaitól, majd bevásárolt magának cigarettából, hogy a fogdára ne üres kézzel érkezzen.”³¹

A családon belüli erőszak témakörében megemlíthető az a hír is, amelynek címe: „Segítséget kérő gyermeki hang”, alcíme pedig: „»Menjünk gyorsan«, majd a vonal megszakadt” (az érzelemkeltésre, drámai hatásra irányuló címadás többek között azért kifogásolható, mert nem kellően informatív).³²

A szexuális erőszakkal kapcsolatos hírek esetében is előfordultak szenzációhajhász címek, például:

- „Éjszaka támadt”;³³
- „Kétszer is lecsapott”;³⁴
- „Alsónadrágban rohant áldozata után” (itt a cím egy irreleváns információ kiemelésével próbál komikus színezetet adni egy gyermekkorú sértettel szemben megkísérelt szexuális erőszakról szóló hírnek);³⁵
- „Házibuli” (ez esetben a bűncselekmény valóban egy házibuliban történt, viszont etikai szempontból elfogadhatatlan, hogy egy 15 éves lány többszöri megerőszakolásával és annak videóra vételével foglalkozó közlemény címe mindössze egy szó, amely alapvetően vidám dolgokat idéz fel, és ezáltal mintegy bagatellizálja, illetve a fiatalok mindennapos bulizási szokásainak jelenséghatárába sorolja az ügyet).³⁶

27 Borsod-Abaúj Zemplén MRFK (2013. 7. 3.)

28 Csongrád MRFK (2013. 12. 13.)

29 Hajdú-Bihar MRFK (2013. 11. 9.)

30 Komárom-Esztergom MRFK (2013. 7. 12.)

31 Bács-Kiskun MRFK (2013. 9. 19.)

32 Somogy MRFK (2013. 11. 17.)

33 BRFK (2013. 8. 6.)

34 Komárom-Esztergom MRFK (2013. 12. 13.)

35 Nógrád MRFK (2013. 12. 18.)

36 BRFK (2013. 7. 25.)

Ezen kívül, bár a szexuális erőszakkal kapcsolatos társadalmi tudatosság szempontjából negatívnak nem tekinthetők, információtartalmuk tekintetében kívánnivalót hagynak maguk után azok a címek, amelyek a rendőrök munkájának gyorsaságát hangsúlyozzák (azaz, hogy milyen hamar sikerült elfogniuk az elkövetőt):

- „Öt percen belül”;³⁷
- „Fél órán belül”;³⁸
- „Tizenegy perc” (ez a cím is azt helyezi a középpontba, hogy milyen gyorsan sikerült elfognia a rendőrségnek az elkövetőt, ez esetben egy fiatalokú utcai támadót).³⁹

A prostitúcióval kapcsolatos hírek esetében időnként gúnyos, lenéző hangnem volt megfigyelhető, például

- „Bájait árulta” (ez a cím két hír esetében is felbukkant);⁴⁰
- „Végre kipihenhetik magukat” (a hír arról szól, hogy két nőt tiltott prostitúciós tevékenység miatt szabálysértési őrizetbe vettek).⁴¹

Mindhárom vizsgált téma esetében felmerültek szakmai, illetve etikai szempontból problematikus kifejezések, szófordulatok. A szexuális erőszakkal kapcsolatban a legkivívóbb példa a középkort idéző „magáévá tesz” kifejezés használata,⁴² amely tárgyként kezeli, lealacsonyítja az áldozatokat (akik túlnyomórészt nők). A partnerkapcsolati erőszakra szóló rendőrségi híradásokban – a témával foglalkozó civilszervezetek rendszeresen ismételt ellenjavallata dacára – még mindig jelen van az erőszakot romantikus színben feltüntető, az elkövető tettét enyhítő „szerelemfáltás” kifejezés, címekben is:

- „Szerelemfáltásból szúrás”;⁴³
- „Szerelemfáltásból ütött”.⁴⁴

A prostitúció kapcsán a romanticizáló, vagy éppen gunyoros „örömlány” kifejezést – amely azt az irreleváns asszociációt keltheti, hogy a prostituált kifejezetten örömet talál a tevékenységében, miközben kényszer és erőszak állhat a háttérben – két hír használta.⁴⁵ Hasonló képzetek keltésére alkalmasak a „kéjlelő nő”, a „tiltott kéjlelő”, illetve a „tiltott kéjlelés” kifejezések is, amelyek igen gyakran, a vizsgált 212 cikkből 84-ben fordultak elő. Ennek a jelenségnek a hátterében a jogi nyelv egy elavult változata állhat, ugyanis a „kéjlelés” kifejezés sem a hatályos szabálysértési törvényben,⁴⁶ sem pedig az új (2013. július 1-től hatályos) büntető törvénykönyvben⁴⁷ nem fordul elő (a korábbi változatban az „üzletszerű kéjlelés”⁴⁸ kifejezés szerepelt).

37 BRFK (2013. 11. 7.)

38 BRFK (2014. 3. 2.)

39 Jász-Nagykun-Szolnok MRFK (2013. 11. 4.)

40 Győr-Moson-Sopron MRFK (2013. 10. 25.); Győr-Moson-Sopron MRFK (2013. 12. 25.)

41 Komárom-Esztergom MRFK (2013. 9. 7.)

42 Borsod-Abaúj-Zemplén MRFK (2013. 12. 17.); Borsod-Abaúj-Zemplén MRFK (2013. 12. 18.)

43 Borsod-Abaúj-Zemplén MRFK (2014. 1. 7.)

44 Csongrád MRFK (2013. 9. 10.)

45 Győr-Moson-Sopron MRFK (2014. 1. 10.); Szabolcs-Szatmár-Bereg MRFK (2014. 2. 13.)

46 2012. évi II. törvény

47 2012. évi C. törvény

48 1978. évi IV. törvény

A cikkek egy része nem csupán a szóhasználat, hanem a történet bemutatásának módja – például a bűncselekmények súlyával, társadalmi beágyazottságával kapcsolatos tudatosság hiánya – miatt is problematikusnak tekinthető. Ilyen például az a hír, amely egy gyermekkorú sértett elleni szexuális erőszak kapcsán a következő mondatot tartalmazza: „A bűncselekményről a lány édesanyja értesítette a rendőrséget, miután gyermeke bevallotta viszonyát.”⁴⁹ Egy gyermek ellen folytatólagosan elkövetett szexuális erőszakot „viszony”-nak nevezni – a „bevallotta” kifejezéssel pedig a felelősség egy részét mintegy az áldozatra helyezni – kirívó etikai vétség.

A partnerkapcsolati, családon belüli erőszakra vonatkozó hírek megformálásának fő hibája, hogy alig derül ki valami a bűncselekmények előzményéről (például, hogy ki volt az elsődleges agresszor, volt-e hosszú ideje tartó bántalmazás a háttérben, kért-e a sértett korábban segítséget a rendőrségtől stb.). Az olyan „háttér-információk” sem segítik a történet megértését, mint például az, hogy: „veszekedéssel kezdődött”.⁵⁰ Általában ugyanis nem tudjuk meg, hogy mit takar a „veszekedés” (vagy „vita”, „szóváltás”) kifejezés, és azt sem, hogy mi volt a tárgya (valami apróság miatt folyt, vagy esetleg amiatt, hogy a bántalmazott fél ki akart lépni a kapcsolatból stb.).

Kifogásolható az a megközelítés is, amely a partnerkapcsolati erőszakot „tragédiának” nevezi, és ezzel összefüggésben sorscsapásszerű – elkerülhetetlen – fejleménynek tünteti fel, mint például a következő megfogalmazás: „A jelenlegi adatok alapján feltehetőleg szerelemföltés miatt alakult ki a férfi és élettársa között a szóváltás, amely a tragédiához vezetett.”⁵¹

A prostitúcióról szóló hírekben gyakran szerepelnek olyan megjegyzések, hogy a nők „lengi öltözetben”,⁵² „kihívó öltözékben”,⁵³ miniszoknyában, illetve „erős smink”-et viselve⁵⁴ álltak az út szélén: ezeket a szükségtelen, karikírozó – illetve erkölcsileg ítélező – részleteket érdemes lenne elkerülni a rendőrségi kommunikációban.

Kifogásolható, hogy a prostituáltak szabálysértési eljárás alá vonásáról több ízben gunyoros, kárörvendő hangon számoltak be a hírek: „[a] buszmegállóban »várakozó« nem először keltette fel a körzeti megbízott figyelmét”;⁵⁵ „szinte nem telik el hét, hogy ne állítsák elő a rendőrök az általuk már jól ismert prostituáltat”;⁵⁶ „az asszonyok nem próbáltak mentegetőzni az egyenruhások előtt, hisz adataik ellenőrzéséből a rendőrök úgyis megtudták, hogy több alkalommal voltak már büntetve”;⁵⁷ „irataik átnézése formáság volt, az egyenruhások ismerték őket”.⁵⁸ Ezek a megfogalmazások nem csupán azért problematikusak, mert nem tudhatjuk, hogy milyen kényszer hatására térnek vissza az utcára a prostituáltak, hanem azért is, mert az eljáró rendőröket is rossz szín-

49 Komárom-Esztergom MRFK (2013. 9. 6.)

50 Tolna MRFK (2013. 6. 14.)

51 Heves MRFK (2013. 12. 3.)

52 Komárom-Esztergom MRFK (2013. 8. 31.)

53 Somogy MRFK (2013. 7. 25.)

54 Komárom-Esztergom MRFK (2014. 1. 21.)

55 Győr-Moson-Sopron MRFK (2013. 12. 25.)

56 Komárom-Esztergom MRFK (2013. 8. 31.)

57 Komárom-Esztergom MRFK (2013. 9. 7.)

58 Komárom-Esztergom MRFK (2014. 1. 29.)

ben tünteti fel, akik a prostituáltak előállítására és bírságolására fordítják kapacitásukat, ahelyett hogy a háttérben gyanítható komolyabb bűncselekmények felderítésére törekednének.

A prostitúcióval kapcsolatos cikkekben a vizsgált időszakban 20 kiskorú lányról, valamint 16 „tizennyolc éves” lányról írt a Police.hu (utóbbiakról nem derült ki pontosan, hogy már betöltötték-e a tizennyolcadik életévüket vagy sem). A hírekben mindannyian azért szerepelnek, mert valamilyen prostitúcióval összefüggő szabálysértés miatt felelősségre vonták őket. A „gyermekprostitúció” kifejezés használatára, illetve annak említésére, hogy a kiskorú prostituált minden esetben áldozatnak számít – és hogy a kiskorútól szexuális szolgáltatást vásárló kliens bűncselekményt követ el⁵⁹ –, egyetlen esetben sem kerül sor.

Következtetések és ajánlások

A Police.hu gyakorlatát illetően csak egy téma, a prostitúció, illetve a szexuális kizsákmányolást célzó emberkereskedelem vonatkozásában áll rendelkezésre elemzés a Kommunikációs Szolgálat által folytatott konzultációt megelőző időszakból – 2012-ből –, amely összehasonlításra adhat alapot. Ezen elemzés,⁶⁰ amely egy 2003-as médiareprezentáció-kutatás hipotéziséből és módszertanából indult ki,⁶¹ egyik fő szempontja a szóhasználat vizsgálata volt, legfontosabb megállapítása pedig az, hogy a hírekben a prostitúcióra és a prostituáltakra használt szinonimák egyfelől gunyorosak (például „kéjszolgáltatás”, „bájait árulja”); másfelől eufemisztikusak (például az „örömlány”, „dolgozó lány”, „hölgyek”, „kéjhölgyek”, „pillangók”). A mostani vizsgálat eredményei egyértelmű javulást mutatnak ebből a szempontból: a szóhasználat területén jól érzékelhető minőségi változás ment végbe: a szövegek ezáltal nem csupán etikusabbak, de pontosabbak, professzionálisabbak is. Emellett érezhető az is, hogy a közlemények stílusa, hangvétele is sokkal objektívebb lett. Feltűnő az is, hogy a rendőrségi kommunikáció egységesebb a korábbihoz képest.

A prostitúció tekintetében a korábbi elemzés során kifogásolt kifejezések közül továbbra is jelen van – noha csak elvétve – az „örömlány”. Ezzel a jelenséggel kapcsolatban felvethető, hogy: „az újságíró nem akarja kétszer leírni, hogy prostituált, és másodszorra azt írja, hogy örömlány. [...] Az örömlány kifejezés azért is kicsúszhat mindenféle rosszakarat nélkül valakiből, mert a prostituált idegen szó, és úgy érzi, hogy jobb az, ha egy szép magyar kifejezést használunk helyette. [...] Tudatosítani kellene az újságíróképzés során, hogy az esztétikai követelmények nem írhatnak felül minden más szabályt.”⁶²

Amint láthattuk, a szóhasználat tekintetében a másik két vizsgált téma esetében is jelentkeztek problémák, amelyek az alábbiak tanulsága szerint bizonyos mértékig

59 2012. évi C. törvény 203. § (2)

60 Füstös (2012)

61 Margit (2003)

62 Balogh et al. (2011) 7. Az idézett kijelentés az ELE Bölcsészettudományi Karán 2010. november 25-én megrendezett, „Nők mint az erőszak áldozatai a médiában” című pódiumbeszélgetésen hangzott el.

globálisnak tekinthetőek. A szexuális erőszak médiában való megjelenítése kapcsán a New York-i Columbia Egyetemen működő Dart Újságírás és Trauma Központ (Dart Center for Trauma and Journalism) kiadványa például azt javasolja, hogy: „Gondosan válasszuk meg szavainkat! [...] Az ismétlődő zaklatás nem »viszony«. Az erőszaktevés vagy támadás semmiképp nem keverhető össze a normális nemi élettel.”⁶³ A Keresztény Kommunikációs Világszövetség (World Association of Christian Communication) és a Nemzetközi Újságíró Szövetség (International Federation of Journalists) által kiadott kézikönyv ugyancsak hangsúlyozza: „A nemi erőszak nem szex vagy »szexuális kapcsolat«, hanem bűncselekmény, amely büntetőjogi következményekkel jár.”⁶⁴ Az Argentínai Újságírók Hálózata a Nem Szexista Tájékoztatásért (Periodistas de Argentina en Red: Por una comunicación no sexista) „A nők elleni erőszakkal foglalkozó híradások tízparancsolata” című dokumentumában a szóhasználatra vonatkozóan kiemeli: „Szerkesztőseinkből száműzzük a »szerelemfeltés« kifejezés használatát, amikor olyan emberölési esetekre utalunk, amelyekben a nők nemi alapú bűncselekménynek estek áldozatul.”⁶⁵

A megfelelő kifejezések és szinonimák kiválasztásának kérdésköre átvezet a média-közlemények stílusához, amellyel kapcsolatban „A nők elleni erőszakkal foglalkozó híradások tízparancsolata” azt tanácsolja, hogy: „Tartsuk tiszteltben az áldozatokat és családjukat, kerüljük a szexista sztereotípiákat, a szenzációhajhász és a trágár ábrázolást.”⁶⁶

Ennél is komplexebb problémát jelent a történetek kellően körültekintő bemutatása a hírekben; párkapcsolati erőszakról szóló tudósítások esetén például azt kell szem előtt tartani, hogy soha ne próbáljunk „igazolást” vagy indokokat keresni (pl. alkohol, kábítószer, viták, féltékenység, a pár szétválása, hűtlenség), amelyek csak elterelik a figyelmet a lényegi tényezőiről: az erőszakról.”⁶⁷ Egy magyarországi médiakutatás eredményeit ismertető jelentés – szintén a párkapcsolati erőszak témájához kötődően – egy olyan cikket hoz fel kerülendő példaként, amely „azokat a sztereotípiákat és tévhiteket mutatja be, amelyek azt állítják, hogy az ilyen típusú erőszak elkerülhetetlen tragédia, amely két ember között négy szemközt történik, illetve amelybe a környezetükből senki nem képes és nem is kell, hogy beavatkozzon.”⁶⁸

A prostitúció és a szexuális kizsákmányolás különösen nehezen feldolgozható téma a hírmédia számára; a Független Médiaközpont kiadványa szerint többek között azért, mert Magyarországon „a lakosság nagy része távoli, »izgalmas« témának érzi – vagyis nem tekinti súlyos társadalmi problémának. Pedig ez sok családot érint Magyarországon, főleg a munkanélküliség, a szegénység által leginkább sújtott térségekben.”⁶⁹ A Keresztény Kommunikációs Világszövetség és a Nemzetközi Újságíró Szövetség

63 Dart Újságírás és Trauma Központ (2011) 1.

64 Ran (2012) 59.

65 Argentínai Internetes Újságírók a Nem Szexista Tájékoztatásért (2011) 3. pont

66 Argentínai Internetes Újságírók a Nem Szexista Tájékoztatásért (2011) 9. pont

67 Argentínai Internetes Újságírók a Nem Szexista Tájékoztatásért (2011) 6. pont

68 Sáfrány (2010) 15.

69 Független Médiaközpont (2014) 42.

kézikönyvének vonatkozó álláspontja szerint: „A probléma teljes körű elemzése nem hagyhatja figyelmen kívül azokat, akik ennek a globális bűncselekmény-hálózatnak a fizető ügyfelei. Az ő igényeiket a legtöbb társadalom természetesnek veszi, mint a macsó, patriarchális kultúra egyik elemét; ebből élnek a futtatók és az egész emberkereskedelem.”⁷⁰ Hazai viszonylatban mindemellett hangsúlyozandó annak fontossága, hogy a sajtó, illetve a hivatalos rendőrségi kommunikáció tudatosan és körültekintően tudósítson a gyermekprostitúció jelenségéről (a gyermek fogalmába – a vonatkozó jogi normákkal összhangban – beleértve minden kiskorút).

Noha a Police.hu megbízatása leginkább csak hírek és rövid cikkek közlésére szól, a terjedelmi és műfaji korlátok nem mentesítik a felelősségteljes és etikus kommunikációra vonatkozó elvárások alól. Egy közéleti újságíró idézve: „[...] ha másfél perc áll a rendelkezésünkre, akkor is lehet figyelni bizonyos dolgokra. Az újságíró elkerülhet bizonyos kifejezéseket. Ha nincs időnk arra, hogy teljes háttérrel adjunk az eseményekről, [...] egy-egy mondatban akkor is lehet jelezni, [hogy] ez valami nagyobb egésznek a része, és nagyon kell ügyelni arra, hogy ne sérüljenek az áldozat jogai.”⁷¹

Mivel a Police.hu a magyarországi sajtó számára kiemelten fontos – adott esetben fenntartás nélkül kezelt – forrást jelent, konkrét lépésként megfontolandó lehet egy olyan szerkesztőségi útmutató kidolgozása, amely a nyelvhasználat tekintetében⁷² egyértelmű eligazítást ad a Kommunikációs Szolgálat munkatársai számára, valamint felsorolja a kerülendő, például szexista vagy eufemizáló kifejezéseket. A rendőrség hivatalos honlapján szereplő bűnügyi hírek célja nem lehet a meglepetéskeltetés vagy szórakoztatás, hanem csakis a körültekintő tájékoztatás, illetve olyan – mégoly rövid – közlemények kiadása, amelyek segítik az újságírókat egy-egy eset tágabb társadalmi összefüggéseinek megértésében és megértetésében.⁷³

Végezetül megemlítendő a Dart Újságírás és Trauma Központ „Tragédiák és újságírók” című kiadványának üzenete, amely egy sajnálatosan elhanyagolt, ám a rendőrségi kommunikáció területén dolgozók számára is igen releváns problémára hívja fel a figyelmet a „Hogyan vigyázzunk magunkra?” című részben:⁷⁴ arra, hogy a nap mint nap bűncselekményekkel és balesetekkel szembesülő újságírók és médiaszakemberek esetében nagyon fontos, hogy hatékony stresszkezelési módszereket alkalmazva, tűrőképességük határait szem előtt tartva törekedjenek pszichés egészségük megőrzésére, a fokozott megterhelést jelentő munka miatti kiegésző megelőzésére.

70 Gabioud–Florentin (2012) 40–41.

71 Prischetzky (2014) 48. Az idézett kijelentés az ELTE Bölcsészettudományi Karán megrendezett „MEDIA 2011” című konferencián hangzott el, 2011. november 17-én, az „Arc az árnykép mögött: áldozatábrázolás a médiában” című kerekasztal-beszélgetésen.

72 Lásd pl. Macharia–Morinière (2012) 41.

73 Füstös (2012) 25.

74 Dart Újságírás és Trauma Központ (2010) 4.

IRODALOMJEGYZÉK

- ORFK (2007): 32/2007. (OT 26.) ORFK utasítás a családon belüli erőszak kezelésével és a kiskorúak védelmével kapcsolatos rendőri feladatok végrehajtására
- ORFK (2013): 10/2013. (III. 14.) ORFK utasítás a médiatartalom-szolgáltatók részére adható tájékoztatás rendjéről
1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről
1982. évi 10. törvényerejű rendelet a nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról 1979. december 18-án New Yorkban elfogadott egyezmény kihirdetéséről
2010. évi CIV. törvény a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól
2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről
2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
2013. évi XVIII. törvény az Európa Tanács Emberkereskedelem Elleni Fellépésről szóló Egyezményének kihirdetéséről
- NMHH (2012): A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanácsának 417/2012. (II. 29.) számú határozata
- NMHH (2014): A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanácsának 1132/2014. (XI. 25.) számú határozata
- Argentín Újságírók Hálózata a Nem Szexista Tájékoztatásért (2011): *A nők elleni erőszakkal foglalkozó híradások tízparancsolata*. Eredeti nyelven: Periodistas de Argentina en Red: Por una comunicación no sexist (2008): *Decálogo para el tratamiento periodístico de la violencia contra la mujer*. A magyar fordítás elérhető: www.mona-alapitvany.hu/wp-content/uploads/2012/07/11_a-nok-elleni-eroszakkal-foglalkozo-hiradasok-tizparancsolata.pdf
- Bács-Kiskun MRFK (2013. 9. 19.): *Leszúrta feleségét*. Forrás: www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/bunugyek/leszurta-feleseget
- Balogh Lídia – Kassa Nóra – Sinkó Zsófia (szerk.) (2011): *Nők mint az erőszak áldozatai a médiában: Álláspontok és esettanulmányok*. Budapest, MONA Alapítvány.
- Balogh Lídia – Pap András László (2013): A bűncselekményekkel kapcsolatos beszédmodok és az etnikai adatok kezelése a médiában. In Bogdán Mária – Feischmidt Margit – Guld Ádám (szerk.): *„Csak másban”. Romareprezentáció a magyar médiában*. Budapest, Gondolat Kiadó – PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék.
- Borsod-Abaúj-Zemplén MRFK (2013. 7. 3.): *Maró féltékenység*. Forrás: www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/napi-hirek/maro-feltekenyseg
- Borsod-Abaúj-Zemplén MRFK (2013. 12. 17.): *Előzetes letartóztatásban az erőszakoskodó*. Forrás: www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/bunugyek/elozetes-letartoztatásban-az-eroszakoskodó
- Borsod-Abaúj-Zemplén MRFK (2013. 12. 18.): *Lezárt ügyek: Bíró elé állhat az erőszakos támadó*. Forrás: www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/bunugyek/lezart-ugyek-biro-ele-allhat-az-eroszakos-tamado
- Borsod-Abaúj-Zemplén MRFK (2014. 1. 7.): *Szerelemféltésből szúrás*. Forrás: www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/bunugyek/szerelemfeltesbol-szuras
- BRFK (2013. 7. 25.): *Házibuli*. Forrás: www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/bunugyek/hazibuli
- BRFK (2013. 8. 6.): *Éjszaka támadt*. Forrás: www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/felhivasok/ejszaka-tamadt
- BRFK (2013. 11. 7.): *Öt percen belül – Fotókkal*. Forrás: www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/bunugyek/ot-percen-belul-fotokkal
- BRFK (2014. 3. 2.): *Fél órán belül*. Forrás: www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/bunugyek/fel-oran-belul
- Csongrád MRFK (2013. 9. 10.): *Szerelemféltésből ütött*. Forrás: www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/bunugyek/szerelemfeltesbol-utott

- Csongrád MRFK (2013. 12. 13.): *Klopfolóval és nyújtófával verte barátnőjét*. Forrás: www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/bunugyek/klopfoloval-es-nyujtofaval-verte-baratnojet
- Dart Újságírás és Trauma Központ (2010): *Tragédiák és újságírók. Útmutató riportereknek és szerkesztőknek*. Eredeti nyelven: Dart Center for Journalism & Trauma (2003): *Tragedies & Journalists. A Guide for More Effective Coverage*. A magyar fordítás elérhető: www.cij.hu/hu/wp-content/uploads/2014/04/TRAG%C3%89DI%C3%81K-%C3%89S-%C3%9AJ-S%C3%81G%C3%8DR%C3%93K_25May2010.pdf
- Dart Újságírás és Trauma Központ (2011): *Hogyan írjunk a szexuális erőszakról? A Dart Centre Europe ajánlásai*. Eredeti nyelven: Dart Center for Journalism & Trauma (2011): *Reporting on Sexual Violence. A Dart Centre Europe Tip Sheet*. A magyar fordítás elérhető: www.mona-alapitvany.hu/wp-content/uploads/2012/07/11_hogyan-irjunk-a-szexualis-eroszakrol-a-dart-centre-europe-ajanlasai.pdf
- ENSZ (1979): Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. (UNTS Vol. 1249)
- ENSZ (1992): UN CEDAW General Recommendation No. 19 (11th session, 1992), „Violence against women”.
- Európa Tanács (2005a): Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings (CETS No.: 197)
- Európa Tanács (2005b): Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings (CETS No.: 197) – Explanatory Report.
- Európa Tanács (2011a): Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (CETS No.: 210)
- Európa Tanács (2011b): Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (CETS No.: 210) – Explanatory Report.
- Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése (2002): „The image of women in the media” – Recommendation 1555 (2002) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, adopted on 24 April 2002.
- Független Médiaközpont (2014): *Nők és férfiak a hírekben: aránytalanságok és beidegződések. Példák a magyarországi hírmédiából*. Budapest, Független Médiaközpont.
- Füstös Mónika (2012): A Police.hu közvéleményformáló szerepéről. In Balogh Lidia – Betlen Anna – Kassa Nóra – Matolcsi Andrea – Sáfrány Réka (szerk.): *Emberkereskedelem, szexuális kizsákmányolás, prostitúció*. Budapest, MONA Alapítvány.
- Gabioud, Marcela – Florentin, Claudia (2012): A nők emberi jogai: emberkereskedelem. In Macharia, Sarah – Morinière, Sarah (szerk.): *Genderetikus újságírás és médiavállalati alapelvek kézikönyv és forrásgyűjtemény. 2. kötet: Gyakorlati útmutató*. World Association of Christian Communication – International Federation of Journalists.
- Győr-Moson-Sopron MRFK (2013. 10. 25.): *Bájait árulta*. Forrás: www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/kozrendvedelem/bajait-arulta
- Győr-Moson-Sopron MRFK (2013. 12. 25.): *Bájait árulta*. Forrás: www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/bunugyek/bajait-arulta-0
- Győr-Moson-Sopron MRFK (2014. 1. 10.): *Őrizetben az örömlány*. Forrás: www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/helyi-hirek/orizetben-az-oromlany
- Hajdú-Bihar MRFK (2013. 11. 9.): *Kiengedték a konyhából*. Forrás: www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/kozrendvedelem/kiengedtek-a-konyhabol
- Heves MRFK (2013. 12. 3.): *Előzetes letartóztatásban a kömlői férfi*. Forrás: www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/bunugyek/elozetes-letartoztatásban-a-komloi-ferfi
- Jász-Nagykun-Szolnok MRFK (2013. 11. 4.): *Tizenegy perc*. Forrás: www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/bunugyek/tizenegy-perc
- Komárom-Esztergom MRFK (2013. 9. 6.): *Bíróság elé állhat a megrontó*. Forrás: www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/bunugyek/birosag-ele-allhat-a-megronto
- Komárom-Esztergom MRFK (2013. 9. 7.): *Kipihenhetik magukat*. Forrás: www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/helyi-hirek/kipihenhetik-magukat
- Macharia, Sarah – Morinière, Sarah (szerk.): *Genderetikus újságírás és médiavállalati alapelvek kézikönyv és forrásgyűjtemény. 1. kötet: Elméleti kérdések*. World Association of Christian Communication – International Federation of Journalists.

- Margit Patrícia (2003): Megalázó szavak fogságában. In: *Médiakutató*, 4. évf. 3. sz. 29–39.
- Prischetzky Réka (2014): *Erőszak a médiában – Hogyan jeleníti meg a magyarországi online média a családon belüli erőszakot?* Diplomamunka. Budapest, ELTE BTK.
- Ran, Mindy (2012): Nők elleni erőszak: szexuális erőszak a hírekben. In Macharia, Sarah – Morinière, Sarah (szerk.): *Genderetikus újságírás és médiavállalati alapelvek kézikönyv és forrásgyűjtemény. 2. kötet: Gyakorlati útmutató*. World Association of Christian Communication – International Federation of Journalists.
- Sáfrány Réka (szerk.) (2010): *Magyarország: Nemzetközi Médiafigyelő Projekt 2010. Országjelentés*. Budapest, Magyar Női Érdekérvényesítő Szövetség.
- Komárom-Esztergom MRFK (2013. 7. 12.): *Fájdalmas kapcsolat*. Forrás: www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/bunugyek/fajdalmas-kapcsolat
- Komárom-Esztergom MRFK (2013. 8. 31.): *Vissza a fogdára*. Forrás: www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/helyi-hirek/vissza-a-fogdara
- Komárom-Esztergom MRFK (2013. 12. 13.): *Kétszer is lecsapott*. Forrás: www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/bunugyek/ketszer-is-lecsapott
- Komárom-Esztergom MRFK (2014. 1. 21.): *Erős smink és miniszoknya*. Forrás: www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/helyi-hirek/eros-smink-es-miniszoknya
- Komárom-Esztergom MRFK (2014. 1. 29.): *Helyet változtattak*. Forrás: www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/helyi-hirek/helyet-valtoztattak
- Nógrád MRFK (2013. 12. 18.): *Alsónadrágban rohant áldozata után*. Forrás: www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/bunugyek/alsonadragban-rohant-aldozata-utan
- Somogy MRFK (2013. 7. 25.): *Hírek Somogy megyéből*. Forrás: www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/helyi-hirek/hirek-somogy-megyebol-9
- Somogy MRFK (2013. 11. 17.): *Segítséget kérő gyermeki hang*. Forrás: www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/bunugyek/segitseget-kero-gyermeki-hang
- Szabolcs-Szatmár-Bereg MRFK (2014. 2. 13.): *Örömlányok őrizetben*. Forrás: www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/helyi-hirek/oromlanyok-orizetben
- Tolna MRFK (2013. 6. 14.): *Veszekedéssel kezdődött*. Forrás: www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/bunugyek/veszekedessel-kezdodott

SUMMARY

News Related to Sexual Violence, Intimate Partnership Violence and Prostitution on the Webpage of the Hungarian Police – Observations and Recommendations from a Media Ethics Perspective

BALOGH Lídia – FÜSTÖS Mónika

The official webpage of the Hungarian Police – Police.hu – serves as a source for the media, thus the crime news published here are decisive in forming public awareness on crime. The paper focuses on three topics – sexual violence, intimate partnership violence and prostitution – when assessing to what extent the practice of Police.hu meets the high professional and ethical standards to be set towards the communication of the police regarding the principles of circumspect and neutral reporting.

A romákról és a „cigánybűnözés”-ről mint szakkifejezésről

BÓCZ Endre

A romák eredete a történelem egyik rejtélye. E nép a kollektív emlékezetében sem eredetmondát, sem olyan történeteket nem őriz, amelyekből rekonstruálható lenne, hogy honnan, merre és miért vándoroltak Európába. Az összehasonlító nyelvészeti kutatások arra mutatnak, hogy a romani nyelv az időszámításunk előtti első évezredben az Elő-Indiai-félsziget északnyugati területein alakult ki, s az a népcsoport, amelyik beszélte, az időszámításunk szerinti 6–7. században Perzsiában és Örményországban élt, majd a 11. században már a Bizánci Birodalom balkáni területein tartózkodott. Dokumentumok igazolják, hogy Magyarországra a 15. században érkezett ez a nép, melynek egy része itt is maradt, míg más csoportjai bebarangolták Nyugat- és Észak-Európát, ahonnan azonban néhány évtized múltán kiűzték őket. Jelen tanulmány áttekintést ad a romák magyarországi történetéről, a roma–magyar együttélésről, és foglalkozik az úgynevezett „cigánybűnözés” kérdésével is.

Hazánkban a legnagyobb létszámú etnikai kisebbség a roma népesség. A romák több mint kilencszáz éve jelentek meg az európai kontinensen és több mint ötszáz éve élnek Magyarországon. Hogy a sok néven emlegetett és sokfelé – gyakorlatilag a világ minden lakott részén – szétszóródott népességcsoport tagjai etnikai szempontból együvé tartoznak, nem új felismerés ugyan, de e ténynek (mint önazonossági tényezőnek) a tudatosítása, illetőleg „külső” elismerése és a „roma” népnév használatának igénye nem régen merült fel. Az eredetükre, történelmükre vonatkozó hiteles ismeretek rendkívül hézagosak, a hozzájuk kapcsolódó legendák, hiedelmek és híresztelések viszont ellentmondásosak; a művészvilág számos kiemelkedő alakjának tetteiről, a bűnügyi krónikák sok nevezetes eseményéről és hírheft szereplőjéről egyaránt esik bennük szó. A roma-magyar együttélés – mint tudjuk – feszültségekkel teli, kölcsönös megértést feltételezne, amely viszont egymás ismerete nélkül szinte elképzelhetetlen.

Ki roma? Kik a romák?

Az első kérdés egy meghatározott személyre vonatkozik („Ő roma-e?”), és erre a feleletnek három – eltérő – változata is kínálkozik. Az egyik szerint roma az, akinek a felmenői romák, a másik szerint az, akit a környezete romának tart, de az identitásválasztás autonómiájára vonatkozó elvvel csak az egyeztethető össze, hogy az, aki romának tartja magát. Ebből a második kérdésre az az egyszerű felelet adódna, hogy a „romák” gyűjtőnév mindazok halmazát jelöli, akik romának tartják magukat. Ha azonban a gyűjtőnév

által jelölt személyösszességet nem egyszerűen egy halmaznak, hanem egy *közösségnek* tekintjük, a válasz nem kielégítő, mert a „közösség” fogalmának egyik szociológiai eleme köztudomás szerint a *közösségi tudat*, vagyis az, hogy a közösség tagjai megkülönböztetik magukat a környezetükben lévő más közösségektől („mi” és „ők”).

Az nyilvánvaló, hogy a romák – mindenütt, ahol élnek – a népesség olyan részét alkotják, amely megkülönbözteti önmagát, és amely csoport több évszázados jelenléte ellenére túlnyomórészt sehol nem olvadt bele úgy a többségbe, mint például Angliában a szászok és a dánok, vagy Magyarországon a kabarok, a besenyők, a kunok vagy a jászok. A roma közösség tagjai számára – mint a neves tudós, Sir Angus Fraser rámutatott – „a legfontosabb megkülönböztetés maguk és a »gádzsók«¹ között húzódik”.²

Másfelől azonban az a – ma már mintegy tizenkétmilliónyi – népesség, amely identitását megőrizve és magát romának nevezve világszerte szétszóródva él, bizonyára annak a nomád népnek a leszármazottja, amely a 11. század idején tűnt fel Konstantinápoly környékén és Trákia területén, a Bizánci Birodalomban. Innen rajzottak azután szét a Balkánon, majd Európában és tovább. 1050-es bizánci jelenlétükről egy 1068 körül keletkezett Athosz-hegyi kézirat adott hírt. Eszerint Simon mágus utódainak és szamaritánusoknak mondták magukat. A kézirat „adszikanok”-nak (ez az „atszinganosz” – helyesen „athszinganosz” – görög szó grúzosan torzított alakja) nevezi őket. Az elnevezés egy eretnek szektára utal, amelynek tagjai a köztudat szerint (a romákhoz hasonlóan) jövendőmondók és boszorkányok voltak, és ebből az elnevezésből ered a német „Zigeuner”, a francia „tsigane”, az olasz „zingaro” és a magyar „cigány” népnév. Ennek a népnek kisebb-nagyobb csoportjai megtelepedtek a Bizánci Birodalom területén, a Peloponnészoszon, a görög szigeteken, de a 14. században már az egész Balkánon.

A Havasalföldön és Moldvában is otthonosan barangoltak, de itt évszázadokra egyfajta rabszolgasorba jutottak. Egyesek a korona, mások kolostorok, bojárok vagy más magánszemélyek tulajdonában voltak. A koronának adózó romák vagy foglalkozási csoportokba (pl. faragók, medvetáncoltatók, patkolókovácsok, üstfoltozók, bányászok, aranyművesek és -mosók stb.) voltak sorolva, vagy állandó elfoglaltság nélkül vándoroltak a fejedelemségen belül („láieşi” – „a horda tagjai”). Egyes ilyen csoportoknak sikerült megszöknie és a Kárpátokban saját – többnyire veszélyes, félelmetes hírben álló – közösségeket („netoţi”) létrehozni. A magánszemélyek tulajdonában lévő úgynevezett „vătasi”-k igazi rabszolgák voltak, akik vagy a háztartásban dolgoztak (szolgák, kocsisok, lovászok, szakácsok stb.), vagy a faluban (szabó, borbély stb.), s a tulajdonosuknak – aki akár meg is ölhetette őket – adóztak. E jogállásból csak 1864-ben jutott teljes szabadsághoz az egykori román fejedelemségekben élő összes roma.

A bizánci – főként velencei befolyás alatt álló – területeken töltött hosszú idő alatt, ahol a Szentföldre irányuló zarándokútvonalak is áthaladtak, alkalmuk volt megismerni a korabeli keresztény hitvilág sok sajátosságát, amelyet azután ötletesen ki is aknáztak később. Ez a nép az írást nem ismerte, ám a máig élő romani nyelvet beszélte. Nem volt

1 Gádzsók: nem cigányok.

2 Fraser (2006) 15. Az írásom további részében a történeti adatok – ha más forrásra nincs utalás – ebből az átfogó és részletes, gazdagon dokumentált történeti munkából származnak.

papi kasztjuk, elismert nyelvük, írott emlékeik; lassan elfelejtették azt is, hogy honnan jöttek, s – eltérően a zsidóságtól – nem volt számukra „ígéret földje” sem, ahová tarthattak volna. A jelek szerint nem érdekelte őket az eredetük, korai történetük sem; nem volt, vagy, ha volt, tökéletesen feledésbe merült közösen vallott eredetmondájuk, legendáriumuk, sőt saját népvékük is. A romani nyelvben a „roma” szó ugyanis eredetileg nem népnév; szótári jelentése szerint a „férfi”, „férj” köznév többes számú alakja, azaz „férfiak”. Az idők folyamán a rájuk vonatkozó különböző népneveket – „egyiptomi tatárok” (Észak-Németország, Skandinávia), „grüptosz” (görögül „egyiptomi”), „szaracén” (Svájc [Genf], Elzász [Colmar]) – mások akasztották rájuk. Az idők során ők maguk is több néven azonosították magukat. Hosszú és viszontagságos vándorlásuk eseményeiről, vagy azokról az őseikről, akik ebben szerepet játszottak, tőlük nem lehet semmit sem megtudni; kollektív tudatukban semmit nem őriztek meg. Megbízható adat csak mások emlékezetéből, mások által készített dokumentumokból ismerhető meg.

Az összehasonlító nyelvészet, a fizikai antropológia és az etnikai párhuzamok révén annyit sikerült eddig kideríteni, hogy a romani nyelv az indoeurópai nyelvcsalád tagja, rokon a szanszkrittal, és az időszámításunk előtti 1. évezredben szakadt ki a nyelveknek abból a csoportjából, ahol (a hindivel együtt) megalapozódott. Ezután hosszabb-rövidebb időre a szubkontinens északnyugati részén beszélt nyelvek hatása alá került.³ Az antropológiai kutatások az indiai eredetre vonatkozó nyelvészeti megállapításokat támogatták, az etnikai párhuzamok pedig számos elméleti feltevést engednek meg, de semmi bizonyosat nem lehet tudni. Ez idő szerint tehát a romáknak az említett nyelvtörténeti fejlemény előtti történelme ismeretlen.

A 7. században az arabok mind Perzsiát, mind – valamivel később – Örményországot meghódították. A romani nyelvben ma is meglévő, perzsa eredetű jövevényszavak mennyisége kétségtelenné teszi azt, hogy a romák ősei huzamos ideig éltek perzsa nyelvi környezetben (vagyis Perzsia területén), de az, hogy hogyan és mikor kerültek oda, tisztázatlan. Hamzaal-Iszfahani 10. századi arab történész ezzel kapcsolatos elbeszélése, amely érkezésük idejét i. sz. 421–438 közé teszi – és ezt Firdauszi perzsa költő is megismételte (kiegészítve) világhírű eposzában –, igazolhatatlan, ha ugyan nem a legendák világába tartozik. Tényként csak az kezelhető, hogy a romák a 7. század folyamán valamikor Perzsiából átvándoroltak Örményországba. A romani nyelvnek ebben az időben jött létre az a három fő ága – az örmény, az örményen kívüli ázsiai és (később) az európai –, amelyek valamelyikébe illeszkednek a különböző dialektusok. Manapság ezek mindegyike az indiai alapszókészlet és a más (perzsa, örmény és görög) nyelvekből átvett szavak mellett sok olyan jövevényszót tartalmaz, amely abból az európai nyelvből eredeztethető, amelyben az adott roma népcsoport él.

Az utóbbi években a Kulanu (Mindannyian) nevű nemzetközi zsidó szervezet azon fáradozik, hogy megtalálja az ősi Izrael elveszett törzseit. Kasmírtól Keraláig, Asszamtól Afganisztánig India minden részében talált olyan népcsoportokat, amelyek az asz-szírok által deportált izraeliták leszármazottai lehetnek. Nem nyelvi alapon történő azonosításuk jelenleg is tart. A nyelvük ugyanis már hindu, de kulturális és egyéb jel-

3 Uo. 29.

lemzőik segítségével azonosíthatók, és egyiküknél sem tudtak olyan sok héber elemet kimutatni, mint a cigányoknál. A roma és az óhéber kultúra között sok a rokon vonás, bár az időben és térben is óriási vándorút során a romák több néppel, népcsoporttal éltek hosszabb-rövidebb ideig együtt, és így több kultúra is hatást gyakorolt rájuk. A romák eddig felvázolt és általánosan elfogadott eredettörténete mellett létezik egy újabb elgondolás, amely nem ellentétes az azt megelőzővel, hanem illeszkedik hozzá. A feltételezés arról is szól, hogy a mai romák távoli felmenői az időszámításunk előtti 8. századot megelőzően hol éltek és minek vallották magukat.⁴ Ez érdekes kérdés ugyan, de napjaink történései szempontjából aligha releváns.

A világban ma – szakértői, de nagy szóródást mutató – becslések szerint kb. 12 millió roma él, ebből mintegy 8 millió Európában, s ezek 70 százaléka Kelet- és Közép-Európában. Itt van olyan ország, melyben a roma népesség összlakosságon belüli aránya az 5 százalékot is kiteszi. Magyarország a 400–600 ezer főre becsült roma népességével – az arányokat tekintve – Törökország, Románia, Spanyolország és Franciaország után (Bulgária mellett) Európában az ötödik-hatodik helyen áll.

A romák Nyugat-Európában

Magyarországon a romák a 14–15. században jelentek meg, és jelentős hányaduk Luxemburgi Zsigmond német-római császár és magyar király 1417–18 között kiállított menleveleivel továbbment a nyugat-európai országokba. Ott – településről településre vándorolva – hatalmas területeket jártak be a különböző létszámú roma csoportok. Más hatalmasságok, feudális és egyházi méltóságok (hercegek, grófok, püspökök) is adtak ki (nem egyszer több roma vezetőnek is) ajánlóleveleket, és ismeretes egy V. Márton római pápától eredő ajánlólevél is. Ennek keletkezési körülményeiről semmit sem lehet tudni, és 1932-ben az ez ügyben végzett vatikáni levéltári kutatás során sem találták nyomát, így, ha létezése nem is, de valódisága kétséges. A menleveleknek közös jellemzője, hogy tartalmuk illeszkedett a korabeli keresztény hitvilágban uralkodó olyan szabályokhoz, amelyekről a romák a velencei befolyás alatti bizánci területeken tudomást szerezhettek.

A menlevelek általában kedvezményezettjeiket keresztény zarándokoknak mondják, akiket hitükhöz való ragaszkodásuk miatt a hódító muzulmán törökök elűztek

4 Lásd Ábrahám. A megbízható ismeretek hézagosságai itt is teret nyújt az igazoltnak vehető események közé illeszkedő ismeretlen történésekre vonatkozó feltételezéseknek. Az összehasonlító nyelvészet ugyan azt sugallja, hogy a romani nyelvet beszélő emberek csoportja az időszámításunk előtti több mint 250 évvel (Elő-) India északnyugati részén – a mai Pakisztán területén – tartózkodott, de azt nem zárja ki, hogy elődeik máshonnan vándoroltak oda. Ezt aknázza ki a kolozsvári szerző tanulmányában kifejtett, és jórészt az ótestamentumbeli írásokra (Mózes II. könyve, a Királyok és a Krónikák) alapozott elmélet. Eszerint a romák „őstörténete” Mezopotámiában, az Eufrátesz alsó folyásánál kezdődik, majd a Nilus alsó folyásánál és a mai Izrael területén folytatódik, és csak ezután jöhet szóba India. A feltevés szerint a romák a Salamon király utódlásáért folyó harcokban két részre szakadt zsidó állam északi részének babiloni fogságba hurcolt lakosságától származnak, mert ők a fogságban feladták a zsidó identitást. A nyelvtudományban (bár eddig nincs bizonyítva) nem látszik bizonyíthatatlannak az a feltevés, amely szerint az indoeurópai és az iráni nyelvcsalád közös elődje volt a hurri nyelv, s ez is magyarázhatja azt, hogy a romák nyelve indoeurópai; a babiloni fogság idején a hurri nép környezetében éltek, s azt a nyelvet vették át, amelyből a későbbi indoeurópai nyelvek eredtek.

otthonukból, Egyiptomból (esetleg Kis-Egyiptomból),⁵ s ezért – illetőleg mert „néhány évre kényszerből hitüktől el is tántorodtak” – most évekig zarándokolniuk kell. A kiállító hatalmasság (császár, pápa, egyházi méltóság, főúr) utasítja alattvalóit, hogy viseltessenek jóindulattal a dokumentum felmutatója – a romacsapat vezetője, aki rendszerint „egyiptomi herceg” vagy hasonló rangú személy – iránt, támogassák őt és kíséretét. A csoportok ennek megfelelően „aegiptus”-nak („egyiptomi”-nak) mondták magukat. Innen ered a latin szó több nyelvben eltorzított változatára visszavezethető elnevezésük is, mint például az angol „gipsy” vagy a francia „gitan”.

A következő két évtizedben a menlevelekkel és ajánlólevelekkel felszerelt különféle kis-egyiptomi főrendek által vezetett, nem egyszer többszáz főnyi roma csoportok bekalandozták Németországot, Franciaországot, a Németalföldet, Svájcot, Olaszországot, Spanyolországot, Lengyelországot, a Baltikumot, sőt eljutottak a brit szigetekre is. Ezekről az eseményekről számos egykorú dokumentum tanúskodik. Egy ideig jelentős adományokra tettek ugyan szert, ám annak is nyoma maradt, hogy volt, ahol hírük megelőzte őket, s bár részesültek adományban, nem engedték be őket a településre. Egyre inkább tolvaj hírébe keveredtek, mai szakkifejezéssel élve „trükkös lopásokra” vetemedtek. Így 1440 után jórészt megfordult a széljárás Nyugat-Európában: az idegen kultúrájú, agrártermelésben járatlan népet, amely ráadásul enyves kezű hírében állt, egymás után utasították – sőt olykor kegyetlen eszközökkel üzték – ki mindenhol, később pedig évszázadokig kíméletlenül üldözték. Egyes törzsek a mediterrán térségben tudtak megkapaszkodni, zömük pedig Közép- és Kelet-Európába húzódott vissza.

A romák magyarországi történetének vázlata

A magyarországi romák a nyugat-európai roma kalandozás idején kedvezőbb helyzetben voltak kortársaiknál. Mátyás király uralkodása (1456–1490) és a Jagellók alatt – mivel a fémmegmunkálásban, fegyverkészítésben járatosak voltak – királyi jobbagyoknak minősültek, akiket csak az uralkodó engedélyével volt szabad magánföldre telepíteni vagy magánszemélyeknek alkalmaznia. A 15–17. században, a török hódoltság korában az úgynevezett királyi Magyarországon sem érvényesültek azok a törvények, amelyek alapján a Habsburg Birodalom más országaiban üldözték őket. Itt a földesurak a bevált roma jobbagyokat megtartották, sőt Thurzó György nádorispán 1616-ban például „Franciscus vajdának és kompániájának”, akik kovácsként katonai szolgálatban álltak, olyan menlevelet adott, amelyben kötelezte a földbirtokosokat és a hatóságokat, hogy engedjék nekik mesterségük gyakorlását az uralmuk alatt lévő területeken.

Az állandósuló háborúskodás miatt az erősítési és építési munka, a fegyvergyártás és -karbantartás, a lókereskedés, a kovácsolás és a postaszolgálat sok munkaalkalmat teremtett. Ezek akkoriban az ország szempontjából is fontos tevékenységnek számítottak, így Szapolyai János – miután király lett – 1538-ban visszaállította a romák régebbi szabadságjogait, és egészen a 18. század elejéig egyes cigány csoportok privilégi-

5 Kis-Egyiptomnak akkoriban a Peloponnészoszi-félsziget délnyugati részén lévő, s a szentföldi zarándokútvonal fontos állomása – Modon város kikötője – melletti, kb. 200 kunyhóból álló cigánytelepet neveztek, vö. Fraser uo. 58.

umokat is kaptak. A 16. századra vált szokássá az is, hogy a hatóságok a romák közül valakit – akit azután „egregius”, azaz „dicső” címmel ruháztak fel – vezetőnek jelöltek ki, s ezeket később vajdának nevezték. A roma kompániákat – szolgáltatásaik megszerzése érdekében – számos földesúr is igyekezett letelepíteni. Sok cigány családi közösség a biztosabb megélhetés érdekében ekkortájt adta fel vándorló életmódját. A törökök kiűzése, majd a Rákóczi-szabadságharc leverése után azonban az elnéptelenedett területekre a Habsburg Birodalom más tartományaiból földműveseket, állattenyésztőket, iparosokat és kereskedőket telepítettek be, és ennek folytán a 18. században a cigányság hagyományos tevékenysége jórészt feleslegessé vált, ami a sorsukban lényeges fordulatot hozott.

Mária Terézia (1740–1780) és II. József (1780–1790) a felvilágosult abszolutizmus jegyében foglalkozott a cigánykérdéssel. Ezzel vette kezdetét a cigányok erőszakos integrálása és asszimilálása. A császárnő 1761. november 13-i rendeletében („Regulatio Ciganorum”) megtiltotta a „cigány” szó használatát, és kötelezővé tette a „Neubauer” (szó szerint fordítva: „újparaszt”) elnevezés alkalmazását. 1767. november 27-én megtiltotta a cigányok egymás közti házasságát, és elrendelte az „újparasztok” félévenkénti összeírását, továbbá büntetés terhével megtiltotta a döghúsevést. További rendeletei előírták, hogy a cigánygyerekeket el kell venni a szüleiktől, és más családnál polgári nevelésben kell részesíteni őket. Az asszimilálás érdekében megtiltotta azt is, hogy vajdát válasszanak, lovat tartsanak, és vándorló életmódot folytassanak. A cigányok nem kaptak útlevelet, tilos volt számukra a hagyományos öltözködés. Erdélyben kormányrendelet írta elő azt is, hogy a cigányok csak a falvak végén állíthatják fel a sátraikat.

Talán e rendelkezések irányították a romákra annak a szepességi evangélikus lelkésznek, Augustini Sámuelnek a figyelmét, aki a „Wiener Anzeiger” című bécsi újságban 1775–1776 folyamán negyven cikkből álló sorozatban közölt részletekbe menő leírást a magyarországi és erdélyi romák életmódjáról és sajátosságairól. Összegezve: annak a véleményének adott hangot, hogy hagyományos életmódjuk és szokásrendjük ellenkezik a szervezett társadalom szabályaival, és a hiba a neveletésükben van, a szülők mértéktelen szeretetet tanúsítanak a gyermekeik iránt, de nem szorgalmazzák az oktatásukat, holott türeklenségük miatt a hadviselésben, egyébként pedig akár a mezőgazdaságban, akár a kézművességben hasznossá lehetnének.

II. József császár – a „kalapos király” – figyelmét az az újsághír irányította rá a cigánykérdésre, miszerint a Hont vármegyei törvényszék ítélete alapján 1782. augusztus 21-én vagy 24-én három cigány férfit felnégyeltek, hatot kerékbe törtek, tizenötöt felakasztottak, valamint tizenhét cigány nőt lefejeztek rablógyilkosságok és emberevés miatt, amit – az ítélet szerint – két évtized alatt követtek el.⁶ Vizsgálatot rendelt el, majd tartományai közül Magyarországot a cigány asszimiláció kísérleti terepévé tette. Ő földművelésre akarta szoktatni a nomád népet, és vallásos nevelést akart adni nekik. A cigányul beszélőket 1783 után büntetéssel is fenyegette. Az erőszakos asszimiláció annyiban sikeresnek bizonyult, hogy a 19–20. század során a több száz éve betelepült

6 Az eset legutóbbi feldolgozását lásd Mezey (2008). A per koncepció volt, számos törvénytelenséggel, köztük az akkor már tilos kínvallatással és a király kegyelmezési jogának semmibe vételével.

cigányság nagy többsége jórészt feladta évszázados szokásait és kultúráját, sőt elfelejtette anyanyelvét is, és betagozódott a magyar társadalomba. Jelentős hányaduk megélhetését a kovács, a szegkovács, a fafaragó és a vályogvető foglalkozás biztosította. Ez a 19. század végén – a családtagokat is beleszámítva – mintegy százezer romának nyújtott megélhetést. A legtöbben azonban a zene révén lehetőséget kaptak a társadalmi felemelkedésre is: 1893-ban mintegy 17 ezer muzsikus cigányt regisztráltak Magyarországon.

Mint ismeretes, II. József a halálos ágyán visszavonta összes rendelkezését. A Mária Terézia rendeletében megtiltott „cigány” népnév ugyan a tilalom ellenére fennmaradt, de az uralkodónő által helyette kötelezővé tett „újparaszt,” „újmagyar” elnevezés sem tűnt el nyomtalanul. Még ma is használják, elsősorban vidéken: „újmagyarnak” nevezik azt, akinek az egyik szülője magyar, a másik roma.

A Habsburgok magyarországi ágában a 19. század folyamán is élt az érdeklődés a romák iránt. József nádor nyolcadszülött fia, József Károly Lajos (1833–1905) – az ifjabb József – főherceg nagy érdeklődést tanúsított a romani nyelv és a romák szokásai iránt, továbbá vonzalmat érzett a roma zene iránt. Magyarul írta meg „Czigány nyelvtan” címmel a romani nyelv több európai dialektusára alapozott átfogó tankönyvét, amely 1888-ban jelent meg, és vagyonából jelentős összegeket áldozott arra, hogy – négy kisebb roma kolónia támogatásán túl – alcsúti birtokán egy nagyobb cigánykolóniát hozzon létre, ahol a letelepülőeknek házakat, a földjein munkát, gyermekeiknek pedig a számukra alapított speciális iskolában tanulási lehetőséget adott. Haláláig a kolónia lakói rendezett életet éltek, később azonban szétszóródtak.⁷

Az sem széles körben ismert tény, hogy Magyarország mai roma népességének elődei több bevándorlási hullámban és más környezetből érkeztek. Ennek tulajdonítható, hogy a nyelvi és kulturális hagyományok terén jól körvonalazható csoportjaik különböztethetők meg. Minderről keveset tudunk; voltaképpen csak a 19–20. századi vándorlásokról vannak többé-kevésbé megbízható ismereteink.

A magyarországi roma népesség megoszlása⁸

A 3200-ból 2000 magyarországi településen élnek romák, a megoszlást tekintve többségük az észak-magyarországi, észak-alföldi régióban. Az 1970-es évekhez viszonyítva jelentősen megnőtt a városlakók aránya, de 60 százalékuk – és azon belül is a leghátrányosabb helyzetűek – ma is a kisközségekben laknak. A legnagyobb, mintegy $\frac{2}{3}$ -nyi csoportot a magyar nyelvű cigányok, a romungrók alkotják, akik magyarnak és cigánynak vallják magukat, magyar nyelven beszélnek, bár nagyjából 30 százalékuk lovari nyelven is tud. Ők a 15. században betelepült romák (a paibánók) azon csoportjának mai utódai, amely Mária Terézia rendelkezéseinek engedelmeskedve áttért a magyar nyelv használatára, bár eredeti nyelvük számos szavát megőrizték. Ez azután hatással volt a magyar nyelv alakulására is: a mai magyar szleng számos szava a roma nyelvből

⁷ Fraser uo. 195.

⁸ Az ezen alcímben szereplő adatok nagy része Vajó Sándor kéziratos írásából származik, lásd Vajó (2014).

származik. Egyik jellemző hagyományos mesterségük a cigányzenekarokban való zenélés (muzsikus cigányok), a másik a régiség-, ékszer- és használtcikk-kereskedelem. Romungrók ma az ország szinte minden jelentősebb településén, sőt a Kárpát-medence határainkon túli több magyarlakta vidékén (Szlovákia, Székelyföld) is élnek. Jórészt integrálódtak a magyar társadalomba. Külföldön nemzetiségüket illetően magyarnak, szülőföldjükön viszont általában romának vagy cigánynak vallják magukat, és elhatárolódnak a gádzsóktól.

Kárpáti cigányoknak ma azokat nevezik, akik a 15. században betelepült romáknak olyan 18. századi utódaitól származnak, akik nem tartottak a romungrókkal, hanem megmaradtak a hagyományos nyelv és szokások mellett. Ők ma is a roma nyelv kárpáti cigány dialektusát beszélik, bár önmagukat romungróknak nevezik. Többségük ma Szlovákia és Csehország, valamint a délszláv országok területén él. Magyarországon csak néhány közösségük található Nógrád megyében, Budapest környékén (Piliscsában, Csobánkán) és a Dunántúl egyes településein. Hagyományosan muzikusok, szegkovácsok és vályogvetők voltak. A „kárpáti cigány” nevet a 19. század végén kezdték használni a nyelvészek. A magyar szleng cigány eredetű jövevényszavai – pl. *csaj* (lány), *csávó* (fiú), *manus* (ember), *vakerál* (beszél), *skerál* (szalad), *bazsevál* (zenél), *csóró* (szegény), *baró* (nagy), *benga* (ördög), *kéró* (ház), *séró* (fej), *putri*, *rajkó*, *purde* (gyermek), *lóvé* (pénz), *kaja* (étel), *pia* (ital), *dzsuva* (kosz), *ácsi* (állj) – ebből a dialektusból erednek.

A szintók azoknak a romáknak a leszármazottai, akik német nyelvterületen telepedtek meg. Mind kulturálisan, mind nyelvi szempontból nagyon közel állnak a kárpáti cigányokhoz, de a korábbi német nyelvi környezet folytán – a kárpáti cigány dialektustól eltérően – számos német eredetű szót és nyelvtani elemet használnak. A csoport tagjai önmagukat szintónak vagy szintó romának („sinto rom”) nevezik. Magyarországon általában csak ideiglenesen – mint vándorcirkuszosok – tartózkodnak, többségük nyugat-európai országok (például Németország, Olaszország) polgára. Lakhelyük rendszerint a lakókocsi, amelyben utaznak. Egy kisebb csoportjuk a második világháború után letelepült Magyarországon. Ők körhintás, céllövöldés mutatványosokként járvák az országot.

Az eddig tárgyalt csoportoktól eltérően az oláh-cigányoknak tíz-tizenkét egymástól kulturálisan és nyelvjárásváltozat szerint is elkülönülő csoportjuk van. Ezek valamilyenien a román (oláh) fejedelemségekből érkeztek Magyarországra a 19. században – miután 1856 és 1864 között már ott is mindenütt eltörölték a rabszolgaság intézményét –, és a roma nyelv különböző oláh-cigány nyelvjárásait beszélik. Nálunk használatos elnevezéseik hagyományosan egy-egy mesterség művelőit jelentették: a lovarik például lókereskedéssel, a kelderások üstfoltozással, a csurarik szitakészítéssel foglalkoztak, míg a Balkán irányába vándorló csoportjaik elnevezése többnyire úti céljukra utalt.

Az „oláh-cigány” kifejezés inkább a történeti és nyelvi rokonság alapján használt összefoglaló név. Önmagukat romának (saját nyelvükön „rom”-nak) nevezik. Magyarország minden részén megtalálhatók, ám az „oláh-cigány” kifejezés a romák körében – mint jelző – pejoratív; senki sem ismeri el magára érvényesnek, és általában haragosaikra alkalmazzák.

A szóban forgó csoportba tartoznak a beások. Anyanyelvük archaikus dialektusú román. Önmagukat beásnak vagy cigánynak nevezik, a „roma” megjelölést kifejezetten elutasítják. Fő foglalkozásuk a famegmunkálás (fakanál, teknő stb. készítése) volt. A hagyományos mesterségek kiszorulása óta többnyire mezőgazdasági segédmunkások lettek, illetve – a férfiak – az építőiparban dolgoztak. Három fő csoportjuk van: az árgyelánok leginkább Somogy, Tolna és Baranya megye területén élnek, ahol ők alkotják a roma népesség zömét. Tipikus vezetéknevek a Bogdán, Ignác, Kalányos és Orsós. A muncsánok Alsószentmártonban és környékén találhatók, gyakori vezetéknevük: Csinos, Morás. Végül a ticsánok leginkább Füzesabonyban, Tiszafüreden és általánosságban az Észak-Alföldön laknak. Gyakran román hangzású neveket – Nyerlucz, Serbán, Lingurár – viselnek. A ticsánok mára többnyire tehetős – olykor kifejezetten jómódú – kereskedőkké lettek. A Hortobágyon át Debrecenbe vezető 33-as úton sűrűn látható kosár- és üstáros cigányok kivétel nélkül e közösséghez tartoznak.

A magyarországi román cigányok kis lélekszámú csoportot alkotnak, a román határ mentén, néhány román lakta faluban, például Méhkeréken, Kétegyházán, Elek községben élnek. Anyanyelvük a román köznyelv (és nem annak a beások által használt archaikus változata). Gyakran jönnek át román cigányok Romániából is Magyarországra; közülük kerülnek ki a magyarországi városokban kolduló roma asszonyok és gyerekek, a férfiak pedig különböző portékákkal próbálnak házalni. Önmagukat általában románoknak mondják.

A gáborcigányok (kalapos gáborok) elnevezésüket a vezetéknevükről kapták. Erdélyből, a Nyárad menti falvakból származnak. Úgy tartják, hogy nevüket Bethlen Gábor fejedelem adta. Jellemző viseletük a férfiaknál a széles karimájú, fekete kalap és a hatalmas bajusz, a nőknél pedig a földig érő, színes rakott szoknya és kendő, illetőleg a lányoknál a két varkocsba fonott haj, piros szalaggal. A többségük beszél magyarul, románul és cigányul is. Közülük került ki 1848–49-ben a híres ágyúöntő, Gábor Áron. Hagyományaikat híven őrzik, házasságot is csak a gábor csoporton belül kötnek. A gyerekeket már nagyon fiatalon – a fiúkat kb. 15, a lányokat kb. 13–14 évesen – kiházásítják. Jellemző foglalkozásuk a tetőfedés és az egyéb bádogos munkák, de napjainkban már inkább kereskedelemmel foglalkoznak Európa szerte, és általában jómódban élnek. Sokat utaznak, de a jelentős társadalmi eseményekre hazatérnek Erdélybe. Vallásukat tekintve többségben adventisták.

A magyar–cigány együttélésről

A romák ősei több évszázados vándorlásuk során számos, a társadalmi fejlődés különböző fokán lévő néppel érintkeztek, különböző államok területén időztek hosszabb-rövidebb ideig, de mindenütt idegenek vették őket körül. Ez a helyzet nem zárta ugyan ki az *egyéni* egérukat (vagyis egyes személyek, családok kiválását és a többségi társadalomba való beilleszkedését), de értelemszerűen erősítette a „saját” csoporton belüli kohéziót, a „*mitudat*”-ot, hozzájárulva a hagyományok, szokások megőrzéséhez. Mindez azzal járt, hogy a cigányság szociológiai értelemben, vagyis a társadalomban elfoglalt

helye szerint évszázadokon (azaz generációk sokaságán) át úgynevezett peremhelyzetben élt. Többségük megélhetést biztosító tevékenysége szinte sohasem illeszkedett be az adott kor jellegadó, tipikus munkamegosztási rendszerébe, hanem mindig annak „réseiben” helyezkedett el, igen gyakran olyan munkafajtákban, amelyeket a társadalom többségi része „rangon alulinak” tartott.

Ez szükségképpen alakította ki az éppen adott lehetőségek kihasználásának készségét: azzal kell foglalkozni, amivel éppen lehet, azzal kell kereskedni, amire éppen van fizetőképes kereslet. A roma kultúrában a *tevékenységre való szocializáció* (sok generáció óta) többek között éppen ezt a készséget közvetíti. Ám ezek a „rések”, mivel nincsenek benne a társadalmi munkamegosztás domináns rendszerében, többnyire szabályozatlanok, ezért esetenként nem könnyű eldönteni, hogy a törvényes szabályozás értelmében megengedettek-e, vagy csak eltűrték, sőt esetleg éppen tiltottak.⁹ Mindez érvényes maradt azokra a roma csoportokra is, amelyek a 15. században letelepedtek hazánkban, vagy tovább vándoroltak Nyugat-Európába. E stratégia azonban ott – lévén az ottani társadalom fejlettebb, a viszonyok konszolidáltabbak – néhány évtized elteltével katasztrófát hozott mindazokra, és késői utódaikra is, akiket – attól függetlenül, hogy egyáltalán léteztek-e, és hogy hol tartózkodtak a tényleges konfliktusok idején – azonosítani lehetett mint a kérdéses népcsoport tagjait vagy leszármazottait. Akkoriban ugyanis ott már letelepült népek éltek. Ezek körében a periferikus „réslet” hosszú távon fenntarthatatlannak bizonyult.

A kóborlás, a munkamegosztásba nem illeszkedő, marginális megélhetési források keresése, a természeti és társadalmi környezet kiélése, az etnikai kultúra és a szegénységkultúra jellegzetes átfedése összekötötte, és a többségi társadalom számára azonosíthatóvá tette azokat a csoportokat, amelyeket később átfogóan „cigányoknak” kezdték nevezni, és akiktől Európa-szerte – a történelmi dokumentumok fényében nem is ok nélkül – féltek. A domináns normarendszert sértő eseményekről hiteles dokumentumok tanúskodtak, a megbélyegző hír csak ezt általánosította, az ellenséges bánásmód igénye pedig mindennek szokványos következménye volt. A romák szájáról szájra terjedő rossz híre az évtizedek, sőt évszázadok során eljutott oda is, ahol nem is éltek, és az ismeretlen romák iránti bizalmatlanság felkeltésére ott is alkalmasak voltak, ahol az ismerős romák hasonló ellenérzésekre nem adtak okot.

A 18. századtól a 20. század első harmadáig több hullámban állami kényszerintegrációs intézkedések terelték a népességnek ezt a részét a társadalmi beilleszkedés felé, és ez a folyamat számos eredménnyel járt. A cigányság tagjainak egy része szinte egész Európában – így hazánkban is – fokozatosan bekapcsolódott a társadalmi és gazdasági értékcserebe. A kényszerintegráció eredményeként a 19. század második fele és a 20. század első harmada volt az az időszak, amikor a még mozgásban lévő romák – hazánkban főként a román fejedelemségekből érkezett vándorcigány csoportok – is letelepedni kényszerültek, és zömük a 20. század második felében – a „szocialista iparosítás” idején – besorozódott a képzetlen ipari bér munkások hadába.

9 Elhangzott a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Karán 2013. május 8-án, „A cigánybűnözés fogalmának evolúciója” címmel rendezett konferencián, lásd Bánlaky (2013).

Sokan az említett időszak kezdetén a szerző-mozgó kiskereskedelem, kismesterségek és alkalmi, napszámos majd rendszeres munkák révén szerencsés esetben egyre inkább integrálódtak, majd asszimilálódtak, és megszűntek cigánynak lenni. A többségiek – és ők maguk is – megfélelkeztek cigány származásukról. Nem kevesen a szórakoztatóiparban elfoglalt helyük révén indultak el ezen az úton, és mint hivatásos zenészek integrálódtak vagy – nem ritkán nemzetközileg elismert művészekként – asszimilálódtak.¹⁰ Ezt a folyamatot zavarta meg nálunk a 19. század második felében a romániai rabszolgaság megszűnéséhez kapcsolódó magyarországi roma bevándorlási hullám, amely a már régóta itt élő, jelentős részben viszonylag integrálódott roma népességtől erősen eltérő kultúrájú és életmódot folytató, vándorcigánynak nevezett tömeg beáramlásával járt. Ennek hatására rendelték el az ország cigány lakosságának összeírását. A hazai cigány népesség történetének egyik legfontosabb dokumentuma – az 1893. évi összeírás – szerint 208 ezer főnyi népességet regisztráltak az (akkori) országban.

A társadalomba beilleszkedni igyekvők integrációja azonban távolról sem mindig volt sikeres. Különösen a rendszerváltozás időszakában vált nyilvánvalóvá, hogy az integrálódás nem volt elég mélyreható és tartós, nem eredményezett tömegesen sem újfajta magatartásmintákat, sem emelkedő pályáíveket. Az akkor lezajlott gazdasági struktúraváltás visszalökte a társadalom belsőbb körei felé araszoló cigányok túlnyomó hányadát a régi nyomorba, sőt több nemzedékre tartósította azt, immár a kiút szinte minden reménye nélkül.

Az előítéletekről

Az *előítélet* az emberi megismerés természetes tudáspótló, ismeretkiegészítő eszköze, amely segít eligazodni a még nem ismert emberi és társadalmi viszonylatokban. Jelentkezhet azonban valamely személlyel, dologgal vagy egyéb jelenséggel szemben érzett idegenkedő vagy ellenséges érzelmi beállítódás (attitűd) formájában is. Személyek viszonylatában az alapja többnyire pusztán az, hogy az illető egy adott csoporthoz tartozik, és ennek következtében feltételezik róla, hogy a csoportnak tulajdonított negatív tulajdonságokkal ő is rendelkezik. Az előítélet jelenségének legfontosabb mozzanata az érzelmi síkon kialakuló, előzetes megismerés nélküli, felületes, benyomások alapján szerveződő ítélethozatal a csoport vagy a csoporthoz tartozó egyén tulajdonságaira és társadalmi státuszára vonatkozóan. Az előítéletek nem egyszer megbízhatatlan, származékos ismeretek, szóbeszéd nyomán keletkeznek, de ellenállnak a tapasztalatnak és a józan megfontolásoknak, és akkor is ragaszkodunk hozzájuk, ha ezek az előítélet érvényét cáfolják.¹¹

A romák az előítéletek könnyű céltáblái lettek, hiszen küllemükben, nyelvükben, szokásaikban és életmódjukban szembeszökően eltértek a lakosság többségétől, és kölcsönösen nem ismerték egymás szokásait és gondolkodásmódját. A velük kapcsolatos előítéletek régen kialakultak, és – sajnos – napjainkra nagyon felerősödtek. A 19.

10 Vö. Póczik (1999) – különösen a történeti fejezetek.

11 Vö. Allport (1977) 34.

század második és a 20. század első felében a rendészeti és járványügyi rendeletek elsősorban a vándor életmódot folytató csoportok tagjainak „kordában tartását” szolgálták, de 1944 tavaszától a cigánykérdés megoldása már valóságos népirtásba torkollott. A kutatások legalább 5000-re teszik a roma holokausztban elpusztítottak számát, de vannak becslések 30 ezer áldozatról is.

Az 1945–1948 közötti demokratikus időszak nem kevés előnyös változást is hozott a cigányságnak a többségi társadalomhoz való viszonyában – például állampolgári jogokat adott, amiről korábban szó sem eshetett –, de gazdasági téren rontotta a helyzetét. Korábban sokak megélhetése származott mezőgazdasági munkából, és mivel zömük kimaradt a földreformból is, a nagybirtokok felosztása számukra gyakorlatilag csak sok munkalehetőség elvesztését jelentette. Az újjáépítés, majd az erőltetett iparosítás idején foglalkoztatottságuk javult, bár túlnyomó többségük csak segédmunkához jutott.¹²

1957-ben megszerveződött a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége azzal a céllal, hogy megteremti, illetve megújítja a cigány irodalmat, a zenét és más művészeteket, és segít megőrizni az ősi nyelvet. Alapító okiratában feladatként szerepelt a munkahelyteremtés, az iskoláztatási és az egészségügyi viszonyok, valamint az általános életkörülmények javítása is. Mindez a nemzetiségi státus megteremtését célozta, de a törekvéseket nem sikerült érvényesíteni. Az MSZMP 1961-ben úgy döntött, hogy „[a] cigánylakosság felé irányuló politikában abból az elvből kell kiindulni, hogy bizonyos néprajzi sajátossága ellenére sem alkot nemzetiségi csoportot.” „Sokan nemzetiségi kérdésként fogják fel, és javasolják a »cigány nyelv« fejlesztését, cigány nyelvű iskolák, kollégiumok, termelőszövetkezetek stb. létesítését. Ezek a nézetek nemcsak tévesek, de károsak is, mivel konzerválják a cigányok különélését és lassítják a társadalomba való beilleszkedésüket.” A határozat tehát a kommunista párt asszimilációs törekvését szociális válságkezelésnek tüntette fel. Ez a MCKSz sorsát megpecsételte.

Az 1971-ben, a cigányok életkörülményeire vonatkozóan végzett országos kutatás megbízható adatokat szolgáltatott – első ízben magyarországi letelepedésük óta. Eszerint 320 ezer roma élt Magyarországon. 71 százalékuk anyanyelve volt magyar, 21 százalékuké cigány és nem egészen 8 százalékuké román. Kétharmaduk élt a községek és városok szélén található telepeken. Az 1950-es és 1960-as évek iparosításának hatására 1971-re a munkaképes korú cigány férfiak körében 85 százalék volt a foglalkoztatottak aránya.

A politikai döntés nyomán felgyorsult ugyan a telepek felszámolása, de megint csak szegregált településrészek jöttek létre, s a nyolcvanas években ez is lelassult, majd végleg megszűnt az állami lakásépítés. Így a lakásproblémák érdemben megoldatlanok maradtak. Az viszont új feszültségeket gerjesztett, hogy a romák az *általában kritikus* lakáshelyzetben *másoknál kedvezőbb feltételekkel* jutottak (bár csökkent komfortfokozatú) lakásokhoz, és az is, hogy (nem is teljesen alaptalanul) elterjedt a hír: sokuk a soha nem látott, ismeretlen rendeltetésű berendezési elemeket tartalmazó lakást nem megfelelően használta, nem óvta vagy megrongálta, tönkretette.

¹² E megállapításban és az alfejezet további részében, valamint a következő alfejezetben szereplő tényszerű adatok nagy részének forrása szintén Vajó (2014).

1971-ben a cigánygyerekeknek kb. 60 százaléka járt óvodába, 50 százaléka már elvégezte az általános iskolát, egyre többen tanultak szakmát, és nőtt a középiskolába járók száma is. Gyakran azonban külön osztályokban tanították vagy (értelmi) fogyatékosra hivatkozva gyógypedagógiai oktatásban részesítették őket. Mégis kifordult a cigány értelmiség első generációja is. Ennek tagjai később főként a művészetek és a népművelés terén érték el sikereket. E kedvező változások mellett tovább éltek a nyílt és rejtett előítéletek is. A tömegtájékoztatásból nem tűnt el a „munkakerülő-bűnöző roma” sztereotípiája, és az 1980-as években megjelent Magyarországon is a szkinhedmozgalom. „Bőrfejű” bandák Budapesten falfirkákkal szították az indulatokat, cigánygyűlöletre uszítottak, és számos esetben támadtak meg romákat vagy – bőrszínük alapján – romának vélt embereket.¹³

Az ingatag alapokon nyugvó felemelkedés a rendszerváltozás során összeomlott. A privatizáció idején többnyire a szakképzetlen segédmunkásként foglalkoztatott cigányok váltak először fölöslegessé, és nem sok idő kellett ahhoz, hogy a roma családok többsége az évtizedekkel korábbi szintre süllyedjen, hiszen képzetlenségük miatt egyre csökkent az esélyük a munkavállalásra. A többségi társadalomban is egyre erősödtek a velük szemben táplált előítéletek, és ezek az ezredforduló táján már politikai megfogalmazást, sőt szervezetszerű háttérrel is nyertek, a mindennapokban pedig megszorodtak a diszkriminációs jelenségek az oktatás, a foglalkoztatás, a lakáshoz jutás terén. Olyan szervezetek is megjelentek, amelyek rendszeres támadások célpontjává tették a magyarországi cigányságot. Másfelől viszont a rendszerváltozás utáni időre tehető a cigányság politikai öntudatának kibontakozása is. A rendszerváltást követő első parlamenti ciklusban három olyan képviselő ült az országgyűlésben, aki nyíltan vállalta roma származását. Reményt keltően megszorodtak a cigányság civilszervezetei is: 1991 végére már 96 bejegyzett szervezetet tartottak nyilván, s noha működésüket gyakran hátráltatták anyagi nehézségek, 2001-ben a roma civilszervezetek száma 260-ra növekedett. Így érthető, hogy a roma–magyar viszonyban tapasztalható feszültségek a felszínen is kifejezettebben jelentek meg.

Kormányzati politikai törekvések

A rendszerváltás után az első ciklus parlamentje túlnyomó többséggel elfogadta a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvényt, amely a magyarországi cigányságot a történelem során először ismerte el kisebbségnek, azaz államalkotó tényezőnek. Az alkotmányban és a törvényekben kimondott teljes jogegyenlőség gyakorlati érvényesítése azonban nem ment zökkenőmentesen.

A kormány már 1990-ben létrehozta a *Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal* (NEKH) mint új országos közigazgatási szervet, a kisebbségi politika elvi megalapozására és koordinálására, a kisebbségpolitikai kormánydöntések előkészítésére, a kisebbségek

13 A falfirkák látványáról – mint budapesti lakos – magánemberként, tapasztalatból, a támadásokról mint ügyész, s később a büntetőjogi szakterületet felügyelő, hivatalban lévő fővárosi főügyész helyettes, a bűnügyekből szereztem tudomást, lásd erről részletesebben „A skinhead-ügyek és a Btk. 156. §-a” című írásomat.

helyzetének folyamatos figyelemmel kísérésére, ezzel kapcsolatos elemzések készítésére, valamint a kisebbségekkel való kapcsolattartásra. E hivatalban 1998-tól egy elnökhelyettes koordinálta a romaügyeket. Így tehát közjogi szinten viszonylag gyorsan létrejött egy olyan intézmény- és szabályrendszer, amely lehetővé tette volna azt, hogy a kisebbségi népcsoportok – köztük a romák – sajátos problémáira az érintettek aktív részvételével, valóban demokratikus alapokon és módszerekkel keressék az állam segítségét is igénylő megoldásokat. A törvény eredeti koncepciója szerint a kisebbségi népcsoport sajátos érdekeinek megfogalmazásában és lehetőleg érvényesítésében kulcsfontosságú szerep hárult volna a területi alapokon szerveződött kisebbségi önkormányzatokra, amelyek egyébként széles körű jogokat kaptak.

Ez a koncepció – kezdetben úgy tűnt – működött is. Az ezredforduló után volt időszak, amikor a roma fiatalok 90 százaléka végezte el az általános iskolát, és a végzettek 85 százaléka továbbtanult valamilyen középfokú tanintézetben. 9-ről 15 százalékra nőtt az érettségit adó középfokú intézményekben tanuló roma diákok aránya, bár panasza tárgya volt, hogy nagy részük olyan szakmákban szerezhetett képesítést, amelyekben kicsi volt az esély az elhelyezkedésre, és nagy lemaradást mutatott az, hogy a cigány népességnek csupán mintegy 0,3 százaléka szerzett főiskolai vagy egyetemi diplomát. A roma fiatalok tanulását az Oktatási Minisztérium, valamint a nemzeti és etnikai kisebbségeket támogató közalapítványok ösztöndíjrendszerrel segítették, 2003-ban pedig 19 ezer roma fiatal kapott tanulmányi ösztöndíjat.

A romák esélyegyenlőségét megalapozó óvodai nevelés és iskolai oktatás eredményessége nagyban függ a pedagógusképzés és továbbképzés szakmai minőségétől. Az oktatási tárca támogatásával több felsőoktatási intézményben tanszéki, szakkollégiumi vagy önálló program keretében bevezették a romológiai ismeretek oktatását. A roma civilszervezetek, jogvédő szervezetek – a Magyarországi Cigány Szervezetek Fóruma, a Cigány Szervezetek Országos Szövetsége, a Roma Polgárjogi Alapítvány, a Roma Parlament és a Lungo Drom – aktív szereplőivé váltak a belpolitikának is. A kormányzati, közalapítványi és EU-s támogatásoknak köszönhetően kiépülőben volt a Cigány Közösségi Házak rendszere, és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, illetve a Kisebbségekért Közalapítvány pályázati forrásokkal támogatta a roma szervezetek és kisebbségi önkormányzatok kulturális, hagyományőrző és művészeti programjait és rendezvényeit. A roma közösségi házak internetes hálózatba kapcsolása a www.romacentrum.hu honlap elindításával részben meg is valósult. 2003-ban beindult a romaweb, amellyel az állampolgárok folyamatos és naprakész tájékoztatása, valamint a cigány kisebbségi önkormányzatok, roma szervezetek, kormányzati és társadalmi szervezetek közötti folyamatos és kölcsönös információáramlás valósul meg.

Mára a tapasztalatok napvilágra hozták a szabályozás számos olyan hibáját is, amelyet ki kellene küszöbölni, ám a gondok fő forrása mégsem a törvény hiányosságaiban keresendő, hanem abban, hogy a pártpolitikai ellentétek ellenségeskedéssé fajultak, kiéleződtek, és az ellenséges politikai táborok mindegyike módot talált a roma–magyar együttélésben jelentkező feszültségek kiaknázására. A romák szavazatainak megszerzése cél lett, a romaellenes indulatok felkorbácsolása politikai eszközként szolgált, és a

többségi társadalmat megosztó politikai törésvonal a kisebbségen – így a roma civil-szervezeteken – belül is folytatódott, és a roma népesség szintén két táborra szakadt.

Sajátosan árnyalta ezt a folyamatot az, hogy a roma hagyományok szerint mindmáig erőteljesen érvényesülnek a több nemzedékre visszamenőleg számon tartott családi, rokonsági kötelékek. A roma kisebbségi önkormányzatok választási küzdelmei, majd a megválasztott önkormányzati testületek működése így időnként vonzó és hálás témául szolgált a botrányokra éhes bulvársajtnak is – mint például a fővárosi roma önkormányzati testület meghíúsult megválasztása, vagy az, hogy nem romák választottak nem romákból roma önkormányzatot, s ez hosszan elhúzódó hangos botrányhoz vezetett –, s mindebben sokan többnyire csak az egyébként ismert klánok harcának visszfényét ismerték fel. Az első önkormányzati választások (1994–95) óta a roma kisebbségi önkormányzatok száma ciklusról ciklusra nőtt, és 2003-ban már az ország minden harmadik településén létrejött önkormányzati testület. A kisebbségek parlamenti képviseletének intézményesítése viszont két évtizeden át csak ígéret maradt, bár egyéni képviselői választókerületekből vagy a pártok listáiról 1990 óta mindig jutottak be a parlamentbe roma származású politikusok, 2002-ben például négyen is.

Sajnálatos az is, hogy a költségvetés rendszerében nincs lehetőség a kisebbségi rádiós vagy televíziós csatornák, illetve programok folyamatos működtetésére. 2001-ben a Rádió[®] az ORTT kuratóriumának döntése értelmében kereskedelmi adóként hét évre szóló műsorszolgáltatási jogot kapott, de ez lejárt, s az adó működése megszűnt. Az írott roma sajtót a Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítvány (MNEKK) úgy támogatja, hogy – mint legnagyobb kisebbségnek – több lap (Lungo Drom, Világunk, Amaro Drom, Kethano Drom) megjelenítésére nyújt lehetőséget. A helyi kisebbségi média és a kábeltelevíziós kisebbségi műsorok működtetésére és készítésére a közalapítvány pályázatot ír ki, a tapasztalatok szerint azonban ebben a rendszerben az igényeknek csupán a 10 százalékát tudja támogatni, s csak a közszolgálati televízió szolgáltat rendszeres magazinműsorokat.

Annak a szervezet- és intézményrendszernek tehát, amely – az elképzelések szerint – keretül szolgálhatott volna a roma népesség integrációjához, meg-megtorpant a fejlődése, kiegyensúlyozatlan és hiányos maradt a szerkezete, s a tapasztalatok azt mutatják, hogy az elmúlt két és fél évtizedben ez az integráció alig haladt előre. Ennek számos – szerteágazó – oka van, és nem is tartozik ide ezek részletezése. Annyi azonban bizonyosnak mondható, hogy az eltelt évek végtelenen kiélezett politikai ellentéteinek és a gazdasági helyzet alakulásának jelentős ebben a szerepe.

Összegezve ezt a vázlatos áttekintést, avatott szociológusok szerint az 1940-es évek végéig Magyarországon a roma népesség helyzetét éles és merev szociális kirekesztettség jellemezte, amelyhez igen erős lakóhelyi szegregáció, valamint a romák többsége számára a munkaerőpiacon marginális helyzet társult. Ezt a szociológiában „*alsó kaszt típusú kirekesztettség*”-nek nevezik, amelyben az etnikai határok csaknem átjárhatatlanok. Kivételt csak a muzsikás cigányok csoportja képezett. Az 1940-es évek végétől – részben a téveszervezési hullámok, részben az iparosítás hatására – ez fokozatosan változott ugyan, de a romáknak többnyire csak alacsonyan kvalifikált – gyakran pisz-

kos, veszélyes vagy szezonális és a legrosszabbul fizetett – munkák jutottak, amelyek azonban mégis többé-kevésbé biztos megélhetést jelentettek, és lehetővé tettek egyfajta betagozódást a társadalom legaljára. A korábbi merev kirekesztettség valamelyest oldódott, az etnikai határok bizonyos mértékig átjárhatóvá váltak.

Az államszocialista periódus végére a romák már nem a társadalmi hierarchián kívül, hanem annak a legalján ugyan – hiszen az általuk végzett munkák voltak a legalacsonyabb presztízsűek, s a roma gyerekek jelentős hányada is szegregált körülmények között tanult –, de a társadalmon belül helyezkedtek el. Ezt a fajta kirekesztettséget a szociológusok „*alsó osztály*” típusúnak nevezik. Mindez azonban átmenetinek bizonyult. A rendszerváltozás a piacgazdaság kialakulásával, ez pedig azzal járt, hogy a „*legalsó osztály*” egyszerűen feleslegessé vált; semmilyen funkció nem jutott neki a társadalmi munkamegosztásnak a piacgazdasággal kialakuló új rendszerében. E jelenséget – amely hasonlít ahhoz, amit a nyugati világban mintegy két évtizeddel korábban, az ipar ottani átalakulása idején ugyancsak tapasztaltak – a szociológiában az „*underclass*” (társadalom alatti osztály) létrejöttének nevezték. Az addig vidéki lakhelyükről ingázó vagy az ipari központokat jelentő városokba költözött romák, akik munkahelyüket elvesztették, jövedelem híján visszakényszerültek a munkalehetőség nélküli – és többnyire gettósodó – falvakba.

A szociológiai vizsgálatok szerint a magyarországi roma népesség közel 40 százaléka az ezredforduló táján is *többszörösen kirekesztett* volt, 10–15 százaléka megindult a középosztályosodás útján, és az e két csoport közötti mintegy 50 százalék helyzete ingatag, köztes állapotba jutott. Azóta jelentős teret nyert a nyíltan romaellenes politikai hangvétel, amely a jelek szerint nem csekély visszhangra talált – főként a vidéken élő nem roma szegények körében, akik a többnyire munka és jövedelem nélküli romákban tényleges veszélyt látnak. Emellett az 1990-es évek kezdete óta egyre inkább előtérbe került az a törekvés is, hogy a városokból – és a prosperáló falusi településekről – a romákat mintegy „visszatereljék” a (gettósodó) kistalvakra.

Ennek – új minőséget jelző – fejleménye „Miskolc gettófelszámolási programja”, amely nem csak a legszegényebbeket sújtja. Általában a romák, azaz – gazdasági helyzetüktől függetlenül – *minden roma* ellen irányul, és azzal a kockázattal jár, hogy a roma népesség többsége *ismét* faluszéli gettóban sínylődő kasztá válik, azzal a különbséggel, hogy e falvakba szorulnak majd azok a romák is, akiknek sikerült jómódra jutniuk. A Csereháton, Borsod-Abaúj-Zemplén megye északi-északkeleti részén kezdenek összeérni a gettótalvak. Az ezredforduló táján mintegy hétszázezren éltek szociális, gazdasági és lakóhelyi értelemben tartósan kirekesztett körülmények között, s ezek 30 százaléka roma volt. Ma a létszámuk legalább egymillió – a romák aránya aligha csökkent közöttük.¹⁴

14 Lásd részletesebben Ladányi–Szelényi (2014); Czene (2014) 2.

Az úgynevezett „cigánybűnözés”-ről

E probléma jobb megértéséhez vissza kell utalni arra, ami a „Romák Nyugat-Európában” című alfejezetben olvasható. Az 1417 utáni kalandozás az európai romák későbbi nemzedékei számára katasztrofális következményekkel járt. Országok területéről kiutasították, kiűzték, majd kitiltották, több birodalomban pedig évszázadokig üldözték őket, s ennek folytán törvényes megélhetésre nem is nyílt lehetőségük, így pusztá létük fenntartásához is illegális jövedelemszerzésre kényszerültek. Ez újabb olaj volt a tűzre. Ám még ennél is súlyosabbnak tekinthető, hogy mindez Attila egykori hunjaihoz hasonló hírnévhez juttatta őket.¹⁵

A romákat ugyan elűzték, de a népi emlékezet – és számos hivatalos dokumentum – megőrizte sok olyan esemény leírását, amelyek utólag is érvként „igazolták” a legendákat az „egiptomi eredetről”, a „zarándoklásról”, a lopásokról, s utólag sokak szemében igazolhatják akár az üldözést is. Még ennél is fontosabb azonban az, hogy ezek a romák távozása után is táptalajul szolgáltak az előítéletek fennmaradásához. Mint korábban erről szó esett: ez elősegítette, hogy az előítéletek ott is gyökeret verjenek, ahol voltak ugyan korábban is romák – mint például Magyarországon, ahol azonban hasonló cigányüldözés annak idején nem volt –, de a velük kapcsolatos tapasztalatok talán nem váltottak ki hasonló előítéleteket.

Az egyházak sem próbáltak enyhíteni a romák sorsán, a tudomány pedig csak a 16. század második felében kezdett el foglalkozni velük. Előbb szótárszerű szójegyzékek készültek, majd – a 17. századtól – jórészt spekulatív történeti és erkölcsstani értekezések tárgyalták feltételezett eredetüket és szokásaikat. Ezek azonban főként az üldözésüket igyekeztek igazolni, és még a felvilágosult Diderot 1751-ben kiadott *Enciklopediája* is azt tartalmazza: „a cigányok csavargók, akik azzal kérkednek, hogy ki tudja olvasni a jövőndőt az emberek tenyeréből. Ügyesen énekelnek, táncolnak és lopnak.”¹⁶ Az előítéletek tehát régiek.

Nyugat-Európából már az 1980-as években beszivárogtak hozzánk is az úgynevezett „bőrfejű” (szkinhed-) mozgalom eszméi, s ezt azután bizonyos mértékig felerősítette a hazánkban tanuló közel-keleti, főként arab diákok és magyar kortársaik közötti – alapvetően kultúrák konfliktusaiból kifejlődő – ellentét. Ennek talaján kaptak szárnyra és terjedtek idegenellenes nézetek, alakult ki bizonyos idegengyűlölet, jelentkeztek továbbá antiszemita, s később egyre határozottabban romaellenes indulatok.

Tudvalevő az is, hogy a 19. század végén és a 20. század első felében a cigánykérdést az állam alapvetően rendészeti problémaként kezelte. A romák különböző csoportjainak kriminális aktivitása eltérő volt, és foglalkozásukhoz, életmódjukhoz is igazodott. Sajátos módszereket (pl. kehes lovak átmenetileg tünetmentessé tétele, már a 15. századi, nyugat-európai leírásokból ismert „trükkös lopási” módszerek), eszközöket (pl. a roma asszonyok úgynevezett „lopószoknyája”) alkalmaztak, s voltak olyan sajátossá-

15 Ez ugyan hazánkban dicséretnek hangzik, de helyes értelmezéséhez tudni kell, hogy ott a hunokat – akárcsak a honfoglalás utáni „kalandozó” magyarokat – ugyanúgy ítélik meg, mint a 13. századi tatárjárás híre alapján nálunk mindmáig Batu kán harcosait: gyűjtogató rablógyilkosokként tartják őket számon.

16 Idézi Fraser uo. 141., a részleteket illetően lásd 171.

gok is, amelyek állítólag a hiedelemvilágukból táplálkoztak (pl. a tetthelyről való távozáskor az ajtóban keresztbe tett seprű- vagy egyéb hosszú szerszámnyél megghiúsítja az üldözést).¹⁷ Ezeket a rendőrségnél, csendőrségnél a nyomozástani kiképzés keretében oktatás tárgyává tették mint „cigány elkövetőre mutató sajátos elemeket”, és tantétellé vált, hogy ha a nyomozó ilyesmire bukkan, akkor az ismeretlen tettes valószínűleg a romák között keresendő. Eredetileg így nyert teret a rendészeti szervezetek zsargonjában a „cigánybűnözés” szó mint a romák által elkövetett bűncselekmények *nyomozástani – és nem bűnügyi* – szempontú jellemzésére használható kifejezés. A kétféle nézőpont azonban nem keverhető össze: *a kifejezésnek (nem tudományos terminus technicusnak!) kriminalisztikai szempontból lehet – bár vitatható, hogy van-e – igazi értelme, de kriminológiai szemszögből egészen bizonyosan csak félrevezető jelentéstartalommal bír.*¹⁸

Az 1960-as, '70-es és '80-as években megélénkültek hazánkban a szociológiai és kriminológiai kutatások. Ezek fényt derítettek egyrészt arra, hogy a roma népesség jelentős hányada igen nyomorúságos körülmények között él, másrészt arra, hogy a börtönnépességen belül a romák túlerepresentáltak, vagyis a börtönlakók között a romák gyakorisága nagyobb, mint az egész lakosságon belül. A bűnözési statisztikában külön gyűjtöttek adatokat a roma származásúak által elkövetett bűncselekményekről, és ez tápot adott annak a hiedelemnek, hogy a „cigánybűnözés” bűnügyi fogalomként is értelmezhető. A kriminológiai kutatások ugyanakkor azt is feltárták, hogy a roma és nem roma („magyar”) elkövetők gyakorisági mutatója azonos egy olyan, az iskolázottsággal, jövedelemmel és hasonló jellemzőkkel jól körülírható társadalmi rétegben, amelybe azonban a roma népességnek jóval nagyobb hányada tartozik, mint a nem roma népességnek. Ez cáfolta ugyan, hogy a „cigánybűnözés” bűnügyi fogalomként értelmezhető lenne, de ezt nem mindenki fogadta el. Másrészt – ugyanebben az időben – a szervezett bűnözést vizsgáló tudományos kutatások arra is fényt derítettek, hogy a bűnelkövető romák közötti együttműködés alapja gyakran a vérségi kötelékből adódik, vagyis a családi szervezet sokszor egyben bünszervezet is, mert – mint Tauber István megállapította – a kutatás idején Magyarországon volt kb. 30 olyan ismert roma család (klán), amely több nemzedéken át, rendszeresen, gyakorlatilag életmódszerűen bűnözött. E családokban a gyermekek is erre szocializálódtak. Mindez olaj volt a romaellenesség már izzó parazsára, tápot adott a szkinhedideológiának.

Az 1980-as években jelentek meg Budapesten a „cigánymentes övezet” falfirkák. A gyűlölet tehát szárba szökött. Az évtized második felében számos esetben fordult elő, hogy szkinhedbandák a nyílt utcán támadtak meg és bántalmaztak küllemük alapján arabnak, afrikainak vagy romának vélt embereket. Ezekben a Fővárosi Főügyészség rendszeresen az 1978. évi IV. törvény – az akkor hatályos Btk. – 156. §-a alapján „Nemzeti, népi, faji vagy vallási csoport elleni bűncselekmény” címén emelt vádat. Emiatt az volt két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, „[a]ki valamely nem-

17 Ezt, mint szakmai közhelyet, az 1960-as években szakmai továbbképzés keretében még én is így tanultam.

18 Ezt a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Karán 2013. május 8-án, „A cigánybűnözés fogalmának evolúciója” címmel rendezett konferencián az előadók egész sora – felsorolásukat lásd az irodalomjegyzékben – a legkülönbözőbb tudományágak szemszögeiből mutatta ki. A konferencián elhangzott előadások anyaga megjelent a Magyar Rendészet 2013/3–4. számában.

zeti, népi, faji vagy vallási csoport tagjának, a csoporthoz tartozása miatt, súlyos testi vagy lelki sérelmet okoz”. A bíróságok azonban soha nem ezen a címen ítélték őket el, hanem a jóval enyhébb megítélésű garázdaság vagy súlyos testi sértés címén. Az évekig tartó jogi viszályt a Legfelsőbb Bíróság 1993-ban zárta le.¹⁹

A vád a szóban forgó ügyben 48 vádlott számos pontba tagolt cselekményeinek komplexuma volt. A lényeg: a hangadók magukat szkinhednek vallották, s ezt mind a külsőségekben (hajviselet, öltözk. stb.), mind abban kifejezésre juttatták, hogy elfogadták, magukévá tették és hangoztatták a magyar „faj” felsőbbrendűségére vonatkozó nézeteket, valamint az „idegenekkel” – elsősorban a cigányokkal, az arabokkal és az afrikaiakkal – szemben gyűlölettel viseltettek. Ennek jegyében keresték az alkalmat, hogy az alsóbbrendűnek tekintett csoportokhoz tartozó egyéneket bántalmazták. Évэгтт nagy létszámú csoportba tömörүlve mentek a város olyan részeire, ahol – a lakosság összetétele folytán – nagy volt a valószínűsége annak, hogy cigányokkal akadnak össze, s ha összetalálkoztak valakivel, akit sötétebb bőrszíne alapján cigánynak, arabnak vagy afrikainak véltek, az illetőt körbefogták, trágár szavakkal szidalmazták, ökölrel és ütlegekkel agyba-főbe verték, összerugdosták, leköpdösték.

Az egyes esetek részleteiben voltak ugyan eltérések, de a séma mindig a következő volt: „[a] sértettek egyetlen esetben sem adtak okot bántalmazásukra, a vádlottakat nem provokálták, felјjuk nem tettek semmilyen sértő kijelentést, velük verekedni nem akartak. [...] A sértettek bántalmazására tehát [...] valamennyi esetben kizárólag azért került sor, mert a bőrük színe sötét volt, vagy kinézetük szerint cigányok, illetve arabok voltak. [...] A vádlottak közül többen beszámoltak olyan korábbi élményekről, hogy őket vagy családtagjaikat cigányok bántották, előadták a cigányokkal szembeni azon kifogásukat, hogy »nem dolgoznak«, az idegenek »elfoglalják az egyetemi helyeket«, az arabok »valutáznak« stb. A konkrét esetekben – tehát a bántalmazottakat illetően – a vádlottak soha nem vizsgálták, hogy velük kapcsolatosan is fennállnak-e ilyen körülmények. [...] A támadásoknak tehát egyetlen oka: a feltűnő, eltérő bőrszín volt”.²⁰ És tovább: „a vádlottak arabokat, cigányokat, színes bőrűeket bántalmaztak, közülük egy személy súlyos testi sérүlést, hat személy súlyos lelki sérүlést szenvedett. A vádlotti magatartások a többi esetben is alkalmasak voltak arra, hogy ezen eredmény bekövetkezzen, tehát a kísérleti szakaszban maradt cselekményeknél is fennállott a vádlottak – ezen eredményre vonatkozó – legalább eshetőleges szándéka. A vádlotti magatartások és a bekövetkezett eredmények között az okozati összefűggés minden esetben megvolt. A vádlotti magatartások oka pedig a sértettek származása, feltűnő sötét bőrszínük volt.”²¹ A Legfelsőbb Bíróság a törvény nyilvánvaló félremagyarázásával maradt a korábbi – téves – gyakorlat mellett. A jogrendszerben további jogorvoslati lehetőség nem volt. Az ítéletet elemző szaktanulmány 1994 júniusában jelent meg, és 1996 júniusában a vitatott rendelkezést felváltotta a „Nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport tagjai elleni erőszak” elnevezésű bűncselekmény.

19 A kérdéses ügyben a vádemelés még a rendszerváltozás idején történt, de a Fővárosi Bíróság 1992-ben, a fellebbezéseket elbíráló Legfelsőbb Bíróság pedig 1993-ban hozott döntést.

20 Fővárosi Bíróság 5. B.311/1992/86. számú ítélet, 116.

21 Uo., 118.

Mint tudjuk, az ezredforduló óta a roma népesség gazdasági helyzete folyamatosan romlott a lakóterületein uralkodó változatlan munkanélküliség következtében. Ez szinte szükségszerűen vont maga után a bűnözés növekedését, és tovább élezte az etnikai ellentéteket – amit azután a politika kihasznált a „cigánybűnözés” hangoztatásával. És ezzel elérkeztünk a romagyilkosságok időszakához...

IRODALOMJEGYZÉK

- Allport, Gordon W. (1977): *Az előítélet*. Budapest, Gondolat.
- Ábrahám Sándor (2014): *A romák valódi eredete*. Forrás: www.imninalu.net/Romagyar.htm
- Bánlaky Pál (2013): Néhány gondolat „A cigánybűnözés fogalmának evolúciója” című konferenciához. In: *Magyar Rendészet*, 13. évf. 3–4. sz. 9–12.
- Bársony János (2014): A „cigánybűnözés” hazugságának konstrukcióiról. In: *Magyar Rendészet*, 14. évf. 3. sz. 15–28.
- Bíró Judit (2013): Fajzatiság, avagy az elnémult tudomány. In: *Magyar Rendészet*, 13. évf. 3–4. sz. 13–18.
- Bócz Endre (1994): A skinhead-ügyek és a Btk. 156. §-a. In: *Magyar Jog*, 41. évf. 6. sz. 347–352.
- Bócz Endre (2009): A Közgazdasági Egyetemtől Tatárszentgyörgyig. In: *Magyar Jog*, 56. évf. 11. sz. 641–652.
- Bozórádi János (2014): Van vagy nincs? Konferenciagondolatok a „cigánybűnözés”-ről. In: *Magyar Rendészet*, 14. évf. 3. sz. 29–34.
- Czene Gábor (2014): Cigányország peremvidékén. (Interjú Ladányi Jánossal.) In: *Népszabadság*, 72. évf. 221. sz. 2–3.
- Fiáth Titanilla (2013): A „cigánybűnözés” fogalma a börtönben. In: *Magyar Rendészet*, 13. évf. 3–4. sz. 19–28.
- Fraser, Angus (2006): *A cigányok*. Budapest, Osiris.
- Kozáry Andrea (2013): Kisebbségi probléma – társadalmi csapda két európai uniós pályázat tükrében. In: *Magyar Rendészet*, 13. évf. 3–4. sz. 27–32.
- Ladányi János – Szelényi Iván (2014): Újrakasztozás. In: *Élet és Irodalom*, 58. évf. 38. sz.
- Mezey Barna (2008): Emberevő cigányok. In: *Rubicon*, 19. évf. 7–8. sz. 34–35.
- Póczik Szilveszter (1999): *Cigányok és idegenek*. Miskolc, Felsőmagyarország Kiadó.
- Póczik Szilveszter (2013): Történeti, társadalompolitikai és etikai megfontolások a „cigánybűnözés” fogalma kapcsán. In: *Magyar Rendészet*, 13. évf. 3–4. sz. 33–44.
- Tóth Eszter Zsófia (2013): „Cigánybűnözés” – fogalomtörténet. In: *Magyar Rendészet*, 13. évf. 3–4. sz. 45–52.
- Vajó Sándor (2014): *A romák valódi eredete (hiedelmek, népi mondák és tények alapján)*. Budapest, kézirat.
- Zádori Zsolt (2013): Horváth r. százados tévedése. In: *Magyar Rendészet*, 13. évf. 3–4. sz. 53–64.

SUMMARY

Romas and “Gypsy Crime” as Technical Terms

BÓCZ Endre

The origin of the Roma people seems to be one of the mysteries of history. The Roma people have neither legends nor tales in regard to their origin or their wandering from Asia to Europe. Language history research has shown that the Romani language took shape in the 1st millennium BCE in the north-western part of India. Its speakers wandered away and in the 6th–7th centuries CE they were in Persia and Armenia, in the 11th century in the Balkan territories of the Byzantine Empire finally arriving in Hungary in the early years of the 15th century. Part of them remained here, while many others wandered on to western and northern parts of Europe. While doing so they became infamous as vagabonds, swindlers and thieves, and finally they were driven out of many areas. The paper also intends to give an overview of the Roma history in Hungary, the Roma-Hungarian relations and to deal with the problem of the so called “Gipsy Crime”.

Vélemények és tapasztalatok a közbiztonságról. Ifjúsági bűnmegelőzési vizsgálat Budapest XII. kerületének középiskolásai körében

RITTER Ildikó – SZKÁROSSY Zoltán

A vizsgálat célja az volt, hogy megismerjük a célpopuláció, azaz a XII. kerület középiskoláiba járó, tizedik osztályos fiatalok viktimológiai érintettségét és jellemzőit. A vizsgálat eredményei alapján kijelenthetjük, hogy a 16–17 évesek körében a XII. kerületben a latencia – a bűncselekmény sértettjévé válás vonatkozásában – legalább kilencszeres. Ez a latenciaérték pusztán azt mutatja – és nem szerencsés másként értelmezni (!) –, hogy a megtörtént bűncselekményeknek csak egy töredéke jut a hatóságok tudomására. Ugyanakkor ráirányítják a figyelmet arra, hogy viktimológiai vizsgálatok hiányában, pusztán a kriminálistatisztikai adatok alapján történő intervenciók vagy megelőzési stratégiák esetlegesek.

Az elméleti és a gyakorlati szakemberek sokszor olyan messze vannak egymástól, mint Makó Jeruzsálemtől. A XII. kerületben, a Maros utcában található a BRFK XII. kerületi rendőrkapitánysága (a páratlan oldal elején), és vele átellenben az Országos Kriminológiai Intézet (a páros oldal elején). Jó pár évtizede működik a két intézmény egymással szemben, de mostanáig nem volt példa arra, hogy együttműködtek volna! Pedig ez mennyi lehetőséget rejthet! A közeledési szándék a gyakorlatban 2014-ben, egy célzott ifjúsági viktimológiai vizsgálatban ölthetett testet. A cél az volt, hogy feltárjuk és megismerjük a célpopuláció, azaz a XII. kerület középiskoláiba járó, 10. osztályos fiatalok viktimológiai érintettségét és jellemzőit. A vizsgálatra Budapest XII. kerületének öt középiskolájában került sor, így a vizsgálati eredmények is csak a mintába kerültekre vonatkoztathatók.¹

A vizsgálat módszertana

A mintavételi keretet a XII. kerület középiskoláinak 10. osztályaiban tanuló magyar anyanyelvű vagy magyarul jól beszélő diákok alkották. A kerületben nyolc olyan középiskola van, amelyre a mintavételi keret feltételrendszere kiterjeszthető volt. Ebből

¹ A vizsgálatban a következő iskolák vettek részt: Budai Középiskola, Sashegyi Arany János Általános Iskola és Gimnázium, Városmajori Gimnázium és Kós Károly Általános Iskola, Tamási Áron Általános Iskola és Német Két Tannyelvű Nemzetiségi Gimnázium, Budapesti Osztrák Iskola.

kettő elutasította a részvételt, egy pedig módszertani problémák miatt nem került a mintába. Mintavételi eljárásként a rétegzett mintavétel módszerét választottuk.² Összesen 15 osztályban került sor az adatfelvételre, amelynek alapján 344 értékelhető kérdőív került a vizsgálati mintába, így a mintanagyság 344 főt tett ki ($N = 344$).³ Az adatgyűjtés önkitöltős kérdőívek alkalmazásával történt, mert a kutatás célkitűzései- nek ez felelt meg leginkább. A kérdőívek alkalmazása révén strukturált, egymással össze- szeevethető válaszokat kaphattunk a vizsgálatba bevont fiataloktól.

Az adatfelvételre 2014 áprilisában került sort. A vizsgálatban való részvétel önkén- tes volt.⁴ A kérdőív négy blokkból állt. Az első blokk szubjektív biztonságérzettel és személyes érintettséggel kapcsolatos kérdéseket tartalmazott. A második az iskolában előforduló devianciák és viktimizációs tapasztalatok megismerését célozta. A harmadik a fiatalok rendőrökkel és bűnmegelőzéssel kapcsolatos attitűdjét és véleményét vizs- gálta, míg a negyedik blokk független változókat tartalmazott, jellemzően a válaszadó személyével kapcsolatos szociodemográfiai, illetve a kockázati magatartásokkal össze- függő kérdéseket.

A megkérdezettek 46,4 százaléka volt fiú, 53,6 százaléka pedig lány. Közel egyhar- maduk (31,1 százalék) lakott a XII. kerületben, további 37 százalék a budai agglomerá- cióban, s mindössze 6 százalékuk volt pesti illetőségű, a többiek otthona pedig (25,8 százalék) a XII. kerületet körülvevő budai kerületekben (I., II., XI.) volt. A vizsgálati eredmények bemutatására a kérdőívben is alkalmazott négy blokkban, jelen esetben fejezetben kerül sor.

Az áldozattani vizsgálatok jelentősége és szükségessége

Abból az alapfeltevésből kellett kiindulnunk, hogy a fiatalok viktimizációs érintettsé- gének vizsgálata során a felnőtt populációétól eltérő megközelítésre van szükség. Az áldozattá válás etiológiája terén talán nincs nagy különbség, de a fiatalok vonatkozásá- ban situációs-specifikus értelmezésre van szükség.

Nils Christie⁵ szerint az ideális áldozat az a személy vagy azon csoportba tartozó személyek, akikre legkönnyebben ráhúzható a teljes és legitimált áldozatszerep. Ők a gyenge, de tisztességes, feddhetetlen személyek. Azt gondoljuk, a bűncselekmények áldozatai részben valóban ilyen személyek, de – amint arra Farrall és Maltby⁶ is rámu- tat – az elkövetők és áldozatok szeparációja nem annyira tiszta, mint azt a bűnözéssel

2 A mintaválasztásnál figyelembe vettük, hogy a kerületben különböző iskolatípusok működnek. Szükséges hangsú- lyozni azonban, hogy szakközépiskola és szakiskola elenyésző számban található itt. Mivel a mintába kerülő intéz- ményeknek a mintavételi keretben foglalt életkori specifikációnak is meg kellett felelniük, és az egyik vonatkozó intézmény elutasította a részvételt, így szakiskolai osztályból csak egy, szakközépiskolaiból pedig három került a mintába. Ezek mind a Budai Középiskolába tartoztak. A mintába került gimnáziumi osztályok száma 11 volt.

3 A 356 kitöltött kérdőívből 12-t kizártunk a mintából, mert a kitöltés komolytalan volt. Így mindösszesen 344 fő, illetve kitöltött kérdőív alkotta a vizsgálati mintát. Az adatfelvételben történő részvételt a mintába került iskolákból a kérdézt megelőzően, írásban mindössze hat diák és/vagy szülője utasította el.

4 Nyílt válaszmeztagságra nem került sor.

5 Christie (1986)

6 Farrall–Maltby (2003)

kapcsolatos társadalmi diskurzusok, sőt sztereotípiák mutatják. Singer,⁷ Van Dijk és Steinmetz,⁸ valamint Gottfredson⁹ tanulmányaikban rámutatnak, hogy az úgynevezett „életstílusfaktor”, a szituációs körülmények és a strukturális nehézségekre adott egyéni válaszok, reakciók (mint például a kábítószer-függőség, jogsértések vagy éppen viktimizációs tapasztalatok) nemcsak fontos rizikófaktorok, hanem fenntartói a társadalmi kirekesztés számos formájának.¹⁰

A 14–18 év közötti korosztályt meglehetősen ritkán választják viktimológiai vizsgálatok célcsoportjának, holott ez az életkori csoport életstílusfaktorait tekintve határozottan viktimogénnek tekinthető. Az egyetlen célzott ifjúsági viktimológiai vizsgálatra 2003-ban került sor, azonban ez is mindössze három város (Vác, Tatabánya és Salgótarján) 10. és 11. osztályosainak körében vizsgálta – 1500 fős reprezentatív mintán – a jelenséget.¹¹ A mintán mért latencia tízszeres volt.

Sajnálatos tényként kell megállapítani, hogy eddig egyetlen célzott, országos felnőtt mintán végzett viktimológiai kutatás (victimological survey) készült csak hazánkban. Az is több mint tíz évvel ezelőtt. Miközben egyes fejlett országokban évente (pl. az Egyesült Államokban),¹² de legalább kétevente (pl. Nagy-Britanniában) sort kerítenek rá.¹³ Az első nagy mintás viktimizációs vizsgálatot az Egyesült Államokban végezték 1966-ban, és 1972 óta minden évben történik adatfelvétel (National Crime Victimization Survey – NCVS).¹⁴

AZ ENSZ a bécsi deklarációban¹⁵ egyértelműen megfogalmazta, hogy hiteles bűnmegelőzési koncepció megfogalmazásakor nem elégséges csak a rendőrségi adatokra támaszkodni, hanem ismerni kell az áldozatok tényleges számát és jellemzőit is. A megismerés eszközeként pedig a viktimológiai vizsgálatokat jelölte meg. A magyar kormány is felismerte e kriminológiai terület vizsgálatának fontosságát, és 2003-ban kormányhatározatban¹⁶ tette a belügyminiszter feladatává, hogy gondoskodjon évente a latens bűncselekményeket feltáró viktimológiai kutatások elvégzéséről.¹⁷ Azóta mindösszesen egyetlen (!) alkalommal került erre sor. Számos fontos megállapításon túl e vizsgálat egyértelművé tette, hogy hazánkban a felnőtt lakosság sérelmére elkövetett cselekmények közül csak minden második jut a hatóságok tudomására, azaz az ismertté vált bűncselekményekhez képest a latencia 100 százalékos volt.¹⁸

7 Singer (1981)

8 Van Dijk–Steinmetz (1983)

9 Gottfredson (1984)

10 Lásd Hagan–McCarthy (1997); Neale et al. (2005); Seddon (2005)

11 „Fiatalok a bűnözés ellen” címmel az Országos Kriminológiai Intézet és az Egészséges Ifjúságért Alapítvány 2003-ban végzett vizsgálatot Vác, Tatabánya és Salgótarján 10. és 11. osztályos fiataljainak körében. A vizsgálat megvalósulását a Biztonságos Magyarorszáért Közalapítvány támogatta. Lásd Ritter (2003)

12 *National Crime Victimization Survey*. Évente két alkalommal történik adatgyűjtés.

13 Lásd *British Crime Survey*. (2014. évi eredmények.)

14 A kérdezés 60 000 háztartást és mintegy 100 000 embert érint. Lásd Hagan (1989) 312–341.

15 *Vienna Declaration on Crime and Justice: Meeting the Challenges of Twenty-first Century 2000*.

16 1002/2003. (I. 8.) Korm. határozat

17 Kó (2004)

18 Barabás (2004)

Mit mutatnak a statisztikai adatok?

A Budapest XII. kerületében ismertté vált bűncselekmények száma az elmúlt öt évben (2009–2013) az ismertté vált budapesti összbünyözésnek töredékét teszi csak ki. Az arányokat tekintve a vizsgált időszakban 2,5 százalék vagy az alatti volt a kerület részesedése az ismertté vált budapesti bűncselekmények között. Ez nem azt jelenti persze, hogy ennyi bűncselekmény történt, hanem azt, hogy a hatóságok ennnyiről szereztek tudomást, ennyi esetben indult büntetőeljárás bűncselekmény bejelentése, feljelentés vagy hatósági észlelés következtében.

Komoly kérdés, hogy vajon mekkora lehet a latencia, illetve hogy a latencia vajon milyen bűncselekmények vonatkozásában a legnagyobb, valamint mely életkori csoport esetében a legmagasabb? Habár budapesti vonatkozásban a Hegyvidék (XII. kerület) bűnügyi fertőzöttsége az ENyÜBS adatai alapján alacsony, nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a lakosság szubjektív biztonságérzete nem feltétlenül korrelál a bűnügyi statisztikával.

Hogy mekkora a latencia, arra vizsgálat nélkül nem lehet választ adni. Azt azonban a jelen vizsgálat alapján meg tudjuk mondani, hogy a vizsgált korcsoportban (16–17 évesek) minimálisan mekkora a latencia. Az eredmények szerint az iskolában történt, büntetőjogi értelemben bűncselekménynek (vétségnek vagy büntettnék) minősíthető cselekményt elszenvedett diákok aránya a mintában 38,1 százalék volt ($N = 131$). Azaz gyakorlatilag minden harmadik megkérdezett diák elszenvedett – a vizsgálatot megelőző egy évben – valamilyen bűncselekménynek minősíthető sérelmet az iskolájában. Az elszenvedett cselekmények száma magasabb volt, mint a sértettek száma, hiszen számos esetben előfordult, hogy a sértett fiatal többféle incidenst is megjelölt. A 131 érintett diák 160 eseményről számolt be.

Ha pusztán ezeket az adatokat vesszük alapul, amelyekről tudjuk, hogy valóban megtörténtek, és bizonyosan a XII. kerületben realizálódtak, sőt jellemzően 2013-ban történtek, és mindezt összevetjük a hivatalos kriminálstatisztikai adatokkal, amelyek szerint 18 olyan bűncselekmény vált ismertté a XII. kerületben 2013-ban, amely esetében a sértett 16–17 éves fiatal volt, akkor megállapíthatjuk, hogy az ismertté vált bűncselekmények száma jóval alatta maradt a vizsgálati mintában, csak az iskolán belül mért 160 cselekménynek. És akkor még nem is szóltunk a megkérdezettek azon 39,7 százalékáról, akik azt jelezték, hogy érte már valamilyen „kellemetlenség” őket akkor, amikor este elmentek otthonról.¹⁹ A sértettek elmondása alapján ezen esetek közel 40 százaléka volt bűncselekménynek minősíthető (lopás, rablás, testi sértés, zaklatás, személyi szabadság korlátozása) és minden harmadik cselekmény történt csak a XII. kerületben. (Ez plusz 23 esetet jelent.)

A 2013. évre vonatkozó kriminálstatisztikai adatok és a jelen viktimológiai vizsgálat eredményei alapján a fiatalkorúak sérelmére elkövetett bűncselekmények vonatkozásában így a latencia megközelítőleg legalább kilencszeres a kerületben, azaz kilencszer több cselekmény történt 2013-ban a mintába került sértettek önbevallása alapján,

19 „Ért-e már valamilyen kellemetlenség, amikor este elmentél otthonról?”

mint amennyi a hatóság tudomására jutott. Ez a latenciaérték pusztán azt mutatja, és nem szerencsés másként értelmezni, hogy a megtörtént bűncselekményeknek csak egy töredéke jut a hatóságok tudomására. Minél fiatalabb a sértett személye, illetve minél kisebb a szociális távolság az elkövető és a sértett között, annál nagyobb latencia valószínűsíthető. Ez nem a bűnüldözés, a bűnüldöző hatóság eredménytelenségét tükrözi, pusztán azt, hogy a lakosság vagy a sértettek nem igénylik feltétlenül minden esetben a hatósági beavatkozást vagy bizonyos okok miatt nem tudnak, mernek a hatósághoz fordulni. Ugyanakkor ráirányítják a figyelmet arra, hogy – viktimológiai vizsgálatok hiányában – a pusztán a kriminálstatisztikai adatok alapján történő intervenciók vagy megelőzési stratégiák esetlegesek.

De miért vannak ilyen kevesen a fiatalkorú sértettek a bűnügyi statisztikákban?

Ennek oka elsősorban az életkori jellemzőkkel hozható összefüggésbe. Kiemelt indikátorok:

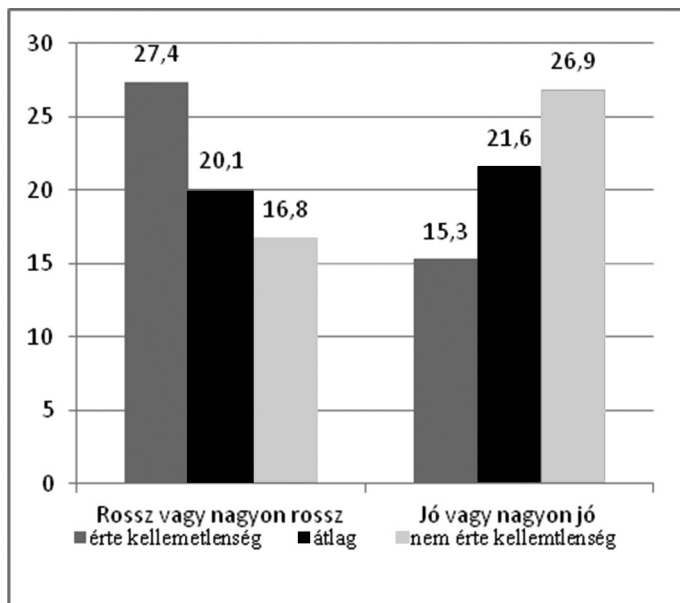
- szubjektív deviancia-, illetve bűncselekmény-definíciók;
- a jogszabály által definiált és a szubjektív áldozati-sértetti szerep közti konszenzus hiánya;
- az elkövető és a sértett közti kapcsolat (kis szociális távolság, azaz sok esetben jól ismeri egymást az elkövető és a sértett);
- a sértett fiatal szégyenérzete;
- a sértett fiatal információhiánya;
- az életkorból adódó bizonytalanság, tanácstalanság és a sérelem közlésének következményeitől való félelem;
- a közlés lehetőségével, módjával kapcsolatos ismerethiány;
- az úgynevezett felnőtt „support system” hiánya.

A szubjektív biztonságérzet és a személyes érintettség

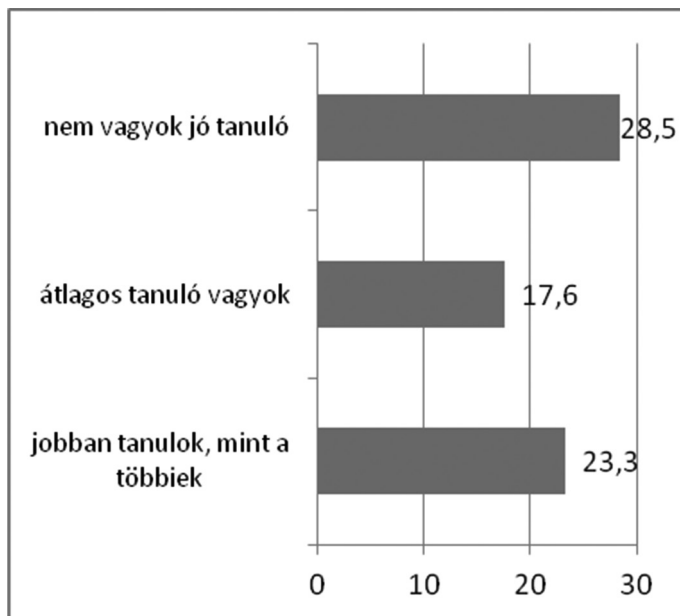
A közbiztonság megítélésének egyik legfontosabb indikátora a szubjektív biztonságérzet. Hiába a kedvezőnek tűnő, a közbiztonságot viszonylag jónak ábrázoló bűnügyi statisztika, ha a lakosság biztonságérzete alacsony, a bűnözési félelem pedig magas. Vizsgáljuk meg a mintába kerültek attitűdjét a kérdés vonatkozásában! Az iskolán belül előforduló viktimizációs érintettség nem gyakorolt érdemben hatást a megkérdezettek közbiztonsággal kapcsolatos véleményére. Annál inkább azonban

- az iskolán kívüli, személyes viktimizációs tapasztalat; illetve meglepő módon
- a tanulmányi előmenetel személyes megítélése.

Ezt mutatja az 1. és 2. ábra.

1. ábra: A „Mi a véleményed a budapesti közbiztonsági helyzetről?” kérdésre adott válaszok eloszlása a mintába kerültek személyes viktimizációs tapasztalata szerint (százalék)

2. ábra: A Budapest közbiztonsági helyzetét rossznak vagy nagyon rossznak minősítő megkérdezettek aránya a tanulmányi előmenetel személyes megítélése szerint (százalék)

Az iskolán belül előforduló cselekményeket a megkérdezettek jellemzően nem tekintették súlyos sérelemnek. Mindez megerősíti azt, hogy a sértettek nem igényelték feltétlenül minden esetben a hatósági beavatkozást.

A hatósági beavatkozás iránti igény nagymértékben függhet:

- a sérelem szubjektív érzetétől,
- az elkövetés körülményeitől,
- az elkövető személyétől és
- az elkövető és a sértett viszonyától.

A mintába kerültek a XII. kerületet a budapesti átlagnál biztonságosabb kerületnek tartják. A megkérdezettek 55,9 százaléka szerint a XII. a főváros tíz legbiztonságosabb kerülete közé tartozik, sőt minden ötödik válaszadó szerint a legbiztonságosabb három közé (20,1 százalék). Ezt a kedvező megítélést erősíti, hogy a XII. kerületben lakó válaszadók 77 százaléka gondolta úgy, hogy lakóhelye a legbiztonságosabb tíz budapesti kerület közé tartozik, és minden harmadik XII. kerületi diák szerint a legbiztonságosabb három közé sorolható. Ettől függetlenül minden harmadik XII. kerületi megkérdezett szerint (38,7 százalék) vannak olyan részei a kerületnek, ahová este nem szívesen mennek vagy nem mernek egyedül elmenni. Azonban napközben a lakóhelyről az iskolába történő eljutást szintén biztonságosnak minősítették a megkérdezettek.

Két szintéren vizsgáltuk a személyes érintettséget, a viktimizációs tapasztalatokat. Egyrészt az iskolán kívül, a szórakozáshoz kapcsolódó esti időszakban, másrészt az iskolán belül. Több viktimológiai vizsgálat eredménye is azt jelzi, hogy a magukat bűncselekmény áldozataként definiáló megkérdezettek egy része olyan cselekmény áldozatává vált, amely a hatályos büntető törvénykönyv alapján nem minősült bűncselekménnyek. Ugyanakkor a megkérdezettek egy része ezt egyértelműen viktimizációnak élte meg, benne az incidens a félelem, a szorongás, a bizonytalanság érzését váltotta ki.

Viktimizációs tapasztalatok az iskolán kívül

Az „Ért-e már valamilyen kellemetlenség, amikor este elmentél otthonról?” kérdésre a megkérdezettek 39,7 százaléka válaszolt igennel, azaz számolt be valamilyen kellemetlenségről.²⁰ A viktimizációs tapasztalattal rendelkező lányok aránya közel 7 százalékponttal volt magasabb (42,2 százalék), mint a fiúké (35,7 százalék)! A legtöbb-ször megnevezett „kellemetlenség” a „köttözködés” volt, amely magában foglalt olyan cselekményeket, mint a „hangos beszélés”, provokáció, lökdösődés, inzultálás, amelyek ugyan nem feltétlenül bűncselekmények, de félelmet keltenek az elszenvedőben, illetve akár komolyabb cselekmények prediktorai is lehetnek. Sokan számoltak be arról is, hogy „követték” őket idegenek, és közben akár illetlen, szexuális tartalmú megjegyzéseket is tettek. Vagy pedig – azért, mert pénzt akartak tőlük – zaklatták, akár hazáig is elkísérték a kiszemelteket. Ez volt a második leggyakrabban említett „kellemetlenség”.

20 A „Fiatalok a bűnözés ellen” című vizsgálat során hasonló prevalenciaértéket mértünk. Ott a három város (Salgótarján, Vác és Tatabánya) megkérdezettjei körében 39,1 százalékos volt az érintettség.

A harmadik pedig a lopás (a kellemetlenséget elszenvedők 48 százaléka említette). A válaszadó vagyon elleni cselekmények sértettjeitől jellemzően pénzt, mobiltelefont, táskát tulajdonítottak el. Azonban mindösszesen két esetben tett feljelentést a sértett fiatal vagy annak törvényes képviselője. Aggasztó, hogy a megkérdezettek 12 százaléka számolt be fizikai bántalmazásról, illetve 4 százaléka jelezte, hogy késsel fenyegették őket ismeretlenek az utcán, annak érdekében, hogy valamilyen értéktárgyukat átadják, vagy azt el tudják venni tőlük. (Egyik eset sem a XII. kerületben történt!)

A fiatalok leírása alapján az említett cselekmények, „kellemetlenségek” közül 57 (38 százalék) volt meglehetősen nagy valószínűséggel bűncselekménynek minősíthető, és ebből mindössze négyet jelentettek a rendőrségen. Fontos kiemelni, hogy az említett esetek egy része semmilyen formában nem minősíthető bűncselekménynek, de a bűncselekménynek tekinthető magatartások többsége is inkább vétség(i) vagy – vagyon elleni bűncselekmények esetén – szabálysértési alakzat volt. A relatív magas érintettség (39,7 százalék) mégis azt tükrözi, hogy sok olyan esemény történik a fiatalokkal, amit ők sérelemként élnek meg, és ez befolyásolja biztonságérzetüket. A pontos arányszámok tisztázása meglehetősen nehéz feladat lenne, de felesleges is méricskélni, hogy lopás esetén hány volt szabálysértési értékhatár alatt, illetve felett, vagy hány egyéb cselekményt minősíthetne a hatóság valóban bűncselekménynek. Hiszen az, hogy vétségi vagy szabálysértési alakzatban valósult-e meg az elszenvedett cselekmény, a sértett számára gyakorlatilag indifferens. A sérelem szubjektív értékelését nem a büntetőjogi megítélés befolyásolja. Az azonban aggasztó, hogy az iskolán kívül történt kellemetlen eseményeket jellemzően nem osztják meg a tanáraikkal a fiatalok. Kérdés, hogy egyáltalán mennyit tudnak ezekről a pedagógusok.

Zaklató rendőrség?

Mindenképpen szót kell ejteni a fiatalok által „rendőri zaklatás”-ként említett „kellemetlenségekről”, még akkor is, ha mindössze öt személy (mind fiú) jelezte azt. A megkérdezettek arról számoltak be, hogy este, az utcán rendőrök igazoltatták őket (külön-külön). Jellemzően nem értették az igazoltatás okát, és azt tapasztalták, hogy az igazoltatás során fölényesen, megalázóan, provokatívan viselkedtek velük a rendőrök. „Úgy bántak velem, mint egy bűnözővel, pedig nem csináltam semmit” – írta egy válaszadó.

Ez már csak a következők miatt is fontos információ:

Habár a rendőrnek joga van igazoltatni, azonban ha a fellépés, a kommunikáció formája és módja fölényességet, fenyegetést tükröz, provokál, az egyrészt félelmet, kiszolgáltatottságot kelt az eljárás alá vont személyben, másrészt könnyen eredményezheti, hogy az eljárás ily módon megvalósuló kezdeményezésére adott válasz is provokatív lesz, s ez elindíthat egy olyan folyamatot, amelyben mindkét fél viselkedése túllépheti a kulturálisan elfogadott határt és eskalálódhat.

A diákok nincsenek tudatában a jogaiknak és a kötelességeiknek. Hiába a törvényi rendelkezés, ha azt csak a jogtudósok vagy a joggyakorlók ismerik. A diákok nem tud-

ják, hogy a rendőrnek mihez van joga, és azt sem, hogy nekik mihez van joguk, és mi a kötelességük ilyen helyzetben.²¹

Ez számos esetben komoly konfliktusforrás az állampolgárok és a rendőrök között, amely nemcsak a jog, de a jogalkalmazás és a jogalkalmazók hitelességét és legitimitását is aláássa, és erősítheti a kiszolgáltatottságot és a félelmet a normakövető állampolgároknál is. Korábban voltak kezdeményezések, amelyek célul tűzték ki – szakemberek bevonásával – a diákok jogi és jogérvényesítési ismereteinek bővítését, de ma már az iskolákban elvétve van jelen ehhez hasonló foglalkozás. Ha igen, akkor is speciálisan csak egy-egy jelenségre fókuszálnak (pl. biztonságos internethasználat, kábítószer-fogyasztás megelőzése stb.).

Pedig nemcsak a diákok, de közvetve a jogalkalmazók számára is hasznos lenne ezt a típusú információszolgáltatást, programot (?) „újraéleszteni”. (Alkalmasként lehetnek erre speciális célprojektek, de folyamatosan működő és fenntartható, kortárssegítő programmal kiegészített, illetve megerősített programok, „szolgáltatások”. Hangsúlyozni szeretnénk, hogy pusztán az információközlés prevenciós értéke alacsony. Ezért javasolt a többféle szakember bevonásával történő programszervezés. Továbbá azon szempontok figyelembevétele, hogy:

- ebben a korosztályban a kortárscsoport hatása nagyon erős (ezt érdemes lehet kihasználni, lásd kortárssegítés), továbbá
- az internet – mint a fiatalok körében elterjedten használt kommunikációs csatorna – segítheti vagy erősítheti az érdeklődés felkeltését a jogismeret szükségessége iránt, illetve magát az információnyújtást.

Viktimizációs tapasztalatok az iskolában

Vizsgáljuk tovább a személyes érintettséget, de most más színtéren! A diákok hétköznapi napjaik jelentős részét az iskolában töltik. Fontos leszögezni, hogy az iskolával kapcsolatban feltett kérdések nem azt célozták, hogy bebizonyítsuk, mennyi „kellemetlenség”, akár jogi értelemben vett bűncselekmény történik ott, és marad rejtve, hiszen – több száz gyermeket befogadó intézmények lévén – az iskolák „járulékos, természetes tartozéka” a gyermekek, fiatalok egymás közti (akár a verbális vagy a fizikai erőszak bizonyos formáival is társuló) konfliktusainak kezelése. Ezek jelentős részéről a tanárok nem is szereznek tudomást, és véleményünk szerint ez így is van rendjén.

Figyelmet érdemlő probléma akkor kezdődik, amikor

- valamely tanuló az iskolában rendszeresen áldozati szerepbe kényszerül, illetve
- ha az adott kellemetlenségeket a sértett súlyos sérelemként éli meg, pszichés és fizikai tünetekben is testet ölt az elszorított sérelem (pszichoszomatikus tünetek),
- és/vagy maga a cselekmény olyan, amely már nem értelmezhető „diákcsínyként”.

Ranschburg Jenő²² (2009) szerint amióta a világon létezik iskola, mindig volt benne agresszió, és amíg iskola lesz, addig ez így is marad. Ranschburg háromféle, az iskolai

²¹ Ritter (2005)

²² Ranschburg (2009)

környezetben markánsan elkülöníthető agressziótípust különböztet meg. Az első az úgynevezett *rangsorképző agresszió*, amely szerinte „amíg iskola lesz a világon, addig működni fog”. Ez valójában a *vetélkedő agresszió*, amelynek például a sport is köszönheti a létét. Ez lehet szimbolikus, de lehet nyílt összezsapás is. Gyakorlatilag ez az agresszió elfogadott, tolerált formája. Komolyabb gond azonban – Ranschburg megfogalmazása szerint – a *reaktív agresszió*. Szerinte ezek azok a helyzetek, amikor valaki az őt ért (vélt vagy valós) sérelemre visszavág. A fiatal megbántva és provokálva érzi magát, ezért számára a reaktív erőszak alkalmazása legitimációt nyer. Ezt sok esetben otthon is megerősítik. A harmadik típus – és az iskolarendszerben a legfontosabb kérdéskör – a *kötekedő agresszió*.

Itt megjelenik az agresszori és áldozati szerep – véli Ranschburg. Szerinte az agresszor a kötekedő, aki szereti érezni a hatalmát, ezért magánál gyengébb, kiszolgáltatottabb gyermekeket keres, akit bántathat. Ennek funkciója a „hatalmam van valami, valaki fölött” érzésén túl a kortárscsoporton belüli népszerűség elnyerése, a státusz megszerzése és/vagy fenntartása. A mai iskolákban azok a gyermekek népszerűek, akik rendelkeznek egyrészt a kortárscsoporton, esetünkben az osztályon belül a magas státusz megszerzéséhez szükséges státuszszimbólumokkal (miért is lenne másképpen egy fogyasztói társadalomban?!), másrészt a gyengébb, alacsonyabb státuszúakkal szemben folyamatosan – azok sérelmére – kihasználják hatalmi pozíciójukat.

És kriminológiai értelemben megjelenik a Christie²³ értelmezési keretében is használt „ideális, legitimált áldozat”. Ranschburg szerint „ez a fajta agresszivitás azért is rettentően veszedelemes, mert aki a stresszhatást elszenvedi, az az áldozat. A kötekedő agresszor nem érez stresszt. Nagyon sok durva agresszió tartozik ebbe a kategóriába”.²⁴

A probléma – azon túl, hogy a folyamatosan megaláztatást, bántalmazást elszenvedő fiatal komoly pszichés és/vagy pszichoszomatikus betegségeket szerezhet – alapvetően az, hogy „irritábilis” lesz. Ingerlékeny. Dühös. És egy kisebb sérelem esetén hirtelen szélsőséges agresszióval reagálhat. A kriminológiai szakirodalom is megerősíti, hogy a legkomolyabb agresszív cselekmények elkövetése az iskolában a hosszabb ideje áldozati szerepben lévő fiatalokhoz köthető.²⁵

A megkérdezettek 38,1 százaléka (N = 131) – saját bevallása szerint – az iskolájában, a vizsgálatot megelőző egy évben az általunk felsorolt valamely esemény sértettje volt (lásd 1. táblázat). Gyakorlatilag minden harmadik fiattal történt olyan esemény, amit az ő vagy javai sérelmére követtek el, volt, akivel többször is. A sértettek az esetek többségében ismerték az elkövetőt. Jellemzően nem került sor feljelentésre, a fiatalok egymás között elrendezték a problémát, ami azt jelzi, hogy vagy nem tekintették súlyos esetnek, bűncselekménynek az eseményt, vagy egy kisebbség félt megosztani a közösséghez tartozókkal a sértetté válás negatív élményét, „cikinek” érezte, szégyellte azt, vagy pedig megfélemlítettnek érezte magát.

23 Christie (1986)

24 Ranschburg (2009)

25 Lásd például Estévez–Murgui–Musitu (2008)

Vizsgáljuk meg az egyes események, bűncselekmények kapcsán a mintában mért előfordulási gyakoriságot! Itt jegyezzük meg, hogy a következő adatok azt jelzik, hogy a mintába kerültek hány százalékra vált az adott cselekmény áldozatává legalább egyszer a vonatkozó tárgyévben. Ez az érték, tehát a cselekmények, és nem a megkérdezettek változójának vonatkozásában mutatja az éves prevalenciát.

1. táblázat: A „kellemetlen események” előfordulási gyakorisága a vizsgálati mintában (százalék)²⁶

Események	Összesen, Bp. XII. kerület, 2014 (százalék)
„elloptak tőlem valamit”	27
„erőszakkal elvettek tőlem valamit”	3,7
„bántalmaztak, megvertek”	2,8
„olyan dologra kényszerített valaki, amit nem akartam megtenni”	5,3
„pénzt akartak tőlem, ezért megfenyegettek”	2,5
„valaki rá akart venni, hogy kábítószerrel fogyasszak”	5,9
„szexuálisan zaklattak”	2,2

A megkérdezett fiatalok leggyakrabban vagyoni elleni bűncselekmények áldozatává váltak az iskola területén. Bár a legtöbb sértettel ez csak egy alkalommal fordult elő, 9 százalékuk esetében ez több ízben is megismétlődött. A leggyakrabban pénz és elektronikai eszköz (főleg mobiltelefon) tűnt el. Az alacsony feljelentési hajlandóság összefügg azzal, hogy az események áldozatai és sértettjei is ugyanahhoz a közösséghez tartoznak.

A fenyegetés, zsarolás elég „puha”, nehezen megfogható, bizonyítható jelenség, bűncselekmény. Mégis tudjuk, a fiatalok körében elég gyakran megtörténik. Nem véletlen, hogy a vizsgált populációban, az iskola területén is ez volt a második leggyakrabban előforduló esemény (7,8 százalék). Habár az említett cselekmények jelentős többségére valóban igaz a zsarolás büntetőjogi tényállása, azonban ezek egy része a diákok körében mindig is megesett, és sokszor az áldozatok sem gondolták úgy, hogy ők maguk bűncselekmény sértettjei. Ugyanakkor nyilvánvalóan ezek olyan cselekmények, amelyeket – helyzettől függően – iskolai szinten kezelni szükséges!

A kábítószerrel kínálás kapcsán az összesített éves prevalenciaérték 5,9 volt. Azaz a vizsgált időszakban minden 20. tanuló számolt be arról, hogy legalább egyszer az iskolában kábítószerrel kínálták. Az érintett diákok közül senki nem szólt erről valamely tanárjának. A legtöbben egy barátjukkal vagy bizalmasukkal osztották meg, mi történt velük. Az iskolában kábítószerrel kínált fiatalok közül senki nem tett bejelentést a rendőrségnek. A kínáló jellemzően egy osztálytárs volt.

26 „Előfordult-e veled valamelyik esemény az elmúlt évben az iskolában?”

„Megaláztak a nem menő cuccom miatt”

Jelen vizsgálatban az iskolán belül történt eseménysort kiegészítettük a „megaláztak a nem menő cuccom miatt” változóval, amely – habár nem bűncselekmény – közvetve hatást gyakorol a sérelmet elszenvedő biztonságérzetére, és amely egyben jelzi a megkérdezett osztályban betöltött státusz helyzetét. Azért tartottuk fontosnak ezt a változót, mert egy korábbi, „Kirekesztés és iskola” című vizsgálat²⁷ eredményei szerint napjainkban az iskolai kirekesztés egyik legfőbb oka a „státuszszimbólumok” hiánya vagy gyengesége, azaz a „látható szegénység”. Az exklúzió önmagában tehát viktimogén tényező, hiszen a kirekesztett fiatal sérülékenyebb, státusza folytán gyengébb és kiszolgáltatottabb. A megkérdezettek közül minden 10. fiatal jelezte (10,8 százalék), hogy több alkalommal is előfordult vele a vizsgálatot megelőző évben, hogy társai a „nem menő cuccai” miatt megalázták. Jellemzően osztálytárs volt a sértő személy, de két esetben előfordult, hogy a tanár.

A kérdésre adott válasz tekintetében fontos hangsúlyozni azt is, hogy nyilvánvalóan van, aki érzékenyebb az ilyen típusú megjegyzésekre, csúfolódásra, és van, aki nem veszi magára. A meghatározó ez esetben a *szubjektív kiszolgáltatottság, vulnerabilitás* érzése. Azaz az, hogy az érintett egyént mennyire érinti mélyen az elszenvedett sérelem, milyen negatív érzéseket vált ki benne ez a helyzet, illetve hogy mennyire képes azt kezelni, feldolgozni. Relatív kisebb sérelem is okozhat egyesekben jelentős frusztrációt, szorongást, míg mások nagyobb sérelmen is – látszólag vagy ténylegesen – könnyen túlteszik magukat. Mindenesetre, ha valaki önmagát gyengének érzi, és ezt a külső környezet megerősíti, például azzal, hogy megalázza, kirekeszti, akkor a kiszolgáltatottsága és a viktimogenitása is növekszik. Így könnyen válik belőle – Nils Christie szavaival – ideális áldozat.

Le kell szögeznünk, hogy habár az iskolákban előfordulnak bűncselekmények vagy olyan események, amelyeket a sértett annak gondol, vagy éppen a szubjektív értékelésével annak él meg, a vizsgált populációra vonatkoztatva nem igaz az a megállapítás, hogy

- sok bűncselekmény történik az iskolákban,
- a fiatalok egymással szemben túlságosan erőszakosak,
- az iskolákban gyakori a kábítószer-fogyasztás.

Az áldozattá vált fiatalok legkevésbé a pedagógusokkal osztják meg az iskolán belül tapasztalt sérelmeiket.

Egyéb devianciák – alkoholfogyasztás és közlekedés

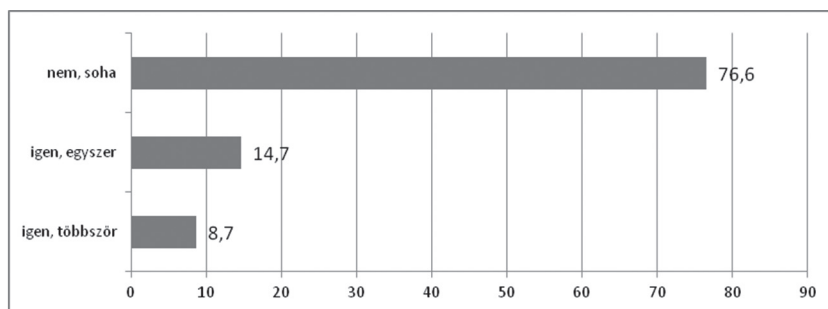
Közlekedésbiztonsági szempontból fokozott figyelmet kell szentelni a tizenéves fiatalok körében az alkoholfogyasztás és a közlekedés kapcsolatára, hiszen számos baleset forrása, hogy szórakozóhelyen történő alkoholfogyasztást követően a fiatalok gépjárművet vezetnek, vagy olyan gépjárműbe ülnek be, amelynek vezetője alkohol és/vagy

²⁷ Ritter (2003)

egyéb drog befolyása alatt áll. Gyakorlatilag minden 10. mintába került megkérdezett (11,7 százalék) azt jelezte, hogy soha nem fogyaszt alkoholt, további 50,6 százalékuk pedig azt, hogy csak ritkán kerül erre sor, azonban 37,9 százalékuk, azaz több mint harmaduk hetente legalább egyszer vagy még annál is gyakrabban nyúl alkoholtartalmú italhoz. Habár a kábítószer-probléma jóval nagyobb társadalmi érdeklődésre és érzékenységre tart számot, azonban az alkoholfogyasztás, mint azt a jelen vizsgálat eredményei is megerősítik, jóval elterjedtebb, és így az ezzel összefüggő viktimizáció is.

Az alkoholfogyasztás önmagában nem minősül szabálysértésnek, csak akkor, ha a törvényben leírt körülmények között történik. Ugyanakkor bizonyos élethelyzetekben komoly rizikófaktor, viktimogén tényező lehet más devianciák előfordulásával összefüggésben. Számos hazai vizsgálat szerint a fiatalok első jelentősebb mennyiségű alkoholfogyasztása, az első részegség jellemzően serdülőkorban, a kortárscsoport körében következik be.²⁸ A középiskolás fiatalok egy része 18 éves kora előtt jogosítványt szerez, és használja is. Ha valaki már vezet, sőt gépjárművel is rendelkezik – akár úgy, hogy a szülei kölcsönadták –, az egyfajta presztízs, státuszszimbólum a kortárscsoportban.

Ugyanakkor előfordul, hogy a szabályok ismerete ellenére a szórakozáshoz kötődően a járművezető fiatal is fogyaszt alkoholt és/vagy valamilyen más drogot. A mintába kerültek 4,4 százaléka legalább egyszer vezetett már úgy autót, hogy előtte fogyasztott alkoholt. Azok, akik azt jelezték, vezettek már alkoholfogyasztás után autót, többségében 1998-ban született (a vizsgálat idején 17 éves) fiúk és lányok voltak. A nembeli arány 4:1 volt a fiúk javára. A motort, robogót alkoholos befolyásoltság alatt vezetőik aránya valamivel alatta maradt a gépjárművet alkoholos befolyásoltság alatt vezetőkének (3,6 százalék), azonban az már komoly aggodalomra ad okot, hogy a mintába kerültek 23,4 százaléka a vizsgálatot megelőzően ült már olyan gépjárműben utasként legalább egyszer, amelynek vezetője alkoholt fogyasztott, továbbá 4,2 százalékuk olyan motoron vagy robogón, amelyet valaki alkoholos befolyásoltság alatt vezetett.

3. ábra: „Ültél-e olyan autóban az elmúlt egy évben, amelynek vezetője alkoholt fogyasztott?”

28 Lásd pl. Elekes (2009)

Itt jegyezzük meg, hogy minden iskola diákjainak körében detektálható volt a jelenlét. A kérdés vonatkozásában pedig éves prevalenciát vizsgáltunk, és nem életprevalenciát! A probléma azért igényel kiemelt figyelmet, mert a vizsgált célcsoport körében az átlagosnál nagyobb arányban válik lehetővé a vezetői engedély mielőbbi megszerzése és a gépjármű-használati lehetőség is!

A fiatalok rendőrökkel és bűnmegelőzéssel kapcsolatos attitűdje

Vizsgáltuk a fiatalok rendőrképét, rendőrökkel szembeni attitűdjét is. Az volt a hipotézisünk, hogy az iskolarendőr-program jelentős mértékben befolyásolja a rendőrökről alkotott véleményüket, így górcső alá vettük annak intézményesülését. Az eredmények azonban mást mutattak.

Iskolarendőr

Indulásakor az volt a program deklarált célja, hogy a szülők ne közvetlenül a rendőrséghez, hanem egy, az iskolával folyamatosan kapcsolatban álló rendőrhöz fordulhassanak kéréseikkel, kérdéseikkel.²⁹ 2014 szeptemberében a programcél már a kisiskolások biztonságos, balesetmentes közlekedésének, szabálykövető magatartásának elősegítése, közlekedési ismereteik bővítése, a gyermekek biztonságát veszélyeztető egyéb tényezők felderítése, megszüntetése lett. Az iskolarendőr-program minden XII. kerületi iskolában jelen van. Az összes állami kerületi iskolának van iskolarendőre, akiknek nevét és rendfokozatát az iskolák faliújságjain is olvashatjuk.

A megkérdezetteknek azonban mindössze 15,2 százaléka, azaz gyakorlatilag minden 7. válaszadó találkozott csak személyesen az iskolarendőrrel. Bár minden iskolában voltak olyanok, akik jelezték, hogy személyesen találkoztak vele, ugyanakkor volt olyan hely, ahol csak ketten. A mintába kerültek 2,4 százaléka jelezte, hogy segített már neki az iskolarendőr, de az összes ilyen eset egyetlen iskolához köthető! *A megkérdezettek több mint egyharmada (34,2 százalék) szerint szükség van iskolarendőrrre.* A támogatók okként elsősorban a biztonságérzet növelését jelölték meg. A biztonságérzeten túl – leggyakrabban – a normasértések feltárását és szankcionálását, valamint a rendfenntartást említették a diákok. A megkérdezettek egy része tehát alapvetően az iskolarendőrtől várna, hogy az iskolában biztonságban érezhesse magát (ő és a többi gyermek is). Ugyanakkor kérdés, hogy az iskolán belüli rend fenntartására képes, alkalmas lehet-e egy rendőr, illetve hogy egyáltalán a rendőr kompetenciájába ez beilleszthető-e?

A megkérdezettek több mint 40 százaléka bizonytalan volt a tekintetben, hogy szükség van-e az iskolában iskolarendőrrre, azonban minden negyedik megkérdezett (24,5 százalék) úgy vélte, hogy nincs. Az iskolarendőr iskolai jelenlétét elutasítók egyrészt azzal érveltek, hogy az iskolán belül a rend fenntartása a tanárok feladata, másrészt az-

29 Erről Bencze József országos rendőrfőkapitány beszélt Budapesten, a XIII. kerületi Hegedűs Géza Általános Iskola 2009–2010-es tanévnyitóján. Forrás: www.jogiforum.hu/hirek/21550

zal, hogy a kerület relatíve „jó környék”, itt nincs szükség rendőrökre. A vizsgálat célja nem terjedt ki az iskolarendőr intézményének evaluációjára, ugyanakkor a vizsgálati eredmények arra engednek következtetni, hogy érdemes lenne egy programértékelést végezni, már csak azért is, mert egyrészt más funkciót tulajdonít a programnak a rendőrség, és mást a megkérdezett diákság (közlekedésbiztonság vs. biztonságérzet növelése), másrészt egyértelmű, hogy a program nem egységesen elfogadott, illetve nem is egységesen funkcionál az iskolákban. Azaz néhol az iskolavezetés fontosnak tartja, így kiterjedtebb kompetenciával működik, máshol viszont nem, s ott ezért szinte csak formálisan van jelen. Valószínűsíthető, hogy az iskolarendőr személyének ilyen intézményesülés mellett aligha van befolyása a fiatalok rendőrképére.

A joghatásosság egyik eleme a jogérvényesülés. Jogérvényesülés alatt nem pusztán a jogalkalmazást értjük, hanem – többek között – beletartozik a jogalkalmazó intézményekkel, személyekkel kapcsolatos pozitív társadalmi attitűd, legitimáció is. Ha a rendőr legitimitása megkérdőjelezhetetlen, az nagymértékben elősegíti a jogérvényesülést. Ha azonban a rendőrt az állampolgár nem tartja hitelesnek, „a törvény őrének”, igazságosnak, akkor az általa képviselt törvény és annak betartása is csorbát szenvedhet. Ezért nagyon fontos és meghatározó az állampolgárokkal kapcsolatba kerülő rendőrökről alkotott kép, társadalmi attitűd.

A megkérdezett fiatalok szerint egy rendőr legyen:

- empátikus („empátikus”, „jó indulatú”, „megértő”, „barátságos”, jó ítélőképességű”, „segítőkész”),
- tiszteletet parancsoló („jó megjelenésű”, „jó fellépésű”, „ápolat”, „jó modorú”, „udvarias”, „tiszteletet parancsoló”),
- intelligens („intelligens”, „okos”, „gyors helyzetfelismeréssel rendelkező”, „nagy tudású”, „tanult”).

A mintába került fiatalok véleménye szerint a magyar rendőrök általánosságban:

- inkább határozottak, mint bizonytalanok,
- inkább jó megjelenésűek, mint ápolatlanok,
- inkább erős fizikumúak, mint gyengék.

Ugyanakkor:

- inkább közömbösek, mint megértők,
- inkább barátságatlanok, mint barátságosak és
- inkább lusták, mint szorgalmasak.

Kérdés, hogy mindezek alapján hogyan alakul a fiatalok rendőrképe a jövőben.

Az áldozattá válás elkerülése

Megkérdeztük a fiataloktól, hogy amennyiben polgármesterek és rendőrkapitányok lennének egy személyben, mit tennének annak érdekében, hogy minél kevesebb fiatal kövessen el bűncselekményt. A megkérdezett fiatalok leggyakrabban azt említették, hogy *fiataloknak szóló programokkal* („biztonságos szórakozóhelyek”, „olyan helyek, ahol fontosnak érezhetik magukat a fiatalok”, „olyan helyek, ahol lehet segíteni má-

soknak”, „hasznos, értelmes szabadidő-eltöltési lehetőségek/programok”), illetve *a fiatalok hasznos és értelmes programokba történő bevonásával lehet leginkább csökkenteni a fiatalkori bűnözést, devianciákat*. Nyilvánvalóan ez nem a rendőrség feladata, hanem az önkormányzaté és az iskoláké. Ugyanakkor, mivel *a megkérdezettek 45,1 százaléka azt jelezte, hogy szívesen részt venne egy ifjúsági programban, melynek keretében lehetősége lenne segíteni a rendőrök munkáját*, érdemes elgondolkodni egy olyan program kidolgozásán, amely mind a rendőrség, mind pedig a segíteni vágyó ifjúság számára hasznos lenne.

A szigorúbb büntetéseket gyakran említik az emberek, ha arról kérdezzük őket, mit lehetne tenni egy-egy jelenség visszaszorítása érdekében. Így történt ez a mintában is, a megkérdezettek körében ez volt a második leggyakrabban említett eszköz („szigorúbb büntetések és jogérvényesítés”) az ifjúsági bűnözés visszaszorítására. Önmagában egy törvény vagy restriktívebb, szigorúbb szabályozás azonban nem garantálja annak alkalmazhatóságát. Pusztán a büntetés nagyságának nincs visszatartó ereje.

A harmadik leggyakrabban említett eszköz *a diákok nyelvén, nekik szóló előadás, program a szabályokról, törvényekről és a jogkövetkezményekről*. Sokan úgy gondolták a megkérdezettek közül, hogy a fiatalok jogismerete, a szabályok ismerete rendkívül sok kívánnivalót hagy maga után, továbbá hogy a jogkövetkezményekkel sincsenek tisztában. Erről korábban már volt szó. Ugyanakkor a probléma ismételt felbukkanása ebben a kontextusban határozottan jelzi, hogy a diákoknak is komoly igénye van arra, hogy kellő jogismerettel rendelkezzenek, kiváltképp az őket érintő élethelyzetekkel, problémákkal kapcsolatban.³⁰

A javaslatok remekül illusztrálják a fiataloknak a település, a helyi közösség felé támasztott igényeit. A biztonságos szórakozás, a tartalmas ifjúsági programok iránti igényt, a lokális közösség törődését, odafigyelését a fiatalokra, a diákoknak a közösség érdekében végzett tevékenységi körének szélesítését. Ugyanakkor erős az igény a folyamatos információkra a bűncselekmények jogkövetkezményeinek vonatkozásában, a balesetek elkerülése érdekében. A javaslatok többsége nem a rendőrség szervezetére és működésére, valamint nem csak a közrendvédelem fejlesztésére vonatkozott.

Összefoglalás

A vizsgálat eredményei kizárólag a vizsgálati mintára vonatkoztathatók, ami azt jelenti, hogy a XII. kerület mintába került középiskoláiba járó 16–17 évesekre érvényesek. Ugyanakkor felhívják a figyelmet több olyan jelenségre, amelyet érdemes lenne kiterjedtebb mintán is vizsgálni, így a rendőrség iskolai programjainak hatásosságát és célzottságát, illetve a célcsoport ezzel kapcsolatos igényeit. Szintügy a fiatalok rendőrképet és rendőrökkel kapcsolatos attitűdjét, valamint az esetleges interakcióik tapasztalatait, s ez azért is fontos, mert ez az attitűd és ezek a tapasztalatok nagymértékben

30 Azt gondoljuk, hogy erre – a célcsoport speciális jellemzői miatt – egy rendőr önmagában nem alkalmas, hiszen egy-egy helyzetnek, problémának nemcsak büntetőjogi, rendészeti, de szociális és/vagy egészségügyi vonatkozása, vetülete, megközelítése is lehet, amelyről nem feltétlenül bír tudomással egy rendőr. Ugyanakkor mindenképpen részét kell képeznie azon csapat feladatainak, amely ezt a felvilágosító szerepkört felvállalja.

meghatározzák a későbbiekben – felnőtt korukban – a rendőrök, a rendőrség irányában tanúsított viszonyulásukat. Csakis a tényeken alapuló, a rendőrség erőforrásaihoz és kompetenciájához igazodó, célzott programok szolgálhatják a rendőrség jövőbeli tevékenységének megalapozását az ifjúság körében.

IRODALOMJEGYZÉK

- Adler, Freda – Mueller, Gerhard O. W. – Laufer, William S. (2000): *Kriminológia*. Budapest, Osiris.
- Antunes, George – Hunt, A. Lee (1980): The Impact of Certainty and Severity of Punishment. In: Evan, William M. (Ed.): *The Sociology of Law*. New York, Macmillan.
- Balázsfalvi Gusztávné – Rácz Ferenc (2007): *Boldog születésnapot D.A.D.A.* Budapest, Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium.
- Balogh Jenő (1909): *Fiatalkorúak és a büntetőjog*. Budapest, Athenaeum.
- Barabás A. Tünde (2004): Általános viktimológia, latencia. In: Irk Ferenc (szerk.): *Áldozatok és vélemények*. Budapest, OKRI.
- Boers, Klaus (1991): *Kriminalitätsfurcht, Pfaffenwiler*. Idézi: Korinek László (1997): Békés egymás mellett féléis vagy félelem a bűnözéstől Közép-Kelet-Európában. In: Irk Ferenc (szerk.): *Társadalmi átalakulás és bűnözés*. Budapest, OKRI.
- Christie, Nils (1986): The ideal victim. In: Fattah, Ezzat A. (ed.): *From crime policy to victim policy: Reorienting the Justice System*. London, Macmillan.
- Elekes Zsuzsanna (2009): *Egy változó kor változó ifjúsága: Fiatalok alkohol- és egyéb drogfogyasztása Magyarországon, ESPAD 2007*. Budapest, L'Harmattan.
- Estévez, Estefania – Murgui, Sergio – Musitu, Gonzalo (2008): Psychosocial adjustment in aggressors, pure victims and aggressive victims at school. In: *European Journal of Education and Psychology*, Vol. 1. No. 2. 29–39.
- Farrall, Stephan – Maltby, Sarah (2003): The victimization of probationers. In: *The Howard Journal of Criminal Justice*, Vol. 42. No.1. 32–54.
- Foster, Janet (2000): Social exclusion crime and drugs. In: *Drugs: education, prevention and policy*, Vol. 7. No. 4. 317–330.
- Földes Petra – Lannert Judit (2009): *Online kérdőíves kutatás az iskolai erőszak kezeléséről*. Forrás: www.koloknet.hu/koloknet_tanulmany.pdf (2013. 12. 09.)
- Gerő Márton – Hajdú Gábor (2009): *Iskolai veszélyek*. Forrás: www.oktbiztos.hu/ugyek/iskolai_agresszio_jelentes.pdf (2012. 01. 07.)
- Gottfredson, Michael (1984): Victims of Crime: Dimension of Risks. In: *Home Office Research Study*, No. 81. London, Her Majesty's Stationary Office.
- Hagan, E. Frank (1989): *Research Methods in Criminal Justice and Criminology*. New York, Macmillan.
- Hagan, John – McCarthy, Bill (1997): *Mean Streets: Youth Crime and Homelessness*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Kerecsi Klára – Kó József (2009): *15 éves a DADA. A rendőrségi megelőzési program értékelése*. Kutatási beszámoló. Budapest, OKRI.
- Kerecsi Klára – Parti Katalin (szerk.) (2008): *Latens fiatalkori devianciák. Fiatalkori devianciák egy önbevalláson alapuló felmérés tükrében – ISRD-2*. Budapest, ELTE–OKRI.
- Király Tibor (1997): Rendszerváltás és bűnözés. In: Irk. Ferenc (szerk.): *Társadalmi átalakulás és bűnözés*. Budapest, OKRI.
- Kó József (1998): Vélemények a bűnözésről. In: Irk Ferenc (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok XXXV*. Budapest, OKRI.
- Kó József (2004): A bűnözéstől való félelem. In: Irk Ferenc (szerk.): *Áldozatok és vélemények*. Budapest, OKRI.
- Kulcsár Kálmán (1997): *Jogszociológia*. Budapest, Kulturtrade Kiadó.

- Neale, Joanne – Bloor, Michael – Weir, Christopher (2005): Problem drug users and assault. In: *International Journal of Drug Policy*, Vol. 16. No. 6. 393–402.
- Parti Katalin (2012): Az iskolai online bántalmazás felmérése és komplex kezelése a „TABBY in Internet” nemzetközi program keretében. In: *Infokommunikáció és Jog*, 9. évf. 52–53. sz.
- Ranschburg Jenő (2009): *Az iskolai agresszió pszichológiai motívumai*. Forrás: www.ofi.hu/tudastar/ranschburg-jeno-iskolai (2014. 02. 26.)
- Ritter Ildikó (2003): *Fiatalok a bűnözés ellen*. Kutatási beszámoló. Budapest, Egészséges Ifjúsági Alapítvány – OKRI.
- Ritter Ildikó (2005): *Bizalmi kérdés – Kutatás a rendőri intézkedések ellen 2005-ben tett állampolgári panaszok tárgyában*. Budapest, Magyar Helsinki Bizottság.
- Ritter Ildikó (2011): *Kirekesztés és iskola*. Kutatási beszámoló. Budapest, Egészséges Ifjúsági Alapítvány.
- Seddon, Toby (2005): Drugs, Crime and social exclusion: Social context and social theory in British drug-crime research. In: *British Journal of Criminology*, Vol. 46. No. 4. 680–703.
- Singer, Simon I. (1981): Homogenous victim-offender populations: a review and some research implications. In: *Journal of Criminal Law and Criminology*, Vol. 72. No. 2. 779–788.
- Van Dijk, Jan J. – Steinmetz, Carl H. (1983): Victimisation survey: beyond measuring the volume of crime. In: *Victimology: An International Journal*, Vol. 37. No. 1. 90–102.
- Vienna Declaration on Crime and Justice: *Meeting the Challenge of Twenty-first Century 2000*. A/RES/55/59. United Nations.
- www.crimesurvey.co.uk/previous-research.html (2014. 11. 02.)
- www.hvg.hu/itthon/20140829_Kezdodik_a_tanev_keszultsegeben_az_iskolar (2014. 01. 14.)
- www.icpsr.umich.edu/icpsrweb/NACJD/NCVS/ (2014. 11. 02.)
- www.jogiforum.hu/hirek/21550 (2014. 01. 14.)
- www.police.hu/hirek-esinformaciok/bunmegelozes/ifjusagvedelem/tanevnyito-2013/2014 (2014. 01. 14.)

SUMMARY

Youth Crime Prevention Study among High School Students in the 12th District / Budapest – Opinions and Experiences of Public Safety

RITTER Ildikó – SZKÁROSSY Zoltán

The purpose of this study was to get to know how affected 10th grade high school students are from a victimological point of view. Based on the results of the study it can be affirmed that there is a 9 times victimological latency among 16–17 year old students in the 12th district, i.e. only a fraction of the offenses comes to the notice of the authorities. These findings also draw the attention to the fact that basing interventions or prevention strategies solely on criminal statistics without victimological studies can be misleading.

A mentálisan beteg fogvatartottakkal mint speciális fogvatartotti kategóriával szemben megvalósuló embertelen, megalázó bánásmód*

II. rész: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga**

JUHÁSZ Andrea Erika

Jelen tanulmány bemutat néhány, a mentálisan beteg elítéltek fogva tartásával kapcsolatos releváns ítéletet. Ezekben az ügyekben megállapította a Bíróság az Egyezmény 3. cikkének megsértését. A legtöbb esetben a megfelelő egészségügyi ellátás hiánya eredményezett embertelen, megalázó bánásmódot. Végül a tanulmány az ítéletek alapján összegzi a mentálisan beteg fogvatartottak speciális igényeit.

Claes kontra Belgium¹

Jelen ügyben az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: Bíróság) kritizálta a mentálisan beteg fogvatartottak nem megfelelő egészségügyi ellátását a belga börtönökben. A kérelmező egy belga állampolgár volt, aki 1952-ben született és a leuveni börtön pszichiátriai részlegén töltötte büntetését. A panaszost először 1978-ban vették őrizetbe, amiért többször megerőszakolta kiskorú húgait. Ekkor a Leuveni Büntetőjogi Bíróság megállapította, hogy az elkövető büntetőjogilag nem vonható felelősségre tetteiért. 1982-ben ismét szexuálisan bántalmazott egy gyermeket. 1983-ban úgy döntött a Mentális Egészségügyi Testület, hogy a férfit egy pszichiátriai magánklinikára kell áthelyezni. Az agresszív viselkedése és további szexuális zaklatásai miatt azonban átszállították a merksplasi börtön pszichiátriai részlegére. 1987-ben feltételesen szabadult, azonban nemi erőszak miatt a turnhouti börtön pszichiátriai részlegére került. Mivel ott számos incidense volt a fiatal női személyzettel (amelyeket ő maga is elismert), illetve mivel a pszichológus jelentésében manipulatív és veszélyes személyiségnek jellemezte, aki nem képes együtt élni másokkal, a Mentális Egészségügyi Testület

* Az MTA Szegedi Akadémiai Bizottsága és A Tudomány Támogatásáért a Dél-Alföldön Alapítvány 2014. évi pályázatán, társadalomtudományok kategóriában díjazott mű.

** A tanulmány első része előző számunkban olvasható.

1 Claes v. Belgium

úgy döntött, hogy az 1978-as ítéletnek megfelelően visszahelyezi a merksplasi börtön pszichiátriai szárnyára.

2005-ben a Mentális Egészségügyi Testület meghosszabbította a kérelmező fogva tartását a börtönben mindaddig, amíg nem tudják elhelyezni a fogyatékkal élők számára kialakított „flamand gondozási rendszer” keretei között. 2007-ben fordult a panaszos a hatóságokhoz, kérte, hogy helyezték át egy, az állapotának megfelelő intézetbe, továbbá kifogásolta a pszichiátriai részlegen zajló orvosi ellátást, valamint azt, hogy a börtön-környezet nem megfelelő a mentálisan beteg fogvatartottak számára. 2008-ban megismételte kérelmét. A bíróság elnöke mindkét kérelmet elutasította azon az alapon, hogy ebben a kérdésben a Mentális Egészségügyi Testületnek van kizárólagos illetékessége.

A testület azonban továbbra sem helyezte át más intézetbe a panaszost, ugyanis úgy foglalt állást, hogy a börtön személyzete minden tőle telhetőt megtett a fogvatartott állapota érdekében, továbbá az elsődleges cél az volt, hogy a társadalom egészét, különösen a gyermekeket megvédjék a szexuális bántalmazásoktól. Hozzátette, arra nincs hatásköre, hogy kötelezze a hatóságokat: helyezték át egy biztonságos pszichiátriai intézetbe a panaszost, ahol majd speciálisan szexuális bűncselekményekre szakosodott terapeuták foglalkoznak vele. 2009-ben kísérleti jelleggel került át a panaszos egy központba, ahol szellemi fogyatékossgal élőkkel foglalkoztak. A testület azonban tájékoztatta az ügyészséget, hogy a kérelmező agresszív viselkedése, illetve a központ lakói és a személyzet biztonsága érdekében a továbbiakban nem lehetséges a férfi intézetben való további tartózkodása. Ezért a leuveni börtön pszichiátriai szárnyára helyezték át.

A fogvatartott az Egyezmény 3. cikkére hivatkozva annak megállapítását kérte a Bíróságtól, hogy *embertelen, megalázó bánásmódnak vetették alá, mivel fogva tartása során a börtön pszichiátriai szárnyában nem kapott megfelelő ellátást*, továbbá nem volt reális lehetősége arra, hogy felülvizsgálathoz jusson. A Bíróság megállapította, hogy a panaszosnak számos egészségügyi problémája volt, így például *krónikus viselkedészavara*, amelyet 1977-ben diagnosztizált egy pszichiáter. A fogvatartott *súlyos értelmi fogyatékossgal* küzdött, „szellemi fogyatékos”-nak minősült. A Bíróság kifejtette, hogy az orvosi jelentésekből nem állapítható meg egyértelműen, hogy a fogvatartott egészségügyi állapotának megfelelő kezelést kapott volna a börtönben. Hangsúlyozta azonban ennek fontosságát. Leszögezte továbbá, hogy a panaszosnak ilyen hosszú ideig a pszichiátriai szárnyon való elhelyezése káros hatással volt a kérelmező lelki állapotára, sőt sokkal károsabb, mint más fogvatartottak esetében, és ez a helyzet súlyosbította a szorongásos érzések kialakulását is.

Jelen ügyben a Bíróság kiemelt jelentőséget tulajdonított annak a ténynek, hogy a panaszos állításait alátámasztották mind a nemzeti, mind a nemzetközi kritikák, amelyek azt bírálták, hogy *a pszichiátriai részlegek alkalmatlanok a mentális problémákkal küzdő elítéltek fogva tartására*, továbbá a munkaerő hiányát, azt, hogy az ellátás igen szegényes, a helyiségek leromlott állapotát, a börtönök túltelítettségét, valamint a börtönökön kívüli pszichiátriai létesítmények hiányát. A Bíróság megállapította, hogy a kérelmező helyzete egy strukturális problémából ered. Egyrészt a pszichiátriai szárnyon való elhelyezés nem megfelelő, másrészt pedig a börtönön kívüli pszichiátriai

intézményben való elhelyezés vagy helyhiány, vagy megfelelő jogszabályi rendelkezés miatt nem lehetséges. A Bíróság mindezekre figyelemmel arra a következtetésre jutott, hogy a fogvatartott nem kapta meg az egészségügyi állapotának megfelelő ellátást, továbbá ilyen börtönkörülmények közötti további fogva tartása összességében megvalósította az Egyezmény 3. cikkének megsértését.

Romanov kontra Oroszország²

Romanov Oroszország elleni ügyében a kérelmező egy orosz állampolgár volt, aki 1967-ben született. 1998. október 13-án kábítószer illegális megszerzése és birtoklása miatt tartóztatták le. A nyomozó hatóság 1999-ben hozott határozata értelmében pszichiátriai vizsgálatnak vetették alá, amelynek során megállapították, hogy *disszociatív személyiségzavarban* szenved (veleszületett pszichopátia), ezért nem vonható büntetőjogilag felelősségre. Azt javasolták, hogy a lakóhelyén vegyen részt pszichiátriai kezelésen. 1999. január 10-étől 2000. május 23-áig (kivéve egy hónapot, amit pszichiátriai intézetben töltött) azonban az IZ-48/2. büntetés-végrehajtási intézet pszichiátriai részlegén tartották fogva.

1999. június 28-án a nemzeti bíróság elrendelte a fogvatartott pszichiátriai vizsgálatát, majd november 24-én egy újabb vizsgálatra került sor, amikor megállapították, hogy a bűncselekményt elmezavarban követte el. Arra a következtetésre jutottak, hogy a panaszosnak kényszergyógykezelésre van szüksége elmeegógyintézetben. A panaszos fellebbezése sikertelen volt. A bíróság végül 2003-ban helyezte hatályon kívül az ítéletet arra hivatkozva, hogy a kérelmező büntetőjogilag nem volt felelősségre vonható, továbbá mivel már korábban elrendeltek vele szemben kényszergyógykezelést, így további kezelés elrendelését nem tartották indokoltnak. A panaszos kérte a fogva tartás körülményei miatt az Egyezmény 3. cikke megsértésének megállapítását.

A kérelmező azt állította, hogy megközelítőleg tizenegy és fél hónapot töltött egy 30 négyzetméteres, míg körülbelül négy hónapot egy kevesebb mint 15 négyzetméteres cellában. *A nagyobb zárkát 24 személyre tervezték, ennek ellenére 26 személyt tartottak ott fogva. Előadta továbbá, hogy a szabadtéri tevékenységek helyszíne a börtön épületének teteje volt, így ő testi fogyatékossága miatt arra kényszerült, hogy a cellájában maradjon. Ezenkívül fémredőnyök voltak az ablakokon, így nem láttak ki azokon, és természetes fény sem szűrődött be.*

A Bíróság a fogva tartás körülményeit vizsgálva megállapította, hogy a nagyobb zárkában a fogvatartottnak körülbelül 1–1,6 négyzetméter személyes mozgástér jutott, és nem mindig volt külön ágya. Ahogyan a fogvatartott arról beszámolt, nem tudott részt venni a szabadidős programokon, azok körülményei miatt. A strasbourgi testület vizsgálta továbbá az orvosi ellátást, valamint a cella fűtését, a természetes fényhez való hozzáférést, a hűtést, és mivel az állam nem nyújtott be bizonyítékot, így arra a következtetésre jutott, hogy ez elegendő annak megállapítása szempontjából, hogy „minden kétséget kizáróan” eleget tettek-e a hatóságok a 3. cikknek.

² Romanov v. Russia

A Bíróság arra a megállapításra jutott, hogy nem volt pozitív szándék arra vonatkozóan, hogy megalázzák a panaszoszt, azonban az, hogy több mint tizenegy hónapon keresztül el kellett viselnie az említett fogvatartási körülményeket, aláásták az emberi méltóságát, és ezzel a megalázottság érzését keltették benne. A Bíróság nem tartotta szükségesnek, hogy vizsgálja a kisebb cella fogvatartási körülményeit, mivel a nagyobb cella fogvatartási körülményei, illetve a túlsúlyfoltosság már önmagában kimerítették azt a mértéket, amely elegendő volt ahhoz, hogy megállapítsa a 3. cikk megsértését.

Blokhin kontra Oroszország³

Jelen ügy egy mentálisan beteg fiú harmincnapos indokolatlan fogva tartásának esete. A tizenkét éves mentálisan zavart fiatakorút egy fiatakorúakat ideiglenesen fogva tartó intézetben harminc napig helyezték el. A Bíróság az ügygel kapcsolatban különösen azt állapította meg, hogy a fiú:

- nem kapott megfelelő orvosi kezelést az intézetben a hiperaktivitási problémáira és az inkontinenciájára;
- a fogva tartása nem szolgált nevelési célokat és
- nem volt indokolt újabb bűncselekmény megelőzése érdekében;
- továbbá a védelemhez való jogát is megsértették.

Ez volt az első alkalom, amikor a Bíróság olyan ügyet vizsgált, ahol a büntetendő cselekményt elkövető gyermekkorú még nem érte el a büntethetőségi korhatárt Oroszországban. A panaszos egy 1992-ben született orosz állampolgár volt, akit azért tartóztattak le, mert kilencéves szomszédját megzsarolta. Ekkor tizenkét éves volt, és a rendőrség ösztönzésére tett vallomást. Amikor nagyapja, a gyámja megérkezett, a vallomását visszavonta. A kérelmezőnek *figyelemhiányos hiperaktivitása és inkontinenciája* volt, 2004 decemberében és 2005 januárjában megvizsgálta két szakember, akik gyógyszereket írtak fel számára, illetve rendszeresen konzultált neurológussal és pszichiáterrel.

Bár a zsarolás bűncselekménye megállapítható lett volna, nem indítottak büntetőeljárást a kérelmezővel szemben, mivel nem érte el a büntethetőségi korhatárt a bűncselekmény elkövetésének időpontjában. Az ügyben eljáró bíróság azonban 2005. február 21-én elrendelte harmincnapos fogva tartását egy, a fiatakorúak átmeneti elhelyezésére szolgáló intézetben azért, hogy visszatartsák egy újabb bűncselekmény elkövetésétől. *A panaszos nagyapja fellebbezéssel élt arra hivatkozva, hogy a fogva tartás jogszerűtlen és összeegyeztethetetlen az unokája egészségi állapotával.* A megyei bíróság először hatályon kívül helyezte a szabadságelvonással járó ítéletet, majd felülvizsgálta az ügyet, és jogszerűnek tartotta az intézkedést.

Szabadulását követően a kérelmezőt kórházba szállították, ahol megkapta a megfelelő kezeléseket. *A panaszos előadta, hogy a fogva tartó intézetben nem részesült megfelelő egészségügyi ellátásban.* Csak bizonyos időközönként engedélyezték számára, hogy használja a mosdót, mivel pedig vizeelési kényszerben szenvedett, így nemcsak fájdalmat kellett elviselnie, de megaláztatásban is részesült. Továbbá vallomásában kifejtette azt is, hogy

3 Blokhin v. Russia

társaival alig tölthettek időt a szabad levegőn, szinte egész nap egy nagy, üres szobában kellett lenniük. Matematikát és nyelvtant egy osztályban tanítottak hetente kétszer különböző korosztályoknak, akik különböző szinten voltak. *Hivatkozva az Egyezmény 3. cikkére, a panaszos annak megállapítását kérte a Bíróságtól, hogy embertelen, megalázó bánásmódban részesült, mivel nem kapta meg az állapotának megfelelő egészségügyi ellátást.*

A Bíróság az ügygel kapcsolatban megállapította, hogy a panaszos egészségügyi problémái vitathatatlanok. Annak érdekében, hogy a kormány bizonyítsa, biztosította a megfelelő egészségügyi ellátást a fiatalnak, a Bíróság kérte az orvosi jelentések másolatát. A kormány ezt azonban visszautasította arra hivatkozva, hogy azok megsemmisültek. A Bíróság ebből következtetéseket tudott levonni az intézet személyzetének hozzáállásával, valamint azzal kapcsolatban, hogy a panaszos állításai megalapozottak. Felhívta továbbá a figyelmet arra, hogy a kérelmező nagyapja tájékoztatta a hatóságokat unokája egészségi állapotáról, így a személyzet tisztában volt azzal. *A strasbourgi testület arra a következtetésre jutott, hogy a panaszos nem kapta meg a megfelelő orvosi ellátást egészségügyi problémáival kapcsolatban, s ezzel egyértelműen megvalósult a 3. cikk sérelme.*

Keenan kontra Egyesült Királyság⁴

A Bíróság akkor is megállapította a 3. cikk megsértését, amikor a büntetés-végrehajtási intézet nem kísérté figyelemmel egy olyan szellemileg súlyosan beteg fogvatartott állapotát, akinél kórtörténete alapján fennállt az öngyilkosság kockázata, ugyanakkor a börtönhatóság nem tett meg mindent annak érdekében, hogy megakadályozza a fogvatartott szuicid cselekményét. Külön kiemelésre érdemes e kérdéskör arra való tekintettel, hogy ebben a speciális fogvatartotti populációban akár hétszer gyakrabban fordulhat elő sikeres öngyilkosság, mint a szabad társadalomban élők között.

A Keenan kontra Egyesült Királyság ügyben Mark Keenan már huszonegy éves korától szakaszosan antipszichotikus gyógyszereket kapott, és a kórtörténetében szerepeltek a *paranoia tünetei, az agresszió, az erőszak és a szándékos önkárosítás* is. 1993. április 1-jén az exeteri börtön egészségügyi központjába került, hogy letöltse négy hónapos büntetését, amiért bántalmazta barátnőjét. Minden eset, amikor a börtönbe kívánták áthelyezni, sikertelen volt, ugyanis az átszállítások alkalmával romlott az állapota. 1993. május 1-jén ismét megpróbálták áthelyezni, de bántalmazott két egészségügyi dolgozót, az egyiküket súlyosan. Ugyanezen a napon bűnösnek találták testi sértés miatt, s a büntetését huszonnyolc nappal meghosszabbították, amelyből hét napot az ún. „büntetésblokk”-ban kellett töltenie. 1993. május 15-én Keenan öngyilkosságot követett el, két börtönőr talált rá.

A Bíróság annak vizsgálata során, hogy kitették-e Keenant megalázó vagy embertelen bánásmódnak vagy büntetésnek, megállapította, hogy *az érintett kórtörténete alapján egyértelmű volt az öngyilkossági kockázat, ennek ellenére további feszültségeken kellett keresztülmennie az elkülönítés és a fegyelmi büntetés miatt.* Május 5-étől 15-éig egyetlen

⁴ Keenan v. the United Kingdom

feljegyzést sem tettek az orvosok Keenan állapotáról. Ez azt mutatja, hogy *nem fordítottak kellő figyelmet a fogvatartottra*. Bár az orvos figyelmeztetett arra, hogy Keenant távol kell tartani, amíg a paranoid érzései nem csillapodnak, mégis másnap felvették neki, hogy áthelyezik a börtönbe. Amikor a fogvatartott állapota romlott, a pszichiátriában járatlan orvos visszatért egy korábbi kezeléshez, anélkül hogy konzultált volna a pszichiáterrel, aki egyébként korábban változtatást javasolt.

A Bíróság megállapította, hogy jelentős hiányosságok mutatkoztak a szellemileg beteg és öngyilkosságra hajlamos fogvatartott kezelésében, mivel nem történt hatékony orvosi vizsgálat és a pszichiáterrel való konzultációt is elmulasztották. Ezt pedig súlyosbította, hogy büntetését meghosszabbították, és elkülönített helyiségben helyezték el.

Rivière kontra Franciaország⁵

Megállapította a Bíróság a 3. cikk megsértését Rivière Franciaország elleni ügyében is, arra hivatkozva, hogy *a fogvatartás körülményei nem voltak megfelelőek a mentálisan beteg fogvatartottal kapcsolatban*. Nevezett fogvatartottnál *pszichiátriai rendellenességet és öngyilkosságra való hajlamot* állapítottak meg. 2002 augusztusában kórházi kezelésre utalta az orvos. Ott egy hónapot töltött, majd három szakértő újabb vizsgálatot végzett, és arra a következtetésre jutottak, hogy Rivière *krónikus mentális zavarban* szenved, s ez párosul az önmegfojtásra való kényszerrel.

A Bíróság tekintettel volt arra, hogy a börtönhatóságok erőfeszítéseket tettek annak érdekében, hogy enyhítsék a fogvatartott mentális zavarait. A strasbourgi testület felhívta azonban a figyelmet arra, hogy a vonatkozó büntetőeljárási törvény szerint a mentális zavarokkal küzdő fogvatartottakat nem közönséges börtönben, hanem kórházban kell elhelyezni. Figyelemmel volt továbbá az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (98) 7. sz. ajánlására is, amely szerint kórházban kell elhelyezni az ilyen betegségben szenvedő elítélteket, ugyanis ott megfelelő felszerelések és személyzet is rendelkezésre áll.

A Bíróság úgy ítélte meg, hogy a kérelmezőnek orvosi felügyelet nélküli fogva tartása megvalósította az embertelen és megalázó bánásmódot, mivel az meghaladta a fogva tartással együtt járó szenvedések elkerülhetetlen szintjét.

Renolde kontra Franciaország⁶

Jelen ügyben a Bíróság arra mutatott rá, hogy megvalósulhat az Egyezmény 3. cikkének sérelme, *ha a büntetés-végrehajtási intézet tud arról, hogy a fogvatartott súlyos mentális betegségben szenved, ennek ellenére hosszabb időre magánzárkában⁷ helyezi el*. A Renolde

⁵ Rivière v. France

⁶ Renolde v. France

⁷ Az Európa Tanács Kínzás Elleni Bizottsága (a továbbiakban: CPT) szerint a magánzárkás fogva tartásnak kitett fogvatartottak esetében különösen magas az öngyilkossági ráta, ezért az ilyen fogva tartás önmagában kérdéseket vet fel a megalázó, embertelen büntetéssel vagy bánásmóddal kapcsolatban. Jelentős gondot okoz továbbá az is, hogy szándékos bántalmazás helyszíne lehet a magánzárka, mert az ott történeteket nem látja sem a többi fogvatartott, sem a többi börtönőr. Ezekre tekintettel a CPT az egyes intézetek látogatása során külön figyelmet fordít a magánzárkás elhelyezés vizsgálatára. Lásd CPT-előírások. Kivonat a 21. Általános jelentésből.

kontra Franciaország ügyben Hélène Renolde volt a kérelmező, akinek testvére a fogva tartása alatt, 2000. július 20-án öngyilkosságot követett el.

A Bíróság megállapította, hogy Joselito Renolde már 2000. július 2-án is öngyilkosságot kísérelt meg a Bois-d'Arcy Börtönben, ahol előzetes letartóztatását töltötte. Ekkor egy borotvával vágta meg a karját. A pszichiátriai csoport *akut félrebeszélő* állapotot diagnosztizált nála, és egy gyógyszeres kezelést írt elő számára. Egy alkalommal Joselito megemlítette, hogy a kórtörténetében szerepelnek *pszichiátriai problémák*, és korábban pszichiátriai intézetben kapott *neuroleptikus kezelést*. Július 3-át követően megvizsgálta a területi orvosi és pszichológiai szolgálat, s ezután különleges felügyeletet rendeltek el mellé.

Július 5-én – miután megtámadott egy őrt – a fegyelmi tanács elrendelte negyvenöt napos, magánzárkában való elhelyezését. A vizsgálat során Renolde nagyon zavart volt. Július 6-án levelet írt a testvérének, amelyben a celláját sírhoz hasonlította, magát pedig úgy ábrázolta, mintha keresztre feszítették volna. Július 12-én Joselito ügyvédje egy pszichiátriai vizsgálatot kért annak megállapítására, hogy ügyfele mentális állapota nem alkalmas magánzárkában való fogva tartására. Végül július 20-án Joselito Renolde felakasztotta magát.

Mivel *a kiszabott szankció nem volt összeegyeztethető azzal a standarddal, amely egy mentálisan beteg fogvatartott kezelésére vonatkozik, így a Bíróság megállapította, hogy a fogvatartott megalázó és embertelen büntetésnek volt alávetve.*

Güveç kontra Törökország⁸

A *mentálisan beteg fiatalok* további speciális kategóriaként különíthetők el az egyébként is speciális kategóriának minősülő mentálisan beteg fogvatartottakon belül. Güveç Törökország elleni ügyében a kérelmező egy 1980-ban született török állampolgár volt. A kérelmező az ügyben többek között *azzal a kifogással élt, hogy fiatalkorúsága ellenére felnőtt korúak büntetés-végrehajtási intézetében helyezték el öt éven keresztül, amely miatt ő többször öngyilkosságot kísérelt meg.*

A bíróság nyolc év négy hónap szabadságvesztés-büntetésre ítélte a fiatalkorút. 2000 augusztusában megvizsgálta a börtönorvos, aki megállapította, hogy a panaszos *számos súlyos pszichiátriai problémával* küzdött, és 1999-ben kétszer kísérelt meg öngyilkosságot a börtönben. Az orvos megállapította továbbá, hogy a *börtönkörnyezet nem volt alkalmas a fogvatartott kezelésére*, ezért őt egy speciális kórházba kellett át-helyezni. A pszichiátriai kórházban egy újabb jelentés készült, amelyben az állt, hogy 1998-ban is megkísérelte megölni magát, illetve hogy *„súlyos depresszióval”* kezelték 2000 júniusa és júliusa között. A jelentés továbbá rögzítette azt is, hogy a panaszos pszichológiai problémái a fogva tartása során kezdődtek. Miután visszazállították a börtönbe, romlott az állapota, és senkivel nem volt hajlandó szóba állni. A kérelmező ezeken kívül előadta a Bíróság előtt, hogy a rendőrségi őrizet alatt áramütést kapott, emellett gumibottal is megverték.

8 Güveç v. Törökország

A bírósági tárgyalások közül kiemelésre érdemes a tizenkettedik, amely 2000. október 10-én volt. Ekkor Mükrim Avci, a panaszos jogi képviselője vette át a képviseletet, aki írásbeli beadványaiban a következőképpen érvelt. Előadta, hogy a panaszos tizenöt éves volt, amikor letartóztatták. Törökország pedig részese az ENSZ gyermekek jogairól szóló egyezményének, amelynek 40. § 3. pontja a fiatakorú vádlottakkal foglalkozik, pontosabban azzal, hogy az esetükben különleges eljárásra és intézményekre van szükség. A panaszost pedig annak ellenére a rendes bíróság ítélte el, hogy Törökországban létezik fiatakorúak bírósága. Az ügyvéd álláspontja szerint, amennyiben fiatakorúak bírósága tárgyalta volna az ügyet, akkor nem kerül sor tizenkét napos rendőrségi őrizetre, és rövidebb időn belül lezárulhatott volna az eljárás. Hozzátette továbbá, hogy a bánásmód, amelynek kitették védencét az őrizetben, továbbá a fogva tartás hossza a börtönben több annál egy gyermek számára, mint amit ilyen korban el tud viselni.

A panaszos, hivatkozva az Egyezmény 3. cikkére, a Bíróságtól annak megállapítását kérte, hogy embertelen, megalázó bánásmódnak vetették alá, mivel felnőtt korúak börtönében helyezték el, illetve nem fiatakorúak bírósága vizsgálta ki az ügyét. Panaszai alátámasztására a fiatal hivatkozott többek között például a CPT jelentésére is, amelyben a Kínzás Elleni Bizottság kifejtette aggodalmát azzal a gyakorlattal, fogvatartási politikával kapcsolatban, hogy Törökországban a fiatakorúakat többször felnőtt korúak börtönében helyezik el. A CPT ugyanis 1997. október 5. és 17. között tett törökországi látogatása során komoly kételyét fejezte ki jelentésében azzal a gyakorlattal kapcsolatban, hogy *a fiatakorúakat a felnőtt korúak börtöneiben helyezik el.* Bár az Izmir, Mersin, és Ünye Börtönökben teljesen elkülönítették őket a felnőttektől, a Bizottság mégis úgy gondolta, hogy olyan rendszernek voltak a fiatalok kitéve, amely nem volt megfelelő az igényeiknek. Annak ellenére, hogy a céltudatos tevékenységek hiánya minden fogvatartottra káros hatással van, egy fiatalra különösen negatív a megfelelő fizikai és szellemi aktivitás hiánya.

*A CPT véleménye szerint a fiatakorúak számára az a legmegfelelőbb, ha kifejezetten a számukra létrehozott intézetekben helyezik el őket, ahol az igényeiknek megfelelő környezetet alakítanak ki, és ahol a személyzet is olyan emberekből áll, akik speciálisan fiatakorúakkal tudnak foglalkozni.*⁹

A CPT 2004-es törökországi látogatása során ismét felhívta rá a figyelmet: az 1997-es és 2001-es látogatásokat követő jelentésekben világosan kifejtette kétségeit azzal kapcsolatban, hogy a fiatakorúakat a felnőtt korúak intézeteiben helyezik el. Kifejtette továbbá, hogy a középserű tárgyi feltételek és az elszegényedett rezsim kombinációja teljesen alkalmatlan a fogvatartottak ezen kategóriája számára. Így a 2004-ben tett látogatása csak megerősítette a korábbi kételyeit.¹⁰

9 Report to the Turkish Government on the visit to Turkey carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 5 to 17 October 1997.

10 Report to the Turkish Government on the visit to Turkey carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 16 to 29 March 2004.

A Bíróság az ügygel kapcsolatban először leszögezte, hogy a panaszosnak felnőtt korúak börtönében való fogva tartása a vonatkozó hatályos török jogszabályok,¹¹ és a nemzetközi kötelezettségek¹² megszegése volt. Kifejtette továbbá, hogy a 2001. áprilisi orvosi jelentés alapján a fogvatartott pszichés problémái a fogva tartása során kezdődtek, és csak rosszabbodtak. A Bíróság előadta, hogy a kérelmező mindössze tizenöt éves volt, amikor a börtönbe került, és az életének elkövetkező öt évét felnőttekkel együtt kellett eltöltenie. Az első hat és fél hónapban nem kapott megfelelő jogi tanácsadást és jogi képviselőt sem. Ezek a körülmények, illetve az, hogy a bűncselekmény, amit elkövetett, a hatályos jogszabályok alapján halálbüntetéssel volt büntethető, összességében teljes bizonytalanságot eredményezett számára. *Mivel felnőtt korúak börtönében helyezték el, így számos korlátozás alá esett.* A Bíróság álláspontja szerint ezek a körülmények kétségtelenül lelki problémákat eredményeztek, és tragikusan arra vezették a fiataalt, hogy életének kioltásával próbálkozzon. A Bíróság úgy gondolta, hogy a hatóságok közvetlenül felelősek voltak a problémák kialakulásában, és abban, hogy nem nyújtottak megfelelő orvosi ellátást számára.

Összegzés – a mentálisan beteg fogvatartottak speciális szükségletei

Jelen fejezetben a tanulmány összegzését, valamint a Bíróság releváns ítéletei alapján a mentálisan beteg fogvatartottak speciális szükségleteinek összegyűjtését tartom indokoltnak.

Az egyes államok számos ok alapján valósíthatják meg az Egyezmény 3. cikkének megsértését, azonban minden esetben el kell érnie a súlyosságnak egy bizonyos fokot ahhoz, hogy a Bíróság elmarasztalja az adott államot. Ezért szükséges minden ügyben az eset összes körülményének vizsgálata. A mentálisan beteg fogvatartottak esetében elsősorban a nem megfelelő fogvatartási körülmények, illetve egészségügyi ellátás merülhet fel az Egyezmény 3. cikkének vizsgálata szempontjából.

11 A török jogszabályi háttérrel vizsgálva a *fiatalkorúak bíróságának létrehozásáról, feladatairól és eljárásáról* szóló törvény (Law on the Establishment, Duties and Procedures of Juvenile Courts) szerint a fiatalkorúakat a speciálisan a számukra létrehozott intézetekben kell elhelyezni. Amennyiben nincs ilyen intézet, a felnőtt korúak börtönének fiatalkorúak számára kialakított részlegében kell a fogva tartást végrehajtani. Az ítélek végrehajtásáról és a büntetés-végrehajtás szabályairól szóló törvény [Article 107 (b) of the Regulations on Prison Administration and Execution of Sentences] szintén kimondja, hogy a 18 év alatti fogvatartottakat el kell különíteni más fogvatartottaktól.

12 Az *Európai Börtön szabályok* kifejezett előírása szerint a 18. életévüket be nem töltött fiatalokat a számukra létrehozott intézményekben kell elhelyezni és nem tarthatók fogva felnőtt korúak bv. intézeteiben (Európai Börtön szabályok 11.1.–11.2.). E dokumentumhoz hasonlóan a Pekingi Szabályok (United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice), A szabadságuktól megfosztott fiatalkorúak védelméről szóló ENSZ határozat (United Nations Rules for the protection of Juveniles Deprived of their Liberty) és úgyszintén a szankciók vagy intézkedések hatálya alatt álló fiatalkorú elkövetőkről szóló Európa Tanácsi Ajánlás (Recommendation CM/Rec [2008]11 of the Committee of Ministers to member States on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures) is rögzíti, hogy a fiatalkorú fogvatartottakat el kell különíteni a felnőtt korúaktól. Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága a következőképpen támasztotta alá a felnőtt korúak és a fiatalkorúak elkülönítésének szükségességét: „Bőséges bizonyíték van azzal kapcsolatban, hogy a gyermekeknek a felnőtt korúak börtöneiben való elhelyezése veszélyezteti az alapvető biztonságukat, a jólétüket és a jövőjüket; hogy tartózkodjanak újabb bűncselekmény elkövetésétől, illetve hogy visszailleszkedjenek a társadalomba.” (Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 10, Children’s Rights in Juvenile Justice, 25 April 2007 [CRC/C/GC/10], para. 85. Idézi United Nations Office on Drugs and Crime: *Justice in Matters Involving Children in Conflict with the Law. Model Law on Juvenile Justice and Related Commentary*.)

A tanulmány célja az volt, hogy felvonultassa azokat a legtipikusabb eseteket, amikor embertelen, megalázó bánásmódot valósítottak meg az egyes büntetés-végrehajtási intézetekben a mentálisan beteg fogvatartottakkal szemben. Ezen jogesetek, valamint a releváns európai és nemzetközi dokumentumok alapján jól meghatározhatók a mentálisan beteg fogvatartottak speciális szükségletei. Ezek a következők.

Megfelelő egészségügyi ellátás

Az egészségügyi ellátás szempontjából a legfontosabb, hogy a mentálisan beteg fogvatartottnak ugyanolyan egészségügyi ellátásban kell részesülnie, mint amilyen egészségügyi ellátásban a szabad emberek részesülnek. Azaz semmilyen diszkrimináció nem érheti őket. A következő szempont, hogy a beteg állapotának megfelelő egészségügyi ellátásban részesüljön. Ez azt is jelenti, hogy a börtönorvosnak folyamatosan figyelemmel kell kísérnie a beteg fogvatartott állapotát. Ismeretes továbbá, hogy a mentálisan beteg fogvatartottak sokkal nagyobb valószínűséggel követnek el öngyilkosságot, mint más fogvatartottak. Ezért, ha szerepel a mentálisan beteg fogvatartott kórtörténetében öngyilkosságra való hajlam, és az intézet nem tesz meg mindent annak érdekében, hogy elkerülje a tragédiát, akkor a Bíróság szintén megállapítja a mulasztást.

Megfelelően szakképzett egészségügyi személyzet

A megfelelő egészségügyi ellátás szükségszerű velejárója a megfelelően szakképzett egészségügyi személyzet is. Korábban már említésre került, hogy különösen magas a mentálisan betegek száma a női fogvatartottak között, akiknek egyébként is nemspecifikus problémáik vannak. Az UNODC hívta fel arra a figyelmet, hogy sok államban nincs a büntetés-végrehajtási intézetekben a nemspecifikus problémákra specializálódott szakember. A mentális egészségügyi gondok szempontjából is éppen ugyanilyen fontos, hogy a börtönökben rendelkezésre álljanak a megfelelő szakemberek, azonban köztudott, hogy számos intézet munkaerőhiánnyal küzd.

Megfelelő, speciális intézet

Ahogy a tanulmányban kifejtettem, a nemzetközi dokumentumok rögzítik, hogy a mentális betegséggel küzdő fogvatartottakat speciális egészségügyi intézetben kell elhelyezni. Amennyiben a büntetés-végrehajtási intézet nem rendelkezik külön egészségügyi részleggel, a mentálisan beteg fogvatartottat át kell helyezni egy speciális intézetbe, ugyanis a börtönkörnyezet nem minden esetben megfelelő a fogvatartottak e kategóriája számára. Éppen ezért, ha ilyen betegségben szenvedő elítélteket börtönben tartanak fogva, akkor a Bíróság szintén megállapítja a 3. cikk megsértését.

Magánzárkától való távoltartás

A mentálisan beteg fogvatartottak esetében nagyon fontos, hogy csak végső esetben és a lehető legrövidebb ideig szabjanak ki velük szemben fegyelmi büntetésként magánzárkát. A tanulmányban fentebb leírtak szerint ennek indokai: nincsenek szemtanúk az ott történetekre, továbbá megnövekszik az öngyilkosság kockázata ennél az öngyilkosság szempontjából egyébként is veszélyeztetett csoportnál.

IRODALOMJEGYZÉK

Az ENSZ keretében létrejött dokumentumok

Convention on the Rights of the Child. Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 44/25 of 20 November 1989 entry into force 2 September 1990, in accordance with article 49.

United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice ("The Beijing Rules"). Adopted by General Assembly resolution 40/33 of 29 November 1985 (A/RES/40/33.).

United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty adopted by General Assembly resolution 45/113 of 14 December 1990 (A/RES/45/113.) Universal Declaration of Human Rights, adopted by General Assembly Resolution 217 A (III) of 10 December 1948.

Az Európa Tanács dokumentumai

Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules. Adopted by the Committee of Ministers on 11 January 2006 at the 952nd meeting of the Ministers' Deputies.

Recommendation CM/Rec (2008)11 of the Committee of Ministers to member States on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, adopted by the Committee of Ministers on 5 November 2008 at the 1040th meeting of the Ministers' Deputies.

Egyéb jogforrások

Law on the Establishment, Duties and Procedures of Juvenile Courts (Law No. 2253 of 21 November 1979; repealed and replaced by Law No. 5395 of 15 July 2005 on the Protection of the Child).

Protection of the Child (Law No. 5395 of 3 July 2005).

Regulations on Prison Administration and Execution of Sentences (dated 5 July 1967).

Felhasznált jogesetek

Blokhin v. Russia. Application No: 47152/06, date of judgment: 14 November 2013.

Claes v. Belgium. Application No: 43418/09, date of judgment: 1 October 2013.

Güveç v. Törökország. Application No: 70337/01, date of judgment: 20 January 2009.

Keenan v. the United Kingdom. Application No: 27229/95, date of judgment: 3 April 2001.

Renolde v. France. Application No: 5608/05, date of judgment: 10 October 2008.

Rivière v. France. Application No: 33834/03, date of judgment: 11 July 2006.

Romanov v. Russia. Application No: 63993/00, date of judgment: 20 October 2005.

Internetes források

CPT-előírások. Kivonat a 21. Általános jelentésből. 29. Forrás: www.cpt.coe.int/lang/hun/hun-standards.pdf (2014. 08. 07.)

Report to the Turkish Government on the visit to Turkey carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 5 to 17 October 1997. CPT/Inf (99) 2. Strasbourg, 23 February 1999. 34. Forrás: www.refworld.org/docid/4ee8629b2.html (2014. 08. 10.)

Report to the Turkish Government on the visit to Turkey carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 16 to 29 March 2004. CPT/Inf (2005) 18. Strasbourg, 8 December 2005. 34. Forrás: www.refworld.org/publisher,COECPT,,TUR,43a152b34,0.html (2014. 08. 10.)

United Nations Office on Drugs and Crime (2013): *Justice in Matters Involving Children in Conflict with the Law. Model Law on Juvenile Justice and Related Commentary*. New York. 116. Forrás: www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Justice_Matters_Involving-Web_version.pdf (2014. 08. 10.)

SUMMARY

The Case-Law of the European Court of Human Rights

JUHÁSZ Andrea Erika

In this part of the paper I present some relevant cases of the European Court of Human Rights in connection with mentally ill prisoners. In its judgments the Court found that there had been a violation of Article 3 of the Convention. In most cases the lack of adequate medical treatment amounted to inhuman and degrading treatment. Finally, the paper summarizes the mentally ill prisoners' special needs based on the Court's case-law.

A Balaton Sound fesztivál bűnügyi-rendészeti szemmel

KIRÁLY Richárd

Az idei és az elmúlt évi Balaton Sound fesztivál rendészeti szemléletű értékelésének háttere, hogy különbözőek voltak, mind a rendezvény méretét, mind a biztosításban részt vevő erőforrásokat tekintve. Az összegzés bemutatja a két év eltérő kriminális terheltségét, azok dinamikáját, hatását a környezetre, elsősorban az eseményt befogadó Zamárdi városára, továbbá a rendelkezésre álló és alkalmazott rendőri erők, valamint a civil rendezők, segítők jelenlétének, tevékenységének hatékonyságát, nem utolsósorban azért, hogy a jövőre vonatkozóan is gondolkodni tudjunk mind a rendezvény látogatói, mind a városban üdülők nagyobb biztonsága érdekében.

Megkísérlem elemezni, összegezni és valamelyest összehasonlítani a 2013-as és a 2014-es évben megrendezett Balaton Sound fesztiválok rendészeti és bűnügyi releváns történéseit, számadatait, azok változását, dinamikáját, vázolva a kezelendő legfontosabb problémákat, prioritásokat, kitérve az alkalmazott, bevont rendőri és más erők hatékonyságára. Az események feldolgozásánál az ügyeleti eseménynaplót, azaz a napi jelentést vettem alapul, mert a rendészeti adminisztrációban az áll a legközelebb azokhoz a történésekhez, amelyekre a rendészetnek, az ügyeletnek, illetve a területen rendelkezésre álló erőknek reagálniuk kellett az adott 24 órában. Tudnivaló, hogy ez több okból sem teljes, s ezek közül kettő kiemelendő:

1. Az ügyeleti eseménynapló csak az ellenőrzött eseményeket rögzíti, így nem teljes, mert előfordulhat, hogy egy hajnalban, 04.15-kor történt bejelentés, riasztás még nem ellenőrzött teljes egészében (az ügyelet még nem kapott kellő részletességű jelentést, visszacsatolást a helyszínen megjelent erőktől, mert például nehezen és időigényesen állapítható meg vagy zárható ki az idegenkezűség), ezért az adott esemény nem kerül rögzítésre a rendszerben. Egy ilyen nagy létszámú közönséget vonzó rendezvény helyszínén és környezetében pedig több, közel egyidejűleg bejelentett, „párhuzamosan futó” esemény is lezajlik, amelyek nem jelennek meg előttünk a napi jelentésben, pedig már órák óta dolgoznak benne kollégáink.

2. A másik ok, hogy az ügyeleti eseménynapló vagy a napi jelentés – látszólag paradox módon – szinte soha nem tartalmaz azonos számadatokat ugyanazon 24 órára vonatkozóan az elrendelt büntetőeljárások (nyomozáselrendelések) napi jelentésével. A nyomozáselrendelések napi jelentése szinte mindig – úgy 99 százalékban – több elrendelést, azaz ügyet mutat, mint a napi jelentés, amely egyrészt megint csak az ellenőrzetlen és így meg nem jelenő ügyeknek, másodrészt azonban az eltérő úton – postán, futárpostán, elektronikus úton stb. – beérkező ügyek megjelenése miatt mutat többet az eseménynaplóban szereplő eljárásoknál. Az utóbbi utakon érkező feljelentések – a

fesztivál zárásáig – döntő többségében indifferensek, azaz nem a vizsgált rendezvényen vagy környezetében elkövetett bűncselekményekről szólnak.

Az e két jelentés számadatai által mutatott eltérés – képletesen szólva „olló” – az idő előrehaladtával azonban szép lassan egymáshoz simul, összeháródik, mivel a rendezvény későbbi napjain mindig ellenőrzötté válnak a korábbi napok anyagából még kimaradó ügyek, események és kb. két nappal a rendezvény zárónapját követően szerepelni fog nagyjából minden a Balaton Soundra vonatkozóan az adott időszak eseménynaplóiban, napi jelentéseiben. Mivel pedig az indifferens ügyek vizsgálódásunk szempontjából irrelevánsak, ezért a már említett ügyeleti eseménynaplót, napi jelentést vettem alapul 1–2 nappal hosszabban, mint a rendezvény időtartama.

A bűncselekmények részletes – napi, összesített és összehasonlító – megoszlását az 1. táblázat és az 1–29. ábra szemlélteti.¹ Itt jegyzem meg, hogy a táblázatok számadatai a napi adatok számszaki összeadásának eredményével nem okvetlenül azonosak, más, meg nem jelölt bűncselekmények miatt.

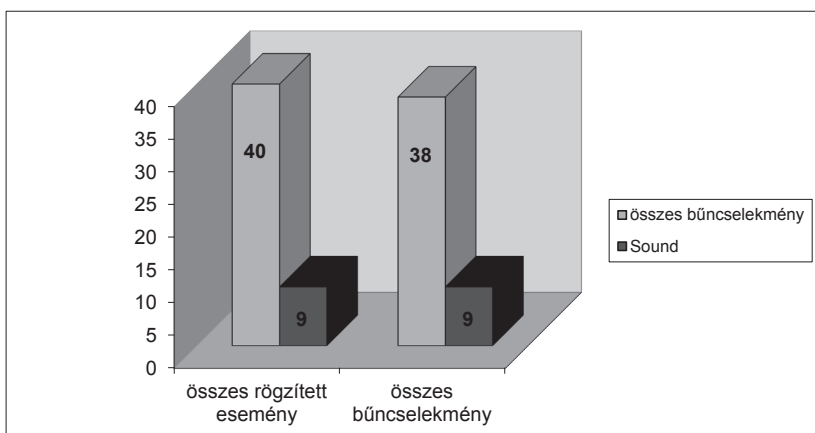
A fesztivál napjainak bűnügyi-rendészeti eseményei – 2013

2013-ban a Balaton Sound fesztivál július 10-e, szerda délután (a beköltözés napja) és 15-e, hétfő reggel (a kiköltözés napja) között került megrendezésre. E hat nap során 253 rendőrileg értékelendő esemény történt a közigazgatási területen, ebből 97 a Soundon. Büntetőjogi értékelés 216, ebből a rendezvény helyszínén 93.

Első nap

Az első nap történései az eseménynapló szerint:

- összes rögzített esemény: 40, ebből a Soundhoz kötődik: 9;
- összes bűncselekmény: 38, ebből a Soundhoz kötődik: 9.

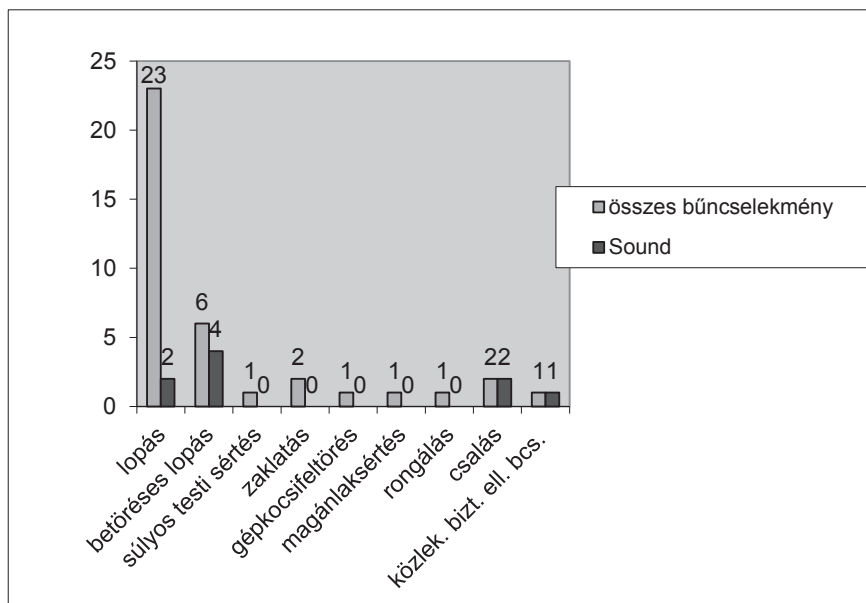

1. ábra: Összes bűncselekmény/Soundon elkövetett bűncselekmények az első napon

1 Készítette: Aszalós György r. alezredes, a Siófoki Rendőrkapitányság hivatalvezetője.

Ebből az olvasható ki, hogy egyrészt bűncselekmények tekintetében erős nap volt, másrészt aznap valamennyi soundos rögzített esemény bűncselekményhez kötődik. (A részleteket lásd a mellékletben).

Magánokirat-hamisítással előkészített csalással két esetben értékesítettek hamis vagy hamisított belépő karszalagot, amely ugyan jellemző, de nem nevezhető jelentősnek az indulás napján. A négy betöréses lopás mindenképpen figyelemre méltó, mivel Zamárdi településen más időszakban – például késő ősztől tavaszig – ez a szám a havi mennyiséget jelenti. Valamennyi betöréses lopás összefügg a rendezvénnyel, mivel a Soundra érkező és a közelben szállást bérlő személyek kárára követték el azokat. A négy betörés több mint 15 károsultat érintett. Érdekesség, hogy ebben a 24 órában nem rögzítettünk kábítószeres bűncselekményt.

2. ábra: Bűncselekmények megoszlása az első napon

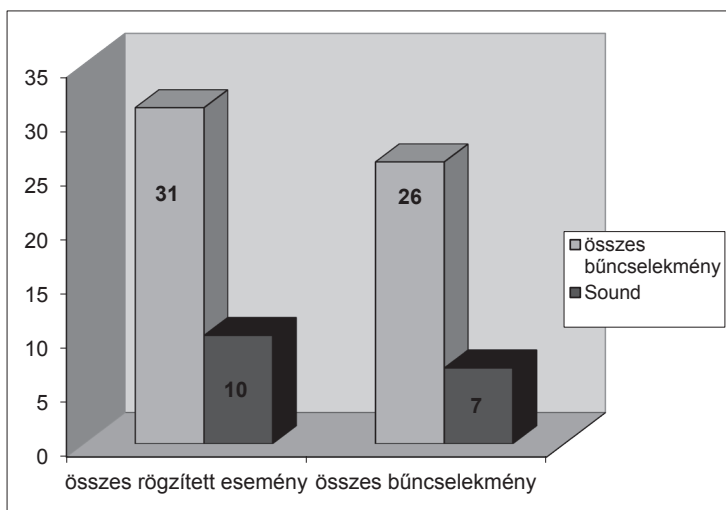
Az aznapi intézkedési mutatók:

- egy elfogás (tettenérés a fesztiválon kívül);
- hét fő bűncselekmény gyanúja miatti előállítás (ebből öt fő a Zamárdi vasúti-közüti átkelőben a – részegen végrehajtott – motiválatlan, vandál sorompóletörés elkövetője).

Második nap

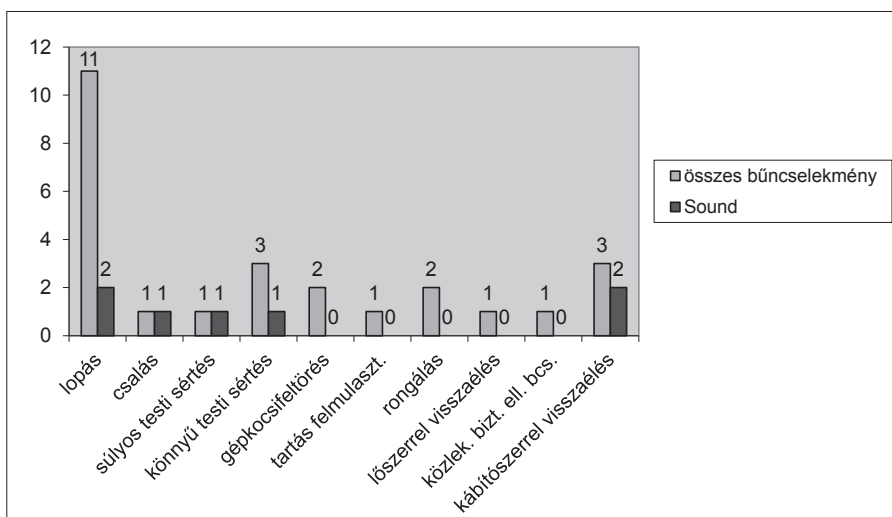
A fesztivál második napjának mutatói:

- összes esemény/Sound: 31/10;
- összes bűncselekmény/Sound: 26/7.

3. ábra: Összes bűncselekmény/Soundon elkövetett bűncselekmények a második napon

Az eseményszám a területen csökkent, a Soundon eggyel növekedett, a bűncselekmények száma a teljes területen 12-vel, a Soundon kettővel csökkent. Ez felettébb érdekes, de mint később látni fogjuk, ez vihar előtti csend volt.

4. ábra: Bűncselekmények megoszlása a második napon

Az intézkedési mutatók:

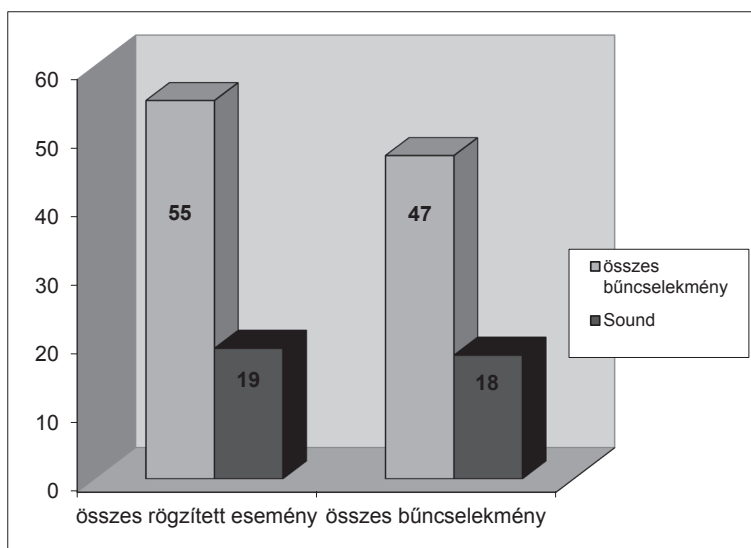
- elfogás: 1/1;
- bűncselekmény gyanújával előállítás: 3/2;
- biztonsági intézkedés nem volt.

Betörés nem volt, sima lopás összesen kettő, de ismét volt egy hamis karszalagos csalás. Megjelent a kábítószer két ügyben, és a második napon feljegyeztük az első személy elleni erőszakos cselekményeket is egy-egy súlyos, illetve könnyű testi sértés formájában.

Harmadik nap

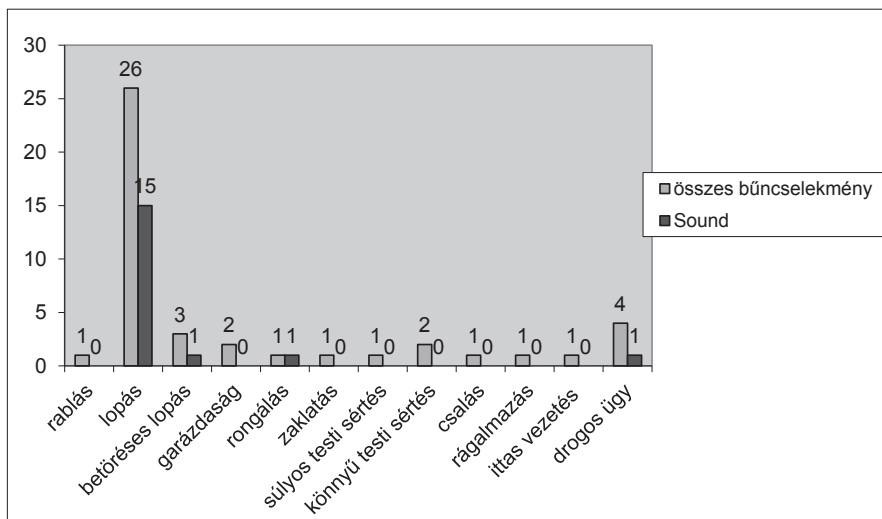
A harmadik napon felgyorsultak az események:

- összes esemény/Sound: 55/19;
- összes bűncselekmény/Sound: 47/18.

5. ábra: Összes bűncselekmény/Soundon elkövetett bűncselekmények a harmadik napon

Az eseményszám összességében 24-gyel, ezen belül a bűncselekmények száma 21-gyel növekedett, ugyanez a Soundon: kilenccel több esemény és tizeneggyel több bűncselekmény. A második napon rögzítettük a legtöbb bűncselekményt a területen, és erős napja volt a Soundnak is. Érdekesség, hogy valamennyi személy elleni erőszakos, garázda cselekmény a Soundon kívül történt, és újból volt egy kábítószeres ügy, egy betörés, továbbá nagyon megugrott a lopások száma. Ezek többnyire zseblopások, amelyeknél igen nagy a sértetti közrehatás, az értékek őrizetlenül hagyása, valamint a figyelmetlenség, felelőtlenség. Megállapíthattuk, hogy a károsultak többsége nem vigyáz kellő mértékben az értékeire. Feljegyeztünk még öt balesetet is: egy a rendezvényen következett be, amikor egy néző leesett egy rosszul összeállított lépcsőn, és súlyos sérülést szenvedett (foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés miatt büntetőeljárást rendeltünk el).

6. ábra: Bűncselekmények megoszlása a harmadik napon

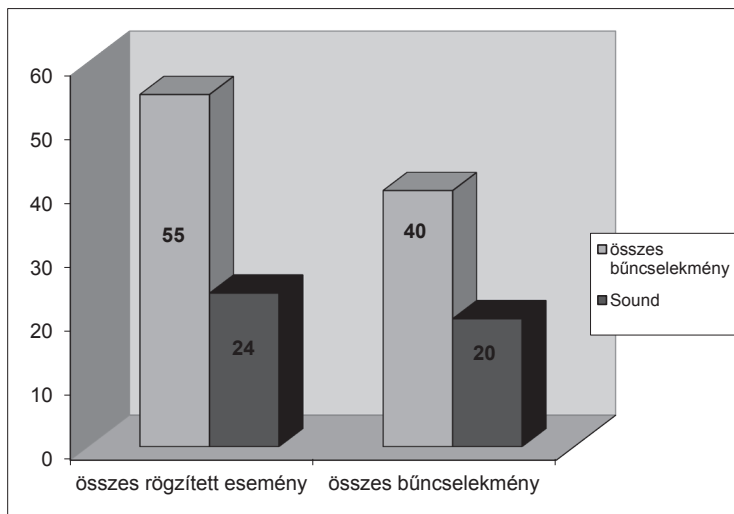
Az intézkedési mutatók:

- elfogás: 2/2 (ebből tettenérés: 2);
- bűncselekmény gyanújával előállítás: 7/1.

Negyedik nap

A negyedik napon a helyzet fokozódik:

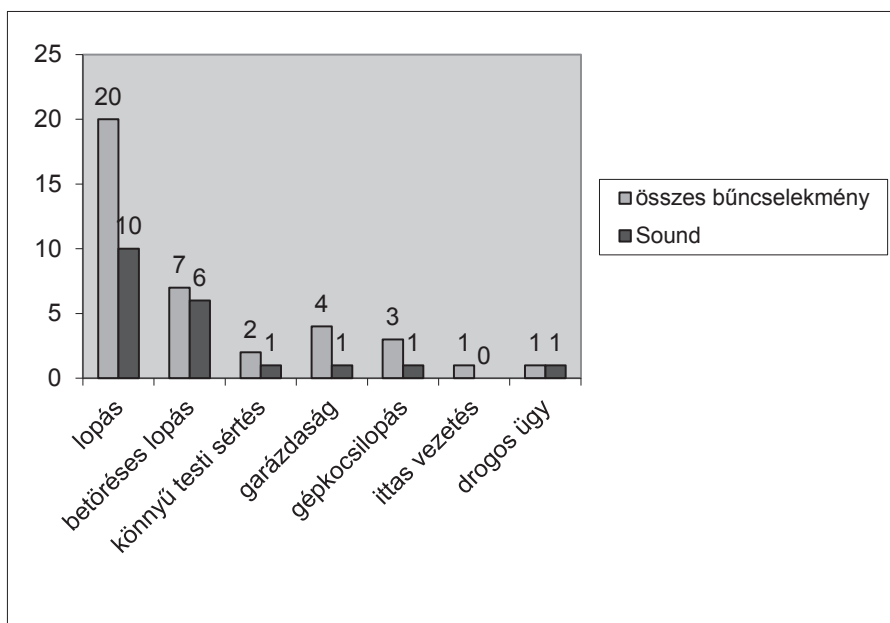
- összes esemény/Sound: 55/24;
- összes bűncselekmény/Sound: 40/20.

7. ábra: Összes bűncselekmény/Soundon elkövetett bűncselekmények a negyedik napon

Mint láthatjuk, az eseményszám stagnál, és ezen a napon rögzítettük a második legmagasabb bűncselekményszámot a területen összességében, valamint a Soundon is ez a nap hozta a legtöbb bűncselekményt (20-at). A kábítószeres ügyek száma továbbra sem kimagasló, megint csak egyet rögzítettünk. De megint volt két garázda, erőszakos cselekmény, és ami a legszembetűnőbb: a vagyon elleni bűncselekmények felfutása – tíz lopás és hat betöréses lopás. Mintha néhány vendégnek a negyedik napra elfogyott volna a pénze, és egy kis bevétel után nézett volna. A hat betörésben megint több mint tizenöt károsult volt.

Ebben a 24 órában a balesetek megoszlása: 8/4, ami azt mutatja, hogy a negyedik napon már a Soundon is fáradtak az emberek, kisebb a koncentráció. Az egyik balesetben Zamárdi területén személyautóval áthajtottak egy gyalogos lábán, mindkét balesetben érintett személy egyben Sound-résztevő volt.

8. ábra: Bűncselekmények megoszlása a negyedik napon

Az intézkedési mutatók:

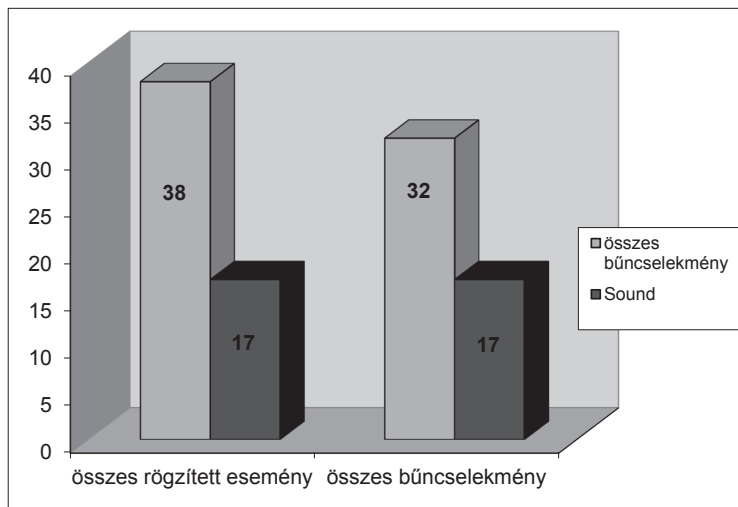
- elfogások: 1/1;
- bűncselekmény gyanúja miatti előállítások: 9/9.

Ez az este kirívóan erőszakos volt. Magasra emelkedett a maligánfok, a férfiak nehezen bírtak az erejükkel. Siófokon történt egy kétfős garázdaság a sétányon, valamint egy négyfős a városi kórházban. Zamárdiban is rögzítettünk a rendezvényen egy háromfős csoportos garázdaságot, itt is mind a három személyt előállítottuk. (A harmadik és a negyedik nap volt a legerősebb a területen is, és a Soundon is a rendezvény ideje alatt, a későbbiekben már nem regisztráltunk ilyen magas számokat).

Ötödik nap

Következik az ötödik nap, a Sound záróéjszakája:

- összes esemény/Sound: 38/17;
- összes bűncselekmény/Sound: 32/17.

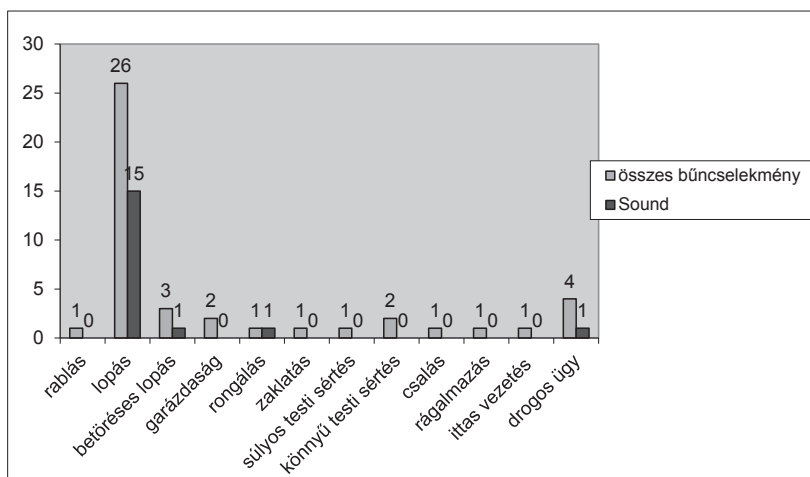

9. ábra: Összes bűncselekmény/Soundon elkövetett bűncselekmények az ötödik napon

Tehát az összes esemény és az összes bűncselekmény száma egyaránt csökkent, de a Sound valamennyi eseménye bűncselekményhez kapcsolódik. Valamelyest csillapodni látszanak a kedélyek, de azért még mindig igen erős 24 órát zártunk. Továbbra is nagyon sok volt a vagyon elleni bűncselekmény. Valamennyi területen elkövetett betöréses lopás Zamárdiban történt a Soundra látogatók szálláshelyén, a károsultak száma ezúttal is több mint tizenöt volt. Rögzítettünk két gépkocsifeltörést és sok volt az egyszerű lopás is.

Ekkor, az utolsó napon következett be azonban a legtragikusabb esemény, mely a hazai és a nemzetközi sajtóban egyaránt „a belga fiú halálaként” híresült el. A 22 éves belga fiatalember, V. Robin Balatonszabadifürdön, a szálláshelyükön kábítószer-túladagolásban életét vesztette. A drogot a Sound területén vásárolta. A terjesztőt a Nemzeti Nyomozó Iroda munkatársainak segítségével még aznap éjszaka azonosítottuk és elfogtuk. Az elhunyt szervezetében nyolc különféle drogot azonosított az igazságügyi orvosszakértő!

Az ügy felgöngyölítését két szálon kezdtük meg: egyrészt közigazgatási eljárást folytattunk a belga fiú rendkívüli halálesete ügyében, másrészt büntetőeljárást indítottunk kábítószerrel való visszaélés bűncselekmény ügyében. A rendkívüli haláleset helyszínéről tömeges előállítással 22 főt szállítottunk be a Siófoki Rendőrkapitányságra, ahol helyben hajtottuk végre a mintavételeket, melyek egy kivétellel pozitív eredményt mutattak. A terjesztő személyének elfogását követően az eljárást átvette a Somogy Megyei Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Osztálya.

10. ábra: Bűncselekmények megoszlása az ötödik napon

A zárónap intézkedési mutatói:

- elfogás: 2/2, ebből tettenéréssel: 2;
- négy fő csoportos garázdaság miatt Siófokról;
- egy fő kábítószerszer miatt a sétányról
- és az említett 22 belga fiatal a Szabadifürdőn bérelt lakhelyükről.

Megterhelő 24 óránk volt, amelyre különösen a belga fiú halála, és annak elképesztő körülményei nyomták rá a bélyeget. Ez az egy ügy kiváló jelzés volt arra vonatkozóan, hogy valami halvány képünk legyen a rendezvényen eluralkodott droghelyzetről.

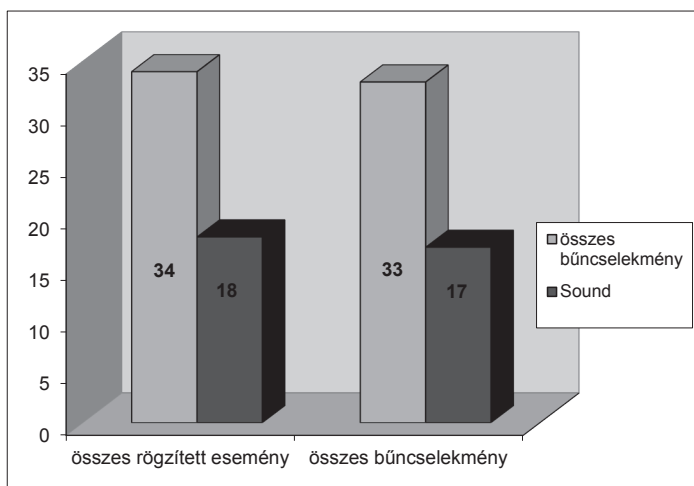
Hatodik nap

A hatodik nap, a záróéjszaka utáni reggel és délelőtt, a távozás ideje:

- összes esemény/Sound: 34/18;
- összes bűncselekmény/Sound: 33/17.

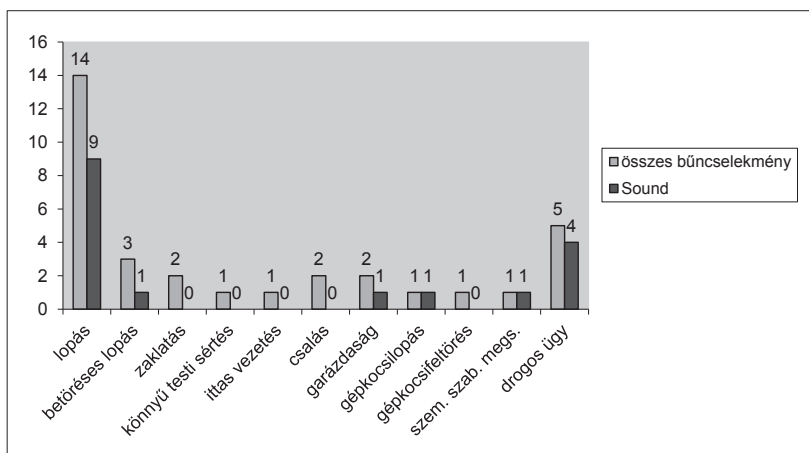

1. kép: Légi felvétel a Balaton Sound fesztiválról

11. ábra: Összes bűncselekmény/Soundon elkövetett bűncselekmények a hatodik napon

Látható, hogy távozás ide vagy oda, bizony még tartotta magát a Sound. A 18 esemény – benne 17 bűnüggyel – nem kevés. Figyelemre méltó az is, hogy a baleset kivételével minden esemény bűncselekményhez kötődik. A két csoportos garázdaság egyikét Siófokon, a Petőfi sétányon, a másikat a Soundon rögzítettük. Az egyetlen kivétel, a személyes szabadság megsértése során egy szolgálaton kívüli – Budapest IX. kerületi – rendőr került összetűzésbe a Sound biztonsági őreivel. (Ez is roppant tanulságos eset a maga módján.) Továbbra is kiemelkedő a vagyon elleni ügyek, különösen a sima lopások száma, de van dolog elleni erőszakkal elkövetett lopás is, lásd a betörést és a gépkocsifeltörést. Érezhető az egész Soundon, hogy mindenki fárad, könnyebben szakad a cérna... És persze nem kevés az öt kábítószeres ügy sem, amelyből négyre a rendezvényen derült fény. Nagy igazság, hogy az utolsó koncert záróakkordjával a Soundnak még nincs vége, sokat fordultak a járőkocsik az előállítottakkal.

12. ábra: Bűncselekmények megoszlása a hatodik napon

Az intézkedési mutatók:

- elfogás: 1/0;
- bűncselekménygyanús előállítás: 8/7;
- mintavételre előállítás: 1/0;
- biztonsági intézkedés: 1/1.

Végül pedig feljegyeztem a zárónap utáni napot is, mert ugyan már nem dübörgött a zene, szinte mindenki levonult, de július 16-án, kedden az eseménynapló még mindig rögzített eseményeket a Soundhoz kapcsolódóan, éspedig: egy súlyos testi sértést, egy rongálást és három lopást. (Erről értekeztem írásom elején, hogy a zárónapot követően kerül nagyjából minden rögzítésre.) Szólni kell arról a körülményről is, hogy a Balaton Soundon elkövetett deliktumokkal kapcsolatban minden évben még hónapokkal az esemény után is – nem ritkán még decemberben is – érkezik feljelentés. Van, aki akkor veszi észre, hogy a Soundon meglopták vagy elkábították és ezt kihasználva közösködtek vele.

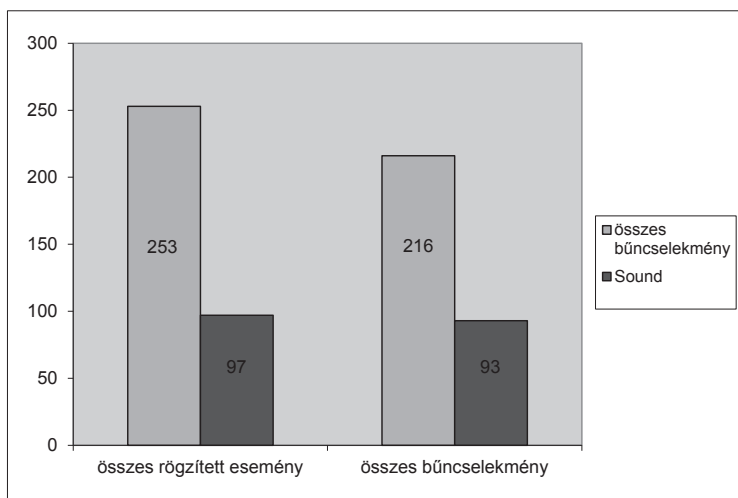
Ehelyütt kell megjegyezni, hogy az itt leírt 93 bűncselekmény számához képest egy héttel a Soundot követően, július 22-én már 159 nyomozáselrendelésnél tartottunk olyan bűncselekmények ügyében, melyeket a Soundon követtek el, azonban a feljelentések nem kis részét (66-ot) más hatóság előtt tették meg, és postai úton küldték el a Siófoki Rendőr-főkapitányságra, és még ez sem volt végleges! (A bűncselekmények részletes megoszlását lásd az 1. táblázatban.)

A kriminalitás dinamikája – 2013

Az első napon, a beköltözés napján felbukkantak a bejutást „biztosító” hamis belépő karszalagokkal elkövetett csalások, továbbá a szálláshelyekre beköltözők értékeire lecsapó betörő tolvajok. Kábítószer biztosan volt a területen, de úgy még nem, azonban a féktelen „jókedv” beindulását jelzi az a cselekmény, amely során öt fő igen részeg fiatal megrongálta, letörte a vasúti átjáró sorompóját, megvalósítva ezzel a közlekedés biztonsága elleni bűncselekményt. A második napon még előfordult hamis karszalag, kevesebb volt a lopás, azonban megtörténtek az első pofozkodások (lásd az egy-egy súlyos és könnyű testi sértést), de kábítószeres ügyet még mindig nem rögzítettünk. A harmadik napon taroltak a vagyon elleni jogsértések (15 lopással és 1 betöréssel), volt rongálás, és feljegyeztük az első drog miatti előállítást is. A negyedik napon is tartotta vezető helyét a vagyon elleni támadás (10 lopással és 6 betöréssel), illetve ellopták az első autót is. Újra volt pofozkodás és dulakodás, valamint kábítószeres bűncselekmény is. Ezen a napon rögzítettünk négy figyelmetlenségből adódó balesetet is a rendezvényen és környékén.

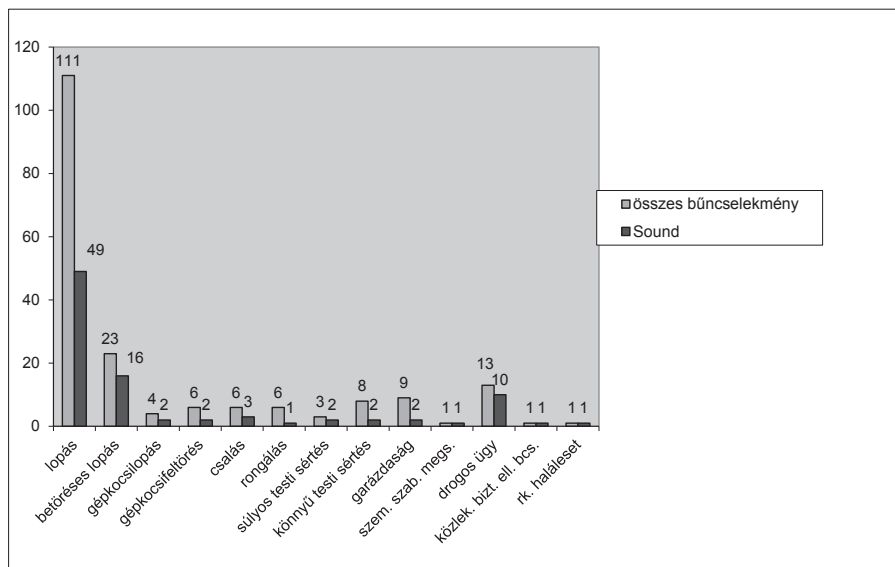
A rendezvény ötödik napján – a zárónapon – továbbra is a vagyon elleni bűnözés uralkodott, ezt jelzi a nyolc lopás, négy betörés és két gépkocsifeltörés is, de volt rongálás is. Ezen a napon – sőt szinte az egész rendezvényt tekintve is – azonban mindent háttérbe szorított a belga fiú kábítószer-használat miatt bekövetkezett rendkívüli halálesete, az ezzel kapcsolatos tömeges előállítás, mintavétel, helyszíni szemle, majd a

gyors nyomozás a Soundon, amely a díler elfogásával lett teljes. A hatodik nap a távozás reggele, délelőttje, amikor továbbra is sok volt a vagyon elleni deliktum (9 lopás, 1 betörés), elloptak egy újabb autót, de emellett – nyilván a zárás okozta frusztráció és a fáradtság okán – akadtak személyi súrlódások is, hiszen csoportos garázdaság és személyes szabadság megsértése is történt. A hetedik napon (amikor már lezárult a Sound), a „maradvány” elvonulásakor még történt három lopás, egy rongálás és egy súlyos testi sértés (legalábbis bejelentették azokat), és ezzel – mondhatni – lecsengett a rendezvény, de ez így nem teljesen igaz, mivel a postai úton utóbb beérkező feljelentések még nem ismertek.

13. ábra: Összes bűncselekmény/Soundon elkövetett bűncselekmények a 2013-as fesztiválon

Összesítve azt állapíthatjuk meg, hogy többségében a vagyon elleni bűncselekmények domináltak, a fesztivál nem volt túl durva a személy elleni erőszakos eseményeket tekintve, és a belga fiú haláláig nem volt kirívó a kábítószeres vonal sem, annak bekövetkezése azután pestiesen szólva bankot robbantott. A Vizsgálati Osztály is készített összegzést jó egy héttel a Sound zárása után. Eszerint a 2013-as Sound időszakában a Siófoki Rendőrkapitányság összesen 37 ügyben 68 gyanúsítást közölt. Ebből 15 ügy kábítószeres, azokban 38 gyanúsítással. Ezekből 12 kábítószerrel való visszaélés volt, 33 gyanúsítással. További két súlyos testi sértő, három garázda és egy tolvaj kapcsán közöltünk még gyanúsítást. Mindösszesen tehát a 2013-as Soundhoz 18 bűnügyben 39 gyanúsított kapcsolódik.

14. ábra: Bűncselekmények megoszlása a 2013-as fesztiválon

A rendezvény biztosításában részt vevő erők – 2013

A Balaton Sound 2013. évi fesztiváljának biztosításába az alábbi szervezeti erőket vonták be:

- Siófoki Rendőrkapitányság Közrendvédelmi Osztály, Közlekedésrendészeti Osztály, Bűnügyi Osztály, Vizsgálati Osztály, továbbá a Balatonföldvári Rendőrőrs közterületi és bűnügyi állománya,
- Somogy Megyei Rendőr-főkapitányság MEKTO állománya, a megyéből kijelölt más rendőrkapitányság közterületi rendőrei, a Balatoni Vízügyi Rendőrkapitányság, a Készenléti Rendőrség, továbbá a Nemzeti Nyomozó Iroda bűnügyi állománya.

Partnereink voltak a főszervező által szerződötetett Valton és In-Kal Security szolgálatok szakemberei. A hat nap során összesen nyolc parancsnok irányítása mellett 205 fő rendészeti és 12 fő bűnügyi rendőr hajtotta végre, megfelelő váltásban, a rendezvény biztosítását, természetesen a kellő mennyiségű melléjük rendelt gépkocsi-, informatikai és híradástechnikai eszközparkkal felszerelve. Mindennap segítette a munkát egy-két fő közterület-felügyelő és négy-hat fő polgárőr is. A biztosításban részt vevő erőket a korábbi évek tapasztalatai alapján, helyesen, a kriminális események felfutásához sikerült igazítani.

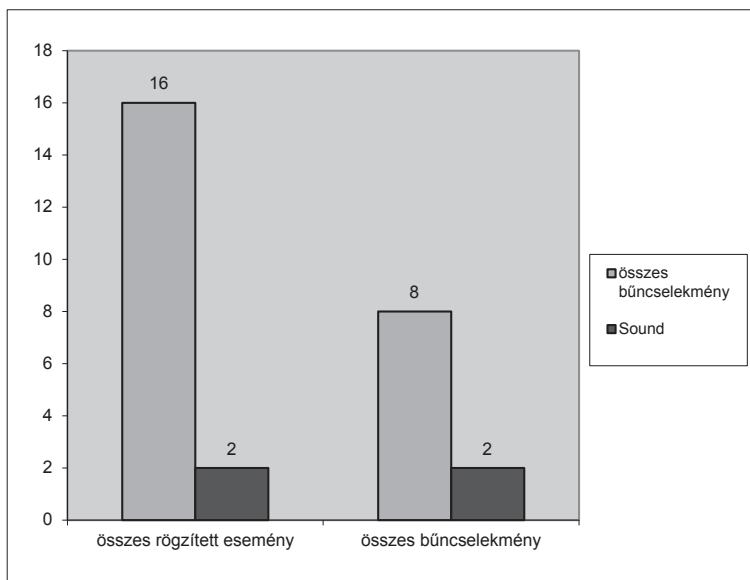
A 2014-es Sound történései

Ebben az évben a Sound Fesztivált a 2014. július 9-e, szerda délután (a beköltözés napja) és július 14-e, hétfő délelőtt (a kiköltözés napja) közötti időszakban bonyolították le.

Első nap

Az első nap, a beköltözés napjának, illetve éjszakájának történései:

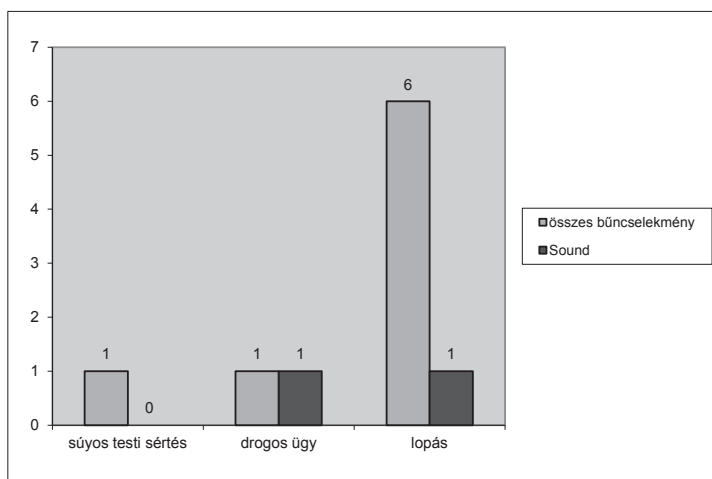
- összes esemény/Sound: 16/2;
- összes bűncselekmény/Sound: 8/2.

15. ábra: Összes bűncselekmény/Soundon elkövetett bűncselekmények az első napon

Intézkedési mutatók:

- elfogás: 4/0 (egyik sem a Soundon történt, viszont mind a négy tettenéréssel realizálódott);
- bűncselekmény gyanúja miatti előállítás: 2/1;
- mintavétel miatti előállítás: 3/3.

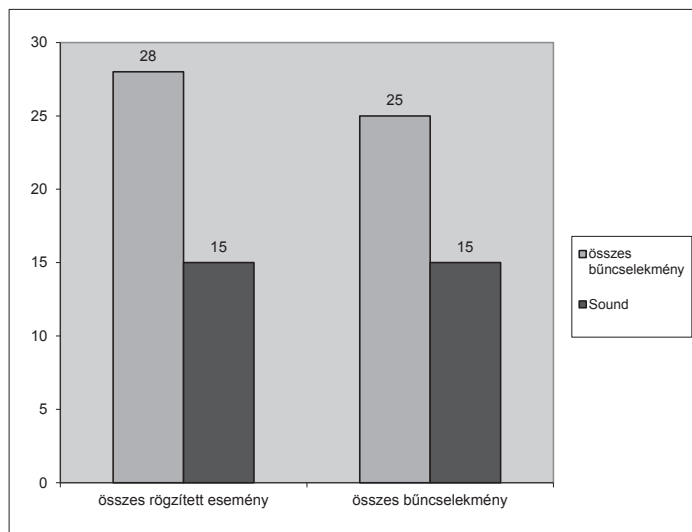
16. ábra: Bűncselekmények megoszlása az első napon

Rablás, kifosztás, betörés nem történt. Ez tehát „szerény” nap volt, különösen örvedetes a vagyon elleni bűncselekmények elmaradása. Az események még döntően nem a Soundhoz kötődtek, kivéve az egyetlen előállított tolvajt, ugyanakkor ezúttal a beköltözés éjszakáján beköszöntött az első kábítószeres ügy a maga három gyanúsítottjával.

Második nap

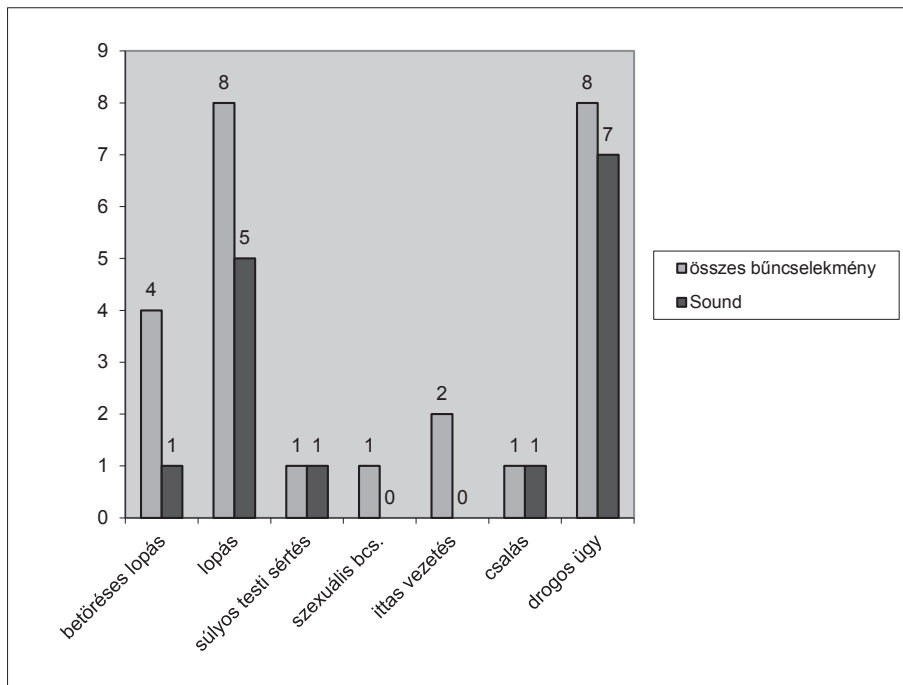
A második nap mérlege:

- összes esemény/Sound: 28/15;
- összes bűncselekmény/Sound: 25/15.

17. ábra: Összes bűncselekmény/Soundon elkövetett bűncselekmények a második napon

Az eseményeknek több mint a fele már a Soundhoz köthető, és a bűncselekmények több mint fele is itt történt, tehát felpörögtek az események. Megjelent az első hamis belépő karszalagra elkövetett csalás, az első betörés, az első pofonok is elcsattantak, történt öt lopás, és sokan nyúltak a droghoz is, a jegyzett nyolc ügyben kilenc gyanúsított, ezen belül a Soundon hét ügyben nyolc gyanúsított volt.

18. ábra: Bűncselekmények megoszlása a második napon

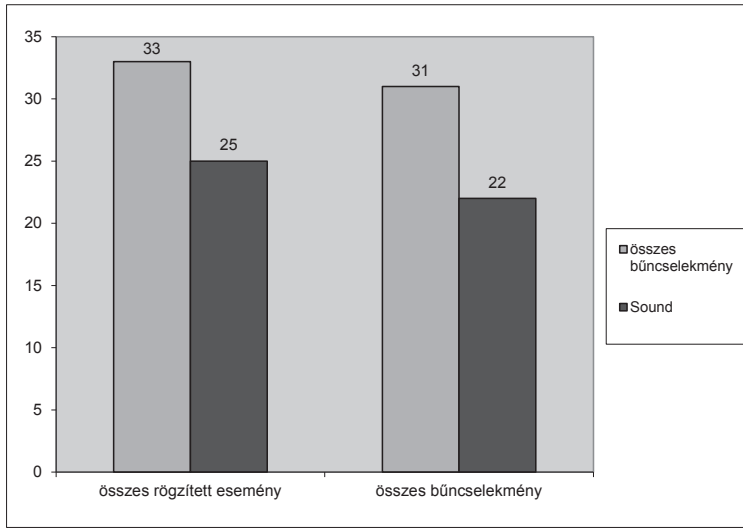
Intézkedések:

- elfogások: 4/0 (ebből négy tettenérés);
- előállítás: 7 (ebből bűncselekménygyanús: 4, mintavételre: 3);
- biztonsági intézkedés egyetlen volt, nem a fesztivál területén.

Harmadik nap

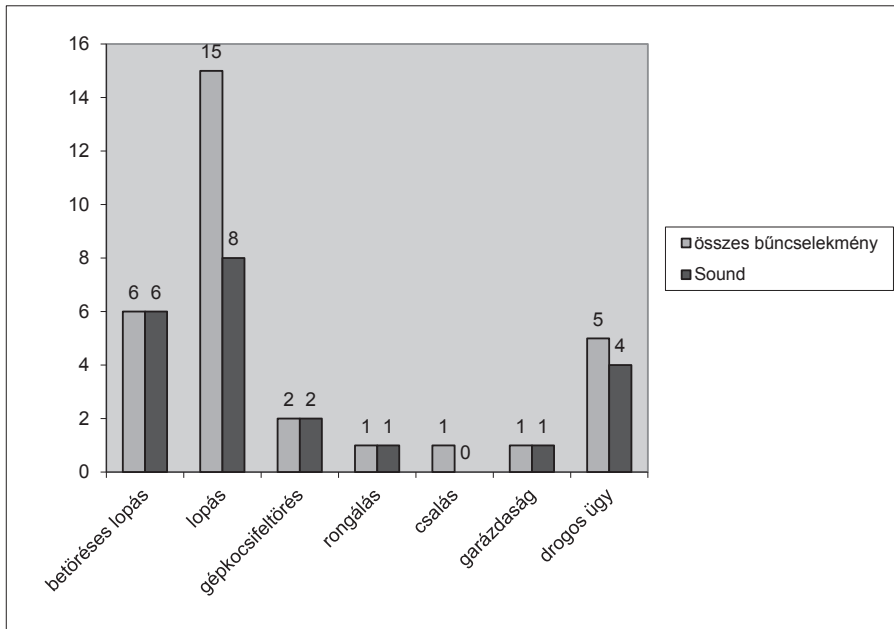
A harmadik nap:

- összes esemény/Sound: 33/25;
- összes bűncselekmény/Sound: 31/22.

19. ábra: Összes bűncselekmény/Soundon elkövetett bűncselekmények a harmadik napon

Az összes esemény háromnegyed része a Soundon következett be, és a területen regisztrált 31 bűncselekményből itt követtek el 22-t. Ez erős nap! Mindenképpen kiemelendő, hogy az öt drogos ügyből négyet a Soundon rögzítettek, négy gyanúsítottal. Nagyon megugrott a vagyon elleni bűncselekmények mutatója, volt garázdálkodás is, és a fiatalok körében gyakori a kábítószer-használat.

20. ábra: Bűncselekmények megoszlása a harmadik napon

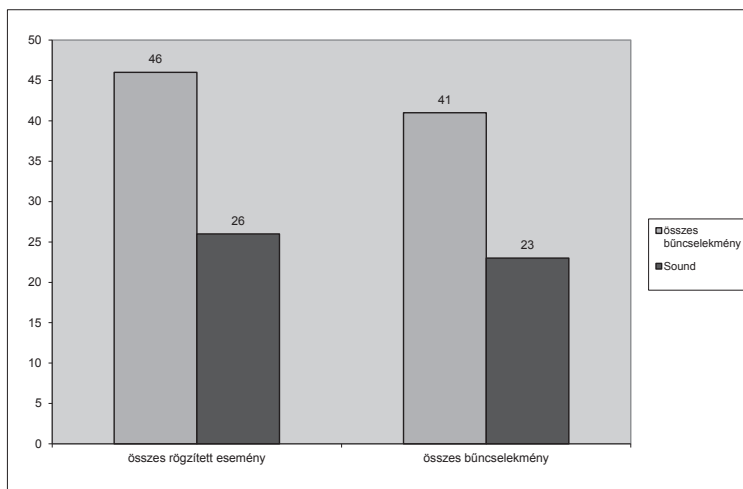
Intézkedési mutatók:

- elfogás: 3 (ebből tettenérés: 3 – valamennyi a Soundon);
- előállítás: 4 (ebből bűncselekménygyanúval: 4, mintavételre: 1);
- biztonsági intézkedés: 2 (mindkettő a Soundon).

Negyedik nap

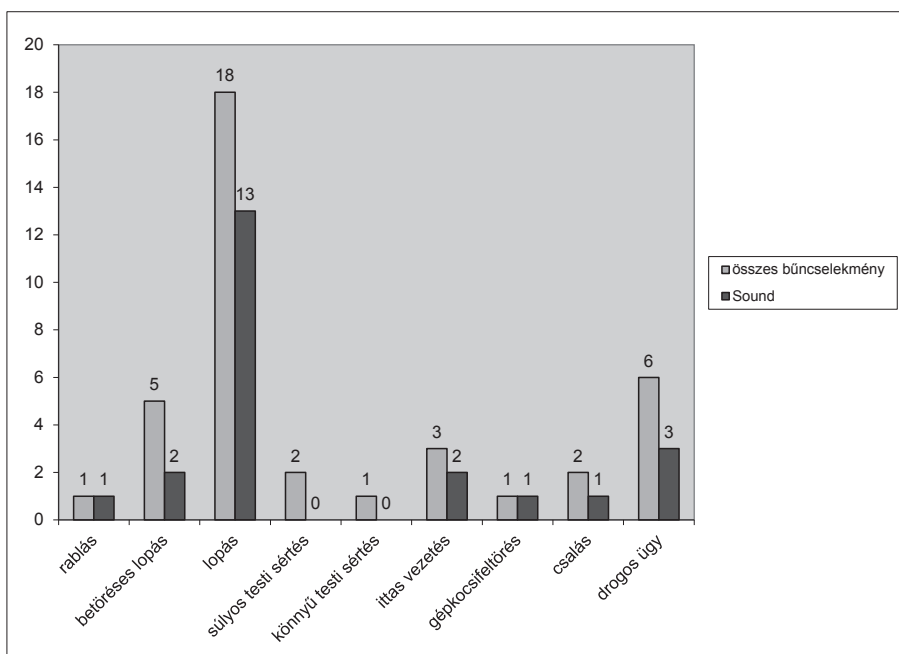
A negyedik napon magas szinten maradnak a kriminális mutatók:

- összes esemény/Sound: 46/26;
- összes bűncselekmény/Sound: 41/23.

21. ábra: Összes bűncselekmény/Soundon elkövetett bűncselekmények a negyedik napon

Az események több mint fele, a bűnügyek több mint kétharmada a Soundon tapasztalható. Sajnos bekövetkezik az első – és szerencsére az egyetlen – rablás is a Harcsa utcában. A kábítószeres bűnügyek fele a Balaton Soundon – három ügy három fővel – valósult meg. Jegyeztünk még két prostitúciós ügyet is, azokat távol a Soundtól, Gamá-szapusztá mellett. Továbbra is magas maradt a vagyon elleni bűncselekmények száma, újra előfordult hamis karszalagra elkövetett csalás is, magas volt a drogos fertőzöttség, és találtunk a Sound területén két ittas vezetőt.

22. ábra: Bűncselekmények megoszlása a negyedik napon

Az intézkedések:

- elfogások: 3 (melyből tettenérés: 3);
- előállítás: 14 (nem mind a fesztiválon, s ebből bűnügyi: 8, mintavételes: 4, egyéb: 2);
- végül biztonsági intézkedés: 3/1.

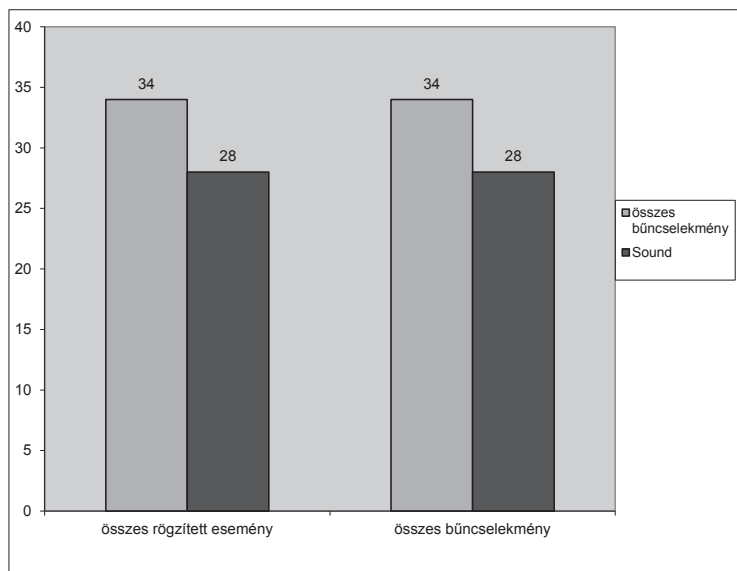

2. kép: A színpad előtt összegyűlt tömeg

Ötödik nap

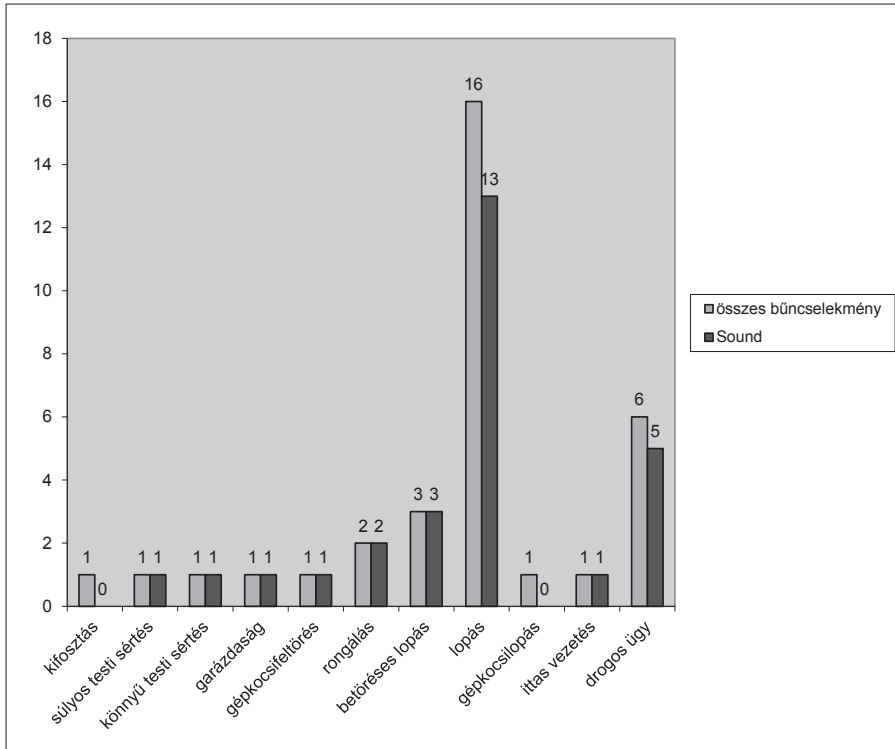
Következzen a rendezvény zárónapja, az ötödik nap:

- összes esemény/Sound: 34/28;
- összes bűncselekmény/Sound: 34/28.

23. ábra: Összes bűncselekmény/Soundon elkövetett bűncselekmények az ötödik napon

Látható, hogy valamennyi esemény bűncselekményhez kapcsolódik mind a Soundon, mind azon kívül, és az is szembetűnő, hogy azok háromnegyede a fesztiválhoz köthető. Megint csak ki kell emelni, hogy az összes drogos ügyből – összesen hat ügy hat fővel – a Balaton Sound produkált öt ügyet öt fővel. Összességében kirívóan erőszakos, durva, féktelen napja volt a fesztiválnak, miközben a vagyon elleni bűncselekmények száma sem csökkent. Ugyancsak magas a kábítószeres ügyek és azok gyanúsítottjainak száma. És ahogyan tavaly is a zárónappal következett be a tragédia a belga fiú kábítószer-túladagolásos halálával, úgy ebben az évben is a zárónap másnapja, azaz a hétfő hajnal hozta meg a tragikus eseményt: a zamárdi vasútállomáson egy 16 éves fiú, L. B. – alkohol vagy más szer hatása alatt – a Székesfehérvár irányába tartó, már haladó vonatra akart felszállni, felugrani, de a gördülő szerelvény alá esett. Elvesztette két lábát, összeomlott egyik tüdeje, nyílt koponyasérülést és agyi károsodást szenvedett.

24. ábra: Bűncselekmények megoszlása az ötödik napon

Intézkedési mutatók:

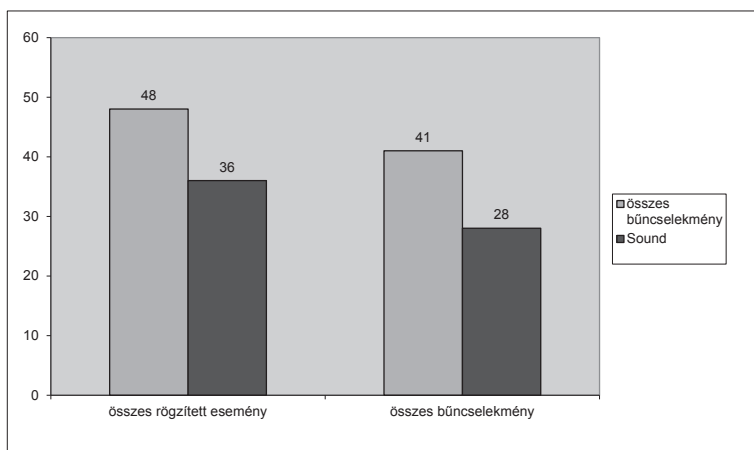
- elfogások: 6 (tettenéréssel: 6, mindegyik a Soundon);
- előállítások: 9 (ebből bűncselekmény gyanúja miatt: 1, mintavételre: 7, egyéb: 1);
- biztonsági intézkedés: 1.

Hatodik nap

És szinte hihetetlen, de a zárónapot követően – a hatodik napon –, azaz hétfőről keddre virradóra, amikor már a közelben sincs a Sound, az alábbiakat rögzíthettük:

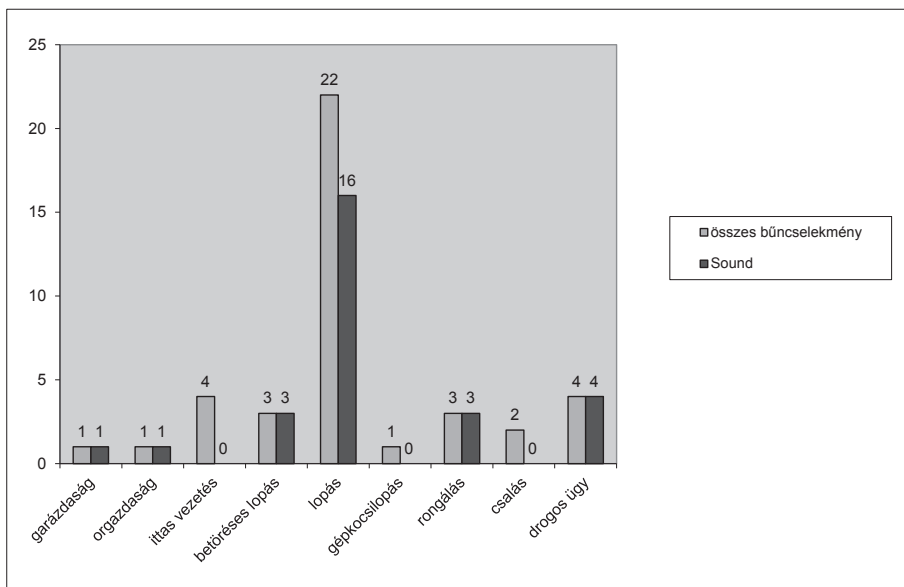
összes esemény/Sound: 48/36;

összes bűncselekmény/Sound: 42/29.

25. ábra: Összes bűncselekmény/Soundon elkövetett bűncselekmények a hatodik napon

Mint kiderült, ezen események a záróéjszakán történtek, azonban csak a keddi napi jelentésre váltak ellenőrzött eseményekké, ezért ekkor jelentkeztek a rendszerben. A mellékletben szereplő számok így is megdöbbenőek! Látható, hogy magasan kiemelkedik a vagyon elleni bűncselekmények száma, akárcsak a kábítószerrel kapcsolatos deliktumoké. A három rongálásból kiemelkedik az a motiválatlan, vandál pusztítás, amelyet tizenkét, egyébként kiemelkedően jó módban élő fiatal követett el a Sound idejére Zamárdiban kibérelt házban. Ezen ügyben tömeges előállítással szállítottuk be a résztvevőket, majd tisztáztuk, hogy ki milyen tettesi vagy részesi magatartásért felel.

26. ábra: Bűncselekmények megoszlása a hatodik napon

Intézkedési mutatók:

- elfogás: 10 (tettenéréssel: 9, valamennyi a Soundon);
- előállítás: 4 (bűncselekmény miatt: 1, mintavételre: 2, egyéb: 1).

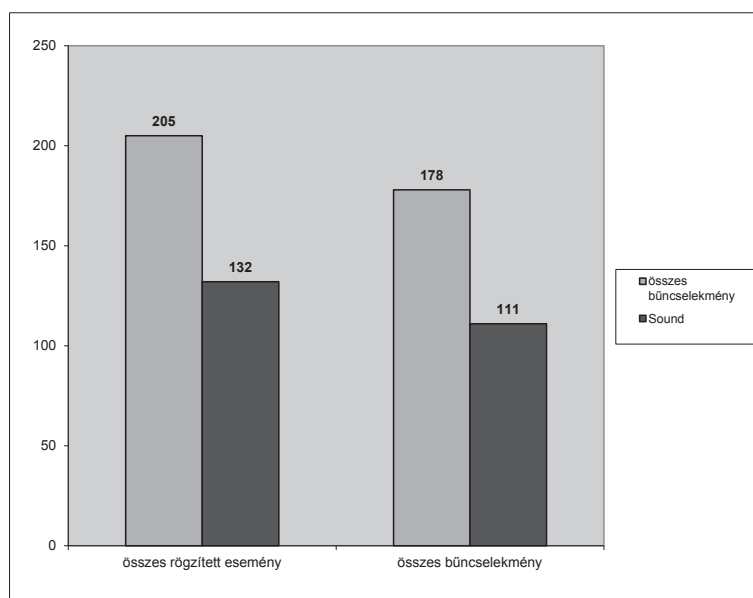
Ekkor volt az egyetlen idegenrendészeti intézkedésünk is.

2014-es Sound bűnügyi helyzetének dinamikája

Összegezve a 2014. évi hat nap számadatait:

- összes esemény/Sound: 205/132;
- összes bűncselekmény/Sound: 178/111.

Fontos hangsúlyozni, hogy a jelzett 111-es bűncselekményszámhoz képest egy héttel később, július 22-én már 93-mal több, 204 nyomozáselrendelésnél tartottunk azon bűnügyekben, amelyeket a Soundon követtek el (csak a feljelentés később jutott el hatóságunkhoz). Gondoljuk csak meg: öt nap bűnügyi termése 204 nyomozáselrendelés! Magyarországon van olyan kapitányság, ahol ez két, esetleg három hónap alatt gyűlik össze. (Az 1. táblázatban látható a fesztivál teljes termése bűncselekmény szerinti bontásban.)

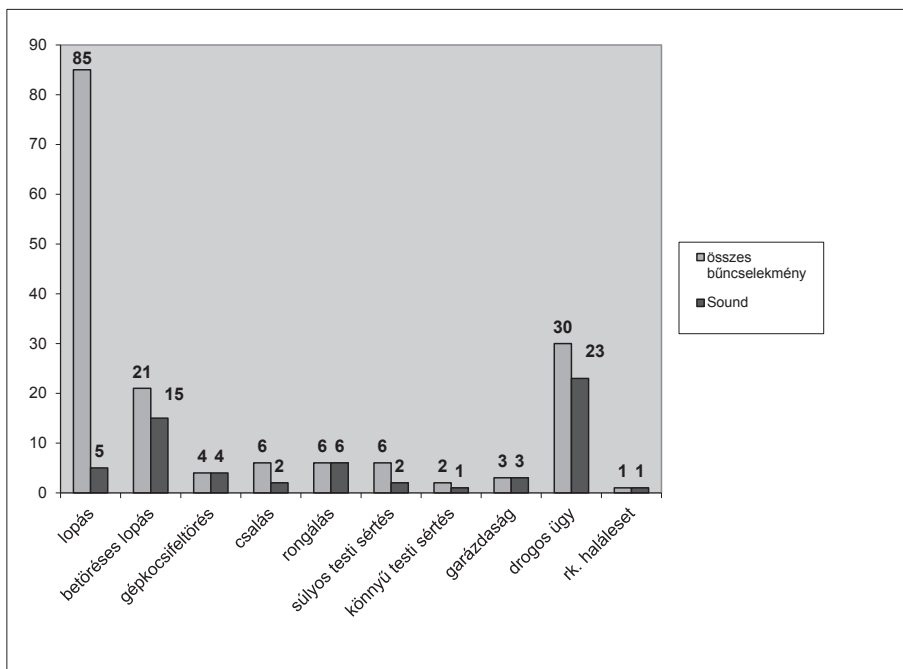
27. ábra: Összes bűncselekmény/Soundon elkövetett bűncselekmények a 2014-es fesztiválon

A beköltözés napja semmi különösét nem tartogatott, volt egy lopásunk és egy drogos ügy, igaz, abban három fő gyanúsítottal. Az esemény- és a bűncselekményszámot tekintve egészen könnyű napnak volt mondható. A második napon aztán felgyorsult

minden: megjelent az első betöréses lopás, az első hamis karszalagos csalás, megvolt az első személy elleni erőszakos bűncselekmény, rögtön súlyos testi sértés minőségében, feljegyeztünk továbbá hét kábítószeres ügyet nyolc gyanúsítottal. Ez igen kiugró eset, és előrevetítette, hogy drogban erősen terhelt lesz a rendezvény.

A harmadik nap nagyon felfutottak a vagyon elleni ügyek: nyolc lopás mellett hat betöréses lopás, két gépkocsifeltörés, továbbá egy rongálás és egy garázdaság történt, és persze négy drogos ügy (négy fővel). A negyedik napon tovább romlott a bűnügyi helyzet, mivel sajnos megtörtént a rablás bűntette, volt két betörés, mellette tizenhárom lopás, egy gépkocsifeltörés, egy hamis jegyes csalás, két ittas vezetés és három drogos ügy (három drogossal).

Az ötödik nap, a zárónap, mondhatni, horrorisztikusra sikerült. Három betörés mellett újra tizenhárom lopás, egy súlyos testi sértés, egy garázdaság, egy könnyű testi sértés, két rongálás, egy autófeltörés, valamint öt drogos személy előállítása, azaz öt kábítószerrel való visszaéléses bűnügy. Az ötödik nap másnapján, hajnalban következett be a szinte „menetrendszerű” tragédia, a Zamárdi vasútállomáson a 16 éves fiú balesetével. És amikor a Sound már a közelben sincs, a távozás napja után is még „ipari” mennyiségű bűncselekményt rögzítettünk: egy garázdaság, három betöréses lopás, tizenhat lopás, három rongálás, egy orgazdaság és négy drogos ügy öt fővel. A rongálások közül kiemelkedik a leírt motiválatlan pusztítás az egyik bérelt szálláshelyen, amely a tömeges előállításhoz vezetett.

28. ábra: Bűncselekmények megoszlása a 2014-es fesztiválon

Mindenképpen megállapíthatjuk, hogy mind kábítószer-fogyasztásban, -terjesztésben, mind vagyon elleni bűncselekményekben „gazdag” és emellett még kirívóan erőszakos, durva is volt a fesztivál. Pár nap késéssel, letisztázva az eseményeket és az azokból elrendelt ügyeket, idén is végrehajtottuk a Vizsgálati Osztállyal a gyanúsítások összegzését és elemzését. Ennek alapján a Siófoki Rendőrkapitányságon a Sound időszakában 36 ügyben hallgattunk ki összesen 47 gyanúsítottat, amelyből 27 kábítószeres ügy volt 30 fő gyanúsítottal, ennek nagy részét a Soundon követték el (22 ügy 24 személlyel). Itt meg kell említeni, hogy a felderítés és bizonyítás szép eredményeket produkált, mert négy esetben nem egyszerű fogyasztás volt a minősítés, hanem a lefoglalt kábítószer mennyisége és a vallomások alapján négy személyt terjesztéssel tudtunk meggyanúsítani. Másként fogalmazva: a Sound öt napjából négyen sikerült dílert is felderíteni és elfogni. A további gyanúsítások megoszlása: két rongálás, két lopás, két súlyos testi sértés, két garázdaság, egy szeméremsértés, s mindebből a Soundhoz köthető a két rongálás, a két lopás és a két garázdaság. Összességében tehát a 36 gyanúsításból 28 a Sound fesztiválon elkövetett bűncselekményhez kapcsolódik.

2014-ben a helyszín biztosításába bevont erők

A fesztivál biztosításában ezúttal is részt vettek a Siófoki Rendőrkapitányság Közrendvédelmi, Közlekedésrendészeti, Bűnügyi Osztályának munkatársai, a Balatonföldvári Rendőrőrs közterületi és bűnügyi, a balatoni vízi rendészet állománya, a Budapesti Rendőr-főkapitányság Informatikai Osztálya a kamerás autóbusszal, a BRFK Zseblópai Alosztálya, valamint a Készenléti Rendőrség beosztottai.

Ebben az évben hat parancsnok vezetése mellett 294 rendészeti és 13 bűnügyi munkatárs biztosította a Soundot és környezetét. Partnereink voltak most is a polgárőrök és a Valton Security, a fesztivál közvetlen területén pedig az In-Kal Security személyzete. Mindkét biztonsági cég emberei igen nagy felkészültséggel kezelik a kialakuló helyzeteket. Ugyancsak minden nap számíthattunk 1-2 fő közterület-felügyelő és 4-6 fő polgárőr munkájára a nap 24 órájában.

Itt most nem részletezem a tavalyihoz hasonlóan napi bontásban az erőket, de látható, hogy kettővel kevesebb parancsnokot jelöltek ki, mindössze eggyel több a bűnügyi, azonban megjelenik a munkánkat támogató kamerás megfigyelő központ, melyet a rendezvény főbejárata előtt állítottunk üzembe. Kimutatható, hogy 89-cel több rendész szolgált napi váltásban, igen jelentős többleterőt képviselve.

A 12/24–12/48-as váltásos rendszert alapul véve és a hat napot szűkre szabva, négy váltást kialakítva: szolgálatonként 22 egyenruhás rendőrrel több a tavalyinál. Az, hogy a váltások „szűkre szabása” mit jelent túlszolgálat elrendelésében, külön kérdés, azonban az ORFK és a Somogy megyei RFK biztosította a keletkező túlórák pénzbeli megváltásának lehetőségét.

A Sound két évének együttes értékelése

A két (2013. és 2014. évi) rendezvény történéseit elemezve megállapítható, hogy a fesztivál területén rendészetileg a legnagyobb kihívást a hatalmas embertömeg, a több mint 50 ezer fő biztonságos kezelése és a közlekedés biztonságának szavatolása jelenti, míg bűnügyileg a vagyon elleni támadások megelőzése és/vagy felderítése, továbbá a kábítószeres bűncselekmények kezelése, lehetőség szerint a dílerek kiszűrésével és elfogásával.

Nyugodtan kijelenthető, hogy ezek a feladatok kizárólag a helyi rendészet erőivel – legalábbis jelen feltételrendszer közepette – megoldhatatlanok. Nemzetközi összehasonlítással kiegészülő alaposabb vizsgálatot érdemelne már az is, hogy a kiválasztott és évek óta igénybe vett terület, helyszín a legalkalmasabb-e ilyen nagyságrendű rendezvény befogadására, különösen annak tükrében, hogy a 2600 fős lélekszámú Zamárdi településen a nyári szezonban már eleve mintegy 15 ezren nyaralnak. Ezenfelül a rendezvény idejére beköltözik több mint 50 ezer ember (ez megközelítőleg Dunaújváros vagy Eger lélekszámának felel meg). Más összehasonlításban az is érdekes, hogy Európa-szerte rendeznek 1-2 estés „megakoncerteket”, „gigafesztiválokat” több százezer néző részére. Ehhez képest a Sound 5-6 napig dübörög. A szervezők által közölt vendéglétszám az eladott jegyek alapján 2013-ban 127 ezer, 2014-ben pedig már 145 ezer volt. A rendezvény Zamárdi település legnagyobb nyílt szabadstrand-fővenyes részén, 25 hektáron, azaz 250 ezer négyzetméteren, másként mondva 50 futballpálya nagyságú területen kap helyet.

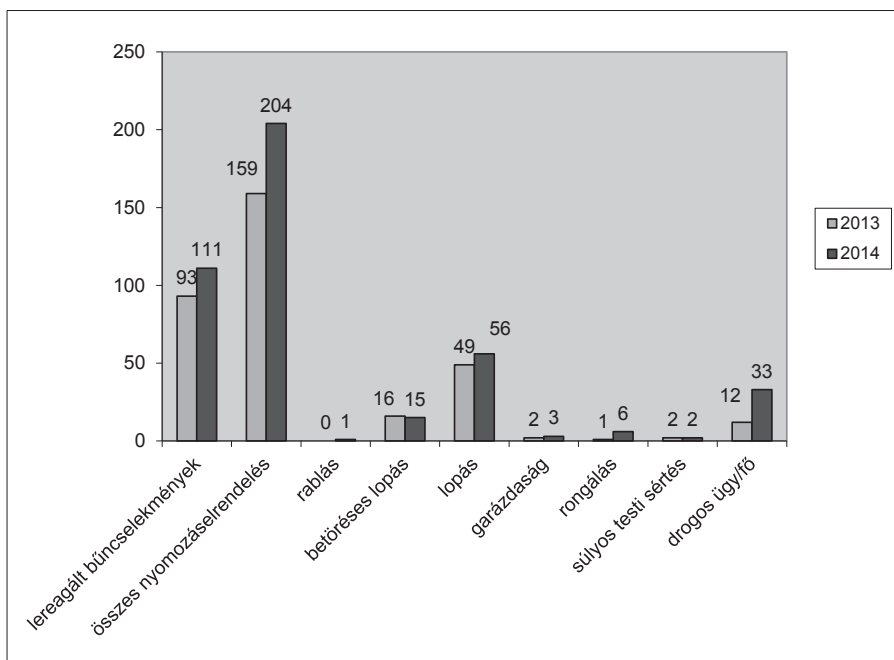
1. táblázat: A 2013. és 2014. évi fesztivál bűncselekményeinek összehasonlítása

	2013	2014
lereagált bűncselekmények	93	111
összes nyomozáselrendelés	159	204
rablás	0	1
betöréses lopás	16	15
lopás	49	56
garázdaság	2	3
rongálás	1	6
súlyos testi sértés	2	2
drogos ügy/fő	12	33

A történelmi érdekesség kedvéért: a híres és fogalommal vált woodstocki zenei fesztivált 1969. augusztus 16–18-án rendezték meg a New York állambeli Sullivan megyében, Bethel város mellett egy bő 600 holdas (kb. 2,4 négyzetkilométeres) farmon, azaz kieső mezőgazdasági területen. Kevesen tudják, hogy eredetileg Wallkill város adott volna otthont a rendezvénynek, de a már kiadott rendezési engedélyt – megrettenve a várható hatalmas tömegtől – a város vezetése visszavonta. A művészeti és zenei vásárként beharangozott fesztivál jelmondata: „Három nap a béke és a zene jegyében” volt, s 32 előadó és zenekar lépett fel péntektől vasárnapig, összesen mintegy félmillió néző előtt.

A kivezényelt közel ezer fős rendőri egység is megdöbbsen a tömegek nagyságán, azonnal több száz fős erősítést kaptak a nemzeti gárdától, de legnagyobb meglepetésükre egyetlen rendbontást vagy bűncselekményt sem kellett kezelniük, köszönhetően talán annak is, hogy a fesztivál idején és területén engedélyezték a könnyű drogok megvételét és fogyasztását. Természetesen nem propagálom a drogok liberalizálását, én magam a zero tolerancia híve vagyok, már csak fiataljaink egészsége miatt is. A történelmi hűség kedvéért meg kell említeni továbbá, hogy a fesztivál idején – területén – bekövetkezett két túladozós haláleset, és született egy gyermek.

A hazai számadatokra visszatérve teljesen nyilvánvaló, hogy a 2013-as Balaton Sound kriminalitása gyengébb, a rendészet szempontjából kedvezőbb, míg a 2014-es kifejezetten terheltebb, erőszakosabb, durvább volt, több volt a drogos, és ezért valószínűleg a személy elleni erőszakos bűncselekmény is, és persze magasabb volt a vagyon elleni deliktumok száma annak ellenére, hogy a biztosításban majd egy századdal több rendőr vett részt.

29. ábra: A 2013. és 2014. évi fesztivál bűncselekményeinek összehasonlítása

Ha áttekintjük a két év adatait összehasonlító 1. táblázatot és a 29. ábrát, sok érdekes összefüggést fedezhetünk fel, és ezeknek bizonyára sok összetevője van. Például elképzelhető, hogy az emberek feszültebbek, jobban vágnak a kikapcsolódásra, amely könnyen csap át féktelen tobzódásba, motiválatlan, érthetetlen erőszakos magatartásba. Az oldódás gyorsítása érdekében hamarabb nyúlnak az alkoholhoz, és egyre kevésbé ismert összetételű szerekhez. A mások vagyona, értékei ellen intézett támadások számának emelkedését magyarázhatja, hogy a rendezvényre látogatók talán szegényebbek, soványabbak a pénztárcák, hamarabb kifognak a készleteik, tartalékaik és ilyen módon igyekeznek pótolni az anyagiakat. Sok függhet attól, hogy az idelátogatók milyen szándékkal, hozzáállással, hevülettel érkeznek. Gazdaságilag, szociológiailag és még több oldalról sokféle ok-okozati összefüggést lehetne feltárni, mely nem tárgya és nem célja ennek az elemzésnek.

A két év fesztiváljának összehasonlítása a pusztá számadatok alapján nem okvetlenül prognosztizálja azt, hogy a 2015-ös Balaton Sound még durvább és terheltebb lesz, nekünk azonban erre célszerű készülni. Kedvező gazdasági körülmények alakulása esetén a fesztivál hangulata is békésebb, nyugodtabb fordulatot vehet, de ez sincs feltétlenül így kódolva.

Nehéz szakmai kérdés, és sokat lehet azon vitatkozni, hogy mekkora az optimális erő, rendőri létszám, amely egy ekkora rendezvényhez hozzárendelendő. Biztos vagyok abban, hogy a helyszíni biztosítás parancsnokai mindkét évben szakszerűen és célszerűen osztották be, használták és mozgatták a rendelkezésükre álló erőket, eszközöket, a 2014-es év a több rendőr ellenére mégis kedvezőtlenebb bűnügyi statisztikát hozott.

A szakszerűsége garancia, hogy ugyanazon parancsnoki gárda látta el a feladatokat, több év Sound-biztosítással a háta mögött, és nyilván az előző év óta nem felejtették el a rendészet területén szerzett tudásukat. Mindenesetre kijelenthetem, hogy a jelenlegi rendezői, rendőri létszámon még emelni kell, mind a rendészeti, mind a bűnügyi és a civil biztosítókat tekintve, feltéve, hogy a rendezvény jövőre sem lesz kisebb, sőt növekedése várható. Erre utal az, hogy idén új, nagyobb befogadóképességű kempinget alakítottak ki. Ötvenezer főnyi, egy időben, egy helyen szórakozó, „aktívan jókedvű” embertömeg esetén az ötszáz fős rendőri biztosítás még mindig csupán azt jelentené, hogy száz látogatóra jut egy rendőr, azaz a tömeg-rendőr arány még mindig csak 1 százalékot tenne ki. Ez álláspontom szerint kevés.

Gondoljunk csak arra, hogy a 22 ezer néző előtt lebonyolított 2014-es Újpest–Diósgyőr magyar kupadöntő labdarúgó-mérkőzést a Puskás Ferenc Stadionban és környezetében – összesen mintegy 12 órában – több mint ezer rendőr és civil biztonsági személy biztosította (tömeg-rendész arány kb. 4 százalék). Tisztában vagyok azzal, hogy ez a közönség más összetételű, de ugyanúgy „aktívan jókedvű”, mint a mi közönségünk.

A Balaton Sound fesztivál mind a hat napján szembe kell néznünk egy, az Újpest–Diósgyőr kupadöntő mérkőzést több mint duplájával meghaladó nagyságrendű rendészeti kihívással. Nem volna haszontalan elvégezni valamennyi nagy hazai – így a soproni VOLT, a budapesti SZIGET, a miskolci EFOTT és az ozorai – fesztivál hasonló elemzését, és összevetni azokat a hasonló nagyságrendű brit, holland, német és tengeren túli rendezvényekkel.

Tisztában vagyok azzal, hogy a biztosítások sokba kerülnek, a költségvetés terhére, ezért szükséges a rendelkezésre álló összeggel felelősen bánni. Mi is így járunk el, azonban az ilyen nagyságrendű biztosítások sehol a világon nem olcsók. Egy külön dolgozat, elemzés tárgya lehetne, hogy évről évre mennyibe kerül a rendezvény biztosítása a túlszolgálatokkal együtt a rendőrségnek, azaz az adófizető állampolgároktól beszedett adóforintokból mennyit áldozunk e célra, a költségvetés terhére. Nyilván könnyű hozzáférni ehhez az adathalmazhoz, mivel minden nagy rendezvényhez tartózkodóan a Robertzsaru rendszerben rögzíteni és vezetni kell a túlszolgálatokat különféle bontásban.

Talán részmegoldás lehet, hogy megfelelő törvénnyel, kormányrendelettel, normákkal kötelezni kell a rendezőket, hogy a jelenlegiekhez képest milyen nagyságrendű rendezvényhez mekkora összeggel kötelesek hozzájárulni a rendfenntartás, az egészségügyi ellátás, a szemetszállítás, a helyreállítás, a köztisztaság stb. költségeihez. Valószínűleg a leggyorsabb megoldás a jelenleg is élő 23/2011-es (III. 08.) „West Balán-eset” által megszületett kormányrendelet kiegészítése, aktualizálása.

Nagyobb segítséget kérünk a civil szervezés oldaláról

Több polgárőrt, önkormányzati közterület- és más felügyelőt, több önkéntest lehetne és kellene mozgósítani. A vagyon elleni bűncselekmények helyszíni adatait kiszűrve megállapítható, hogy a Sound lezárt rendezvényterületének közvetlen környezetében, Zamárdi településen az alábbi utcákban követték el a rablást és más erőszakos személy elleni bűncselekményeket, továbbá a betöréses lopásokat és a sima lopások egy részét: Kiss Ernő utca, Panoráma utca, Csokonai utca, Nagyvárad utca, Munkácsi utca, Zöldfa utca, Harcsa utca, Rózsa utca és a Szent István út. Ez egy nagyon könnyen behatárolható, nagyrészt négyzethálós elrendezésű, áttekinthető része Zamárdinak. Ugyanakkor az is tény, hogy a nevesített utcák közvilágítása gyenge, este és éjjel kifejezetten sötétek, beláthatatlanok az utcák, ahol 20–30 méter távolságról nem lehet látni egy ház bejáratát, és mivel a párhuzamosan futó utca is kivilágítatlan, így a házak hátsó traktusát, teraszát is észrevétlenül közelítheti meg a betörni, besurranni szándékozó elkövető. Továbbá rögzíthetjük, hogy a nevesített területen egyik utcában sincsenek felszerelve, kihelyezve térfigyelő kamerák.

A széles körben propagált és legkézenfekvőbb szituatív bűnmegelőzés egyetlen eszközével sem él a civil társadalom, a rendezvény által érintett önkormányzatok közösége. Úgy gondolom, hogy a fesztiválok bevételeiből érdemes lenne ezen eszközökre, technikákra visszaforgatni egy részt, tehát a biztonság növelése érdekében több befektetés várható el a civil szférától. (Persze van jó példa is, mert ezt megtették Balatonvilágoson mindjárt az első B.my.Lake fesztivál után.)

Ezzel együtt nekünk is át kell gondolnunk, hogy a rendezvény biztosítása mellett, azzal egyidejűleg, annak lakó- és pihenőövezetében is növelni kell a rendőri jelenlétet, mind az egyenruhás járőrözést, mind a nyomozói portyázást. Ehhez segítséget, bázist jelenthet a turisztikai idény rendőri feladatainak végrehajtásáról szóló 46/2013. (XI. 15.) ORFK utasításban részletezett, és a nyári idegenforgalmi szezonban működő Ba-

latoni Közbiztonsági Koordinációs Bizottságba bevont másik három megye bűnügyi és rendészeti kapacitása.

Tesztek két bűnügyi szakmai kitérőt, a statisztikát leginkább terhelő két vagyoni eleni bűncselekménytípussal kapcsolatban. A betöréses vagy besurranásos lopásokként bejelentett, valamint az őrizetlenül hagyott értékekre elkövetett lopások nyomozásai során ellenőrzött tapasztalatot szereztünk, amely arra vonatkozik, hogy a Soundra együtt érkező csoportok tagjai bizony előszeretettel lopják, károsítják meg egymást. Aki ilyen szándékkal érkezik, annak kézenfekvő, hogy a hozzá legközelebb eső tárgyakat, értékeket akarja megszerezni, tehát saját ismerőseit, barátait vagy szállótársait lopja meg.

Egy következő ellenőrzött tapasztalat: nagyon sok fiatal úgy érkezik, hogy készpénzzel nincs megfelelően ellátva, azonban szeretne alkoholt vagy drogot vásárolni. Ekkor a tulajdonolt nagyobb értékű okostelefonjaikat, tabletjeiket, esetleg más értékeiket „váltják be”, majd, hogy otthon a szülők felé el tudjanak számolni a hiányzó értékkel, feljelentést tesznek, hogy meglopták őket. Ezekre a problémákra nagyon nehéz a rendészet eszközeivel reagálni, megfelelni, de akár csak magyarázatot találni, miközben e jelenségek negatívan befolyásolják ismeretlen tetteses felderítési mutatóinkat.

A történések azt mutatják, hogy minden évben fel kell készülnünk egy-egy kiemelkedően negatív, tragikus eseményre, amelyek kezelése azonnal rávilágít a többi ellátó-, szolgáltatórendszer hiányosságaira is. A belga fiatalember halálát követően megtett rendészeti intézkedésekhez nagy erőfeszítések árán sikerült csak mozgósítani a megfelelő egészségügyi személyzetet, amely egy orvos és az asszisztenciájának kapitányságra szállítását jelentette a síófoki kórházból a megfelelő, szakszerű mintavételek végrehajtására. Megtapasztaltuk, hogy ilyen nagyságrendű és összetételű közönség megjelenése előtt készleteznünk kell elegendő mennyiségű mintavételi egységet, továbbá gumi- vagy nejlonkesztyűket, az állományt védő egészségügyi védőeszközöket. Az előállítottak, gyanúsítottak tömeges és fölösleges kockázatot rejtő szállítása, kísérése helyett ilyen esetben célszerű a rendőrkapitányság épületében kialakítani egy mintavételre alkalmas nagyobb helyiséget, ahol az orvos biztonsággal és szakszerűen tud dolgozni.

A vonat alá zuhant fiú mentésére a Balaton Sound által biztosított (egykori bűnügyi) orvos érkezett ki elsőként a rendezvényről a baleset helyszínére, és szerzett elévülhetetlen érdemeket, lehetővé téve, hogy a fiú egyáltalán életben maradjon a rohamkocsi kitérkezéséig, és sikerült szállítható állapotba hozni, stabilizálni életfunkcióit. A mentők azonban a sérültet nem tudták a síófoki kórházba vinni, mert ebben az időszakban egyszerűen nem volt szabad műtő és szabad orvos, egyéb szakszemélyzet a záróéjszakán a Soundról tömegesen beszállított egyéb jellegű sérült, illetve deliráló beteg okán. Így az életéért küzdő fiú és a mentőautó személyzete meg sem állt a székesfehérvári kórházig.

Itt kell megjegyezni, hogy amíg a 2013-as Sound idején végig tombolt a nyár, jó idő volt, addig 2014-ben szinte végig esett az eső, a fesztiválnak teret adó parti főveny teljesen felázott, sáros dagonyává vált, és sok volt a végtagtörésekkel járó elezés, elcsúszás, amely rengeteg feladatot jelentett a kórház sürgősségi traumatológiája

és sebészete számára. Az időjárás nagyban befolyásolja a rendezvény kimenetelét. Az első évben a siófoki meteorológiai obszervatórium adatai szerint több mint száz napon át napsütéses száraz hőség volt, ehhez képest a következő nyár jóval csapadékosabb, enyhébb volt. Ráadásul a kritikus éjszakán Balatonszárszóról tömegesen kerültek be ételfertőzős tünetekkel betegek.

Még egy adalék: a siófoki kórházban nincs detoxikáló részleg, és a mentőhelikopter fogadására alkalmas leszállópálya is csak 2014 végére készült el, amelynek kialakítását nemcsak a fesztiválok indokolták, hanem a Balaton déli partja mellett végigfutó M7-es autópálya közel 110 km-es szakaszán bekövetkező balesetek sérültjeinek minél gyorsabb ellátása is. Ezekről a részletekről sokat beszélgetek és egyeztetek a siófoki kórház főigazgatójával, aki minden, nagy tömegeket vonzó Siófok környéki rendezvényt aggodalommal vár, már csak azért is, mert a Balaton déli partján a siófoki az egyetlen komolyabb kórház. Mellette csak Marcalinak van egy kisebb kapacitású kórháza, ezenfelül azonban maradnak a jóval távolabbi kaposvári, veszprémi, székesfehérvári vagy a fővárosi kórházak. Nyilvánvaló, hogy a fesztivál időszakára a jövőben másként, nagyobb kapacitások bevonásának megteremtésével kell készülnie a kórháznak és mentőszolgálatának is.

Mindenképpen érintenem kell az idegenrendészeti problematikát. A nyári idegenforgalmi szezonban, és azon belül különösen a nagy tömegeket vonzó rendezvényeken, a Balaton partján rengeteg külföldi jelenik meg, köztük szép számmal nem európai uniós állampolgárok, hanem harmadik országbeliek (afrikaiak, ázsiaiak stb.). A Balaton Soundon idén elfogott egyik drogterjesztő afrikai volt, és jogellenesen tartózkodott hazánkban, ezáltal az uniós területén. Az előállítás ideje a kora reggeli órákra esett. A bűnügyi nyomozási cselekmények végeztével a késő délutáni órákban idegenrendészeti meghallgatást kellett eszközölni vele szemben. Ezt követően le kellett szállítanunk Pécsre, mert a Dél-Dunántúlon csak itt van a BÁH-nak kirendeltsége. Az ott szolgáló BÁH-tisztviselő késő éjjel újból meghallgatta, majd elrendelte kitoloncolás előtti idegenrendészeti őrizetét, és ezt követően Pécsről az SMRFK MEKTO rendőrei átszállították a nem túl közeli Kiskunhalasra, mert ott van a legközelebbi őrzött szálláshely, ahová befogadható az ilyen személy a kitoloncolás végrehajtásáig.

Érthető, hogy Horvátország – remélhetőleg mielőbbi – teljes jogú schengeni övezeten belüli országgá válása előtt nem indokolt drága őrzött szállást kialakítani a Dél-Dunántúlon. Az is érthető, hogy a regionális BÁH-kirendeltséget Pécssett helyezték el. Érdemes lenne azonban megfontolni annak lehetőségét, hogy ha nem is a teljes idegenforgalmi szezon idejére, de a legnagyobb rendezvények időtartamára egy fő BÁH-tisztviselőt fogadjon a Siófoki Rendőrkapitányság. Elszállásoljuk, ellátjuk őt az adott napokon, kapna egy irodát megfelelő informatikai háttérrel, és az ilyen előállítottakkal szemben a legszakszerűbben és sokkal gyorsabban végre lehetne hajtani a kellő idegenrendészeti intézkedéseket, így sokkal hamarabb útnak indíthatnánk az illetőt a kiskunhalasi őrzött szállásra, annál is inkább, mert fogdánk nincs, és az előállítóban nem tartható indokolatlanul sokáig a kényszerintézkedés alá vont idegen. Természetesen ez a BÁH-munkatárs kiszolgáltatná a déli part mindhárom kapitányságát.

Ilyen rendezvény a Balaton Sound fesztivál Zamárdiban, talán a háromnapos Rock Beach Fesztivál Balatonszemesen és az augusztus 20-i ünnep köré csoportosított rendezvények, így a balatonvilágosi B.my.Lake és a Zamárdiban tartott Strand zenei fesztivál, valamint a siófoki rendezvények, melyek így együttesen idén tíz napot töltenek ki.

Kitekintés más eseményekre

Gyorsmérleg a 2014-es balatonvilágosi B.my.Lake és a zamárdi Strand Fesztivál tapasztalatairól

A Balatonvilágoson 2014. augusztus 18. és 22. között zajlott technó zenei fesztivál területén naponta kb. 4–5 ezer néző jelent meg. Mindösszesen három bűncselekményt regisztráltunk: három esetben került előállításra kábítószer birtokló személy, és az utolsó hajnalon történt egy súlyos testi sértés. (Volt még egy vezetéstől eltiltott személy is.) Valamennyi bűncselekmény a Club Aliga területén, tehát a fesztiválnak helyet adó magánterületen belül történt. A faluban nem történt jogsértés a fesztiválra érkezőkhöz kapcsolódóan. Nyugodtan kijelenthetjük, hogy eseménymentesen, kiválóan sikerült teljesíteni a falu biztosítását. Ezt megerősítik a lakosok felől érkezett pozitív visszajelzések.

A rendezvény biztosítását nagyban elősegítette, hogy az egész rendezvényt bevitték magánterületre, a faluban csupán három helyen volt kijelölve parkoló. A biztosítást naponta az alábbi erőkkel hajtottuk végre:

- 1-es és 2-es napszakban egyaránt 13–15 fő egy parancsnokkal;
- 6–9 fő volt jelen a Készenléti Rendőrségtől megerősítő erőként.

Ez a biztosító erő teljes mértékben elegendő volt a feladatok végrehajtására. Számottevő túlóra nem volt.

A Strand Fesztivált 2014. augusztus 21. és 24. között rendezték meg, naponta 10–11 ezer vendég fordult meg a helyszínen. Itt mindösszesen négy bűncselekményt regisztráltunk: egy rongálást és három lopást, az egyik lopás kísérleti szakban maradt. Kábítószeres ügy nem volt. (Zamárdiban a fesztivál ideje alatt történt öt betörés, amelyeknek elkövetői kikerülhettek a fesztivál közönségéből, de erre nincs konkrét adat.) A biztosítást naponta az alábbi erőkkel hajtottuk végre:

- 1-es és 2-es napszakokban egyaránt 13–15 fő, parancsnokkal;
- ebből megerősítő erő 4–8 fő MEKTO-s volt.

Ezen erővel maximálisan képesek voltunk ellátni feladatainkat. Itt valamivel több túlszolgálat generálódott, elsősorban a saját állományunknál. Megjegyzem, a MEKTO is csak 200 százalékos túlszolgálatból tudta volna megoldani a rendezvény biztosítását.

Úgy gondolom, e két fesztivál nyugodt lezajlását két fontos tényező segítette. Egyrészt az esős, szeles időjárás. A szervezők becslése szerint napos, igazi nyári időben a B.my.Lake fesztiválon naponta kétezer fővel, míg a Strand Fesztiválon naponta négyezer fővel magasabb lett volna a nézőszám. (Ezt elsősorban az előző évi tapasztalatok alapján számították, hiszen akkor kánikula uralkodott az év azonos időszakában.)

Másrészt megállapítható, hogy más volt a célközönség. Mindkét helyszínen 95 százalékban magyar fiatalok voltak jelen, külföldiek csupán párszázan lehettek. Más nemzetek képviselői mellett távol maradtak például a belgák, a hollandok és a németek. Ezen tényezők változása természetesen jelentősen megváltoztathatja a biztosítási feladatokat, kihívásokat.

Az elemzett két év tapasztalatai alapján vélhető, hogy – jelentősen nem növekvő érdeklődés és jelentősen nem romló körülmények esetén – 2015-ben is elegendő lesz hasonló erővel biztosítani e két rendezvényt. Megfontolandó az is, hogy elsősorban (vagy kizárólag) tiszthelyettesi állomány kerüljön beosztásra, sőt a helyszíni parancsnok is lehet például főtörzsszázós, így ki lehet küszöbölni a sokkal drágább tiszti túlórákat. Segíthetne továbbá a polgárőrök és a civil segítők, rendezők nagyobb számú bevonása is.

A drogfogyasztás problémáját nem tudom megfejtetni. Rendőrként és szülőként a legnagyobb eredményem, hogy a gyermekeim elkerülik a droghasználatot. (Igaz, már felnőttek.) Úgy gondolom, a drogfogyasztás komplex kérdésköre túlmutat a rendészet felelősségén. A drogok előállításának és terjesztésének megakadályozása a világ rendészetének nagy kihívása, azonban ezt kizárólag helyi szinten kezelni és megelőzni, kiszűrni nem lehet. Egyes ügyekben érhetünk el jól sajtózható eredményeket, azonban áttörést – kizárólag a rendészet felelősségi körét nézve – sokkal tartalmasabb nemzetközi, területi és helyi együtt dolgozás hozhat. Az én álláspontom szerint a kábítószeres és egyéb kábító hatású anyagok sikeres távoltartása e rendezvényektől bizonyára jótékonyan csökkentené mind a vagyon elleni, mind az erőszakos, személy elleni bűncselekményeket, és kevesebb lenne az öntudatlan állapotba kerülő, értékeire és önmagára vigyázni képtelen potenciális károsult, bűncselekményi vagy baleseti áldozat.

A drogproblémával kapcsolatban mindenképpen kiemelném, hogy nagy nyári rendezvényeink közül egyedül a Balaton Sound terhelt ilyen mértékben. Mint láttuk, a másik két nagyobb rendezvény – a B.my.Lake és a Strand Fesztivál – nem produkál ennyi kábítószeres bűncselekményt.

Nyilván ez is több összetevős, de biztosan döntő az a tényező, hogy a Balaton Sound a legnagyobb létszámú balatoni nyári fesztivál, ahol a dílereskedők érdemesnek tartják megjelenni és teríteni. A közönség 40–50 százalékban tehetősebb külföldi fiatal (hollandok, németek, belgák, angolok, de vannak oroszok, lengyelek is szép számban.) Elsősorban őket veszik célba a terítők. A magyar fiatalok kevésbé jelentenek vásárlóerőt, amely nyilván azzal függ össze, hogy szerényebbek anyagi lehetőségeik (e tekintetben talán mondható: szerencséire!). Határozottan merem állítani: a gyenge vásárlóerőnknek is köszönhetően a kábítószer-fogyasztás (még) nem nevezhető népbetegségnek hazánkban, bár a kockázata ennek nem alábecsülendő! (Ismét hangsúlyozom, hogy ezt az állítást saját rendezvényeink tapasztalatai alapján vonom le, a teljes képhez átfozóbb elemzés szükséges.) Meggyőződésem, hogy ez a probléma kezelhető, de kizárólag a rendészet eszközeivel végérvényesen nem számolható fel. Olyan, mint egy nem okvetlenül halálos, viszont életfogytiglan kezelendő betegség. Az erről való értekezést azonban meghagynám a szakterületen szolgáló kollégáimnak.

SUMMARY

Evaluation of the 2013 and 2014 Balaton Sound Festival from a Public Safety Prospective

KIRÁLY Richárd

The 2013 and 2014 Balaton Sound Festivals were different in size and in security resources from the earlier festivals. The research introduces the crime statistics and dynamics of the festivals and their effect on the local community (especially on the host city of Zámárdi). Furthermore, it shows the effectiveness of the local and deployed police force, civil organizers and volunteers. The objective of the research is to help planning future events with greater security for the visitors and the local community.

Examining the Phenomenon of Code Switching in the Language of Recidivists

URICSKA Erna

As with every specialty, police have their own use of subject jargon and special terminology. The language of the police is a combination of punctual, administrative gobbledygook which aims to be economical, efficient and necessary for their work. This kind of language also combines the special vocabulary of the different social groups in the criminal underworld. This work aims to show how this special, code-mixed combination of language appears in use in recidivists' vocabulary examining the characteristics of the so called code-switching.

Introduction

“It is of criminal importance for practitioners of law enforcement to master the language of criminals as it is indispensable to make their work easier and successful since, on the one hand, it enables them to change information without misunderstanding, on the other hand, detectives, the secondary users of the argot, may gain reputation as by it”.¹ It is common knowledge that there are two members involved in the process of law enforcement: a criminal and a detective. During my work I examined how a recidivist's language changed as a result of the vocabulary and way of speaking used many times during the communication with practitioners of law enforcement.

Statistics on Recidivism

A cultural change occurred in the research of social history of crime in the 1990s as experts began to turn to narrative sources and text analyses.²

Previously, criminal statistics were looked at and judged in different ways. On the one hand, it was said that there was no point in dealing with them, “since they lacked the motives of the perpetrator's behaviour and they were not capable of providing information about the reason for criminal activities. On the other hand, it was said that statistics could give partial information on how crime would evolve in the short and long run”.³ Personally, I have to agree with the second opinion, because criminal statis-

1 Mátételkiné (2006) 240.

2 Perényi (2006) 1.

3 Perényi (2006) 1.

tics can serve as cornerstones for different researches carried out in several fields in our lives, e.g. linguistics, sociology and psychology.

Statistics on recidivism and recidivists that were carried out by the Florida Department of Corrections in the United States of America in 2010 were indispensable for completing my work. It was essential to know precise numbers and proportions to carry out linguistic research, draw conclusions and to come up with further considerations.

During the analysis of the statistics which came to light in May 2010 we realised that about 30 percent of criminals become recidivists. This proportion is higher among those criminals who commit crimes against property, e.g. thefts and burglaries. In this case this data can reach up to 60 percent. The proportion of recidivism and the numbers of recidivists are influenced by the length of the period post release. Unfortunately, the number of reoffending criminals rises with the length of time (expressed in months) after release.⁴

Code-switching in the Language of Recidivists

In this research I attempt to show how language elements of practitioners of law enforcement appear (should they appear) in the language of a recidivist, i.e. in thief language. We will also see whether there are any language prints from official terms in the language of recidivists after several occasions of communication facilities with practitioners of law enforcement.

Firstly, we have to be familiar with the special language of law enforcement to be able to decide whether it is police jargon or only another language element. Magdolna Mátételkiné Holló claims that “like every special field, police have their own usage of language with special terminology. This extremely rich vocabulary which seems to be exotic to outsiders is characterised by the mixture of *termini technicus* (the plural form of *terminus* is *termini*, or *terminuses*) and argotic expressions. The language of policemen is a combination of punctual, administrative gobbledygook which aims to be economical and efficient and necessary for their work. A so called *technolectus* and this type of language also combines with the special vocabulary of the different social groups from the criminal underworld, or their so called *sociolect* or social dialect”.⁵

“The detective and the criminal share the same territory and use the same language. There is a bilateral relationship between the person who tries to observe and respect the law and the person who breaks the law. While they live and fight in a very tight symbiosis, they use the same phraseology during their interaction”.⁶ If we take this opinion for granted, this process could probably have effects on both sides.

It is common knowledge that criminals use a special, intensive terminology. During my work I found that the phenomenon of code-switching is present in the language of criminals to borrow prestige or for other reasons.

4 Florida Prison Recidivism Study, Releases From 2001 To 2008. 9.

5 Mátételkiné (2006) 240.

6 Mátételkiné (2006) 240.

The following conversation took place between a police officer and a recidivist thief. The original, English version of the text is necessary for the proof of the hypothesis.

During the conversation **P** stands for *policeman* in English sentences, **R** stands for *rendőr* in Hungarian sentences, **T** stands for *thief* in English sentences, and this letter would be the same in Hungarian sentences (as the word *thief* and *tolvaj* begin with the same letter).

P: So, Willie how much you get for that GPS you lifted last night?

R: Na, Willie, mennyit kaptál azért a tegnap újított GPS-ért?

T: GPS?

T: GPS?

P: You know the little satellite deal. Tells you how to get from one place to the next.

R: Tudod, az a kis műholdas kütyü. Ami segít eljutni egyik helyről a másikra.

T: I know what a GPS is, thin man. It's an "aconym" for Global Positioning Satellite.

T: Tudom, mi az, ropi csávó. Egy akoním arra, hogy Globális Pozicionáló Satellite.

P: "Aconym"?

P: Akoním?

T: Oh, you like that, huh?

T: Ez tetszik, mi?

P: I do.

R: Nagyon.

T: Yeah, Big Willie's, smart like that. Abbreviations and whatnot. Like sonar. Standing for Sound Navigation and Ranging. Or PIN- Personal Identification Number.

T: Ja, Big Willie vágja az ilyeneket. Az ilyen rövidítéseket. Mint a szonár. Az a "hang navigáció és távolságmérés". A PIN? Személyes azonosító szám.

P: That's very impressive. How about this one? TYAIJ. That's stands for Throw Your Ass In Jail. Which is exactly what I'm going to do if you don't tell me what went down last night.

R: Ez tényleg nagyon komoly. És mit szólsz ehhez? SVMASZ. Azt jelenti sittre váglak, mint a szél". És pontosan ez fog történni, ha nem tudom meg, mi volt tegnap éjjel.

T: Afraid, I don't have an answer for you on that FAQ, my brother. But if I hear anything on your gunslinger, I'll give you a holler.

T: Sajnos, erre a GYIKra nem tudom a választ, testvérem. De ha hallok valamit a cowboyáról, majd megcsörgetem.

P: Yeah, I'm sure you will.

R: Abban biztos vagyok.

T: No, if you don't mind, IMOH, I'm out of here.

T: És most, ha megengedi, ISV, azaz itt se' vagyok.

After reading and analysing the conversation it can be seen that the phenomenon of code-switching is present both in the language of the law enforcement practitioner and that of the recidivist. The communication of law enforcement practitioners has an effect on the language of recidivists, since they observe a special terminology, word formation and way of speaking. This pompous, involved style is picked up by them. Recidivists try to imitate this style of language used during interrogation as a *pseudo-jargon*. It can be explained by circularity or parody of the special language use of the police force. However, it may also happen that they only want to put themselves in a good light in this environment.

Abbreviations are any shortened forms of words, such as acronyms and initials (they are often confused with acronyms). They can usually be found in the range of expressions of jargon of the practitioners of law enforcement. Besides these, clipping is a good example for creating new terms for a special group like the police. In the case of clipping new words are created by shortening polysyllabic words, e.g. *vic(tim)*, *perp(etrator)*, *lab(oratory)*. This process can be seen on the criminal side as well. Instead of creating new words, they give new meaning to already existing words and expressions, e.g. FAQ means *frequently asked question*, but this initial means *fu...answered question* in argot. The jargon of law enforcement, more precisely the imitation of jargon in abbreviations appears as a kind of parody during the conversation, as exhibitionism from the thief. He uses special English terms in shortenings as if he wanted to impress the policeman.

Linguistic elements used by the thief are remarkable, as he uses two professional terms during the interrogation. In this way he refers to the word formation methods of jargon of law enforcement. These words are *aconym* and *abbreviations*. The first one is clearly incorrect – the proper term is *acronym* and it is a type of *abbreviation*. It is possible that the recidivist thief is familiar with the word *acronym* and may have heard this word mentioned. However, he did not know the correct pronunciation, and attempted to use it in an elementary, childish way during the conversation.

New varieties of meaning can be created by name transfers in the expressions of argot. They are usually based on similarities or contacts. Here, the word *gunslinger* doubtlessly belongs to the vocabulary of argot, as it is an outdated expression. Its synonym is: *cowboy*. The appearance of the word *gunslinger* is encompassed with wit and humour. Its use is a typical case of name transfer in this contact. There is also a new variety of meaning with its use. The main aim is to kid and josh the police practitioner, and the reader knows that this is not about a western movie with a cowboy protagonist, but the thief simply used *gunslinger* instead of the words *killer*, *murderer* or *slayer*.

The phrase: *give me a holler*, which belongs to the expressions of argot, means *to shout* here. Nobody thinks that the criminal would howl if he knows something about the crime. In this case the phrase of *let you know* is the most appropriate meaning. Knowing the specialties of criminal argot we can establish that excess joined with emotionalism is one of the ways how new meaning is created or added to the original word or phrase. The criminal argot is full of emotion, and critic can be followed. The way he

speaks to imitate the jargon of police practitioners is more vivid and lively than the real police jargon which is pompous, artificial and complicated.

When the questions asked by the police practitioner did not lead to any result the final point of the imitation of the officer is when the thief calls him *his brother* at the end of the conversation. This familiar language use exceeds its real meaning, as the criminal and the police practitioner share a kind of brotherhood in the process of law enforcement. This fact is proved in the English language, as terms like *my brother* and *my sister* appear not only in blood relationships but in other fields of human life as well, e.g. religion. The choice of words of the thief in the interrogation clearly expresses that they are on opposing sides of the process of law enforcement. The shared activity leads to an unwanted relationship and brotherhood.

Beside the expression of *my brother* a special tendency can be noticed. The police practitioner's way of speaking represents a kind of downward grading in vocabulary and language, while the criminal's struggling in speech eloquence illustrates an upgrade. This is probably for the sake of successful communication. As the members of communication are on the opposite sides of criminal procedure, it is inevitable to move a little to the other's direction. This connection may provide a meeting point of communication where two worlds meet and the process could be finished successfully.

Summary

The language use of criminals and law enforcement practitioners mix during the process of law enforcement. The so called code-switching appears during communication when these two social groups with different values get into verbal confrontation. During my work, an adequate example was given while expounding on the findings of the above mentioned author. The phenomena of code-switching appear not only in the language use of law enforcement practitioners but also in that of recidivists. It is used many times during communication with law enforcement practitioners. The language of these two groups may meet at an intersection (in a meeting point). The recovery of this point and the exploitation of possibilities at this point are mandatory to the successful process of law enforcement.

Finally, I need to mention that while criminal argot is built in police jargon integrally, code-switching appears only as an imitation in the language level of petty criminals. Code-switching used by petty criminals appears only on the surface but this is not integrally built into their language.

BIBLIOGRAPHY

Florida Prison Recidivism Study, Releases From 2001 To 2008. Forrás:

www.dc.state.fl.us/secretary/press/2010/recidivismstudy.pdf (2013. 11. 30.)

Mátételkiné Holló Magdolna (2006): *Bilingvizmus a bűnüldözésben.* In Gecső Tamás (szerk.): *Nyelvi kompetencia – kommunikatív kompetencia.* Budapest, Tinta Könyvkiadó.

Perényi Roland (2006): *A bűnözés mérése. Bűnügyi statisztika és bűnözéstörténet.* Forrás:

http://andorkaweb.tarki.hu/Konferenciak/Konferencia2006/Perenyi_Roland.pdf (2013. 11. 30.)

SUMMARY

A regiszterváltás jelenségének vizsgálata a visszaeső bűnözők nyelvhasználatában

URICSKA Erna

„A bűnüldözők számára kriminalisztikai jelentőséggel bír a bűnözők nyelvének megismerése, hiszen munkájuk megkönnyítéséhez és eredményesebbé tételéhez elengedhetetlen. Egyrészt a bűnözői nyelv ismerete lehetővé teszi a félreértések nélküli információcserét, másrészt bizonyos presztízt kölcsönöz a bűnüldözőnek, a tolvajnyelv másodlagos használójának.” Mivel a bűnüldözői folyamatban minimum két fő érintett, egy bűnöző és egy bűnüldöző, munkám során azt vizsgáltam, hogy egy visszaeső bűnöző nyelvezete változik-e, illetve ha igen, milyen módon és irányba alakul a többszöri bűnüldözői kommunikáció során hallott szókincs és beszédmód hatására.

A kriminalisztika tendenciái – Fenyvesi Csaba monográfiája

GÁRDONYI Gergely

Jelen recenzió Fenyvesi Csaba egyedülálló monográfiáját mutatja be, amelyben a szerző feldolgozza a kriminalisztika fogalmát, történetét, jövőjét, és ismerteti az általa megalkotott „kriminalisztika piramisát”. Mindezt olyan új nézőpontból és innovatív módon teszi, ahogy eddig azt az érdeklődők magyar nyelven még nem olvashatták. A közel nyolcszáz tételes értékes hazai és nemzetközi hivatkozás pedig színvonalassá teszi a művet.

„A kriminalistának maradéktalanul be kell tartania a már világszerte jól kimunkált krimináltaktikai-technikai-metodikai ajánlásokat.”¹

Megjelent a modern kriminalisztika összefoglaló műve. A szerző, Fenyvesi Csaba a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Büntető Eljárásjogi és Kriminalisztikai Tanszékének habilitált egyetemi docense, valamint praktizáló ügyvéd, továbbá számos kriminalisztikai és jogi vonatkozású hazai társaság tagja, Magyarország elismert, köztudottan világlátott kriminalistája, aki több monográfia, továbbá mintegy 270 tanulmány publikálója. Mindemellett egy olyan, idegen nyelven beszélő szakember, aki nemzetközi és hazai tapasztalatait mindenkor feljegyzí, közléstesi, és azokról szívesen folytat eszmecsérét szakmai körökben. Most „A kriminalisztika tendenciái” című monográfiájával örvendeztette meg az érdeklődő olvasót. A mű a szerző több évtizedes, elméletben és gyakorlatban végzett szakmai munkájának nagyszerű terméke. A monográfia rendkívül olvasható, és mind a szakmai közönségnek, mind a joghallgatóknak, sőt a civil érdeklődőknek is olyan értékeket közvetít, amelyeknek eddig a magyar kriminalisztika híján volt.

A mű „A bűnügyi nyomozás múltja, jelene, jövője” alcímet viseli, és a szerkezete is ennek megfelelő: két fejezet a múltból, öt a jelenről, az utolsó kettő pedig a jövőről szól. Első része a bevezetés, amelyben a szerző bemutatja, hogy korábban milyen összefoglaló művek születtek a kriminalisztika területén, továbbá ismerteti a mű megírásakor kitűzött mindkét célját: az egyik az addig fel nem tárt területek vizsgálata volt, a másik pedig egyes – már felkutatott – területek új aspektusban történő ábrázolása. Mindezeket egy olyan cél érdekében teszi, amely egyúttal minden kriminalista feladata, nevezetesen a múltbéli eseményekre vonatkozó, torzításmentes, valós kép megismerése.²

1 A teljes mondat így hangzik a szerző tollából: „Egyetlen elvi megelőzési lehetőség van mindezen – fel nem sorolható, szinte végtelen számú – hiba kivédésére: a kriminalistának maradéktalanul be kell tartania a már világszerte jól kimunkált krimináltaktikai-technikai-metodikai ajánlásokat.” Fenyvesi (2014) 185.

2 Uo. 14–15.

A második fejezetben tisztázza a kriminalisztika fogalmát, célját, rendszerét és belső tagozódását, valamint kapcsolatait más tudományágakkal. E fejezetben – a téma kapcsán megkerülhetetlen Katona Géza idevonatkozó művének³ említése – elődjénél nagyobb hangsúlyt fektet a kriminalisztika természettudományokkal való kapcsolatára, hiszen ez képezi a krimináltechnika tudományának alapját, amelynek primátusára a szerző könyvében több ízben hangsúlyosan utal. A fejezet igazi novuma azonban az a fogalommagyarázat, történeti levezetés, amelyet az angolszász kriminalisztikafogalom tárgyában olvashatunk tőle. Ennek eredményeként megállapítja, hogy a tengerentúlon a kriminalisztika fogalma alatt leginkább a forenzikus tudományoknak csupán az egyik ága, a „branch of forensic science”, a helyszíni tevékenység során fellelhető fizikai bizonyítékok összegyűjtésének és vizsgálatának tudománya értendő.

A harmadik fejezet a kriminalisztika történetét dolgozza fel, de (nagyon helyesen) óvakodik a már korábban több helyen is publikált tények részletes ismertetésétől, azokat inkább korszakokra bontva mutatja be, és kiegészíti olyan új, e rendszerbe illeszthető, modern elemekkel, mint a negyedik korszakként nevesített DNS-azonosítás, és az ötödik korszakként említett digitális adatok időszaka.

A negyedik fejezetben a magyar kriminalisztika és a büntető eljárásjog monografikus alapjairól kap értékes információkat az olvasó. Itt a teljesség igényével felsorolásra kerül valamennyi magyar szerző, aki az egyes részterületeken tudományos értékű eredményeket ért el, és ezeket publikálta. A szakterületek piramis alakban, külön sorokban jelennek meg, az alapelvektől – mint a piramis alapkövétől – kezdve egészen az európai jogharmonizáció területéig. A magyar kriminalisztikatudomány piramismodelljéről is itt olvashatnak mindazok, akik fellapozzák a könyv 94. oldalát. A kriminalisztika elméletétől kezdve az általános részen át a különös részig minden jelentősebb szegmens megjelenik. Ehelyütt a szerző megjegyzi, hogy vannak a piramisban olyan, szakterületeket jelölő, üres építőelemek, amelyek vonatkozásában még tudományos kutatásokra van szükség.

Az ötödik fejezet minden bizonnyal a szerző egyik legkedvesebb témáját, a kriminalisztika piramismodelljét tárgyalja. Eszerint a piramis három szintből áll, alján a „sieben goldenen W”, vagyis a kriminalisztika hét alapkérdése,⁴ középen a közvetítő elemek, a tetején pedig a „kriminalisztikai piramis fókusza”, az azonosítás található. A piramisábrázolás lényege a szerző megfogalmazása szerint az egyszerűség, és ezáltal a világos üzenet közvetítése. Ez a megoldás a praktikus angolszász megközelítésre emlékeztet, tehát kétségtávol szolgálja azt a célt, hogy a felhasználókhöz ezen keresztül gyorsan és érthetően jusson el a releváns modell.

A hatodik fejezet a kriminalisztika alapelveiről szól, amelyet a szerző hat csoportban fogalmaz meg. Ezek között elsőként említi a hét alapkérdést, de a múlt megismerésének szükségességét is, továbbá „a minden bűncselekmény elkövetése nyomot hagy” elvét, az „erste Angriff” (első csapás) jelentőségét, az általa már korábban megfogalmazott „minden nyomozó annyit ér, amennyi adata van” elvét, és végül az azonosítás alapját, amely „a természet nem ismétli önmagát” elvéből következik. Az alapelveket

3 Katona (2002)

4 Fenyvesi uo. 187.

aztán egyenként, részletesen kifejti, amelyekkel tartalmilag egyetértek, formai értelemben azonban hiányérzetem van. Véleményem szerint az alapelvek megfogalmazása során törekedni kell a rövid, tartalomra utaló megnevezésekre, ezért szerencsésebbnek tartom ennek során a hagyományos alapelvfordulatokhoz jobban igazodó elnevezések használatát, például: „a múlt megismerendő és megismerhető” helyett „a megismerés szükségessége” vagy „a rekonstrukció” kifejezések használatát javaslom. Természetesen a recensens eme kukacoskodása nem von le semmit a fejezet értékéből, amelyben a szerző a töle megszokott módon logikusan, tematikusan és egyúttal olvasmányos stílusban indokolja meg az egyes alapelvek szükségességét.

A mű számomra legizgalmasabb fejezete „A kriminalisztikai hibák és lehetséges következményeik” címet viseli. Ez utóbbiakat a szerző három csoportba osztja, amit a fejezetben mindvégig konzekvensen képvisel, és amely felosztás maradéktalanul felöleli a következmények valamennyi lehetséges változatát. Ezek a justizmord („jogi halál”, tulajdonképpen a téves ítélet), az elmaradt felelősségre vonás és a tévesen indított büntetőeljárás. A fejezetben a téma feldolgozása teljes körű, s a hazai és nemzetközi közvéleményben nagy visszhangot kiváltó bűnesetek rövid, lényegre törő elemzése színesíti. A szerző a kriminalisztikai hibák taglalását az okok csoportosításával kezdi, s a nemzetközi, majd a hazai okokkal folytatja, és azokat több szempont szerint, szakmailag megalapozottan tematizálja is. Ezt követően – sok szerzővel ellentétben nem hagyva az olvasóban hiányérzetet – a hibák megelőzésére konkrét, a gyakorlatban is alkalmazható megoldási javaslatokat nyújt. Tekintettel a téma jelentőségére és teljes körű feldolgozottságára, a joghallgatók, a rendészeti hallgatók és a gyakorló szakemberek részére tartott oktatásokon a kriminalisztikai hibák következményeit és azok megelőzési lehetőségeit (a szerző engedélyével) az oktatási tematikámba beépítem.

A nyolcadik fejezetben a szerző számos, a 21. századi kriminalisztikai folyamatokra igaz megállapítást tesz, ennek keretében kifejti többek között, hogy a krimináltechnika primátusának korát éljük, amikor minden szakember specializálódik, a technika miniaturizálódik, így egyre inkább képes apróbb elváltozások észlelésére és azonosítására, valamint felhívja a figyelmet a csapatmunka szükségességére, a titkos eszközök és módszerek felértékelődésére, a „cyberfelderítés” erősödésének szükségességére és a kriminalisztika nemzetköziesedésére. Kiemeli továbbá a kriminalistákra leselkedő veszélyhelyzeteket, és azt, hogy el kell fogadni a tényt: egyes szakterületek a magánszférából segítik az alapvetően állami feladatként jelentkező büntetőfelderítést.

A szerző a műben konzekvensen többször hangsúlyozza a krimináltechnika látható előretörését mint új jelenséget, amelyet – jogosan – világszintű tendenciának tart. Megállapítja, hogy a taktikai módszerek segítségével produkált adatok bizonytalanabbá váltak, forrásuk, megszerzésük módja megkérdőjeleződött.⁵ Ezzel együtt szükségesnek tartom felhívni a figyelmet két fontos tényre. Egyrészt maga a technikai eszközök alkalmazása is meghatározott metódust kíván⁶ (mit kell alkalmazni és milyen sorrendben), ezekre a kérdésekre pedig a krimináltaktika fog választ adni. Másrészt a technikai

5 Uo. 208.

6 Ezt a szerző is megjegyzi a 208. oldalon.

eredmények, az azonosítás mit sem ér a krimináltaktikai módszerekkel megszerzett adatok nélkül. Önmagában az azonosítandó tárgy meghatározása egy technikai adat, amely teljes körűen értékelhető szerepet a személyi bizonyítékokkal együtt játszik, így csak azokkal közösen helyezhető el a múlt megismerésének rendszerében.⁷ Ezért ennek hangsúlyozása – akár a világtendencia ellenében is – kiemelten fontos.

Nem kizárt, hogy a mű kilencedik fejezete jövőbe mutató gondolataival, a fejlesztés lehetséges irányával borzolja majd néhány kortárs szakember kedélyét. Én bátor vállalásnak tartom. Magam is hiszek hasonló tendenciákban, amelyek iránya jól láthatóan már körvonalazódik. Ilyen például az optikai eszközök várható előretörése a nyomok és anyagmaradványok felkutatásában. A szerző ennél többre vállalkozott: konkrét fejlesztési irányokat, fejlesztendő eszközöket nevezett meg, így többek között az emberi szag feltérképezésének szükségességét, az agyolvasót, a hangelemzést, a monofotót és a grafovizsgálatokat, amelyek eddig ismeretlenek voltak a hazai szakemberek előtt.

Összegezve megállapítható, hogy a szerző a mű bevezetésében vállalt céloknak maradéktalanul eleget tett, így a monográfia olyan területeket mutat be, amelyeket eddig az érdeklődők magyar nyelven még nem olvashattak, és olyan ismereteket foglal össze, helyez új megvilágításba, amely aspektusok mindezidáig nem voltak ismertek a hazai szakemberek előtt. A közel 800 darab hazai és nemzetközi szakirodalmi hivatkozás nagyon színvonalassá teszi a művet, ezenkívül valóságos kincs a szakemberek számára. A művet ajánlom mindazoknak, akik az oktatásban, a tudomány területén vagy a gyakorlatban kriminalisztikával foglalkoznak, valamint azoknak a krimi műfaja iránt érdeklődő olvasóknak, akik kíváncsiak arra, hogy a fiktív főszereplőkkel ellentétben a szakemberek milyen módszerek alapján végzik és fogják végezni munkájukat a gyakorlatban.

IRODALOMJEGYZÉK

- Fenyvesi Csaba (2014): *A kriminalisztika tendenciái*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó.
 Katona Géza (2002): *A kriminalisztika és a bűnügyi tudományok*. Budapest, BM Kiadó.
 Tremmel Flórián (2012): *Bizonyítékok a büntetőeljáráshoz*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó.

SUMMARY

Tendencies of Criminalistics – a Review of the Monograph of Csaba Fenyvesi

GÁRDONYI Gergely

The book review presents the unique monograph of Csaba Fenyvesi. The author presents the concept, history and future of criminalistics, furthermore, he also demonstrates the "pyramid of criminalistics" created by himself. The author's approach is truly innovative; his point of view differs from any other works published in Hungarian. Based on nearly 800 valuable national and international references the work represents high academic standards.

⁷ Vö. Tremmel (2012) 110.